

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

Liber IX. De Contractibus in Particulari.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78172](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78172)

Decal. 10. n. 32. & de voto n. 36. Cum ergo, ad minus, saltem dubia sit lex hæc, vel votum de abstinendo à secundis Nuptiis, quoad prædictam viduam, ipsa non obligabitur, &c.

Nec contrarius est Pontius lib. 7. *marc. c. 2. §. 21.* dum dicit, matrimonium relidæ à Sacerdote Græco esse quidem validum, sed illicitum, quia est contra contra Canon. Nec est, inquam, contrarius, quia & ipse, & Canones, quos affert, videntur loqui de vidua, quæ dedit illicitum, seu consensit sui viri Ordinationi, sciens sibi hic prohiberi secundas nuptias, et de vidua, quæ catholica forte voverit : Lege diligenter tum ipsum, tum Sanch. *l. c.*

10. Inquires iterum: Si eveniat casus similis illi, cuius
suprà, §. 1. n. 12. memini, hoc est, si, promoti Coniuge in
saceris, uxor, nec Religionem ingredi velit, nec casti-
tatem vovere, quid faciet vir iam Ordinatus?

11. Respondit: Sanch. *l. 7, matr. d. 39, n. 12*, ait, uxorem debere cogi ad votum; ad hoc enim emittendum se obligavit, dum libere dedit licentiam viro, ut ad Ordines accederet. Verum, Castropal. *l. c. n. 19*, ait, non posse cogi, sed, si uxor petat, debere ipsi suum virum restitui. Ratio est, quia nemo unquam cogi invitus potest ad votendam castitatem. Veraque probabilis est sententia. Verum, mihi magis placet hæc posterior; tunc enim magis libertatem. Quia tamen uxor supponitur promissæ, se professionem, vel votum emissuram, nolens deinde promissionem servare, causa valde rationalis debet accedere, ne graviter peccet, nolendo custodire sacros Canones in re tam gravi. Sic puto, ut *ibid. n. 14*, in simili putavi.

12. Illud item Castropalaas *l.c. num. 23.* contra plures Doctores habet, hunc Ordinatum cum licentia uxoris, de dolentis, nec profiteri, nec vovere, incidere etiam in eandem illam suspensionem, seu irregularitatem, de qua modo dixi *n. 4.* Ratio est, quia in sacro *Textu Extravag. Antiq. de voto*, dicitur, cum incidere in dictam suspensionem, qui aliter, quam sacris Canonibus noverit convey-

nire, sacros Ordines suscepit. At facti Canonici
runt ad dictos Ordines non solum licentiam
eius professionem, vel votum. Nota tamen illud
si enim bona fide inculpatus maritus, supponen
Canones servaturam, promoveatur, non pot
re suspensum, quia si non novit se ordinat
sacros Canones. Sed profecto, ne praedicta
eveniant, praxis esse debet, ut prius p
veat uxor, & deinde maritus promoveatur.

13. Denique, ut vir ad Episcopatum ascenderet, prae-
runt omnino iura, ut uxor Religionem ingrederetur.
Cardinalatum vero nihil aliud est opus, prae-
quod ad Ordines sacros necessarium esse, hactenus
nivimus.

§. III. Quoad Vorum simplex Castitatis

1. **Q**uemadmodum §. 1. indicavimus, posse coe-
mutuo consensu coelibem vitam agere, se po-
runt voto se Castitatis attingere, eadem enim etiam
de utroque: recole tamen cautionem, quam alibi indi-
cavimus, ut item illa, quæ huc facere videmus, etiam
in præcedentibus per occasionem sunt de-ferenda.

2. Si quis ritè uxoratus, deinde ob impotentiam
impotentia, quod creditum fuit perpetuum, proba-
nem emisit, vel Ordines sacros suscepit, quod facit
casu, quo deinde appareat, eum esse potentem, potest
poterit, ac debet ad uxorem?

3. Respondeo, redire debere, quia praevalens ratio
 tas matrimonii ritè suscepti. Verùm, id, & melius
 idem facientia latè prosequitur Diana *pari. 11. n. 1.*
resol. 9.

Et ad iam finem *Tractationum de Marinibus* feliciterque perveni; id, quod Summo Deo referens, similem felicitatem studiosis *Lectoribus* ab eodem enixè precor.

DE CONTRACTIBVS
IN PARTICVLARI
QVOS DIRIGIT IVS NATVRALE
LIBER NONVS.

A, quæ pro praxi scire oportuit de Contractibus in genere, in lib.8. Decal. tit.3. & 6. dicari satis: Nam propter ea, iis non repetitis, ad peculiare Contractus explicandum opportunè descendendum est.

TRACTATVS I.
DE
CONTRACTV MVTVI,
& de Vſura.

CAPVT PRIMVM.

De Mutuo.

§. I. *Quid sit Musæum.*

I. **V** T U U M, quod sic dicitur, quia *de meo tuum* fit, commodè definiri potest in hunc modum: *Est gradatio rei consistentis in pondere, ut Massæ Argenti, Nu-*

mero, ut Pecuniae, & Mensura, ut Vini, Frumenti, &c.
recuperandi, statuto tempore, tantundem in suo generi.

Hanc definitionem lib. 8. in Decal. tr. 3. §. 8. *Aliter*
cuius, nunc duo recolamus, vel explicemus: Alterum
quoad tempus mutuū restituendi: Alterum quoad
lud (tantundem.)

Tempus restituendi Mutuum.

2. Mutuatarius tenetur restituere mutuum ex
constituto; vel post ejus usum completum, postea
tenetur reddere antea, quamvis mutuum in manus
reperatur: potest tamen antea reddere: si placet,
ut habetur in Iure, l. Quid in dno, ff. de pignori.
Quoties in gratiam debitoris apponitur de soluti-
onis, potest, ut vult Navar. in *Man. c. 17, §. 119*, et
Ang. *v. Jura l. 1, §. 6*, debitor ante illam rem solvi
unde fit, ut in contractu mutui, creditor non liceat
agere debitorem, ut ipse debitor nequeat ante diem
solvere. Ratio est, quia, mutui natura postulat, ut

non teneatur debitor debitum solvere antè præfixum diem, in sua tamen potestate sit; illud antea solvere, quia integrum semper est homini, rem, quæ Domino debetur, eidem consignare.

Quod si mutuatarius præfixo tempore non restituat, & propterea mutans aliquid damnum patitur, teneatur in conscientia illud refarcire; sicuti etiam teneatur restituere ea quæ mutans insumpsit in repetendo ejusmodi debitum. Ratio est, quia tunc mutuatarius causa prædictorum damnorum est. An autem is præmonendus sit de interesse, quod sit mutuant, diximus satis l. 8. in Decal. n. 3. c. 8. §. 3. n. 9. & iterum dicemus mox infra, c. 3. §. 3. d. n. 5.

3. Sed quid, si nullus fuit præfixus terminus ad reddendum mutuum?

Respondet, adhuc non posse mutuantem statim repetere, sic enim nullum fuisset mutuum. Tunc ergo, vel ex circumstantiis, vel iudicis arbitrio statuendum est, quandònam possit repeti, ut notat Menoch. de arbit. l. 2. c. 22. Tirac. in l. 1. n. 31. C. de reuocanda Donat. alique.

4. Si forte confusus es per scripturam, etiam publicam, te recepisse numeratò pecuniam mutuum spe, quod certo tibi esset numeranda, quæ tamen deinde tradita tibi non fuit, qua exceptione vti possis in foro externo, ne cogaris reddere, quod non accepisti (nam in interno clarum est, te non obligari) lege fuisse apud Molinam d. 302. De Lugo de Just. d. 25. n. 5. alioque.

Tantundem restituendum in Mutuo.

5. Iam verò aliquantò latius explicandum est illud (tantundem) ex qua particula maxime discernitur, quandònam in mutuo involvatur usura; si enim plus requiras, quam sit res mutuata, committis usuram, ut latè explicabimus inferius.

6. Certum autem est, ei, qui mutuatur pecuniam auream, (præcendendo à pacto) iuste communiter reddi argenteam, vel æream, si tantundem in valore reddatur, & ex ea minoris pecuniæ redditione nullum damnum sequatur mutuant.

7. At quæri potest, an possit mutuator prætere de si fieri supplementum merè ex ipsa redditione minoris pecuniæ.

Respondet affirmativè, atque ideo posse exigere pecuniam ejus rationis, quam numeravit, vel aliquid proportionatum petere, quod ipsi damnum compensetur; immò etiam posse pactum facere ab initio mutui, ut sibi ejus rationis reddatur pecunia, quam dedit. Ratio est, quia pecunia aurea utilior est, & pretiosior, quam argentea & hæc, quam ærea; nec teneatur mutuator gratis privare se hujusmodi commodis, quæ sunt extra ipsum mutuum. Ita Sylvest. v. Solutio, q. 2. Ang. v. Solutio, num. 2. Bart. in l. Paul. n. 3. ff. De solutione, alique.

8. Contra verò, qui mutuatur pecuniam, putat, æream, licet teneat potest exigere, vel pactum facere, ut detur argentea, vel aurea.

Respondet, nequaquam; cum Navar. in man. c. 17. n. 26. lafon. alique in l. 2. ff. de rebus venditis, quia imponeret onus debitori ultra debitum, seu ultra sortem, plus enim valet, ut dictum est, aurea, quam argentea, & hæc quam ærea.

Sed certè, incidit hæc celebris dubitatio; quid faciendum quando res mutuata diversimodè valet tempore accepti, quam tempore soluti mutui. Sanè de hac instituere particularem paragraphum distinctionis gratiæ operæ pretium erit, quod iam facio.

§. II. De diversitate valoris in Mutuo.

1. **V**T distinctius procedamus loquamur prius de pecunia, tum de rebus aliis, habent enim suas quæque proprias difficultates.

Quoad Pecuniam.

1. Titius dedit mutuos Caio centum, v. g. quos vocant, Zicchinos aureos, quorum singuli, tunc valebant

Part III.

viginti Iuliis. Nunc verò, tempore præfixi termini reddendi, valent eorum singuli, viginti quinque Iuliis.

Inquiri primò: poterint iuste Titius nunc exigere à Caio centum Zicchinos ex auro?

Quid secundò: Si contra, hoc est, si tunc valebant Iuliis viginti quinque, nunc verò solum viginti? Hæc autem inquiri, quando nullum præcessit pactum, nam an licitè possit pactum aliquod præcedere, dicam mox à n. 9. seu potius adverte, idem, quoad hoc pactum, dicendum esse de pecunia, quod dicto n. 9. dicitur de rebus.

Respondet ad primum, negativè; solum enim potest tot exigere, quot complent valorem antiquum centum illorum aureorum.

Contra verò, Respondet ad secundum affirmativè; poterit enim exigere tot, quot tunc mutuos dedit, vel eorum æquivalentem valorem. Ita Mol. d. 27. n. 7. & latius d. 312. d. n. 2. Covarr. de Collat. Numismatum, c. 7. §. ult. n. 3.

3. Ratio utriusque responsionis est, quia valor ille crevit, vel decrevit. Domino pecuniæ, qui sanè nunc est mutuatarius: à mutuo enim transferri dominium rei mutuatae, non verò in commodato, diximus satis abbi; ergo illi ejus utilitas, vel damnum cedere debet. Præterea, mutuatarius debet illud, quod ipsi mutuatum fuit; ac ipsi mutuata fuit pecunia sub ratione pecuniæ, secundum valorem temporis, quo acceptum à se fuit mutuum, reddit verò secundum valorem temporis, quo mutuum reddit, ergo illum valorem debet non hunc, quia solum debet tantundem.

3. Confirmatur ex cap. Cum olim, de censibus, ubi dicitur, censum esse solvendum secundum monetam prioris & non posteriorem, quæ forte curret minoris valoris; & ex c. Cum Canonici, eodem, ubi decernitur, pensionem esse solvendam, iuxta æstimationem prioris pecuniæ, quando imposta est pensio.

5. Scio à Navarro in Man. c. 17. n. 294. & in Comment. de cambiis n. 48. oppositum doceri, quia mutuator (ali) erat servaturus suam pecuniam usque ad tempus, quo valor erat augendus. Sed nihil fecit contra nos. Nos enim in hac Conclusionem non loquimur de alio contractu, quem quis potest celebrare cum mutuatario circa damnum emergens, vel lucrum cessans, de hoc enim inferius agemus; sicuti, neque de pacto aliquo iusto, quo convenires cum eodem, ut tibi semper detur valor præsens pecuniæ, sive crescat, sive decreseat in posterum, de quo mox dicam n. 10. & denique, neque de illo casu, quo forte commodas tuam auream pecuniam ad ornatum, v. g. quando certè eadem erit in individuo reddenda, quia tunc pecunia non fungitur munere pecuniæ, sed rei, solum enim loquimur de mero mutuo, ratione cuius ex allata doctrina, dicimus, non deberi tibi, nisi tantundem ejus, quod mutuasti, quod certè est pretium illud currens eo tempore, quo mutuasti pecuniam dedisti.

Quoad res.

6. Quamvis, quod de pecunia dictum est, intelligendum etiam sit de aliis rebus pecuniæ functionem habentibus; unde si mutuasti mensuram Tritici, contingat autem propter novam, v. g. Pragmaticam, mensuram augeri, vel decrescere, semper tibi debeatur ea mensura, quæ tu mutuasti, ut patet ex dictis, quia ius habes semper ad tantundem; quæstio tamen remanet, quando non crevit quidem, vel decrevit mensura, sed quod sæpè solet accidere, quando decrevit, vel augetur ipsum mutuata rei pretium, mutuavi tibi mensuram superiore quatuor, v. g. frumenti modios, qui tunc valebant aureis sex, nunc verò valent, propter abundantiam, tribus aureis, vel propter penuriam, octo; possuntne non licitè exigere modios quatuor, quocumque tandem pretio ii valeant?

3. Respondet; Si nullum præcessit pactum, debet mutuatarius semper reddere quatuor modios, & consequenter eisdem tu poteris exigere. Ita Less. lib. 1. cap. 20. dub. 17. num. 150. Ratio est, quia ita usu, & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter mutuum celebrantes, receptum est; ut nimirum, si nulla præcesserit contraria conventio,

quia divites possunt, ut habet Glossa. *Sicut, v. Esurien-*
tium, dist. 47. & Covar. lib. 3, variar. cap. 1, num. 6. cogi
 tempore necessitatis ad dandam indigentibus elemoly-
 nam, ergo multo magis cogi possunt ad mutuum submi-
 nistrandum.

Adde, posse quempiam in aliquibus casibus cogi ad
 vendendum, vel locandum ob commune bonum, ut ex
 omnium sententia docet Covar. *ibid. c. 6. & 7.* Afflictus
 in *Proem. Constitut. quast. 3, num. 10.* aliique. Ergo multo
 magis ad mutuandum.

CAPUT II.

De Usura, quoad ejus naturam.

§. I. Quid sit, & quomplex Usura?

1. Connexa maxime est usura cum mutuo: ea enim
 tota fundatur in mutuo, & sic definitur: *Est lu-*
crum, quod ex mutuo vi mutui. Nota autem illud,
 teste Innoc. Abb. aliisque in *Rubr. de usuris, num. 3.* (vi
 mutui) in quo consistit essentia usurae, ut modò notavi-
 mus *c. 1, §. 1, n. 5.*

2. Alia autem est mentalis, quae, sola intentione ha-
 bendi lucrum ex vi mutui, committitur. Alia realis, quae
 te ipsa committitur, id est, acceptato, re ipsa lucro.

3. Alia expressa, quae scilicet expressum pactum ha-
 bendi lucrum fit: Alia tacita, quae, per tacitum.

4. Alia palliata, cum scilicet committitur sub pal-
 lio alterius contractus v. g. venditionis, locationis, di-
 lationis, quam creditor concedit suo debitori, &c. Alia
 elata, cum scilicet sine ullo involucrio manifestè lucrum
 quis petit ex vi mutui. Palliatam vocamus communi-
 ter usuram virtutalem, elatam verò appellamus usuram
 formalem.

5. Nonnulli addunt aliam divisionem, in usuram lu-
 cratoriam, quae est jam dicta, in qua scilicet lucrum in-
 tenditur, vel exigitur; in punitoriam, per quam scilicet
 datus mutuus obligat mutuatarium, ut, si non red-
 dat mutuum tempore praefixo, incidat in poenam sol-
 vendi aliquid mutuant; in restauratoriam, seu com-
 pensatoriam, per quam mutuant aliquid exigit, ut res-
 taurer, seu sibi compenset lucrum, quod ipsi cessavit,
 vel dampnum, quod ipsi emerit ratione dati mutui. Cum
 autem nos, (ut etiam faciunt Doctores passim) de usura
 loquimur, loquimur de lucratoria; nam punitoria,
 & restauratoria verè usurae non sunt, ut ex dicendis
 patebit.

§. II. An, & quo iure Usura prohibita sit?

1. *Us Civile*, quod concedit (sive ut alii melius sen-
 tiunt,) quod permittit simplicem usuram, de qua
 re lege Doctores, Bartol. lib. 1, c. de *summa Trinitate*,
 Covar. lib. 3, *variar. cap. 1, num. 6.* Lessium lib. 20, *dub. 4,*
num. 3. aliisque, correctum est à lege Canonica in *totò*
titulo de usuris, & in *Clementina prima, eodem*, & alibi
 juxta multa sacrae Scripturae loca, praesertim illud Lu-
 cae 6, *Mutuum dare, nihil inde sperantes.* Usura tamen
 usuratum, seu, ut vocatur à Graecis apud Lessium *loc. cit.*
Anatocismus, (id est, quando lucrum adjicitur sorti, unde
 lucrum habitum ex usura pariat aliud lucrum) est
 etiam in iure Civili, l. *Placuit*, l. *Vi nullo*, c. de *usuris*,
 prohibitus.

2. Verum, enim verò estne de fide, usuram esse illicitam?
 Rursus estne de fide, illam non solum jure positivo,
 sed etiam jure naturae illicitam esse?

Respondet: Omnes conveniunt, de fide credendum,
 usuram esse illicitam, idque propter loca evidentia, &
 mox afferenda *cap. 3, §. 1, num. 2.* in quibus id definitur, in
 praedictis sacris Textibus. Esse autem illicitam jure na-
 turae, tamen si B.ñez putet etiam de fide esse, Salas ta-
 men cum aliis negat; solum enim hi putant, eam, qui

contrarium nunc diceret, fore non quidem haereticum,
 sed temerarium, erroneum, periculosum; à quibus ta-
 men censuris voluissim, ut etiam hi abstinerent; cum
 Theologi valde laborent, (ut videre est apud De Lugo
 de *Iusta, d. 25, sect. 3.* qui praedictos citat) in inveniendi
 ratione, quae id efficaciter probet.

3. Porro ex duobus principiis ratio ejusmodi natura-
 lis, qualiscunque ea sit, duci consuevit. Alterum est: In
 mutuo ex gratuita voluntate, & mera donatione mu-
 tuantis transferri dominium rei mutuae in dominium
 mutuatarii, qui tamen remaneat obligatus reddere tan-
 tundem suo tempore. Alterum: Non posse te accipere
 lucrum ex re alterius, nisi ex aliquo titulo illud tibi de-
 beatur. His positis, sic formatur ratio: In mortuo non
 invenitur titulus, unde lucrum supra sortem exigere pos-
 sis, ergo injustè illud exiges. Antecedens probatur,
 quia ex priore principio in mutuo transfertur dominium
 rei mutuae in mutuatarium; ergo tota res, ejusque usus
 jam est mutuatarii, licet cum obligatione tantumdem
 reddendi; si ergo tota res, totusque ejus usus est mutua-
 tarii, quòdnam erit in mutuo caput, ex vi cujus lucrum
 accipere possis? Quare, si illud sumeres, ex re aliena con-
 tra secundum principium sumeres.

Sed haec, & responsiones ad illa fusius agitantur apud
 citatos. Nos, ad praxim semper collimantes, ejusmodi
 disputationes, non admodum ad eam rem necessarias,
 libenter praetermittamus.

4. Illud non omittendum: An semper prohibeatur
 usura sub mortali, an potius in ipsa detur parvitas mate-
 riae, & consequenter tunc committatur solum culpa ve-
 nialis? Constanter assero, ipsam ex genere suo esse sub
 mortali veritatem, adesse nihilominus parvitatem materiae,
 Ratio potissima, & convincens est, quia tota ejus malitia
 est contra justitiam: haec admittit parvitatem materiae,
 ex omnibus, ut patet in furante obolo, v. g. vel in infe-
 rente damnum leve, ita De Lugo *d. 25, de Iust. n. 252.*

5. Diana *p. 5, r. 5, resol. 30.* propter auctoritatem Al-
 phonso de Leone negantis, in usura dari parvitatem ma-
 teriae, & ex eo argumento, quod, quidquid forti acci-
 dit, usura est, Diana, inquam, hanc rem nobis cogitan-
 dam relinquit. Sed ne amplius (oro) quis cogitet, idque
 propter rationem à nobis modò allatam. Respondeat
 forte Alphonso in hunc modum: Quidquid adicitur
 forti, esse quidem usuram, sed exiguae materiae, atque
 adeo peccatum veniale, sicuti quodlibet furtum, etiam
 sacrilegium, rei Ecclesiae in modica materia furtum est,
 & sacrilegium, sed veniale.

CAPUT III.

Casus in Mutuo Usuram certò non continentes.

1. In tres classes distinguo casus ad hanc tractationem
 de usura, pertinentes, nimirum primò, in eos casus,
 qui certò usuram non continent. Secundò, in eos, qui
 certò continent. Tertiò, in eos, qui sub controversia. In-
 cipiamus à primis in hoc capite, tractaturi de aliis sepa-
 ratim in capitibus subsequentiis.

§. I. Lucrum ex Mutuo, ratione gratitudinis.

1. Nec peccat, nec obligationem contrahit resti-
 tuendi, si mutuet quis intendendo; imò, & ha-
 bendi aliquid ex mutuatarii benevolentia, gratitudine,
 liberalitate, amicitia; quamvis intentionem habeat non
 mutuandi, si re sperata careat. Ratio est, tum, quia id
 non est, exigere lucrum ex vi mutui, tanquam ex ju-
 stitia, in quo consistit essentia usurae, sed ex vi alterius
 tituli, quem verè adesse, supponimus; tum, quia, qui
 ejusmodi gratitudinem intendit, rem honestam, & re-
 ctæ rationi congruentem intendit. Nam propterea po-
 terit mutuatarium excitare, & rogare, ut se gratum
 ostendat;

ostendat; excitat enim ad id, quod honestum est. Ita Molina d. 305. n. 3. Less. lib. 2. c. 20. n. 38. alique. Affertur à Molina exemplum de mutante pecuniam Principi ad finem, ut ab illo obtineat officium, vel dignitatem ex Principis liberalitate: is enim, quamvis principaliter officium intendat, non propterea est usurarius, quia non intendit ex vi iustitiæ, sed ex vi liberalitatis.

Nota, hoc (*Ex vi iustitiæ*) includi in descriptione usurarii (*Ex vi mutui*) illud enim (*vi*) significat urgentem, & omnimodam obligationem, quæ est ipsius obligatio iustitiæ.

2. Obijcies: Lucr. 6. dicitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*: & in C. Consultis, de usuris, dicitur esse usuram, dare mutuum ex spe lucri principaliter, non verò ex spe lucri minus principaliter; ergo omnem spem, saltem principaliter intentam, excludere debemus, ne in usuram incidamus.

Respondeo: Illicitum esse, aliquid sperare ex mutuo, tanquam debitum est iustitiæ, & quidem, etiam si spes minus principaliter, quia adhuc committit iniustitiam, cum lucrum accipias sine titulo, non verò esse illicitum, sperare aliquid, tanquam congruum ex gratitudine, illud ergo prohibetur, non hoc. Vnde, quando prædictum cap. Consultis, dicit, licere, sperare lucrum minus principaliter ex mutuo, semper intelligendum ita est, ut sensus sit, licere, illud sperare, non tanquam debitum ex iustitiæ, sed tanquam congruum ex gratitudine, & amicitia dumtaxat. Vide omnino, quæ dicam infra, cap. 4. §. 2. & cap. 5. §. 4.

3. Duo tamen scopuli possunt in praxi diligentissime declinandi: Alter, ne fiat pactum antea: Alter, ne sit quis nimis importunus in petendo lucrum ex gratitudine. Quamvis enim pactum fiat expresse, ut lucrum detur ex gratitudine dumtaxat, & quamvis mutans solùm utatur precibus, unde speculative non videatur, sic induci malitia usuræ, tamen, quia, ut verè effugiat iniustitiam, mutuatarius ex mera, & pura libertate, & voluntate dare debet, quæ libertas facilè in prædictis scopulis violatur, & infringitur, cum illud pactum antea factum, & importuna illæ preces ostendant involuntarium, & multo magis, si mutuatarius concipiat timorem, ne alia vice difficulter inveniat, qui mutuet, ideo dixi, esse in praxi geminos illos scrupulos solertissime cavendos.

4. Inquires: Peccone, & obligor ad restitutionem? Primum, si accipiam bona fide lucrum, tanquam ex gratitudine, vel simili iusto titulo, mutuatarius tamen verè det, tanquam debitum ex iustitiæ: Secundò, quid, si contra, mutuatarius det ex gratitudine, tu verò accipias ex iustitiæ?

5. Respondeo ad primum, te non peccare; Quando tamen rescies, mutuatarium dedisse ex vi iustitiæ, reddere debes omnino lucrum, quod extat, vel id, in quo factus es ex eo ditior, quia tunc, jam cognoscis, te titulum non habere retinendi.

6. Ad secundam, te peccasse quidem: ex conscientia erronea, sed illa deposita, lucrum tutò retine, quia jam habes titulum iustum retinendi. Viramque responsionem legere poteris apud Less. lib. 20. dub. 6.

7. Respondeo, te debere restituere, quia in dubio melior est conditio possidentis: Nunc autem verè, & civiliter possidet mutuatarius, quamvis materialiter lucrum sit apud te: sicuti, quando Latro possidet rem meam, possessio vera, & civilis est apud me, licet possessio materialis, seu, ut vocamus, naturalis, sit apud Latronem, Less. ibid. contra Cajetanum.

8. Postremò, hic est rejicienda falsa illa sententia Scot. in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. apud Molin. mox citandum, & aliorum ipsam sequentium, qui asserunt, usurarium non teneri restituere, si mutuatario non manifestavit suam intentionem exigendi supra sortem, quamvis peccet exigendo, sed peccare, & restituere tunc solùm debere, quando id manifestavit. Ratio est, aiunt, quia, quando non manifestatur hujusmodi intentio mutuatario, ipse

mutuatarius præsumitur dare gratis. Falsa enim sententia, ut falsa meritò visa est Molina, d. 304. Soto lib. 6. de iustis, quest. 1. art. 4. Med. quest. 4. de p. aliisque ab eodem Molina citatis. Ratio est, quia fundamentum sic præsumitur, immò cum maximo fundamento præsumitur contrarium. Nemo enim censetur gratis donare, ut infra, cum de donatione, fufius, Deo donante docebitur.

Potest etiam, si vera esset hæc sententia, sequeretur, quod lucrum mentale nunquam obligaret ad restitutionem, eo ipso, quod sit solum mentalis, jam mutuum datum cito pacto, & sine manifestatione suæ intentionis, ut in cap. Consultis, de usuris, teneri ad restitutionem mentalem usurarium, clerice decernitur.

§. II. *Lucrum ex Mutuo ratione aliquo modo suscepti à Mutuante.*

Ratione laboris.

1. Potest, teste Med. de Cambiis, quest. 2. Navar. cap. 17. num. 209. Molina d. 304. Cælest. de usuris, cap. 3. Quares 3. Mutans aliquid proportionatim exigere ratione notabilis laboris, quem forte facit gratiam mutuatarii, in parandis, v.g. pecuniam, in mandanda ejus magna quantitate, in mensurando vinum, in transportando vino ad domum mutuatarii, &c. licet, quia licite potest quis locare laborem suum cammerarium alteri.

2. Dixi, *proportionatim*, in hoc enim facile labor nonnunquam aliqui, usuræque palliat, dum pro suo labore sumunt non exiguum mercedem, tunc emporio non videt, vel usuram committi palliat, vel clausum fortum. Expendat igitur homo prudens, & equus quanti sit ejusmodi labor.

3. Dixi item, *in gratiam mutuatarii*, quod certè semper est, quando datur mutuum. Quando enim mutans dat mutuum tibi, in tuam gratiam numerat, non rat, transfert in domum tuam rem mutuatarii. At quod mutuatarius reddit, discrimen invenio inter numeratorem, seu mensuratum, & inter translationem. Quoad translationem mutuatarius ipse debet rem portare in locum, in quo rem habuit à mutante, ac licet mutans ex mutuo dato dampnum expensarum translationis patiat. Vnde, si mutans in alium locum non æquivalentem velit rem transferri, certè suis expensis facere id debet, non mutuatarii, quia tunc, rem propriam in gratiam suam aliò transfert. Quoad translationem verò, vel mensurationem, cum mutans habeat, ne defraudetur in numero, vel in mensura, debet mutuatarius coram mutante numerare, vel mensurare, & quidem propriis ipsius mutuatarii expensis. Ratio, quia ad mutuatarium pertinet, cum reddit mutuatario, re, ne plus, vel minus reddat; Certè in decimis Ecclesiæ solvendi ex frumento, solent in nostris Regionibus mini suis expensis frumentum mensurare coram eo, qui Ecclesiæ decimas recipit. Et meritò, nam rem suam per Dominum, dum mensurat: ne scilicet det plus, quam debet, cum suo damno, vel minus, quam debet, cum suo peccato, vide, quæ dicam infra, in tract. de Cambiis, cap. §. 3. num. 6.

Ratione gravaminis extrinseci.

4. Potest secundò mutans aliquid proportionatim accipere, si præter rem, quam dat mutuum, aliud gravamen mutuo extrinsecum suscipiat, mutuat. v.g. tibi pretium centum aureos hic, & suscipit onus pro te illa retinendi in emendis tibi vestibus, vel mercibus; proinde sanè aliquid proportionatim accipere ex tali gravamine. Ratio est jam dicta, quia hæc nova onera sunt per se æstimabilia, quæ nemo obligatur gratis suscipere.

Ratione promissionis mutuandi.

5. Potest tertio mutuans aliquid à te accipere, si se obliget ad mutuandum, quoties tu volueris, seu quoties tu pecunia indigeris. Ratio est eadem, quia id novum est gravamen. Hinc licet Mercator aliquid lucri accipit à Principe, vel Civitate, quando se obligat ad mutuandum ipsis, quoties frumento, v.g. indigerit, &c. & ita docet Tol. l. 5. c. 38. n. 6. Scotus, alique.

Ratione Affectionis.

6. Potest quarto, mutuans aliquid à te accipere ratione Affectionis. Vt id intelligas, vel scito, vel recolito, posse mutuatarium ad affectionandum mutuante de dato mutuo, rogare aliquem tertium, ut fidejubeat, seu affecret mutuante de ejus sorte, cui tertio aliquid solvit pro tali fidejussione; aliquid, inquam, proportionatum à viro prudenti decernendum juxta pericula, quæ omnibus expensis, in eo mutuo timeri possunt. Immo, quamvis Covar. lib. 3. variar. cap. 2. n. 6. neget pro fidejussione posse aliquid accipi, quando nullum est periculum in solutione; tamen Alii cum Navar. in man. c. 17. n. 285. affirmant, posse, quia adhuc est pretio æstimabile, sic fidejube- re: Alde, solum moraliter, propter tot rerum mundanarum varietates, semper subesse aliquod periculum, sed certe tunc valde minus (si minus est periculum) debere esse, quod accipitur, monitione non indiget.

7. His positis: Quærimus, An, sicuti mutuarius potest advocare pro suo fidejussore hunc tertium, dando illi proportionatam mercedem, ita licet, & justè possit acceptare pro fidejussore suo ipsum eundem mutuante, qui licet possit proportionatum pretium à mutuatio accipere.

Respondeo, licet, & justè posse, si aliud non addas. Ratio est quia hoc est subire novum gravamen, & sicuti justè solui potest tertio ejusmodi merces, ita poterit solui mutuanti.

8. Dixi (si aliud non addas) nam si à mutuante obligaretur mutuarius ad eligendum pro suo affecutore ipsum mutuante, injustè se gereret, quia obligaret mutuatarium ad aliquod præstandum, ad quod ex vi mutui non obligatur, quare adderet mutuatio novum gravamen, quæ injustitia esset manifesta. Contra prædicta videtur prima facie esse aliqui Sacri Textus, præsertim C. Navigantis, de Vfuris, quorum explicationem lege apud DD. Mol. Less. Salapud De Lugo mox citandum, & breviter omnes complectentem De Lugo d. 25. de Inst. a. num. 79.

Denique adverte, multa huc pertinentia propter connexionem casuum fore iterum dicenda cap. 4. sequenti.

§. III. Lucrum in Mutuo ex damno emergente.

1. Præmittendum est pro Tyrionibus, quid sit damnum emergens, quid lucrum cessans. Damnum emergens dicitur illud, quod patimur in nostris bonis, quæ possidemus, eo, quod alteri illa concedimus. Quare, si ut tibi dem mutuos centum aureos, cogar ab alio eodem ad vfuram cum meo interesse, decem, v.g. aureorum, accipere. Vel, si ut tibi mutuem frumentum, v.g. cogar res meas vili pretio cum meo damno, quinque, v.g. aureorum, vendere, vel hinc ad quatuor menses idem triticum pro meo victu carius cogar emere, duobus, v.g. aureis amplius, dicor pati *damnum emergens*; in illis decem, quinque, duobus aureis.

2. Hinc affine est lucrum cessans. Hoc enim est illud damnum, quod patimur, non quidem in bonis, quæ possidemus, sed in lucro, quod probabiliter acquireremus, si nostrum alteri non concederemus. Habeo, v.g. pecuniam paratam ad emendum nunc, tempore messis, triticum cum spe lucrandi, omnibus expensis, aureos centum; Si tibi hanc pecuniam mutuem, quo mutuo posito, acquirere ejusmodi lucrum non possum, cessabit mihi lucrum

in aureis centum, & hoc, *lucrum cessans* appellatur. Vnde vides, lucrum cessans posse etiam vocari damnum emergens, quatenus qui lucrum separatim non acquirit, damnum pati, dici profecto potest. In hoc paragrafo dicemus de damno emergente, dicturi mox de lucro cessante.

3. Certum est apud omnes, posse mutuante exigere totum illud damnum, quod ratione mutui ipsi provenit, seu emergit; nam ratio naturalis manifestè dicit, ut nemo obligetur cum suo damno, alteri Beneficium præstare. Ita passim Theologi, ut S. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 1. & quæst. 78. art. 2. ad primum. Valent. 2. 2. tom. 3. disp. 5. quæst. 20. p. 2. conclus. 3. alique. Vnde licitum esse mutuanti, pacisci, etiam ante mutuum datum, de hoc damno emergente à die contractus celebrati, quia justam rem deposcit.

4. Tria tamen requiruntur, ne injustitia, seu vfura intereurrat. Primum, ut mutuum sit re vera causa hujus damni, & aliter impediti damnum non possit; si enim mutuans habeat alias pecunias, seu illas facillè parare queat, quibus possit damnum illud impedire, vel amicus pecuniam offerat, non poterit ex hoc capite lucrum accipere ex mutuo, quia tunc mutuum non est causa ejusmodi damni.

Secundò, ut admoveatur mutuarius de ejusmodi damno, seu, quod idem est, ut ab initio fiat pactum de hoc damno; nam fortasse nolet is accipere mutuum cum eo onere.

Tertiò, ut non excedat limites valoris damni, ut ex se patet, & nos alibi diximus.

5. Duo autem damna possent, debentque hic distingui: Alia sunt, quæ ex mutuo sequuntur mutuanti pro tempore, quo ex conventionione durat mutuum, hoc est, usque ad præfixum terminum, quo debet mutuum reddi, & de his damnis hæcenus loquuti sumus: Alia sunt, quæ sequuntur ex eodem mutuo pro tempore, quod currit post terminum prædictum, quæ alio vocabulo dicuntur damna ex mora, id est, quæ ex mora solvendi sortè sequuntur mutuanti; De his igitur posterioribus querendum est, an & quatenus debeant rescari à mutuatio?

6. Debere rescari, si de illis dictis mutuatio fuerit admonitus, vel si pactum de ipsis præcesserit, tenent omnes, quia, ut supponimus, vera causa talium damno- rum tunc pari modo est mutuatio. Requiritur tamen, ut verè, & necessariò sequantur ratione mutui. Vnde, si mutuans, propter moram mutuarii in reddendo, accipit pecuniam, solvendo interesse, ut suis vfibus necessariis subveniret, hoc interesse, tanquam damnum emergens, debet rescari mutuatio; at, si, ut luderet, vel quid simile non necessarium faceret, non debet mutuatio quia is non obligatur, nisi ad damnum emergens, quod ipsi imputetur, ut, cause: at in hoc eventu ejusmodi interesse non imputatur mutuatio, sed ipsi mutuanti.

7. Præterea sequitur, ut mutuatio poterit in termino solvere, nam non dicitur esse in mora, si inculpabiliter solvere non potuit.

8. Quoad illud, quod dictum est, (si fuerit admonitus) adverte, esse controversiam inter Doctores, an si de hoc damno mutuanti sequuto post moram non sit admonitus mutuatio, nec præcesserit de illo pactum, debeat nihilominus hoc rescari dictis mutua- tarius?

Et quidem licet nonnulli, ut Navar. in Comment. de Vfuris, num. 55. Petr. Navar. lib. 3. cap. 2. num. 208. dicant, debere, quia non est necesse, aiant, ut moneatur, cum ipsa dies solutionis interpelle pro homine, ut dicitur in l. Magna, Cod. de contrahenda stipulatione, tamen ego lib. 8. Decal. l. 3. cap. 8. §. 3. n. 9. cum Azor. dixi, debere admoneri, quia probabilis existimavi, hanc monitionem debere præcedere; fortasse enim mutuatio statim solveret sortem, nec ad hoc novum damnum rescariendum obligaretur, & donec admonetur, potest præsumere.

re, creditorem remittit: Dies autem interpellat quidem pro homine, sed non quoad damnum hoc sequitur, sed quoad debitum, seu sortem principalem. Excepi tamen ibi ex *Sa. v. Mora*, n. 2. & iterum excipio consuetudinem apud mercatores, qui in contractu mutui pecuniarum semper supponuntur pacisci de damno quocunque eventuro, quæ consuetudo, ubi adest, merito servanda est.

§. IV. Lucrum in Mutuo ex lucro cessante.

1. **D**amnum emergens debere modo jam prædicto mutuatario refarciri, docent omnes; non autem omnes idem docent de lucro cessante; Nam Durandus, in 3. d. 37. *quæst. 2. ad primum*, Scot. in 4. dist. 15. g. 2. Sor. lib. 6. de *lusi*, g. 1. art. 3. *concl. 4.* apud Mol. mox citandum n. 10. alique negant. Verum, jam communis nunc est, & vera sententia affirmativa, id est, idem dici debere de lucro cessante, quod diximus de damno emergente. Ratio fundamentalis est, quia, est etiam pretio æstimabile, me amittere lucrum, quod probabiliter sperabam: Cum ergo tu huius iacturæ sis causa, refarcire teneris. Frustra autem citatur D. Thomas contra nos. Nam advertunt Cajetanus, 2. 2. *quæst. 78. art. 2. ad primum*, & Molina, d. 3. 15. *ad finem*, D. Thomam nullo modo contra nos esse: is enim, vel solum dicit lucrum, quod est in potentia remota, & non est spes illud habendi, non possit vendi, vel, si loquatur de lucro probabili, & in potentia proxima, solum vult, ut non vendatur ad æqualitatem, sed quanti dumtaxat ab experto viro æstimatur spes illa probabilis lucri.

2. Sunt autem, & hic tres conditiones necessariæ, ad exigendum in mutuo hoc lucrum cessans. Primum, ut pecunia, quam mutuas, sit destinata negotiationi, secus non cessaret ratione mutui tibi lucrum. Quod, si habeas domi aliam pecuniam otiosam, hanc tamen, quam mutuas negotiationi destinaveras, adhuc potes, si hanc destinatam mutues, exigere lucrum cessans, quia verè ratione mutui cessat tibi ejusmodi lucrum ex hac destinata pecunia.

3. Si quis sit dubius, an negotiationi destinanda sit pecunia in occasionibus, quæ se fortè offerent, non potest totum lucrum accipere, sed ad rationem dubii à prudenti viro discernendum.

4. Si quis sub conditione sic destinaverit: Vellem meas pecunias negotiationi exponere, sed quia adest qui eas petit mutuas, illi do, si inquam, sic destinaverit, poteritne licitè exigere, vel pacisci de toto lucro cessante?

Quod possit, dicit Lessius, lib. 2. cap. 20. num. 90. & 95. esse opinionem probabilem. Ratio præcipua est, quia adhuc mutuo re ipsa id, cujus carentia est causa, ut mihi cesset lucrum. In praxi tamen notant aliqui Recentiores ob periculum palliandi vsuram, id non esse facile admitterendum.

5. Secunda conditio est, ut admoneatur de hoc onere mutuatarius eo modo, quo nuper num. 4. diximus de damno emergente. Lege Valentiam, tom. 3. d. 5. *quæst. 20. p. 2. concl. 3. v.* Tertia conditio, cui adde Lopez, lib. 1. de *contractib. c. 23.*

6. Tertia conditio, ut non exigatur, testibus Less. loc. cit. num. 96. Tolet. lib. 5. cap. 33. nisi quanti æstimatur spes illa lucri, quam certè posse multipliciter impediri, negari non potest, deductis item expensis, & periculis.

7. Laborem, quem mutuas posuisset in acquiritendo lucro; quod nunc cessat ratione mutui, non debere regulariter deduci, notant Lessius, Salas, Reginaldus, alique, quos sequitur Dicastill. lib. 2. de *Instit. tr. 10. d. 2. d. 5. n. 178.* quia homines communiter volunt potius laborare, quam otiantes nihil lucrari. Exciperem, nisi fortè labor fuisset fururus adeo magnus, ut esset probabile, mutuantem aliquo saltem pretio illum laborem fuisse redempturum.

Alias quasdam conditiones requirit *Comenius de contractib.* quæ certè, vel non sunt necessariæ, prædictas reducantur.

8. Quoniam verò spes dicti lucri est incerta, modo potest initio mutui fieri de dicto lucro potius quod, deductis omnibus expensis, vitæ capere poterit: & tunc sanè etiam minus, vel plus fuisset lucrum illud, determinatum exigi solum poterit. Ratio est, quanti vendidit illud lucrum mutuas, quæsi probatur valere iudicatum fuit, ergo tanta correspondentes semper danda.

Secundò, ut nihil antea determinetur, sed postea id lucri, quod deprehenditur cessasse: deperit autem poterit, vel ex eo, quod mercatores alii in negotiatione lucrati sunt, vel ex eo, quod ille ipse mutuavit, lucratus est in negotiatione simili per æqualem pecuniam.

9. Sed certè valde difficile est cognoscere, quanti fuisset lucrum, quod mutuatius cessat ex pecunia mutua: quare in foro interno, suam mutuas conscientiam consulat, ut tantum exigat, quanti ei deductis debetis, verè cessat. In foro autem externo difficultus præri clarè potest, vel quod cessaverit lucrum, vel quantum cessaverit; ut docet Menoch. de *arbitr. lib. 1. casu 119.* unde, nullus ex mutuatariis obligatur in foro externo foro solvere lucrum cessans, nisi actus probetur mutuum amisisse illud lucrum, id quod etiam dicitur *Castellanus, decis. 79.*

Conjecturæ autem, quod lucrum tandem aliquando cessaverit, ducentur primò ex eo, quod mutuatius solitus erat negotiationi suas pecunias exponere. Secundò, quod habeat merces paratas, quas de morte mutui ad lucrum, nisi mutuas, Tertio, ex testibus, qui de labore testificantur. Quantum autem cessaverit, de arbitrio relinquatur, notat *Rebuffus, in l. vici, de iur. pro eo, num. 516.*

10. Quæres: Sicuti potest, arbitrio mutui, licet de lucro cessante, licitè potest, etiam ipsum lucrum cessans tunc exigi? Mutuo, v. g. tibi nunc erant aureos pro vno anno, in quo, omnibus expensis, cessabunt de lucro decem, licitène possum nunc accipere à mutuatario hos decem?

Respondeo negativè. Ratio manifesta est, quia non mutuas centum, sed nonaginta, ut scribit *Medina de vsur. quæst. 3. §. Sept. conditio. Petr. Navarra, cap. 1. num. 305. Less. loc. cit. n. 99.* alique, & non alia remedia, seu iusta artificia tradidimus lib. 8. in *Dei tract. 3. cap. 8. §. 3. à n. 16.* quorum auxilio aliquod patè sumi possit.

§. V. Lucrum in Mutuo ex pena conventioni.

1. **N**on loquimur de pena, quæ in mutui contractu apponitur ex pacto posset in compensationem lucri cessantis, & damni emergentis, hæc enim ante consentiam, & omnino, debetur in conscientia, quia compensat interesse mutuantis, de quo jam paulò antè dictum est satis; sed loquimur de pena mortis conventionali, quæ ex solo pacto debeatur mutuatario, in quo, præfixo termino, non reddat mutuum, vel nullum damnum emergerit, vel lucrum cessaverit mutuantis. Hanc aliqui vocant penam punitivam, quia punit violationem fidei mutuatarii, qui non reddidit mutuum, quando reddendum promissit.

2. Duo in hac difficultate sunt discutienda. Alterum; An hæc pena conventionalis iustè, & licitè apponi possit in mutuo, sic: De tibi mutuas centum aureos pro hoc anno, in fine cuius, nisi reddideris, solves mihi penam aureos quinque. Alterum; An solutio dictæ penæ debeatur in conscientia ante condemnationem iudicis, vel ante petitionem partis?

3. Quoad primum, Afferro, iustè, & licitè posse. Ratio est, quia in omni contractu iustè ponitur pena, vel

lenti, vel ipsum contractum non obervanti, & huius ratio est, quia poena iuste imponitur pro culpa.

4. Tres autem conditiones requiruntur ad iustitiam huius poenae. Prima, ut praecesserit culpa mutuatarii, quare si non habeat in praefixo termino, unde solvat mutuum, non obligatur in conscientia ad dictam poenam, quia tunc nullam culpam ipse commisit.

4. Quæres: Quid, si idem esset impotens ad solvendum, quia prodigè vixit, & inutiliter sua bona consumpsit?

6. Respondeo: Molina *disf. 317. n. 8.* & Lessius *lib. 2. cap. 20. n. 12.* aiunt, in eo casu ideo obligari, quia tunc poterat facile advertere, se ex culpa sua reddi impotentem: at De Lugo *disf. 22. de Iust. n. 398.* ait, ideo obligari, quia sufficit culpa antecedens, quia quis prave dicit se futurum impotentem ad solvendum.

Nota, Molina dicit (quia facile poterat advertere) De Lugo ait, (quia quis prave dicit) quæ duo dicta sunt longe diversa, Molina enim sufficit, quod facile potuerit esse advertentia, De Lugo requirit ipsam advertentiam.

7. Certè, quia culpa non est, nisi praecedat advertentia illa, quam *lib. 1. Decal. cap. 3. §. 10.* explicuimus, sciendum cum De Lugo: nisi forte debitor praedictus negligentia graviter culpabili impediverit advertentiam futuræ impotentiae, nam tunc aderit negligentia graviter culpabilis, & consequenter contrahetur dicta poena, quod fortasse respexit doctissimus Molina.

8. Secunda conditio: Ut non ponatur hæc poena ad palliandam vlturam. Illa autem palliatur, si mutuant ideo hanc poenam ponat, quia lucrum habere vult ex ipso mutuo, quod, ut occultet, dictam poenam obtendit: quam palliationem clarè apparet adesse, quando sciens mutuant, nam posse mutuatarium solvere in tempore praefixo, adhuc poenam apponit.

9. Tertia conditio: Ut non sit immoderata, sed iuxta quantitatem culpæ, sed id quod culpam accedit, iuste corraderetur. Unde differe solutionem per bidduum, vel per hebdomadam, non æstimari culpam, saltem dignam tantæ poenæ, notat De Lugo *l. c.* Præterea, si pars, non verò totum solvatur, diminetur certè de culpa, sed non diminetur, quando non totum solvit, æquè mutuant nocet, ut si præsum non emit mutuant, quia totam summam non habuit, id quod rectè notat Bonac. *d. 3. de contratt. p. 3. p. 7. n. 2. v. Ex quo.* Nec displicet interim Pasqualigus *cent. 4. quæst. 362.* asserens, creditorem, acceptantem solutionem partis debiti, censeri liberare debitorem à mora: sibi enim, eam partem acceptando, prædicat; nam dum partem acceptat, videtur, inquit, implicite poenam mortæ & quodeunque interesse ratione moræ habitum remittere. Hæc Pasqualigus, quibus necessarium addendum est, nisi creditor explicet, acceptare se partem sine præiudicio sui interesse.

10. Quoad posterius, triplex adest sententia: nam primò poenam conventionalem deberi in conscientia ante omnem Iudicis condemnationem, etiam parte non petente, docet Felinus, Decius, alique apud Castropalaum, & Sanch. mox citandos. Ratio est, inquit, quia quod ex contractu debetur, debetur in conscientia, etiam, parte non petente, nec Iudice condemnante: at hæc poena, cum sit conventionalis, ex contractu debetur.

11. Secundò non deberi, etiam si pars petat, nisi accedat Iudicis sententia, tenet Sanch. *lib. 1. de matr. d. 37.* Castropalaus, *tem. 2. tract. 3. d. 2. p. 3. n. 4.* Vasq. *p. 2. d. 173. c. 1.* alique plures apud Dian. *p. 1. tr. de contratt. resol. 29.* alique: Ratio est, aiunt, quia eo ipso, quod ponitur, ut poena, quamvis ponatur ex pacto inito contractus, præsumitur, poni iuxta naturam aliarum poenarum legalium quæ est, ut non debeatur, antequam accedat Iudicis sententia, præsertim, quia sepius est ejusmodi poenæ conventionales sunt rigidae, expeditque eas moderari per Iudicem, ut rectè, advertit Menochius de *Arbitrat. l. 2. cent. 3. casu 266.*

12. Tertiò, deberi ante Iudicis condemnationem,

non tamen, antequam pars petat, sentit Suar. *lib. 5. de legib. cap. 6. num. 8.* Bonac. *d. 3. de contr. quæst. 3. p. 7. num. 4.* De Lugo *d. 22. de Iust. a. num. 406.* alique. Ratio est (inquit) quia hæc videtur esse intentio contrahentium cui in foro conscientiae standum est, ut ex vna parte non sibi imponere onus recurrendi ad Iudicem cum expensis litibus, incertitudine eventus, &c. & ex alia parte, nec velint se obligare, parte non petente, nisi expresse ad hoc ipsum se obligent in contractu.

13. Hæc duas postremas sententias, quas fuscè agitatae vide apud citatos, esse utraque probabiles, non ambigo: primam verò nequaquam recipio, quia vsu videtur explicatum, parte non petente (adde tamen, potente petere) remitti, vel saltem differri debitum.

§. VI. Lucrum in Mutuo ratione periculi.

1. Non est hic sermo, an mutuant possit periculum mutui apud se, accepta à mutuatario mercede sumere, de hoc enim tractavimus modò §. 2. *num. 6.* sed, an idem mutuant possit aliquid proportionatum sumere ex eo, quod videt suam pecuniam Petro, v. g. mutuatam periclitari propter dubiam fidelitatem, vel propter paupertatem, vel propter aliud, quod timetur in Petro. Vides, in casu dicti §. 2. adesse duos contractus alterum mutui, alterum assecurationis mutui, in hoc autem casu adesse dumtaxat contractus mutui, pro cuius periculo vult mutuant aliquid sibi solvi.

2. Affero, posse aliquid recipi sed proportionatum, Ita Valentianum, *3. dub. 5. quæst. 20. p. 2. conclus. 4.* Sylvest. *v. Usura 1. q. 35. S. a.* Molina, Less. Bonacin. Filliuc. Diana eos sequens, & citans *p. 1. tract. de contratt. resol. 37. c. 4.* De Lugo *de Iust. disf. 25. num. 81.* alique quamvis aliqui negent ut Navarr. Sotus, Tol. Salas, Rebelle, alique apud de Lugo *l. c.*

Dico (proportionatum) nam aliquando est majus, aliquando minus periculum propter varias personæ mutuatariæ circumstantias, propter longius, vel brevius tempus, quo mutuum restitui debet, vel propter quid simile. Ratio autem nostræ sententiæ ducitur ex eo, quod negari nequit, esse pretio æstimabile, & quidem extra ipsum mutuum, quod mutuant subeat periculum amittendi suam pecuniam, & quod idem toto anno, v. g. quod durat mutuum, molestiam passurus sit, quam ei affert timor suam pecuniam amittendi: Hujus autem periculi timorem esse extra mutuum, patet, quia ab illo separari potest. Nam, si mutuum dem homine fidelissimo certò, quæ ac tuto pignore apud me deposito, quo pacto certitudinem habeam, quod mutuum non sim amissurus, adhuc constet mutuum, & tamen nullum odoratur periculum amissionis.

Confirmatur, quia si tibi locem, vel commodem equum, vel domum, probabiliter timens, ne apud te hominem socordem, & dubiæ fidei, deteriora illi fiant, vel amittantur, possum aliquid accipere, vel exigere, propter periculum, quod in tui gratiam subeo, ergo & in casu nostro.

3. Hinc vides primò, quando apud te certum pignus habuisti pro assecuratione tui mutui, vel fidelissimum fideiussorem, te non posse, ex hoc capite periculi aliquid sumere, quia tunc, cum periculum nullum subesse supponatur, molestiam non patieris, ergo illius tolerantiam vendere non poteris.

4. Vide secundò, etiam si deinde suo praefixo tempore totum mutuum integrè tibi solvatur, posse nihilominus dictum aliquid proportionatum à te exigere, & retinere. Ratio est, quia hoc exigitur ratione gravaminis, quod jam certò suscepisti, tolerando per annum illud periculum, & timorem amittendi mutuum.

5. Obijcies: Si ratione periculi, & metus liceret ex mutuo, aliquid accipere, is qui est meticulosior posset plus accipere, quia major molestia, quam is patitur, majorem mercedem meretur: at id videtur falsum, ergo & in vnde sequitur.

Respon

Respondeo: Communiter à Doctoribus, ut Molina, *disph.* 356. num. 5. *Sal. de contract. tract. de usur. dub. 22.* alisque, negari solet sequela majoris, nam timor, aiunt, debet niti aliqua ratione probabili, ita ut quilibet vir prudens, attenta qualitate mutuatarii, ceterisque adjunctis, probabiliter queat dubitare ejusmodi periculum non recuperandi mutuum: quare, si verè non adest, sed adest solum falsa apprehensio mutuantis, non erit satis ad aliquid exigendum: sicut, in matrimonio metus ex falsa apprehensione contractus, non est satis ad ipsum invalidandum, ex *Sanchez lib. 4. matrimon. disputat. 1. num. 15.*

6. Dixi, (Communiter à doctoribus negari) nam inclinat De Lugo loco cit. (sed timide relinquens aliorum iudicio) posse, etiam tum, aliquid accipere, quia, quidquid sit, (ait) in contractu matrimonii, pro cuius invaliditate potuit ob suas peculiare rationes requiri à jure metum ex re ipsa, non autem falsa apprehensione conceptum, de qua re alibi disputatur; in nostro certè casu, videtur esse satis, hunc metum hominis pusillanimis, quia jam in homine adest major molestia animi, quam majori pretio vendere is possit; sicut enim adest in claudendo major molestia ambulandi, quam adsit in homine robusto, licet, ex vicio, & infirmitate procedens, quam certè majorem molestiam, si in tui gratiam claudens subeat, poterit aliquid plus exigere, quam exigit is, qui nullam, vel satis minorem molestiam in ambulando sentit, ita in casu nostro, hæc ex De Lugo.

§. VII. *Lucrum in Mutuo ex contractu innominato: Do, ut des.*

1. **N**umero tibi centum aureos, ea lege, ut si ego moriar infra decem annos, tu nihil mihi, vel meis hæredibus reddere obligeris: si autem vixero, reddere tenearis alios centum, atque adde ducentos aureos, nimirum decem pro singulis annis præcedentibus, licitissime est hic contractus?

2. Respondeo esse licitum, sed adverto, hunc non esse contractum mutui.

Quodd sit licitus, probatur, quia est par periculum amittendi, & lucrandi, atque adeo est contractus ludi fortis, qui per omnes est licitus.

Quodd non sit contractus mutui, patet; nam præter ceteras rationes mutuum debet in omnem eventum restitui, *l. Incendium, C. si certum petatur*, quamvis fortuito pereat. Sed in casu, de quo loquimur, si ego ante decimum annum moriar, tu potes illos centum sine scrupulo retinere, ergo hic non est contractus mutui.

3. Potius ergo erit, ut dictum est in titulo, contractus innominatus: *Do, ut des.* Deo tamen hic agere volui, quia Sylvester *v. Vsur. 3. quest. 36. & 37. Armill. v. Vsur. num. 37. & 37. Ang. v. Vsur. 1. num. 42. & 43.* alique dicunt, hunc contractum esse usurarium, quia tunc, (aiunt) si ego non moreretur, exigerem lucrum ex mutuo. Verum, ut jam dictum est, nec exigerem lucrum ex mutuo, quia hoc non est mutuum, nec exigerem injustè quia ex ludo fortis exigerem.

§. VIII. *Exigere in Mutuo, id quod debetur ex justitia, vel ex Charitate.*

1. **P**rimò: Debes certò ex justitia mihi centum; ego tibi mutuo alia centum, sed exigo ex pacto, ut reddas illa centum, quæ mihi aliàs ex justitia debes.

Secundò debes certò, ex Charitate mederi, vel adjuvare pauperem in extrema necessitate, ego tibi mutuo decem cum pacto, ut medearis, vel adjuves dictum pauperem, licetne hæc exigo?

2. Respondeo ad primum, affirmativè, quia non exigo ex vi mutui, sed ex vi justitiæ extra mutuum. Ad secundum negativè respondet Petr. Navarr. *lib. 3. cap. 2. n. 51.* quia adderem novum gravamen ex justitia, cum

solum ille antè obligatus fuisset ex charitate. *Sil. de mativè*, id est, licet me gerere, respondet Molina *disph.* 309. & merito, quia, cum ad id obligatus ex charitate, parum addit, qui insuper addit obligatum ex justitia, unde sic non videtur moraliter imponi novum gravamen.

3. Dictum est autem (debes certò) nam, si debes, negativè in utroque casu respondendum, quia clara est injustitia, velle certò, quod debetur.

Quid si probabiliter debes? respondeo: *Comm. in Theol. moral. lib. 2. d. 14. casu 4. num. 73.* respondet. At hæc sententia difficillima mihi videtur; quia sic facis certum debitum, quod erat falsum probabilitate, & me privas eo jure, quo poteram probabiliter apud iudices vrgere, quo pacto si vincebam, nihilque tibi esset traditurus, id quod erat pretio non parvo æstimabile esse, negabit nemo.

4. Contrà: Ego mutuos, v. g. debeo æquum reditum, quod tibi intoli in fama, honore, rebus suis, citè, & justè possum tibi mutare cum pacto, ut rem omnino remittas: Id enim, etiam hic, est reditum propter connexionem materiæ.

Respondeo, esse nimis manifestum, non posse, ut tunc plusquam mihi debetur ex mutuo: remissionem prædictorum est nimis manifestè pretio æstimabile.

5. Quid de pœna, quam mutuos tibi ob ditionem rationem fortè debebit post sententiam iudicis, potes is licet tibi mutare pecuniam cum pacto, ut remittas remittas ante dictam sententiam, quandoque non nondum obligatur ad illam subeundam?

Respondeo, non posse, ut habet Ang. *v. Vsur. Mol. d. 307. Less. l. 2. c. 10. dub. 7. & Salas de usur. lib. 1. c. 10. dub. 7.* nam licet tunc non sit debita hujusmodi pœna, potest tamen remota debita, cum mutuatarius habet accusandi mutuantem; quare mutuos pereret, nec ex mutuo, si pereret remissionem illius, quæ certè debita non parvi æstimatur apud homines.

6. Quid denique de vindicta, quam mutuos tibi, ut mutuatarius in aliquo fortè offensus sumus de ipso mutuantem? Potestne mutuos mutare pecuniam cum pacto, ut mutuatarius ab illa vindicta desistat?

Respondeo: Ut desistat à vindicta iniusta, remota modo iniusta, qualis esset vindicta, quæ fieri debet ex charitate privata, poterit licet. Idem dic, ut desistat odio. At, ut desistat à vindicta, seu satisfactione iniusta ab illa satisfactione, quam iuste potest implere ex charitate publica, non poterit licet. Ratio est, quia pereret, quod sibi non debetur, atque adeo imponeret mutuatario novum gravamen: hic verò fecit. *Id. Navarr. cap. 17. in man. n. 239. Caiet. in summa, v. Vsur. 1. q. 11. Sylv. v. Vsur. 1. q. 11.*

7. Hic tamen recolendum est, quod dicitur *superius* §. 1. de requirente gratitudinem; nam inde colligitur, rigor non esse illicita hæc, quæ in hoc §. dicta sunt, peti tanquam ex gratitudine, & amicitia. An vero possit fieri pactum, ut, dum ego tibi Beneficium mutuos impendo, tu impendas Beneficium hoc remissionis, quod semper ex congruentia, dicam *infra* §. 4. §. 1. n. 5. & applicatius c. §. 4.

§. IX. *Lucrum in Mutuo, quod exigitur à Mutuatario.*

1. **H**ic id reducimus, quia in Montibus dicitur mutuum cum certo lucro, ut iam videbimus. Est enim Mons pietatis summa aliqua pecunie, vel tritici &c. in communi posita ex alicuius donatione, vel elemosyna, destinata ad mutandum indigentibus, ut semper capitali, quodcumque tandem illud sit. Habetur tamen tres condiciones.

Primam, ut mutua detur certa quædam quantitas ex ea summa, idque ad tempus certum.

Secundam, ut mutuatarius det idonea pignora, certò

dienda apud prædicti Montis Administratores, quæ non solventibus statuto tempore mutuatariis venduntur, retenta à Monte parte tibi debita, alia verò, si superest, ipsi mutuario reddita.

Tertiam, ut mutuatarius pro rata pecunie sibi mutuatæ, & pro rata temporis solvat singulis mensibus certum quid pro laboribus & stipendio Ministrorum Montium, pro conductione domus, in qua hi Ministri resident, pro libris rationum, & pro aliis sumptibus ad Montis reservationem necessariis.

2. Afferendum est huiusmodi Pietatis Montes licitos, immò, & verè pios esse. Ratio evidens, & principaliter est, quia illud, quod solvitur pro eiusmodi mutuo, solvitur propter expensas necessarias ad conservandos Montes in commodum mutuatoriorum. Sanè, si mutuares Petto centum modios frumenti, qui ad illum pervenire non possunt, nisi operâ, & laboribus asportantium, nonne deberet Petrus, in cujus gratiam fit translatio frumenti transportationis solvere stipendium? Ita prorsus in casu Montium, Lessius lib. 2. cap. 20. num. 191. dicit, hanc doctrinam esse de fide tenendam. Molina d. 325. ait, contrariam opinionem non esse tutam, Lupus, in cap. Navig. de usuris, §. 3. num. 83. esse temerariam, Toletus lib. 5. cap. 38. asserit, eum, qui contrarium affirmat, esse excommunicatum. Merito autem hæc censuræ contorquentur, quia hi Montes fuerunt approbati in suis Constitutionibus à Paulo I. à Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. Iulio II. ut habetur in Bulla Leonis X. & etiam in Concilio Lateranensi, sub Leone X. sess. 10. & in Tridentino, sess. 22. c. 8. g. & 11. de Ref.

3. Obijciat: Cajetanus, tom. 2. opuscul. 6. qui interfuit dicto Conc. Lateranensi, scripsit integrum opusculum contra hos Montes, & Sotus lib. 6. quest. 1. art. 6. ait, ea, quæ sunt definita à Concilio Lateranensi non esse vlt recepta.

4. Respondeo: Cajetanus scripsit illud opusculum multis annis, antea dictum Concilium, nempe anno 1498. ut patet ex fine opusculi, cum tamen Concilium hanc veritatem definiverit anno 1515. Sotus verò fundamentum valde infirmum nixus est. Nam definita in eo Concilio, saltem per totam Italiam vlt recepta sunt. Quod si non essent recepta, adhuc Sotus nihil contra rem nostram diceret, nam cum Concilium definierit aliquid, quod ad fidelium mores pertinet, errare non potest, nec id dependet ab vlt receptione, quare cum Concilium definierit, Montes Pietatis licitos esse, nemo sine temeritate oppositum proloqui potest, immò Concilium excommunicat ipso facto contrarium dicentes, vel prædicantes.

5. Denique, si ad ornatum, siue ad complementum huius argumenti adverte, si Mons aliquis exigeret à mutuatariis, ut solverent tria, v. g. pro singulis centenis, cum tamen pro expensis, & rebus necessariis sufficerent duo, tunc illicite, & vlturarie acturos Ministros, si tria exigant, ut ex dictis patet. Contrà, si progressu temporis duo, quæ nunc solent iuste solvi, appareret, non sufficere, tunc poterunt exigi tria, ut item constat ex dictis.

6. Quæres: Si quid fortè superest de sumptibus necessariis, potè tne in Montis utilitatem accrescere?

Respondeo, nequaquam, ex Filiucio tract. 34. cap. 9. §. 171. Ratio est, quia Mons non potest licite locupletari ex mutuo, quod concedit, sed potest, dumtaxat, se servare indemnem. Quare superfluum est restituendum mutuatariis iis, qui plus, quàm debuerit, solverunt. Quod si hi ignorentur, tunc expendatur in vltus pios, vel distribuatur in pauperes, vel componatur cum Bulla compositionis, vbi illa adest. Verum, quia inter alios pios vltus merito connumeratur, & ipse Mons, ideo tunc superfluum eidem Monti (non verò Ministris, quibus sufficienter est satisfactum) fas erit attribui.

Dixi (ex Filiucio) nam De Lugo d. 25. de iust. numero 105. propendit ad dicendum, licet denique se remittat 111.

tat intentioni mutuantium, & consuetudini) propendit, inquam, ad dicendum, quando bona fide Ministri montis exigunt tria, v. g. pro centum, putantes hoc sufficere, posse id, quod fortè superest, retineri absolute pro Monte: sicuti, si fortè non sufficerent, ipse Mons damnum pateretur, nec à mutuatariis illud refarciendum postulare: tunc enim, id est, initio mutui, fuit par vtriusque, Montis scilicet, & mutuatarii periculum, sicuti supra in simili dictum est de ludo fortis, ergo eorundem erit, siue emolumentum, siue detrimentum.

CAPUT IV.

Casus in Mutuo Usuram certò continentes.

§. I. Exigere in Mutuo benevolentiam ex iustitia.

1. Cum possim, ut capite precedenti, §. 2. diximus, à mutuario exigere gratitudinem, benevolentiam, amorem; quæro hic, an possim hæc exigere quasi debita ex iustitia?

2. Respondeo, nequaquam, sed solum, sicuti ibidem diximus, tanquam congruentia, & cum libertate mutuatarii. Ratio est manifesta, quia, si exigeres amorem ex iustitia, exigeres plus, quàm tibi à mutuario debetur; ab ipso enim debetur tantummodo ex congruentia. Lege Valentiam, tom. 3. dissertatione 5. questione 21. part. 2.

§. II. Exigere tanquam ex iustitia in Mutuo obligationem remittendi, siue subendi, vendendi, agros colendi, &c.

1. Si quis mutuet alteri cum pacto, ut mutuatarius teneatur remutuare mutuant, quando is indigerit.

2. Si cum pacto, ut mutuatarius mihi, in aliquo negotio, vel alteri meo amico siue iudicat.

3. Si cum pacto, ut idem mutuatarius aliquid iter suscipiat, vel aliquid opus in meum obsequium faciat, puta, medendi, docendi, vendendi, advocandi, agros meos suo tempore colendi, &c.

4. Si cum pacto, ut idem conferat mihi mutuant, vel amico aliquid officium temporale, vel aliquid Beneficium Ecclesiasticum.

5. Si cum pacto, ut idem mutuatarius exhibeat mihi mutuant, vel alteri munus, quod vocant à lingua, quale est alloqui Principem, Iudicem, &c. Vel ab obsequio, quale est comitari me mutuantem, vel meam uxorem, filios, &c. Vel à manu, quale est aliquid mihi mutuant, vel suis elargiri.

6. Si cum pacto, ut ipse mutuatarius frequentet officinam, vel scholam, vel molendinum mutuantis.

7. Si quis, inquam, cum aliquo ex his pactis, ea ex iustitia requirendo, mutuet, usurarius clarè est. Ratio ducitur ex dictis, quia, hæc sunt gravamina vltra, seu præter mutuum, suntque obligationes civiles, sanè pretio æstimabiles. Hæc sparsim habes apud Doctores, apud quos invenies, an officium temporale, & Beneficium Ecclesiasticum, si sic acquiruntur, valde acquirantur? & an saltem sint remittenda? & denique, an fructus ex illis percepti sint restituendi? præsertim in Beneficio Ecclesiastico, vbi sic interveniret simonia, quæ omnem collationem invalidat cum onere restituendi. Hæc autem solum innuo; nam cæterum pertinent ad alias materias.

8. Dixi tamen (requirendo ex iustitia) nam, si solum, & sincerè sine pallio vlturæ hæc requirantur, imò, & ad illa excitet mutuant, mutuatarium, tanquam rememorando id, quod de jure naturæ est, nempe congruentiam ex gratitudine, non erit vltura, ut ex præced. §. constat.

9. Hinc pertinet sequens contrahendi modus, quo sic dicas: Mutuabo interim, dum frequentabis meum Molendinum, vel quid simile facies: at quando desieris hæc præstare,

tenearis mihi mutuum reddere. Quæro enim, an hæc sit
vltima?

Respondet, Molina *d.* 309. *n.* 15. & Less. *lib.* 2. *c.* 2. *n.* 57. alique citandi *infra*, *cap.* 5. §. 4. *num.* 2. licet fateantur, periculum maximum esse, ne illa pallietur, tamen in rigore, si sine fūco, & fallacia fiat, vīsuram non esse, putant. Ratio est, quia nihil sic requiritur, tanquam ex Iustitia

10. Confirmant primò; Nam sic, nullum onus mutuario imponitur, nec ei libertas adimitur, sed potestati ejus relinquitur, si velit, vel nolit, meum Moliendum, v.g. frequentare.

11. Confirmant secundò, quia licitè possum definire Beneficium conferre, quando tu mihi deus Beneficium, nec vlla est iniustitia in me, si possum perseverare in Beneficio mutuandi, quando tu reculas mihi aliud conferre Beneficium: tunc enim meritò possum, te, tanquam ingratum, excludere, & gratitudinem, tanquam conditionem, requirere, non tanquam pretium. Sed huic doctrinæ ne acquiescas, sicuti nec acquiescam ego & s. §. 4. *num. 4.*

§. III. *Exigere in Mutuo obligationem reddendi pecuniam in frumento, &c. ubi remissivè de contractu ad Metam.*

1. **R** Vltico mutuavi pecuniā, cum pacto ut teneretur eam solvere tempore Messis; in frumento, oleo, vino, aliisve fructibus, iusto quidem pretio, puta; quo tunc hi fructus valebunt, summe vsurarius? Respondeo affirmative, cum Concord. de contrah. q. 16. Azor. p. 3. lib. 8. de Mutuo. s. 7. Cael. r. 11. de Mutuo, c. 2. quia addis novum gravamen, Mutuum enim pecuniæ requirit ut solvatur pecunia, tu verò obligas, ut detur frumentum, &c.

2. *Objicies : At hic modus contrahendi est valdè frequens in vtraque Sicilia.*

Respondeo: Nego, hunc modum esse in Sicilia frequentem. Aio enim illam contractum esse illum, qui in Sicilia frequens est, quique vocatur, *Contractus ad Metam*, quo scilicet aliquis emit nunc hyeme frumentum, quod erit æstate consignandum, eo pretio, quod tunc determinabitur à Magistralitate, de quo contractu per aliam occasionem nos *lib. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. à n. 9.* egimus. Unde hic advertis, quod nimis sæpe notant Doctores, et iterum ego mox notabo *§. 4. à n. 11.* eandem negotiationem, quæ usurario fit modo, posse alio modo ab usura omnino liberari. Id, quod patet in negotiatione, de qua loquimur; Nam, si mutuas pecuniam, cum pacto, ut tibi restituatur frumentum, qui est casus propositus *n. 1.* est usura propter rationem dictam, at, si eandem pecuniam non mutues, sed rustico solvas in pretium frumenti, quod tibi vendit, consignandum suo tempore, juxta leges dicti contractus ad Metam, usura non est, sed licitum lucrum de quo contractu, ut dixi, à nobis pluribus *l. c.* disputatum est.

§. IV. *Exigere in Mutuo obligationem exigendi debita
Mutuantis, vel obligationem acceptandi, vel solvendi.
partem debiti in alia re, vel similiū.*

1. **S** Alteri mutues cum pacto, ut is teneatur cum suo notabili opere, ac labore exigere à tuo aliquo debitor id, quod ejusmodi debitor debet, usura est, ut vult *Sot. lib. 6. q. 1. ar. 2.* multò magis, si cogas mutuatarium, ut id faciat cum suis expensis.

2. Si cum pacto, ut mutuatarius partem mutui accipiat in pecunia, & alteram in debito, quod difficile recuperari potest, vsura vide Mol.d. 110.

3. Si mutues, v. g. centum, cum pacto, vt mutuatus
 quinquaginta accipiat in pecunia, & quinquaginta in
 alia merce, v. g. vino, frumento, veste, & simili, non facile
 vendēda, vsura est. Lege Conrad. q. 36. de *contraf. Mol. l. c.*
 4. Si mutus hic Panormi, vinum, oleum, & c. cum pacto

4. Si mutues hic Panormi, vinum, oleum, &c. cum pacto

ut reddas alibi, v.g. Neapoli, vbi æqualiter videretur
transportatio tibi sit gravamini, vfora est. Ad Nov.
in man. cap. 17. n. 42. & 43.

5. Si mutues vinum, oleum, &c. hic Pacto
pacto, ut reddas alibi, ubi pluri valet, paulo magis
ra est. Confule Molib. d. 310. Quid si mutuator
ret frumento in alio loco, & tu illud frumentum
ibi fortasse habes, mutuares ibid. cum pacto, ut si
deret, exfructeris ab vltura, quia tunc perinde est
illud frumentum illic transportare in commenda-
tuatarii, & ille inde transportaret huc tui commenda-
tarius, & ille inde esset aqualis commutato gratum
ad. Si mutues vinum, &c.

7. Si mutues cum pacto, ut, quod mutuatarius dabit
tibi post annum, reddat nunc, vel post sex, v. g. mensis
usura est. De hoc dicam aliquid aliud.

8. Si mutues cum pacto, ut quod tibi debeo dā
tūc, v. g. vel vinum, vel frumentum, vel pecuniam
neq. dare determinatē in vino, v. g. vel decem
frumento, &c. v. supra est.

9. Horum omnium, & similium ratio est eadem
dicta, quia sic gravamen novum imponitur

10. Semper tamen adverte duo. Primum, non est
ram, si mutuatarius hæc præstet voluntarie, & ex
liatè, sed verè ex gratitudine, vel ex eo, quod ipse
non est, nec damnosum, ut ^{supra} notavimus.

21. Secundo, multa ex his posse, mutata forma
trahendi, liberari ab vira, videlicet, si non co
tractus mutui, sed contractus emptiois vel
nisi, vel similis, ut dictum item paulo *superius*. Et
si mutues cum pacto, ut quis totus agros condu
getur, vsuram ex dictis contrahes, quia addit non
grauamen: at, si idem conducat totos eodem
contractum conditionis, & locationis, debet
eidem mutues summam aliquam pecunie, prout
boves parate, rusticos alere, ceteroq[ue] sumptus
re eisdem agris necessarios, vsurarios non erit.
Initius fuisset hunc eundem contractum, nisi
fisset prior conductio, & locationis. Ratio est.
Beneficium facis illi conductori, non vides gratiam
de mutuo: nam ille liber remanet, et potest quicquid
terro pecunia pro suis agris mutui petere, ut *superius*.

Atque hoc pacto intelligendi sunt DD. Molin. & Navar. lib. 3. cap. 2. n. 30. quando concedunt, potestatem mutuum ad agros tuos colendos.

12. Rursus, duobus modis potest alicui antea dari pecunia. Primò, eam mutuando sub aliquo ex precedentibus obligationibus, & hoc pacto esse iam definitum est.

13. Secundò, non quidem mutando sed immutando tractum locationis, & conditionis operæ & laboris solvente pretium anticipatò. Vis, v.g. fese concedere tuam Rustici, Medici, Advocati ad tuum consilium operæ ad tuam sanitatem procurandam, ad tuas litteras mandandas, idque sub certa mercede, quam illis pro iniuri contra te, solvis. Sanè hoc non est vltimum tractum, sed licet negotiari, immò præditis beneficiis

De mutuo vini, vel frumenti veteris, cum pacto, ut
datur novum. satis *suprà* diximus cap. 2. §. 2.

§. V. Pro voluntate mutuandi, an accipi aliquid p[ro]p[ri]o

1. **N**ihil potest ex hac voluntate supra fortis
pi, si jöcari nolumus; nam voluntas hanc
bibitur in mutuo.

Si enim mutuas, certe mutare vis. Sicut enim
das rem tuam, non potes ex voluntate vendere ali-
accipere, ex De Lugo, d. 25, de Infl. n. 10, ita, si quis
et profecto claris injunctis aperiret via, si quis
posset vendere: Ego, quia vendere volo meam, cum
qua pretio justo rigorofo valet, v. g. centum aureis, cum
gram a se centum aureos pro domo, & decem pro equo
certum

CAPVT V.

Casus in Mutuo Usuram sub dubio continentes.

§. VI. An pro commoditate Mutui aliquid possit exigere?

VT distincte id intelligas, debes distinguere commoditatem, quæ ex accepto mutuo provenit mutuario, à commoditate, quæ ex eodem dato mutuo se privat mutuant.

1. Si de priore commoditate loquaris, manifestum est, ut notat De Lugo, l. c. te non posse quid accipere, quia commoditas alterius non est tua; ergo illam vendere non potes: secus, panem pretii duorum obolorum posses vendere, quanti valet vita hominis, quam panis conservat ementi.

2. Si de posteriore, maior est ratio dubitandi. Nihilominus, nec illam vendere potes quia in dando mutuo, per quod fit Beneficium mutuario, semper involvitur aliqua commoditas ipsi donata à mutuant, & consequenter aliqua incommoditas à mutuant suscepta.

3. Quod si magna, & extraordinaria esset ejusmodi mutuantis commoditas, quæ se ipse privat, certe tunc vendi posset, quia ille excessus esset pretio æstimabilis supra rationem mutui, & reduceretur, sive ad caput molestiæ, de qua c. 3. §. 6. dictum est, & iterum dicitur l. 5. §. 3. sive ad damnum emergens, &c.

§. VII. An pro dilatione redditionis Mutui, aliquid exigi possit?

DEbebam Petro, ex mutuo mihi ab ipso concesso, ducentos aureos, reddendos hinc ad duos annos: pacifcor ergo cum illo, ut in fine secundi anni solvam eadem Petro centum, ea lege, ut pro aliis centum det dilationem mihi usque ad finem tertii anni: estne usura?

Respondeo: Est, sive usura, sine iniustitia; hoc enim modo aggravas creditorem, ut expectet usque ad tertium annum, id quod non obligatur.

2. Dices: Si dicta dilatio est cum dicto pacto usura; ergo esset etiam usura, vel certe iniustitia, quando Ministri Principum, seu cuiuscunque Domini à debitoribus Principis, vel Domini aliquid accipiunt, ut eosdem debitores expectent ultra tempus præfixum.

Respondeo: Concedo sequelam, hoc enim sine dubio delictum est, ut habet De Lugo, d. 2. §. de iust. sect. 5. n. 70. citans Mol. & Salas, quia, pretio accepto, concedunt debitoribus dilationem, quam dare non possunt, in damnum Domini, in cuius præiudicium fit dilatio. Lege eundem distinctius de hac dilatione, & similibus horum Ministrorum negotiationibus agentem, de quibus etiam hos egimus suo loco, lib. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 8. à n. 5.

3. Quod si contractus n. 1. allatus fiat alio modo, sic: Ex mutuo debeo ducentum post duos annos: Pacifcor ergo nunc dare centum post primum annum; modo tu pro alio centum expectes annum alium, nempe usque ad tertium; non est usura, teste Caram. lib. 2. Theol. mor. d. 14. n. 748. cuius verba exscribit Diana p. 9. r. 6. ref. 24. ut superius docuimus; nam esset compensatio gravaminum, essetque contractus innominatus, quo das tuum gravamen reddendi illa centum post annum, cum potuisses post duos, ut Petrus det suum gravamen expectandi pro aliis centum, usque ad tertium annum, cum potuisset exigere post annum secundum.

4. Alium modum effugiendi usuram in hoc casu relinquo contractum mutui, assert De Lugo l. c. n. 57. si nimirum dicta dilatio, & solutio fiant voluntarie cum libertate utriusque: sed certe erit sic grave periculum palliandi usuram, quod periculum videbis clarius, postquam legeris ea, quæ afferam inferius, c. 5. §. 4.

§. I. Bona fides an licitum lucrum ex Mutuo reddat?

DEti tibi mutuos aureos centum cum pacto, ut post annum redderes centum, & decem, ignorans invincibiliter hanc esse usuram: putabam enim, posse id iuste fieri, bonæque omnino fide processu, si enim usuram agnovissem, alium tecum, vel cum alio contractum celebrassem, nempe contractum veri Cambii, census, emptionis fructuum anticipato, (quem contractum ad Metam paulò superius appellavimus) vel similem: quo contractu iusto, omnibus expensis; lucratus aureos decem supra meam sortem fuisset, licitène ejusmodi decem aureos à te possum exigere?

2. Respondeo: Certe dubia res est hæc, Less. lib. 2. c. 10. num. 105. tamen probabile putat, iuste posse, quando mutuantis expressit, se velle contrahere omni meliori modo, quo potest. Sæ verò, Usura, n. 8. absolute concedit. Quoniam verò idem Less. ibidem advertit, non facile practice id esse usurpandum, ideo nobis ad praxim semper intentis, hanc difficultatem innuisse, sufficit, quàm nihilominus lib. 1. in Decal. tr. 3. c. 8. §. 3. à n. 21. examinavimus latè, poterit legi Less. l. c. aliique, inter quos est De Lugo d. 1. §. de iust. sect. 9. Diana p. 1. trall. de contract. ref. 47. & p. 3. tr. 5. miscel. ref. 92. Tancr. 2. 2. disp. 4. q. 7. dub. 3. n. 99.

§. II. Promissio non repetendi Mutuum, an licitum reddat lucrum?

DO tibi mutuos aureos centum, & me obligo, eos non repetere per unum, per duos per decem annos; possumne licitè aliquod proportionatum accipere propter hanc solam obligationem?

Respondeo: Negatur communiter, & sententiam affirmantem vocant nonnulli novam, inauditam, falsissimam, periculosam in fide, & aperientem viam usuris. Less. lib. 2. c. 20. dub. 14. tamen licet negantem sententiam excipiat, affirmantem tamen ait videri alicui non improbabilem.

2. Dubia igitur res est: Quoniam ergo eam affirmantem nolumus in praxi deducere, nobis utile non est, eam fufius prosequi, ut in simili diximus §. preced. prosequenti tamen sumus pluribus, lib. 8. in Decal. tr. 3. c. 8. §. 5. Et videri apud DD. potest, scilicet, Less. l. c. De Lugo l. c. sect. 3. Arag. 2. 2. q. 38. art. 1. Dicat. lib. 2. de iust. tr. 10. disp. 2.

§. III. Molestia, quam subit Mutuant ex privatione sue pecunie, an licitum reddat lucrum ex Mutuo?

DVplex in re nostra distingui debet molestia: Altera, quæ sumitur ex periculo, quod subit mea pecunia, dum tibi, non certe fidelissimo eam concedo mutuum, & de hac nuper locuti sumus cap. 3. §. 6. Altera, quæ sumitur ex absentia pecunie mutuatæ, est enim (ait Caram. lib. 4. Theol. mor. d. 14. n. 362.) aliquod solatium videre in arca suam pecuniam; ergo molestia est earentia huius solatii; De hac loquimur in præsentia, & querimus, an pro illa, quam mutuant subit in gratiam mutuatarii, aliquod lucrum possit exigere?

2. Incerta res est, quia ex una parte aperiretur ampla via ad usuras, at ex alia videtur (adesse hæc molestia in mutuant, atque adeò vendi eam ab ipso posse, quando illa verè adest. Quod confirmari posset, quia non invenitur in omni mutuo. Verum, iterum dico, esse rem incertam, & propterea in praxim non deducendam, præcipue ex eo capite, de quo lib. 8. in Decal. c. 8. §. 6. dixi, quia nimirum ejusmodi molestia apud homines non venit in considerationem, unde, nec materia esse lucri debet. Lege Dicat. lib. 2. de iust. tr. 10. d. 2. dub. 11.

Confirmatur: Nam, si tua pecunia est longè à te distans, v. g. apud Trapezitam; parvum, ne dicam nullum, erit solatium, quod ab ipso presentia capere possis; ergo illud vendere non potes.

3. Denique pro toto hoc capite adverte, præsumptiones, quibus probari possit aliquem esse usurarium, legi posse apud Tancred. 2. *part. quest. mor. questione 64. à num. 22.*

§. I V. Non petere redditionem Mutui, dum Mutuatarius aliquid pro me facit.

Dixi cap. 4. §. 2. num. 9. sequens, vel simile mutuum, licitè in rigore celebrari, per Molin. & Lessium, posse: Mutuo Petro mille aureos, usque ad tempus, quo ipse frequentabit meum Molendinum, licitè ergo etiam per eisdem erit hoc sequens mutuum. Eidem Petro mutuo mille aureos, usque ad tempus, quo ipse singulis mensibus donet ex liberalitate mihi duos aureos, v. g. Quando autem non donabit, volo, ut reddat mihi meos mille aureos. Vides? Non peto illos aureos duos, ut pretium mutui, quod mutuum certè gratis concedo, sed volo expectari beneficentiam, & gratitudinem mutuatarii, & volo, illum esse terminum mutui, qui est terminus ejus liberalitatis. Inquit ergo, an id sine scrupulo in praxi deduci possit?

2. Responder Salas *dub. 2. de Usuris, & De Logò, disp. 25. de Inst. à n. 33.* alique apud Dianam p. 11. *tr. 8. res. 23.* licet te sic mutuum celebrare, quia, hoc modo, tu solum vis repetere tuum mutuum, quando cessabit beneficentia mutuatarii, quod non est illicitum, aiunt, quia præfigere terminum suo merito, licitum est cuilibet: & ex alia parte Petrus non cogitur dare illos duos ex debito, sed ex liberalitate, quando voluerit per illos aureos tuam benevolentiam conciliare. Suppone tamen semper gravamen, quod imponitur mutuatario, esse, iudicio prudentis iuxta regulas gratitudinis, æquale gravamini, quia mutuanus subit mutuum non repetendi, ut scilicet sic nihil occultè contra iustitiam insereatur, sed gravamina iustè compensentur.

3. Neque sic omne lucrum ex mutuo iustificari posse dicunt, dum mutuanus possit semper petere lucrum ex mutuo, non tanquam debitum, sed, ut experiretur benevolentiam, & gratitudinem mutuatarii: nam respondent duplici modo formari posse casum. Primò, relinquendo libertatem, tum in mutuantem, tum in mutuatario, & tunc dicunt non committi usuram, quia, ut *suprà d. c. 4. §. 2.* dixerunt Molina, & Lessius: Conditio est hæc, sub qua datur mutuum, non pretium mutui. Secundo, possit id fieri, non relinquendo mutuatarium in sua libertate, sed obligando, ut omnino det aliquid propter mutuum, sicut in exemplo allato, ut singulis mensibus omnino solvat illos duos aureos, & tunc fatentur, usuram committi. Cum igitur hoc posterius sit illicitum, licitum verò illud prius concludunt, falsum esse omne lucrum ex mutuo iustificari posse.

4. His tamen non obstantibus, periculosum est, id absolute concedere, & an concedi possit, incertum. Nam in *d. c. 4. §. 2. n. 9.* solum in rigore speculativo locuti sumus; Periculosum, quia, ut ipsemet De Lugo prudenter *ibidem* addit, id non esse consulendum, sed dissuadendum propter magnum periculum usurariæ conventionis. Incertum, quia sicuti pactum antea initum de dando aliquid ex liberalitate ei, qui confert Beneficium Ecclesiasticum, semper præsumitur esse ex obligatione, non autem ex liberalitate, atque adeo regulariter peccati peccato simoniae, ita ejusmodi pactum dandi illos aureos in casu nostro, &c.

Dixi (regulariter) nam scio, aliquos putare in simili pacto, si sincerè fiat, non committi in aliquo casu simoniam, ut potes videre apud Dian. l. c. sed nobis satis esse communiter simoniam adesse.

5. Semper autem dictum est (non dat illos aureos ex debito) quia, si daret ex debito dictos aureos Petrus, su-

biret clarè novum gravamen, se enim subiret aliquid iustitiæ, cui antea subiectus non erat, quod manifestè imponit usuram.

6. Id certè occurreret etiam in te, quum daretur & voluntariè quis faceret, nam, si quis non solentem negares, quia subit ille gravamen, dum, quod tunc erat ex liberalitate, facit iam ex obligatione. Rectè igitur Salas, & De Lugo citati, immò etiam per excludimus obligationem ex debito. Quamvis Petrus v. g. nullum incommodum sentiat ad dandum Molendinum, quia, v. g. illud proxime situm est domum, non propterea negabis, esse gravamen, quo pretio æstimabile, se, ad illud adendum obligat.

CAPVT VI.

Quando in pignore dato in securitatem Mutui adfit Usura?

Non raro, ob securitatem mutui dat mutuantem mutuantis pignus, immò, & non raro alibi iustitiam, quæ sanè, quando lucrum non accipit periculum, licitè fieri, vidimus *suprà*.

2. Porro ex hoc tres emergunt difficultates. Primò, pignore fructifero, cuiusnam sint fructus? Secundo, pacto legis commissoriæ, Tertia, de eodem pignore additur fideiussor.

3. Sunt hæc difficultates satis communes. Videlicet, nostra doctrina communis erit, illud novi sufficere, ut clarè, & breviter, præcisè Doctorum auctoritate, & gillatim, Deo dante, enodabuntur.

§. I. An Mutuanus percipere queat fructum pignoris fructiferi sibi dati?

Regula sit generalis, non possit petere etiam *c. 1. & 2. cap. Conquestus, de Usuris, & de Pignoribus*. Et ratio est manifesta, quia in hoc, præter cætera, differt contractus mutui à contracto pignoris, quod in mutuo transfertur dominium, utique requirit, ut *suprà* dictum est, mutuatarius: in pignore non transfertur dominium pignoris in eum, qui pignus accipit. Cum ergo mutuanus, in casu, de quo loquimur, accipiat pignus à mutuatario, ejusmodi pignus non in dominio ipsius mutuatarii, ergo ipsi fructus ejus mutuanus sibi eos fructus applicare non potest, sed, ut reddere debet mutuatario, vel computare in sortem, vel in partem solutionis debiti. Quid si adferret pactum fructus pignoris cederent mutuantem, pactum illud fuit, quia addidit novum gravamen mutuatario.

2. Propter eandem rationem, (ut id hæc occidit non deciderit) quando pignus non est fructiferum, non vestis, vel aliquid, quod usu atteritur, non potest pactum, ut eis uti possit ille, qui pignus retinet, vel id novum onus mutuatarii; nam, præter integritatem mutui suo tempore reddendam, patet, quod concessione ejusmodi usus. Quod si eis nihilominus mutuanus uteretur, quamvis dictum pactum non præferat, peccaret contra iustitiam, quia, invito Domini, rem alienam contraheret.

3. Duo autem hunc rigorem temperabunt. Primò, quando pignus usu ipso non consumitur, quale est argentum, torques aureus, &c. facilius poterit peti sumi, vel ipsum Dominum facultatem concedere utatur, vel esse parvitatem materię semel, vel iterum eo uti. Sed vel esse parvitatem materię semel, vel iterum eo uti. Sed tamen raro usu ipsi consulatur, quia nimium sic à materia non corroditur, non exedetur à pulvere, &c. idem po-

terit, immo, & debet praefumi, semper addendo, ut hac non fiant cum praedictio Domini, seu, quando Dominus omnino nolle, iudicatur.

4. Ex ratione regulae allatae num. 1. commune est in omni pignore (nec solum in pignore dato in mutuo) debere servari ejus fructus pro Domino, qui pignus dedit, quia, ut dixi, de natura pignoris est, ut ejus dominium non transferatur in pignoratitium. Idque verum est, etiam si fructus illi sint ex praedio, quod alias Dominus erat inutilis, quia semper sunt fructus rei Domini, retentis tamen iustis expensis culturae, & laboris pro pignoratitio, ut notant Doctores, ut Salas, Less. Lopez, alique apud De Lugo d. 25. de iust. num. 31. & potest colligi ex dictis à nobis l. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 5. a. n. 2. & c. 6. §. 5. n. praefert. 4.

5. Propter eandem rationem, si equum das pignori, erit is tuis expensis alendus, quia tuus est equus, & sicut tibi fructificaret, ita à te sustentandus erit. Moneo tamen, per sepe usu, v. g. dicti equi compensari posse, & debere expensas, quibus alitur, ut videre est apud Bonac. d. 3. de contrah. g. 10. p. 1. num. 11. reddito, quo superabundat, Domino.

6. Scio autem, adesse remedium faciendi fructus tuos ex pignore, quod accepisti: si nimirum illud emas cum pacto retrovendendi, nam tunc non erit amplius pignus, sed res tibi vendita, quare tibi fructificabit, sed consequenter, à te erit alenda, licet tibi etiam peribit, ut notat ibid. De Lugo n. 132. si peribit.

7. Si forte culpa sua pignoratitius fructus non colligat ex pignore, an & quatenus teneatur ad restitutionem, facile habere poteris ex Doctoribus citatis, & ex universaliter dictis suo loco à nobis, l. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 5.

8. Quæres, Fructus praedicti pignoris, quamvis sint Domini, sicutne subjecti, seu hypothecati ipsi creditori?

Respondet, sanè esse, ut habetur in lura. V. Potior, §. Si de fruct. ff. Qui potior in pignore, & videri latius potest apud Molinam in simili.

9. Denique Regula eadem allata num. 1. tres habet exceptiones valde solemnes in lura. Prima est, ut tamen Gener possit, ut habet Mol. d. 59. & Bonac. l. c. n. 6. accipere sibi fructus pignoris, non computando eos in sortem, quando ejusmodi pignus datur ipsi à Socero ob dotem; quam dandam post annos promittit, & interim dictum pignus ipsi dedit, idque præter cætera lura, habetur clare in C. salubriter, de Vsuris.

10. Secundò, ut Dominus directus feudi possit sibi retinere fructus feudi, non computando in sortem, quando feudatarius ob aliquod debitum illi in pignus dedit feudum, ut habetur in cap. 1. de feudis, & cap. Consequenter, de Vsuris. Sed adsunt quædam limitationes, seu declarationes omnino videndæ apud Molinam, d. 323. Nau. c. 17. in man. num. 217. & 218. Less. l. 2. c. 10. n. 139. Salas de contrah. tr. de Vsur. d. 28. De Lugo d. 23. de iust. tota sec. 8. Dianam p. 11. tr. 8. ref. 27. aliisque.

11. Tertio, idem cum iisdem limitationibus, etiam potest Dominus directus, si forte Emphyteuta illi oppignoraret prædium concessum in Emphyteusim. Lege citatos.

§. II. De Pacto legis commissoria in favorem Mutantis.

1. In toto Titulo, ff. de l. commissoria, conceditur venditori alicuius rei, ut si ejus emptor pretium non solvat constituto tempore, res habeatur, ut non vendita, sed possit dictus venditor, ad suum arbitrium, vel repetere sibi suam rem, vel emptorem obligare ad solvendum pretium, quo pacto emptor dicitur cadere in commissum, iustam esse hanc legem, & servandam in venditione, pro qua lata est, concedunt omnes, sed quaeritur, utrum aliquod simile sit in mutuo; An nimirum iuste ponatur pactum, ut, si mutuatarius praefixo tempore mutuum non reddat, pignus, quod est in manu mutuantis, intelligatur esse venditum ipsi mutuantis pro suo credito, seu pro suo

mutuo. Nam quando non praedit pactum, an pignus intelligatur venditum, vel vendi possit, dicemus, Deo favente, cum de pignore erit germana tractatio infra, tr. 7. c. 3. §. 6.

2. Respondeo, id pactum in pignoribus omnibus, atque adeo in pignore pro mutuo reprobatum à legibus, l. Ultima, C. de pactis pign. c. Significante, de pignor. irritumque redditur; & merito, quia aliquando pignus est maioris valoris, quam mutuum, seu creditum, unde ad pericula iniustitiae amovenda, rectè ejusmodi pactum leges reprobant.

3. Quod si fiat pactum, ut, debitore non solvente debitum in suo termino, pignus remaneat venditum, non pro credito, nec pretio aliquo determinato, sed pro pretio iusto, quod tunc curret, vel, quod boni viri arbitrio secundum occurrentes circumstantias decerneretur, reddito excessu, si quis sit, ipsi debitori, eritne licitum?

4. Respondeo, fore illicitum, si id tanquam gravamen pro mutuo imponatur, ut ex dictis patet: at, si imponatur, ut creditor habeat suum, indebitumque reddatur, licitum fore, Ita Mol. d. 324. Tiraq. l. 2. de retrall. n. 318. Ratio est, quia illud est iniustum pactum in mutuo, quod ordinatur ad habendum aliquod lucrum supra mutuum, sicut illud est iniustum pactum in cæteris contractibus, quod ordinatur ad habendum plus, quam creditor debetur. At verè illa pacta, quæ ordinantur ad habendum securè ipsum solum mutuum, vel creditum, usuraria, vel iniusta, nequaquam sunt. Hujus autem generis est, petere pignus, vel fideiussorem sufficientem, vel velle hypothecam generalem, vel specialem super bona debitoris, &c. Quilibet enim securitatem suæ rei potest iuste postulare. Quare, cum pactum, quod ordinatur ad vendendum pignus elapso termino, imponatur (ut supponimus) ad securitatem mutui, dumtaxat, de quo loquimur, usurarium non erit, cum non possit esse rationabiliter iniustus mutuatarius ex eo, quod mutuantis, seu creditor velit omnino suum recuperare.

Quod si mutuatarius damnum considerabile subiret ex pacto, vi cuius vendi deberet pignus alteri, sanè non posset permitti ejusmodi pactum, quia sic adderetur gravamen, ut ex toties dictis patet. Vide quæ dicam iterum infra de veditioe pignoris, tr. 7. de Fideiuss. c. 3. §. 4. n. 2.

§. III. De Pacto legis commissoria in favorem Fideiussoris.

1. Accidit sæpe, ut præter pignus in potestate mutuantis ad sui crediti, seu mutui securitatem repositum, accesserit itidem fideiussor pro eodem mutuo; quaeritur iam an fideiussor, quando subit onus fideiubendi, possit inire pactum cum mutuatario, ut ipso mutuatario non reddente mutuum, pignus remaneat pro ipso fideiussore, non quidem absolute, seu pro pretio determinato, id enim in simili reprobatur est §. antecedente, sed pro pretio iusto, illo scilicet, quod boni viri arbitrio iudicabitur, vel curret in foro, reddito excessu ipsi debitoris.

2. Ne quaestiones implicemus, hic non loquimur, an pro fideiussione possit quis aliquid recipere, quod certè potest, atque adeo possit fideiussor à mutuatario exigere, ut pignus sibi remaneat pro vendito, si tanti valet pignus quanti sua fideiubendi opera, vel quantum ipse forte solvet in gratiam mutuatarii, ut infra, cum de fideiussione dicemus. Neque loquimur, an id possit constitui in poenam mutuatarii non solventis; posset enim, si poena esset proportionata culpa, ut universaliter supra dictum est cap. 3. §. 5. ubi notavimus, prærequiri sententiam, &c. sed quaerimus pro solo mutuo, quo dictus fideiussor forte solvet in gratiam mutuatarii, an possit dictum pactum fieri?

3. Equidem pignus, cum Mol. d. disput. 324. sine, contra Covarr. ab eod. citatum, possit. Ratio est modo dicta §. secundo, quia id pactum non imponitur pro mutuo ullo, sed, ut fideiussor indemnus servetur de eo, quod forte solvet pro mutuatario, quod certè semper potest exposcere.

enim ipse non percepisset ex re illa eos fructus, ut supponimus; & ex alia parte hi sunt fructus rei, cuius dominium in sententia De Lugo, ipse mutans habet; ergo ipsi mutanti fructus sunt. Id, quod probabile est, sicuti probabile est illa sententia. Sed certe nostra probabilior, ut modo vidimus, unde sequitur, fructus debere esse mutuarii, utpote fructus rei suae, ut dictum est.

Res empta ex pecunia Vfuraria, cuius?

13. Infertur secundò, seu hic per occasionem notetur, res, quas vfurarius sibi emit pecunia ipsa vfuraria, quamvis non permixta, in ipsius vfurarii transire dominium. Ita Molin. id late probans d. 326. (idem dic de re empta a fure pecunià furtivà.) Ratio est, quia res empta non est fructus pecuniæ, quæ est sterilis, sed est veluti effectus voluntariæ emptionis, seu susceptæ negotiationis; Cum ergo ejusmodi emptio, seu negotiatio sit tota ipsius vfurarii, seu furis, idè in ipsius ementis, seu negotiantis dominium res empta veniet. Hanc illationem concedunt omnes, etiam illi, qui negant, dominium vfurarium transferri in vfurarium, & colligitur appetit ex lure, l. 9. C. Si quis alteri, l. Si ex ea, C. de rei vindicta, notatque Molin. d. 327. Less. l. 2. cap. 30. num. 161. Salas loc. cit. dub. 39. alique. Remanere nihilominus in vfurario, & fure obligationem tantundem reddendi, & damna inde sequuta mutuario, vel Domino, nimis est dictum sæpè.

§. II. An bona Vfurarii sint obligata pro Vfuris?

1. Vandoquidem in vfurario remanet dicta obligatio. Quæritur an ea afficiat solum personam ipsius, an etiam ejusdem bona, ita, ut omnia bona vfurarii remaneant hypothecata pro vfuris solvendis?

2. Respondeo: Sed ante responsionem duo præmitto. Primò, posse nos, vel loqui de bonis vfurarii (idem etiam est in fure) emptis pecunià ipsa vfuraria, vel posse nos loqui de bonis aliis, quæ alia propria pecunia, vel alia via ad ipsum pervenerunt. Non loquimur autem de bonis ipsis in individuo extantibus male acquisitis per vfuram, hæc enim certò semper deberi Domino, apud quemcumque inveniuntur, constat ex dictis, & dicam c. 8. §. 1. num. 1.

3. Secundò præmitto, quid sit, rem meam esse alteri, sive tacite, sive expresse hypothecatam? Est enim, rem meam esse realiter obligatam alteri. Quare ipsi rei sic affixa est obligatio, ut quamvis transeat, sive per venditionem, sive per donationem, sive per alium contractum in cujusque possessionem, semper Creditor possit ab illa te exigere suum creditum; est enim pignus sue rei. Licet ergo vfurarius sit obligatus personaliter ad solvendas vfras, vnde, & omnia bona sua sint etiam tacite obligata, ut habet De Lugo, d. 20. de Iust. num. 107. & possit, debeatque cum illis, vel eorum pretio satisfieri creditoribus, id tamen est ratione personæ, nam propterea, si aliquid ex his bonis transeat in dominium alterius possessoris, qui personam vfurarii non repræsentet; si, verbi gratiâ, alicui tale bonum, verbi gratiâ, domus legitime vendatur, excutit domus a se ejusmodi obligationem, quod non posset facere, si esset realiter obligata.

4. Nunc jam respondeo tribus dictis. Dico primò, personam vfurarii, & ejus bona omnia, dum ea possidentur ab vfurario, esse obligata pro vfuris, vel furtis solvendis. Ratio est manifesta, quia vfurarius obligatur ad restitutionem acceptorum per vfuram ex injusta acceptione, unde semper ipse per quæcumque bona, quæ habet tenetur ejusmodi restitutionem expedire.

5. Dico secundò: Bona vfurarii, vel furis empta, vel habita aliunde, quam ex pecunia vfuraria, vel furtivâ; non esse neque tacite, neque expresse ex se hypothecata pro solvendis vfuris.

6. Dico tertio: Bona eorundem empta pecunia vfuraria, vel furtivâ, quamvis aliqui dicant, esse realiter hypothecata pro dictis vfuris, vel furtis, vnde affirmant, quocumque proveniant, sive per contractum onerosum, qualis est venditio, sive per lucrativum, qualis est donatio, transire cum hoc opere, tamen probabilius longè est, nequaquam esse ex se hypothecata, nec cum dicto onere transire.

7. Ratio potissima secundi, & tertii dicti est, quia ex vna parte, (ut modo diximus §. præced.) res empta fructus est negotiationis ementis, atque adeo fit ejus domini, & ex alia parte hypotheca realis, seu obligatio, vel debet induci a lure, sic ipse disponente, vel à conventionne partium; non enim naturaliter ex se inducta est, cum ergo sive loquaris de rebus emptis pecuniâ vfurariâ, vel furtivâ, sive de rebus aliunde habitis, non apparet in lure, eas esse realiter hypothecas pro vfuris, vel furtis, quia nullibi toto corpore legum id legitur, neque ex conventionne partium, ut ex se constat, sequitur eam non esse nobis inducendam.

8. Quando igitur Pontifex cap. de vfuris, decrevit, ut ad solvendas vfras, venderetur prædium vfuris emptum loquutus est de prædio, quod emerat pecuniâ vfurariâ ipse vfurarius, illi tunc possidebat, non autem de prædio, quod translatum fuerat ad alios; Et quamvis potuisset Pontifex statuere, ut venderentur alia bona possessa ex alio titulo ab vfurario propter obligationem personalem, quam modò §. 4. diximus; tamen in odium, & pœnam delicti vfuræ, rectè statuit, ut non hæc, sed illa empta cum pecunia vfuraria auctoritate Iudicis venderentur.

9. An autem, quando res empta cum pecunia vfuraria est in possessione ipsius vfurarii, debeat potius reddi ipsi mutuario, à quo illa pecunia habita fuit; & sic ipse debeat præferri cæteris creditoribus fortè anterioribus, & privilegiatis dicti vfurarii, sicuti ex De Lugo d. 20. de Iust. num. 15. præferuntur ii, qui pecuniam dant ad reparationem, vel conservationem rei, alia est questio alibi decernenda.

CAPUT VIII.

De Alienatione rerum acceptarum per Vfuram factam ab Vfurario.

§. I. De Alienatione rei in Specie.

1. Regula prima: Si extet apud vfurarium res ipsa aliena in specie, seu ut nos Theologi loquimur in individuo, nec suis rebus immixta, non potest à te illa acceptari, nec ab ipso potest alienari. Ratio est, quia res aliena, qualis est hæc, in nostra sententia, supra d. 6. §. 1. n. 9. in qua dominium non fuit translatum in vfurarium, invito Domino, contractari non valet. Quare, si mala fide accipis, teneberis ex injusta acceptione, si bona fide, seu ignoranter, teneberis ex re accepta juxta universales constitutionis leges.

2. Duas hic exceptiones invenio, alteram de rebus vfu consumptibilibus, seu functionem recipientibus, puta pecuniâ, vino, frumento, & similibus. Alteram, de rebus aliis. Quoad res consumptibiles, Valentia tom. 3. d. 5. q. 2. l. 3. v. Sequitur secundò, Med. loco mox citando, ait, in hisce rebus prædictam regulam non omnino procedere: quare, si per donationem, vel venditionem habuisti ab vfurario oleum, vinum, pecuniam ipsam in individuo vfurariam, si ex hac venditione, vel donatione dictus vfurarius non factus est impotens ad restituendum, non obligaris restituere. Ratio est (inquit) quia res vfu consumptibiles, cum ex se requirant restitutionem in aliquo æquivalente, transeunt statim in dominium ejusdem possessoris: Verum, efficacior ratio prædictæ doctrinæ illa esse mihi videtur, quia nimirum, si

usurarius non est factus impotens, tunc creditor, seu Dominus, cum totam actionem habeat contra usurarium, à quo recipere suum potest, non est, unde fit involuntarius contra te, qui bona fide accepisti? Nam si accepisti male fide, invalidam esse acceptationem, neque esse obligatum ad restitutionem ex radice iniustæ acceptationis, dubium non est.

3. Circa hanc exceptionem habeat hic studiosus sequentem considerationem.

De Lugo d. 20. de iust. n. 304. sic habet: *Medina dixit, si ejusmodi res sunt usu consumpibiles, & qua functionem recipiant in proprio genere, posse ab usurario, & aliis valide alienari, si ex hoc non sit impotens ad restituendum creditoribus: quam sententiam communiter omnes alii reiciunt, quia ii non possunt transferre dominium, quod non habent. Hæc De Lugo.*

Bonacina autem d. 3. de contract. q. 3. p. 14. n. 3. sic habet: *Addunt Medina, & plures alii Doctores apud Salas de iuris, disp. 40. n. 3. contra Petrum à Navarra, validum esse contractum ab usurariis factum, non solum de rebus, quarum habent dominium, verum etiam de aliis, quorum dominium non habent, sed recipiunt functionem, & sunt usu consumpibiles. Opinio istorum Doctorum probabilis est, sed intelligenda cum Molina disp. 330. modo usurarii habeant alia bona, quibus commode possint satisfacere. Tunc enim creditor non censetur invui circa alienationem rei sue, & consequenter transferri dominium in accipientem. Ita videtur sentire Salas d. 42. n. 3. cum Salonio, Bannez Aragomio, Hæc Bonac.*

4. Vidiſti: De Lugo dicit, doctrinam Medinæ ab omnibus reici, & tamen Bonacina eam amplectitur, alioſque eam amplexos esse, testatur. Et nihilominus puto, hos Doctores non esse contrarios; nam De Lugo loqui videtur, seu loqui debet ex ipsa natura domini, Bonacina verò ex interpretativa voluntate mutuatarii, quod certe non negabit De Lugo, qui in sequenti exceptione interpretativam hanc voluntatem admittit, ut jam subdo.

5. Alteram exceptionem invenio apud prædictum De Lugo disp. 20. de iust. n. 305. de rebus functionem non habentibus, puta, veste, vase argenteo, torque aureo, &c. Excipitur, inquit, qui rem illam de usurario emit, quando præsumi facile potest consensus Domini; Unde excusari possunt, qui pignora ab usurariis emunt, ut ab Hebrais, quia Domini non solent multum curare, ad quos postea perveniant illa res. Hæc De Lugo, quibus confirmat, ut dixi, doctrinam à nobis traditam n. 2. sine.

§. II. Alienatio rerum Usurarii non in fraudem Creditorum.

1. **R**egula secunda: Debitor usurarius (ut etiam fur) si habeat, unde possit satisfacere omnibus creditoribus, potest donare, vendere, & quoscunque contractus, sive onerosos, sive lucrativos inire de rebus, quorum ipse liberum dominium habet, per quos non sit impotens ad satisfaciendum illis, & consequenter, qui ab eo accipit, potest accepta retinere licite, & iuste, etiam si deinde debitor per alias profundas donationes, vel aliunde reddatur impotens sine accipientis cooperatione.

Hæc Regula sequitur clarè ex dictis §. præced. nulla enim obstat ratio, quin de suis rebus possit liberè quis disponere. Dixi, liberum; nam de bonis hypothecatis realiter, disponere non potest, sive quoad totum, sive quoad partem, quæ obligationem hypothecæ adæquat, quia res sic hypothecata sunt obligatæ creditoribus, ut dictum est *supr. cap. 7. §. 2. n. 3.*

§. III. Alienatio rerum Usurarii in fraudem Creditorum.

1. **R**egula tertia: Si usurarius, vel etiam fur, per alienationem suæ rei fieret impotens ad satisfaciendum suis creditoribus, non posset, sine iniustitia

contra dictos creditores illam rem alienare, contra dictum onerosum, v. g. venditionem, receptionem, v. g. Donationem, & qui recipiet, potest teneatur ad restitutionem. Ratio est clara, quia potest se inhabilem reddere in fraudem creditorum, si nemo potest se inhabilem reddere ad satisfaciendum creditoribus illud, quod ipsi debet ex iustitia, & huic inhabilitati cooperari.

2. Hic tres invenio exceptiones. Prima est, si re locum hanc regulam, quando per venditionem, v. g. domum, & accipit tantum, quantum domus illa est, quia, si habet tantundem, jam non sit impotens, quam ante venditionem erat, nam in eo pretio recipit, valebit creditoribus aquè satisfacere. Quod deinde ipse non satisfaciat?

Respondet: Ipsi imputabitur, non vero ementi, jam tantundem dedit.

3. Dixi, viliter; nam, si usurarius tantum recipiat quantum dat, sed inutiliter pro creditoribus, ut si vendat viliori, emat cibos, non quidem necessarios, sed luxuriosos, vel cibos, non quidem necessarios, sed conviviales, &c. emat, habet quidem quantum dat, sed minus creditoribus (non potest sine iniustitia, licet quædam nec alii possunt sine cooperatione ad eandem emptionem ipsi vendere, & communiter docent Doctores, Quam enim, ut diximus, detur æquale, si tamen inutiliter detur iniustitia fit creditoribus, dum res ipsi vili, & ipsi inutilis.

4. Secunda exceptio, quam asserit Molina d. 230. d. 230. quam sent. probab. dicit De Lugo mos quædam & ego lib. 8. in Decal. tr. 3. c. 3. §. 4. n. 26. Inducitur, ut peccare, nec onus restitutionis mihi remaneat de iustitia nature, quando acceptavi solum, sed non indiciarium vel furem ad donandum, vel ad vendendum suam, quamvis ipsi fiant impotentes ad solvendum creditoribus. Ratio est, quia vtor jure meo immutat nos iustitia, dum accepto rem mihi à Donatore, tam, quæ nulli, ut supponimus, erat realiter obligata, ex alia parte non cooperor cum ipsius peccato, qui ipse peccatum fecit offerendo; ego autem accepto solum vtor in mei commodum ejus peccato, & ab ipso jam commissio. Certe hæc pertinet, & de hac de re statuerint leges positivæ, & quantum ad vendendam, lege apud Mol. l. c. l. lib. 1. c. 20. n. 18. De Lugo disp. 20. de iust. n. 16. aliisque.

5. Tertia exceptio est, non peccare, nec obligari ad restitutionem usurarium, vel etiam furem, quando tantum expendunt, quantum ad eorundem itum acquiritur in parando victu, cultuque pro se, sicut si vxor, &c. necessarii, in solvenda mercede sua famuli sibi item necessarii, ac suo statui, imò in faciendis liberalibus donationibus, quos sine dedecore continere non potest, & si faceret, vilis haberetur, ut item meo peccato, nec obligari ad restitutionem, si expensæ necessarias ipsis vendam. Ratio est, quia res hæc per libet habet jus, etiam in præjudicium creditorum, hæc fuit, & minutarium expensa vide apud De Lugo citato.

CAPVT IX.

De restitutione Usurarium.

§. I. Quam obligatur Usurarius restituere.

1. **T**ria obligatur restituere usurarius, vnam nempe quam: Obligator enim primò, restituere totum id, quod per usuram accipit. Patet, quia licet usurarium contra iustitiam accipit. Lege S. Thome 1. 2. q. 87. art. 1. & 2.

2. Obligator secundò, restituere omnes fructus, quos ipse usurarius percipit ex usuraria fructifera, debeat

semper expensis, quamvis Dominus ex sua negligentia, eos non fuisset percepturus, idque ex nostra sententia. Verum, hoc non est necesse, hic fuit persequi, jam enim dictum de eo est satis, *supra* d. 7. §. 1. *praefertur* d. n. 12.

Sed quæres nihilominus, an ad aliquid obligetur solvendum vsurarius, si ipse propter negligentiam non percepit fructus, quos nec mutuatarius propter similem negligentiam percepisset, v.g. ex agro inculto, quem nec mutuatarius coluisset, nec coluit mutuatarius.

Respondeo ad nihil obligari, quia in nihil Dominum damificavit. Et ex alia parte res Domini fructum nullum fecit. Ita Celestinus, *tract.* 11. de *usu* c. 8.

3. Obligator tertio, restituere omne lucrum cessans, quod mutuatario cessavit, & omne damnum emergens, quod idem est passus, ut, si propter solutionem vsurarium, quam vsurarius fecit, res suas vilius vendiderit, vel pecuniam accepit ad interesse, ut solveret vsuras, quia omnium horum est causa vsurarius, juxta Regulas dictas de lucro cessante, & damno emergente. Lege Molinam d. 332.

4. Obligatum ad prædicta vsurarium excusari ab impotentia, vel ab extrema, seu gravi necessitate sua, vel suorum, modo alibi explicato, non est necesse monere, cum id ex regulis generalibus excusantibus debitorem à restitutione nimis sit manifestum.

5. At verò non obligatur vsurarius restituere illud, quod forte lucratus est ex rebus usu consumptibilibus, quare, si in lucrum suæ vsuræ accepisset pecuniam, vinum, oleum, & cum his aliquid lucratus est, quamvis obligetur illa restituere, non tamen obligatur restituere hoc lucrum. Ratio est, quia vsurarius sit verè Dominus illius lucri, hoc enim non est fructus rei, sed industria, & personæ, ut *supra* diximus in simili.

Hæc in proprio loco volui breviter reperere, nam ceterum memor sum, sparsim ea me in superioribus innotuisse.

§. II. De obligatione restituendi Cooperantium cum Vsulario.

1. De his, qui cooperantur cum vsulario, sive sint famuli, sive amici, sive Notarii, sive alii, à nobis actum est, in *not.* Decalog. lib. 5. cap. 1. §. 4. n. 42. Lege item Molinam, *Lessum*, aliisque allatos à Diana p. 5. §. 7. de *scandalo*, res. 8.

§. III. De obligatione restituendi, quam contrahit Hæres, vel Legatarius Vsurarii.

1. Hæres semper, & in omni casu tenetur, restituere rem à testatore acceptam per vsuram, si illa in specie, seu, ut loquuntur Theologi, in individuo extet; quia semper est Domini, semperque pro Domino clamatur; si verò illa non extet; & illa omnia, quæ, cum aliena fuerint, transierunt in vsurarii dominium juxta varias sententias *supra* dictas, tenetur etiam hæres restituere, sed in æquivalenti, quoties vsurarius in vita non satisfecit. Hujus autem ratio est, quia obligatio, qua defunctus astringebatur, transmittitur ad hæres, qui succedunt in locum defuncti, & una eademque persona reputantur. Ita passim Doctores in l. *Hæres*, ff. de *Hæred. constit.*

2. Non tamen hæres tenetur ultra vires hæreditatis, si Inventarium fecit, ut patet ex C. *Quandam*, de *Vsuris*. Bona enim hæreditaria sunt infecta, non alia. Quod si Inventarium scribere neglexerit, licet in foro externo adhuc cogatur restituere, tamen in foro conscientie non obligatur ultra hæreditatis vires, quia forum externum, ideo cogit, quia præsumit fraudes, internum verò respicit veritatem. Ita Bonacina d. 3. de *contr.* 9. p. 1. §. n. 16. alios, citans; esto, Molina d. 332. putet teneri, etiam in foro conscientie.

Quando Hæreses sunt plures,

3. Si plures sint hæreses, scire cupio, an teneatur singuli in solidum solvere vsuras?

Respondeo: Singulos solum obligari pro rata, id est, pro sua parte; quare, si unus nolit, vel non possit restituere, non tenebitur alter ad ejus partem. Ratio est, quia sicut bona dividuntur in partes, sic & debita, & sicut ex parte commodum sentiunt, sic ex parte onus; nam representant quidem illi singuli defunctum, at non totaliter, sed ex parte, singuli totaliter, omnes simul: Ita Molina, alique, quos citat, sequiturque De Lugo lib. 25. de *Iustit.* n. 237.

4. Excipe primò, cum Bonacina *loc. cit.* nisi aliquis ex cohæredibus in culpa fuisset, ne totalis restitutio fieret. Rectè, tunc enim non est mirum, si is obligetur ad totum, quando totius causa damni est.

5. Excipe secundò, nisi quis ex cohæredibus rem ipsam in specie apud se habeat, nam hæc tota debetur Domino, quia ut, modò dixi, ea semper pro Domino clamat.

Legatarius.

6. Quid de Legatario, is obligaturne ad solvendas vsuras defuncti?

Respondeo, per se non obligari, quia ipse, ut etiam donatarius, non representat testatoris personam, & sicut non succedunt in jura ipsius, sic, nec in onera. Loquimur autem semper, si res ipsa aliena non extet in individuo. Hæc enim semper debetur Domino, ut item, si res sit hypothecata alteri: eo modo, quo *supra* dictum est c. 7. §. 2. num. 3.

7. Dixi, *ex se*, nam est notanda sequens doctrina: Si vsurarius reliquit hæredibus bona, quæ sufficerent ad restitutionem vsurarum, aliorumque debitorum, & præterea ad dandam legitimam, si adit sui ascendentes, vel descendentes, vel ad dandam quartam, si hæreses sint extranei, quæ quidem quarta de jure his extraneis debetur, vel juxta locorum leges plus, minusve, ut nos dicemus, Deo favente, cum de *Testamentis*, tunc Legatarius quicunque ad nihil profusus, ut modò dixi, obligatur, etiam si hæreses non solvant vsuras defuncti. Ratio est jam dicta, quia debita personalia, quæ non continent rem ipsam in individuo alienam, non transeunt ad Legatarios. At verò, si vsurarius non reliquit bona, quæ sufficerent ad dictam vsurarum restitutionem, vel quæ non sufficerent ad hoc ut hæreses haberent suam dictam legitimam, vel dictam quartam, tunc debebunt Legatarii concurrere ad restitutionem vsurarum, ita scilicet, ut, ante omnia solvi debeant debita defuncti, deinde danda legitima, vel quarta hæredibus, tum denique quod remanet, distribuendum est inter Legatarios, modo *ibid.* pluribus explicando.

Hæres, vel Legatarius, an obligentur restituere vsuras Defuncti, si cadant à suo statu?

8. De hac re sic universaliter ex sententia probabiliter lib. 8. in *Decal.* tract. 4. cap. 1. §. 9. num. 5. docuisse, meminimus. Adverte, si quis in statum honoris cum ascendisset propter rem alienam mala fide acceptam, tunc faciendam esse restitutionem, etiam cum diminutione sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed redire ad suum multò magis, si in pari necessitate esset is, à quo rem surripuit, tunc enim debet esse melior conditio innocentis Domini.

9. Illud subadverte, si filius, verbi gratia, vsurarii mala fide cepit possidere, teneri eum, etiam cum diminutione status relicti à Patre, ad restituendum, quia ejusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi suffragatur. Si verò cepit possidere bona fide; non teneri postea à suo statu bona fide possessio decidere, ut restituat, si cognoscatur, ea esse bona aliena, quia quilibet jus habet ad conservand.

conseruandum statum bona fide acquisitum. Hæc ibi, & ita Diana p. 5. tract. 14. ref. 57. ex Celestino, & Scoto, & consentire videtur De Lugo d. 21. c. 1. l. 1. n. 12.

§. IV. Cuiam sint usura restituenda?

1. **S**ane iis, à quibus usuras quis accipit. Quod si hi mortui inveniuntur, restituenda ex erunt hæredibus, seu iis, qui ipsorum nomine acquirere possunt. Ratio est clara, quia hi sunt Domini. Quid, si sint ignoti iis, quibus debetur eiusmodi restitutio?

Respondeo, tunc debere restitui pauperibus, vel operibus piis, ut decrevit Alexand. II. I. unde tunc habere locum Bullam compositionis in loco, ubi addit privilegium Bullæ Cruciatæ, diximus. lib. 8. in Decalog. tract. 4. cap. 1. §. 3. num. 20. & docet Molina disp. 748. Ludovic. à Cruce in Bulla Cruc. d. 3. dub. 14. alique.

CAPVT X.

De petente ad Usuram.

1. **D**vo hic sunt certa. Tertium sub controversia. Certum est primò, mutuatario licere, ut vult Sanch. lib. 3. in Decalog. cap. 8. num. 20. alique, solvere usuras ob mutuum iam acceptum. Ratio est, quia hæc non est causa peccandi, quæ detur usurario, dum is possit facillè illas non acceptare; sibi ergo imputet, si recipiat. Excusatur autem mutuatarius (ne infidelis habeatur, & ne mutuum, quo alia vice fortasse indigebit, non inueniat) à cooperatione, quæ videtur esse cum peccato usurarii.

2. Certum est secundò, posse secundum Sanch. ibid. Mol. Vasq. aliosque apud Dianam part. 5. tract. 7. de scandalo, resolut. 8. aliquem petere pecuniam mutuum ab eodem usurario, promittendo illi lucrum ex mutuo, quando ea pecunia is indiget. Ratio est, quia si petens, nec consilium dat, nec intendit, ut supponimus, eam usurarii iniustitiam, quod certè esset iniquum, sed intendit utilitatem propriam, supposita malitiâ usurarii, quam mutuatarius solam permittit, nam ceterum propria indigentia dat ipsi sufficientem causam, ne sit cooperator cum usurarii peccato.

3. Controversum ergo remanet tertium. An idem licite possis, quando illa non indiges, sed sine necessitate illam velis expendere ad ludos, ad convivia, &c.

Respondeo, tres esse sententias. Prima, negat. Secunda, affirmat. Tertia, distinguit, hæc enim tertia asserit, non posse, si usurarius non est paratus ex malitia sua ad dandas pecunias sub usura; at posse, si est ex sua malitia paratus, ibi enim tu excitares usurarium ad peccatum iniustitiæ, hic non item. Sanè, ut vides, prior pars huius rationis probat primam sententiam negantem, at posterior probat secundam affirmantem, si prædicta ratio profundè consideretur.

5. Equidem assero (ut lib. 5. in Decalog. c. 1. §. 4. num. 44. fusiù dixi) has sententias omnes esse probabiles, sed probabilissimè addo cum Petro Hortado 2. 2. d. 173. sect. 14. §. 274. posse semper, vel certè regulariter ab usurariis sine vlla causa necessitatis peti mutuum, etiam signatè ad usuras (sed semper intendendo proprium commodum, non verò ipsam iniustitiam usurarii, nec positivè ad usuram commitendam ipsum excitando.) Ratio est, quia cum usurarii sint parati ad eiusmodi lucrum usurarium accipiendum, non jam ex passione, sed ex malitiâ delinquant.

6. Hactenus de peccato usuræ, nam de pœnis usurarii, deque Iudice competente contra ipsum, quæ maxime pertinent ad forum externum, legatur Molina disp. 333. & 334. Salas dub. 45. & 46. de usuris, Toler. l. 5. summa, cap. 36. Navar. cap. 17. num. 279. Lessius dub. 22. Canonista in toto titulo de usuris, Covar. tertio variarum

cap. 3. De Lugo disp. 25. de iustitia, à num. 23. h. de iustitia, disp. 3. de contract. quæst. 4. punct. ult. C. de iustitia, tomo 8. v. Usura, conclus. 334. Alique post apud ipsos.

CAPVT XI.

Summa Modorum aliquot lucrandi ex mutuo sine culpa Usura.

1. **I**vat denique hos modos hicungere, ut mutui appateant, quæ spaciū dicuntur hic, & dicuntur. Quatuor enumerantur à Valentia, & breviter addam.

Quatuor sunt modi (ait Valent. tom. 3. in 22. d. 1. p. 2. sine), tolerabiles percipiendi annuatim certum lucrum, salvo, & securo Capitali, ut puta quinquæ pro centis.

2. Primò, si ad id suppetat Titulus aliqui exerbis, ut lucri cessantis, vel damni emergentis, qui mutuatarius quam latissimè. De hoc modo fuit ego in l. Dec. tract. 3. cap. 8. §. 3.

3. Secundò, si Societas ineatur cum pacto afferendi Capitalis, & lucri quinquarii pro maiori lucro (speciatim socio in compensationem ejusmodi utrumque reuocari potest) ista pacta sunt: explicita intentione, siue implicita. De hoc ego pluribus agam infra, lib. hoc 9. tract. 8. de societate, §. 3.

4. Tertiò, si ematur census realis cum pacto redimendi, & afferendi, siue implicita item, siue explicita intentione. De hoc ego agam infra, tract. 8. de censibus, cap. 2.

5. Quarto, si absque expressa determinatione Communitatis Societatis, vel census, &c. Inventio saltem generalis accipiendi in lucrum, aliquo tandem modo ipsi, & illi ad quem consideratis personarum & facti circumstantiæ videatur factum ipsum reuocari posse.

Hic modus non est diversus à dictis, vel dicendis, sed solum ostendit implicitam intentionem aliquam habere ad iustitiam contractus. Lege eundem Valentia, nos quidem de hac re diximus in lib. 8. Decalog. tract. 4. cap. 1. §. 3. a. n. 21.

6. Hæc ex Valentia. Addi etiam potest quinquarii contractus, quem Siculi appellamus. Ad idem, de quo disputatum à nobis est latissimè in lib. 8. Decalog. tract. 4. cap. 1. §. 7. a. n. 21.

7. Sextò, si fiat Contractus veri Cambii, per se suis requisitis conditionibus, de quibus infra agam peribis.

8. Si cui aliquis alius modus in mentem veniat, oro, subscribat. Dum ego calamus à pagina, gratiā, tantisper amoveo.

TRACTATUS II.

DE

CONTRACTV CENSVALI seu de Censibus.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit, & quod sit Cens.

CENSUS, ut hic sumi solet pro annuo redditu. Est annua pensio, quæ ex re alienata fingitur accipiuntur.

Multiplices autem habet divisiones, quarum precipue sunt sequentes.

Census Reservativus, & Consignativus.

2. Primò, dividitur census in reservativum, & consignativum. In reservativo, do tibi meum prædium, & reservo mihi ex illo certam pensionem, ut scilicet tu singulis annis, vel mensibus solvas mihi aliquam justam summam, v. g. decem aureos. In consignativo, retineo quidem dominium rei meæ v. g. prædii, domus, & cætera; sed in illis constituo pensionem, v. g. decem aureos singulis annis, vel mensibus, tibi solvendo. Solum ergo transero in te jus percipiendi pensionem à re mea, non verò rem meam: neque enim, in hoc census genere, vendo tibi rem meam, nec fructus ipsos percipiendos à re mea, sed jus ad illos percipiendos, ut ex *infra* dicendis clarè intelliges. Nam propterea iurisperiti censum consignativum sic definiunt: *Est jus percipiendi annuam, vel mensuam pensionem ex re fructifera, vel persona alterius.* Unde cum dicis: *Habeo censum in feudo Petri*, census est: *Habeo jus exigendi certam pecunia summam, seu certos fructus ex Petri feudo.* Lege Valent. *tr. 3. §. 2. d. 5. q. 2. p. 1. Mol. d. 3. §. 3. Less. l. c. 2. d. 1.* aliisque. Adverte, cum, qui emit censum, id est cui solvenda est pensio, appellari censuistam, seu censualistam: qui verò vendit, id est, qui soluturus est censum, vocari censuarium.

Personalis, Realis, Mixtus.

3. Secundò, census consignativus, de quo solet hic esse sermo, propter graves, & proprias difficultates, quibus scaturit, triplex est, ratione scilicet rei, super qua constituitur, quæ item est triplex. Primò enim constituitur super aliqua persona, diciturque census personalis, tunc pensio solvenda est, veluti ex fructibus propriæ artis, industria, operæ, laboris ipsius personæ, in qua census fundatur. Merus autem erit personalis, si nihil addas & aliam rem, ex qua non solvatur quidem pensio, sed sit, veluti dignus, seu hypotheca ad assecurationem dicti census, dicitur, testibus Molin. *l. c. & Less. l. c. d. 2.* non merè personalis.

Secundò, constituitur census, seu fundatur in aliqua re vilis, & fructifera, sive immobili, ut sunt prædia, domus, & c. sive aliquando mobili, seu se movente, quæ facit fructum, ut sunt greges, armenta, & c. diciturque census realis. Tertio, constituitur in re, & in persona ita, ut si res pereat, debeat ipsa persona solvere ex fructu suæ artis, vel industria, diciturque census mixtus.

Perpetuus, & Temporalis.

4. Tertiò, dividitur census ratione temporis. Alius enim est perpetuus, id est, pensio est perpetuò solvenda, nam, & ad hæredes transit. Alius temporalis, id est, pensio solvenda ad tempus, sive incertum, ut si esset ad vitum alterius, quo pacto vocari vulgò solet vitalitius, sive certum, ut, si esset ad decem, ad quindecim, ad viginti annos. Unde clarè colligis, non esse licitum, constituere censum perpetuum super personam, quia hæc perpetua non est, & consequenter fructum perpetuum non facit.

Redimibilis, & Irredimibilis.

5. Quarto, dividitur ratio pacti, nam pacisci solent contrahentes aliquando, ut census redimatur, ut tunc dicitur census redimibilis. Quòd si pactum sit, ut census redimatur, seu extinguatur, quocumque voluerit venditor, restituendo pecuniam totam, quam habuit ex venditione, pactum erit in gratiam venditoris. Si, quocumque voluerit emptor, erit in gratiam emptoris, si quocumque venditor, vel emptor voluerit, erit ex parte utriusque, atque adeò in utriusque gratiam. Aliquando autem paciscuntur contrahentes, ut nunquam census redimatur, & tunc erit census irredimibilis, atque adeò perpetuus. In dubio, an census sit redimibilis, an

irredimibilis, esse irredimibilem putat De Lugo *d. 27. de Inst. n. 7.* contra alios, quem vide.

Pecuniarius, Fructuarius.

6. Quintò, dividitur ratio pensionis; eri enim census pecuniarius, si solvitur pecunia: Fructuarius, si fructus, oleum, frumentum, vinum, & c. quæ ex re percipiuntur.

Certus, Incertus.

7. Sextò denique, certus dicitur census, si debeat solvi determinata pars fructuum, puta semper, & in omni eventu; quinque mensuræ hordei, vini, & c. Incertus, si indeterminata, seu, ut aliqui loquuntur, aliquota, puta, tertia, vel quarta, vel quinta pars fructuum, qui ex re, illo anno, provenient.

CAPUT II.

De Iustitia prædictorum Contractuum.

Prædictos census esse ferè omnes licitos, & justos, nisi aliunde, sive in pretio, sive ex aliquo adjuncto delinquatur, tanquam certum supponimus omnes.

Dixi, ferè quia dubitatur, ut volunt Val. *com. 3. 2. d. 9. part. 2. & quæst. 25. p. 2. & Less. l. c. cap. 22. num. 18.* de merè personali, deque vitalitio, de quibus hic breviter. Nec omittimus tamen dicere id, quod scitu necessarium erit de reali.

§. I. Personalis, an sit licitus?

1. **D**ico primò, hunc esse justum, ac licitum ex natura sua, quia à veritate aberrat id, quod aliqui cum Navarro dicunt, hunc contractum non esse, nisi mutuum cum lucro, atque adeò esse meram usuram; aberrat, inquam, à veritate, nam contractus hic est emptio fructuum, seu lucri, quod homo opera sua acquirere potest. Sicut ergo omnes concedimus, censum realem esse licitum, quia per illum emitur ius ad percipiendos fructus agri, domus, piscinæ, & cætera, ita concedere debemus, esse licitum, emere ius ad fructus, quo homo sua arte, & opere facere potest.

2. Sed adverte primò, quod sicuti venditor tunc debet hoc efficere, ne fraudet emptorem, ex quibus solvere possit pensionem, sic emptor debet, in emendo ejusmodi censum, cognoscere, talem personam esse idoneam, ad lucrandam illam pensionem, quam venditor vendit: lucrandam, inquam, quæ id est, venditoris industria, artificio, officio, & c. sed nihil emeret, unde pensionem iniuste sumeret.

3. Obiicies cum Navar. Martinus V. & Calistus III. in suis Bullis paulò pòst referendis, solum dixerunt, census reales esse licitos; ergo personales reprobarunt. Respondendo, dictos Pontifices non negasse, census personales esse licitos, sed solum declarasse, census reales licitos esse, de quibus interrogati fuerunt, ut loco citato notat Valent. Quare nihil contra nos.

4. Dico tamen secundò, census hos personales propter fraudis, & usuræ timorem, esse jure Pontificia prohibitos, nam propterea addidimus in præcedenti conclusione illud (ex natura sua.) Hæc conclusio patebit ex dicendis, quia Pontifices semper requirunt census debere constitui in re immobili. Quoniam ergo prohibitio fundatur in præsumptione fraudis, & usuræ, si hæc verè, omnibus consideratis, absunt, licitus erit in foro conscientie contractus, si cætera adsint; nam in foro fori iudices debent judicare juxta prædictum jus Pontificium.

§. II. An

§. II. An licitus sit Vitalitius?

1. Censibus vitalitiis, de quo hic debetari, & disputari solet, celebratur primò, in hunc modum: *Do tibi centum aureos, quos à te nunquam auferam, eo tamen pacto, ut tu, donec ego vixerem, vel donec vixerit meus filius, vel nepos, si nascetur, (quamvis nondum sint nati) vel donec vixerit Petrus, vel Paulus, vel uterque. Tu, inquam, des mihi quinque pro singulis annis, & hoc vocatur census vitalitius personalis.*

2. Celebratur secundò; hoc alio modo: *Do tibi centum, quibus mihi vendas jus ad fructus tui prædii, donec vixeris, dando mihi ex illis fructibus quinque, &c. singulis annis tue vite, vel alterius, & hic appellatur census vitalitius realis.*

3. Dico jam primò, hos contractus posse licito modo celebrari, semper præscindendo ab aliquo extrinseco inconvenienti, & supposito pretio justo, de quo mox infra, cap. 3.) hoc esse licitos hos contractus, non solum, quando census dictus constituitur supra rem realem, v.g. prædium, sed etiam, quando duntaxat supra personam, quantumvis hæc persona nulla ratione ex sua arte & industria sit fructifera. Ratio hujus dicti est, quia iustitia hujus contractus nequaquam innititur in eo, quod ematur jus ad fructus, sed in contractu sortis, in quo specialiter contrahentes se exponunt periculo luctu, & damni, cum mors sit incerta. Si enim sic dicas: *Do tibi centum, quæ à te, vel à tuis nunquam sint auferenda, tu verò reddas mihi, vel meo hæredi singulis annis, (tue vite durante) decem, nonne potest esse, ut æqualiter ego, vel tu, juxta longitudinem, vel breviteratem tue vite, lucrum, vel jacturam faciamus?*

4. Dico secundò, census eisdem vitalitiis posse licite celebrari, etiam post Bullam Pii V. Ratio est, quia iustitia hujus contractus, de quo agimus, non innititur, ut modo diximus, in emptione fructuum, vel alterius rei, sed in periculo æquali, estque contractus sortium. Hæc sententia, quam sequitur Lopez c. 55. de contract. conel. 31. Rodr. lib. 1. summa, cap. 24. est mihi probabilior. (Estos, Molina d. 389. in pr. claus. dicat, id esse contra Bullam Pii V.) Pius enim non videtur prohibuisse ludum sortis, sed contractum illum personalem, qui fundatur in fructibus, vel operibus solius personæ. Adde, id, quod, modo dixi §. præced. n. 4.

5. Atque hinc fit, ut, quamvis pensiones, quæ sperantur colligendæ, sint minoris summx, quam summa data, vel sint majoris, semper sit licitus contractus, quia per hunc emuntur illæ pensiones, sed iusto pretio emitur spes ad illas, unde sub æquali periculo potest evenire, ut nihil habeas, si statim moriatur venditor, vel multum, si vivat diu.

§. III. An licitus sit Realis?

1. A Deo licitus est census realis (præscindendo semper ab aliquo extrinseco inconvenienti, &c.) ut putem, docere contrarium, esse nunc saltem temerarium, & erroneum. Ratio est, quia Martinus V. Calistus III. Nicolaus V. in Constitutionibus mox afferendis §. 8. Censum realem approbant, & approbationis quidem ratio potissima fuit, quia est verus contractus emptionis, quo non quidem emitur ipsa pensio, si naturam contractus census bene cognoscas, sed, vel emitur ius percipiendi ipsam ex fructibus rei, ut habent communiter Doctores apud Layman lib. 3. tract. 4. cap. 18. n. 3. vel, ut habet De Lugo d. 37. de iust. num. 20. emitur pars ususfructus illius prædii, super quo census constituitur, ita, ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem; dominium verò vitile, quod appellatur ususfructus, ex parte, vendatur; nam propterea minoris semper debet vendi, quam valeat totum prædium, quia minoris æstimatur dominium vitile, quamvis totum & integrum, quam dominium ipsum vitile simul cum

dominio directo, quorum utranque venditur, quod venditur absolute prædium; cum in casu venditiolum ususfructus, ut dictum est.

2. Ex hac ratione live, ut Doctores communiter de emi census antiquos jam constitutos, sed etiam potius vos constitui. Nam eadem est ratio, per quam recte constituti sunt, ac illa, per quam tunc de novo constituantur; utrobique enim non est mutuum, cum bene vera emptio, & venditio; & profectò antiquiprius ne olim fuerunt novi?

3. Vides secundò, facile solvi argumentum ad hoc Dec. conf. 32. Atet. conf. 151. putantur, & censibus esse illicitos. Qui vendit (autem) censum recipit v.g. mille ab emptore, debet singulis annis ad redemptum verbi gratia, quinque pro centenario ipsi dare quingenta; dabit ergo ex obligatione centum in decem annis, & tamen semper debebit mille, quod est Capitalis, quodque semper, ex natura hujus census recte, & debet, si vult censum extinguere; ergo obligatur dare plus, quam acceperit, quæ est clara ultio. Itaque, solvitur, nam licet iuste emit quis prædium, quamvis idem ex fructibus, quos per annos censum colligit, compenses tibi totum pretium, quod dedit, adhuc ipsi remanet totum prædium, quod possidet, re, quanti emit; ita etiam licita, & iusta est emptione census realis, quamvis pensiones solvenda sint, pretium ipsius Capitalis. Et ratio ulterior hujusmodi est, quia ego non emo ipsas pensiones futuras, sed, modo vidimus, ius præsens ad illas, quod tunc à te habebitur, & veluti à me possessum, necesse est, ut tantum Domino fructificet.

4. Vides teritiò, necessarium esse ad iustitiam ventilationis census: Ita Medul. Theolog. 3. tract. 1. c. 4. ex Bonac. ut res sit fructifera, unde in illius est venditio census, id est, censuarius, si obligat emptori, id est, censuarius rem non potentem reddere fructus, illam quot pensio exigit, aut si obligat rem, eos quidem redemptem, sed iam in aliis censibus venditur.

5. Denique, quamvis census sit supra prædium, quæ fructus; scias tamen, bene, & licite te posse deprecare à possidente prædium, pensionem pecuniariam in constituendo ejusmodi censu, ad ius impetrandum contractus: Alter est venditionis census fructuum, qui mihi venditor ius ad fructus, seu, ex exploitatione prædii, ususfructus partialis. Alter permutacionis, qui venditor sibi retinet fructus, & solvit, servat æqualitate, pecuniam, computando unum annum forte dictum pro alio. Lege Mol. d. 385. Arag. 2. 2. 4. 7. 8. c. 2. claus. 2. De Lugo l. c. aliisque.

CAPVT III.

Quòdnam pretium sit infusum in dictis contractibus?

§. I. Pretium infusum in Vitalitium.

1. Vltum pretium census vitalitii, live realis, & personalis est illud, quod communi hominum estimatione in singulis locis indicatur, live summum, & medium, live infimum. Quod si fuerit à Principe creatum, illud erit indivisibiliter servandum, sicut limitatum fit in cæteris rebus, quæ venduntur, & quibus ratio potestur à Republica.

2. Inquires: Si nec Princeps taxaverit, nec communi æstimatio, quomodo ab ipsis contrahentibus extrahendum?

3. Respondeo, iuxta prudentis viri arbitrium, habita, ut vult Boss. lib. 2. c. 22. d. 6. num. 41. & d. 13. cum ratione ætatis, complexionis, modi vivendi illius, pro cuius vita solvenda est pensio, copia item, vel penuriam pecuniarum in civitate, & habita etiam ratione, quæ

ejus adveniente morte, capitale amittendum sit. Quare minoris emi debet census vitalitius, si supra vitam robusti, vel juvenis censum constitutas, quam senis, vel infirmi. Hæc etiam debere considerari à Principe, si quando ipse fortasse taxare velit justum pretium census vitalitii, manifestum est, secus erit in justum, nec ei standum; Injustitia tamen debet evidenter constare. Lege de his Gasiam, de contrah. cap. 27. num. 4. & Rodriguez, in summ. lib. 1. c. 44.

4. Quando pretium non est taxatum, putat Molina, disp. 388. hoc modo esse statuendum pretium census vitalitii personalis, ut scilicet habeatur ratio, ad quot annos pervenire possit is, ad cujus vitam census emitur, & desumatur dimidium dictorum annorum, quod erit, inquit, justum pretium dicti census vitalitii. Si sit, v. g. spes, ut ille vivat viginti annos, pretium constituitur, quasi certò vitutus sit, decem; possit enim vivere triginta & possit etiam mori. Sumatur igitur medietas illorum viginti annorum, id est, decem. Hæc aliquibus merito non placent, & præsertim Ioan. De Lugo, d. 27. de iust. n. 39. qui tandem concludit hunc Molinæ discursum juvare quidem, sed omnes tamen alias circumstantias num. præced. à me dictas esse considerandas.

5. Illud denique nota, in sensu vitalitio, si is fuerit iusto pretio, v. g. centum aureis emptus, non posse in ejusmodi emptione poni pactum, ut æquali pretio revendatur. Patet ratio, quia, quando revendetur, cum sit transactum aliquid de vita, ut communiter solet occurrere; pauciores solutiones remanebunt, quam erat initio, Deceatur ergo tunc prudenti iudicio, quot anni, & quæ spes remaneant.

§. II. Pretium iustum in aliis censibus.

1. Pari modo justum pretium aliorum censuum est, quod communi vñ Provinciarum, vel Civitatis est receptum. Rursus, si Princeps iustè taxaverit, illi standum erit, nisi evidenter injustum pretium apparuerit, ut modò diximus de vitalitio. Si, nec vñs, nec Princeps taxavit, determinent sine dolo contrahentes, omnibus expensis.

2. Aliqui hanc regulam tradunt, ut Med. quest. 12. de Vir. ad 2. Conrad. de censibus, quest. 82. concl. 3. ut scilicet eo pretio ematur census perpetuus, quo emeretur ipse fructus, vel alia res fructifera, quæ tantum redderet in fructibus, deductis expensis. Quare eo pretio, quo emi potest res fructifera, quæ singulis annis reddit fructus centum aureorum, eodem potest (aiunt) emi census perpetuus, & irredimibilis. Sed certè verius est, posse censum paulò minoris emi, cum plus sit, plenum domidium rei habere, quam solum jus, quamvis perpetuum, percipiendi fructus.

3. Præterea, quia in contractu censuali non emitur res censui subiecta, sed jus percipiendi fructus ex re, ideo, si res illa, ut habet Covar. lib. 3. var. cap. 7. num. 6. Tol. lib. 5. cap. 47. magnos afferat fructus, poterit in ea constitui ius exigendi omnes illos, atque adeo magna pensio, (deductis semper expensis) non enim debet haberi ratio in emptione census, quantum illa res æstimetur, & quanti vendi possit, sed quanti sunt, & quanti valoris fructus, quos illa de liquido patit.

4. Denique, eadem proportionem servata, multò minoris vendi debet, si sit census redimibilis à venditore, quia hoc facit deteriorem conditionem emptoris. Multò minoris, inquam, juxta arbitrium prudentis viri omnes circumstantias expendentis. His explicatis, quatuor hic sunt notata digna.

Licitæ est Venditio Censui majori pretio, quam sit Taxa.

5. Notatio prima: Quando à Principe taxatum est pretium census (ut certè pro Sicilia Philippus Rex, vide infra, cap. 6. §. 5. n. 1. & pro Germania Carolus V. apud Medul. Theol. lib. 3. tract. 5. cap. 3. dub. 9. num. 1. taxavit ad

rationem quinque pro centum, & Summus Pontifex Clem. VIII. anno 1593. Quod sublevationem, ad rationem septem pro centum pro statu Ecclesiastico) quando, inquam, taxatum est pretium census, illicitum, & injustum est, emere censum minori pretio, quam sit taxatum, licitum tamen, & iustum erit, vendere pro pretio minori. Exemplo id intelliges facile: Si das in Sicilia ducentos aureos Petro; volens ab ipso emere censum super ejus prædium, Petrus non debet tibi solvere singulis annis nisi decem; nec potest illum obligare, ut solvat undecim, duodecim, vel amplius, quia non potes emere minori pretio censum decem aureorum annuorum, nisi ducentis aureis, id est, ad rationem quinque pro centum, ut statuit Philippus Rex. At verò potes velle, ut Petrus solum reddat annuatim octo, v. g. vel quinque, vel minns, & sic Petrus venditor vendet tibi censum pro majori pretio, nam pretio ducentorum aureorum vendet censum annuum octo aureorum, id est, ad rationem non quinque pro centum, se minns, id est, quatuor pro centum. Ratio hujus doctrinæ est, quia pretium in censibus taxatur in favorem venditorum, qui, non nisi ob necessitatem, solent vendere census, & querere solent emptores. Quare, si non taxaretur à Principe pretium, cogerentur vendere illos census pretio valde tenui.

Quomodo supplendum, quando census emitur injusto pretio?

6. Notatio secunda: Ad quid obligaris, si censum à censuario, emisisti majoris? Emisti verbi gratia, contra taxam censum decem aureorum annuorum, pretio centum aureorum, cum dubiissem emere pretio ducentorum aureorum, & per duos annos, v. g. habuisti pensionem correspondentem, id est, viginti aureos, debetne restituere censuario venditori non solum centum aureos ad supplementum legitimi pretii census, eorumque interesse, quod fortè venditor passus est ex carentia illius pecuniæ, an etiam illos viginti aureos, seu saltem decem, quos habuisti?

Respondet, esse rectè tres casus distinguendos; vel enim primò, pretium fuit taxatum cum clausula irritante contractum, vel secundò, sine clausula irritante, vel tertio, nulla lex, nullaque consuetudo pretium taxavit.

7. Si occurrat primum (& in Sicilia quidem esse taxatum cum clausula irritante, vel scilicet invalide vendatur census, nisi ad rationem quinque pro centum, innumus modò, & iterum dicemus infra, cap. 6. §. 5. n. 2. (vbi etiam probabimus, legem hanc fuisse cum iustitia latam) si occurrat, inquam, primum, sunt tria sub pena peccati mortalis restituenda. Primò, dictum supplementum pretii. Secundò, damnum, quod ex hujus carentia fortè passus est venditor, (quæ duo dicta certa sunt ex universaliibus regulis restitutionis.) Tertio, denique pensiones acceptæ, at non omnes, sed solum quæ parte excedunt justum pretium. Ratio hujus tertii est, quia ex vno capite contractus in hoc casu est irritus; ergo censuista non habet absolute titulum justum retinendi pensiones: Verum, ex alio capite, quia saltem ex voluntate, & cōsensu, & ex præsumptione, quod clausula illa non irritet contractum, nisi quæ parte continet injustitiam, validus est in conscientia contractus pro parte correspondente iusto pretio; ideo poterit censuista retinere partem pensionis, quæ fuit ex iusto pretio, quandoquidem pro hac parte fuit, ut dico, validus contractus. Hinc in exemplo posito dictus emptor debet, Primò, restituere centum aureos. Secundò, interesse, si fortè ex horum centum carentia venditori natum est. Tertio, decem aureos, nam alios decem, vtpotè iustè in conscientia acquisitos, retinere poterit.

8. Si occurrat secundum, & tertium, hoc est, si emisisti supra taxam sine clausula irritante præceptam, vel, vbi non est lex, præsertim taxans, duo tantum sunt restituenda, id est, dictum supplementum pretii, &

interesse ex ipso, si forte venditori accidit (& semper erit Emptor, ut omnes scimus, in peccato, dum hæc duo non reituit) poterit tamen sibi retinere omnes, & integras pensiones, id est, in dicto exemplo aureos viginti. Ita tenet Lessl. l. 2. c. 22. d. 5. De Lugo d. 27. de Just. n. 5. alique.

Ratio est, quia tunc, ut supponimus, contractus est validus, ergo dominium iuris ad censum translatum est in emptorem; ergo emptor pensiones illas tanquam suas accepit, quamvis semper cum obligatione, ut dictum est, solvendi, quod est supplendum de pretio ipso, & solvendi damnum, &c. Sicuti, si emis domum, nec integrum pretium solvis, fructus locationis domus tuus est, quia provenit ex re tua, licet obligeris semper supplere pretium, & damnum, quod forte provenit venditori domus ex carentia pretii.

Quo pretio vendi potest Censui iam constitutus?

9. Notatio tertia requirit solutionem illius celeberrimæ quæstionis: An census licite possit emi minori pretio, quam fuerit ab initio constitutus. Emisti, v. g. censum quinque aureorum annuorum pretio centum aureorum, an possim ego te emere ejusmodi censum, pretio, v. g. nonaginta aureorum?

10. Respondeo, vel possumus loqui, quando non adest pretium census determinatum à Principe, seu consuetudine, vel quando adest. In priori casu est communis opinio cum Lessl. l. 2. c. 22. n. 47. docens, posse. Et ratio est, quia pretium vulgare, quale esset hoc, non consistit in indivisibili, & sepe, quod est emptum pretio rigoroso, redimitur infimo. Adde, sicut in aliis rebus, sic in censibus, pretium augeri, & minui iuxta copiam, vel penuriam emptorum, & venditorum, diminui item, quando merces est ultronea, iuxta ea, quæ de capitibus, unde crescat, vel decreseat rerum pretium, c. 8. Decal. tr. 3. c. 7. §. 4. diximus.

11. In posteriori casu duplex est opinio. Negat altera, altera concedit. Ratio negantium est, quia supposito Decreto Principis taxante pretium, cum illud consistat in indivisibili, præteriti nequit. Ratio Mol. d. 393. n. 5. Lessl. l. c. n. 45. Nav. in sum. c. 23. n. 91. Lopez de contract. c. 58. concedentium est, quia Decretum, seu Lex statuens certum pretium censibus, intelligenda est de censu, quando constituitur, seu fundatur, de hoc enim loquitur Lex, Summa Corona 2. p. de cens. n. 16. Nav sibi contr. in com. de usuris, n. 112. Dian. l. mox citand. asserens Nan. Sylvest. Ioan. à Cruce; non verò, quando venditur census iam constitutus. Imò iidem dicunt, id in praxi fieri, ubique sic esse receptum. Vtraque opinio probabilis esto.

12. Sed quanti minoris? Respondeo, id debere decerni eo prorsus modo, quo num. præced. dictum est. Sanè Diana p. 2. tr. 8. ref. 36. non condemnavit eum, qui emit rogatus emere à venditore censum decem aureorum annuorum, pretio octoginta aureis, cum aliàs debuisset emere aureis centum. Et ratio Dianæ, aliorumque ab ipso citatorum fuit, quia merces ultronea vilescunt pro tertia parte, imò, per aliquos, etiam pro medietate.

De expensis Scriptura, locoque, & tempore solvendi pensiones.

13. Notatio quarta: Ad Institutionem pretii, & obligationis iuste in censibus, pertinent item tria. Primò, expensæ scripturæ census. Secundò, Locus. Tertiò, Tempus solvendi pensionem institutam. Quare,

14. Dico primò, Expensas pro scriptura, cuiusque expeditione, ut etiam salarii pro Procuratore, seu Exattore census debere fieri ab emptore. Ratio est, quia scriptura fit in utilitatem ipsius, nimirum ad eas lus probandum, nam propterea illa apud emptorem remanet. Ita Bald. alique apud Bonacin. de contr. d. 3. q. 4. p. vñ. n. 32. Idem dic de Gabella; hæc enim communiter solet imponi ementibus censum, non vendentibus.

15. Dico secundo, ex se pensionem solvendam esse

in fine anni à tempore, quo constituitur census, & enim erucenda ex fructibus, qui anno exarto solent fieri. Dixi (ex se) nam scio alicubi esse constitutum, ut, exactis aliquot mensibus, per partes solvantur, quæ ubi legitime adest, servanda est. Id præsumitur, quando census impostus est super prædium, & mensatur, id est, per menses, solent exigi, ut item, quod no. ut, si mense Iulii producat frumentum, mensi Octobris vinum, mense Martii ligna, vel quid simile. Adde cum Salas, tract. de Usur. dub. 42. si censum finem anni redimatur, pensionem non esse impo- solvendam, sed ad ratam temporis transacti, vti patet.

16. Dico tertiò, censum esse solvendum in loco, quo fuerit conventum: Id quod tamen, si fuerit conventum propter compen- sationem venditor, vendendo censum aliquem minoris. (Quod si non fuerit expresse conveni- vetur consuetudo civitatis, in qua fundatur census, enim videtur implicite conveniri secundum censum dinem communiter usurpatam. Quod si neque hæc sit, puto cum Virgilio de censu, 4. p. n. 73. solvi debere loco, in quo voluit censarius, ut in l. si quis ff. de censu loco, nam profectò rationabiliter solvantur, ubi est res, vel prædium subiectum censui; prædium est loco fructuum, qui à te, non, nisi in loco, ubi producuntur.

CAPVT IV.

De aliquibus Pactis, quæ solent addi Censibus.

1. Præmittendum est primò, ad Institutionem census, & scientia, præciscendo à legitimis conditionibus, adesse eas conditiones, quæ sunt de præsentia. Eas autem ad duas reducit Lessl. l. c. n. 42. n. 43. ut sit æqualitas secundum æstimationem inter censum & pretium. Secundò, ut, quando aliqua gravamina sunt de, præter naturam contractus per pacta accessoria, ponantur ea ex prædientis arbitrio debite compensantur supponendo semper huiusmodi pacta, non esse dicta, va ipsius contractus.

2. Præmittendum secundò, universalliter legem omnia pacta, quæ licita sunt in ceteris venditionibus, & emptionibus rerum, licita esse, etiam in censibus, & venditione census, quia ejusmodi pacta non sunt nec sunt contraria naturæ contractus censuum. Neque dicas, posse apponi vnum, non verò multa, & non, quam, dicas, nam si licitum est ponere vnum pactum, utique justum, igitur erit, ponere multa, item, quod dummodo contraria in se non sunt, mutuoque se destruant.

His præmissis, expendamus aliqua pacta, quorum natura sua possunt addi licite, & sine iniuria huius contractui, nam an ab aliqua lege positiva sunt prohibita, c. 5. differendum.

§. I. Pactum Redemptionis ante, vel post certum tempus.

1. Deo duo. Primum est, esse licitum emere censum, & pactum, ut possit redimi à venditore, tunc certum tempus, v. g. intra sex annos, seu in aliquo censu non redempto, fiat census irredimibilis. Secundò, esse licitum etiam, testibus Mol. d. 391. d. n. 5. & Val. l. 4. p. 2. d. 5. d. 22. p. 4. emere censum cum pacto, ut census à venditore redimi possit aliquot annos, v. g. post sex annos, & non possit. Ratio horum est, quia licitum est, emere, & sum perpetuum irredimibilem, ut omnes concedimus, ergo & redimibilem, nulla enim disparitas (pactum propter iusto) asseri potest, ut supra vidimus: Ergo licitum erit erit constituere prædicta pacta. Probatur hæc vltima consequentia, quia nihil aliud faciunt, nisi, quod dimittunt

de perpetua te: Et quidem ius redimendi, vel non redimendi censum intra certos annos est pretio aestimabile; cur ergo emi (seclusa lege in contrarium) iuste non possit?

2. Dixi (seclusa lege) nam posterius pactum ex dictis, quia habet speciem quandam usuræ, & periculum illam palliandi, prohibuit Pius V. in Bulla modò dicta, & inferius citanda. Prius autem pactum aliqui cum Navar. Less. Mol. Salas, apud de Lugo dicunt, non fuisse prohibitum à dicto Pio V. licet fuisse prohibitum teneat Bonac. Rebel. apud eundem de Lugo n. 4. cum quo sentio, quia vna ex conditionibus à Pio V. positus, est ut census possit semper redimi à venditore. Ita etiam tenet de Lugo, d. 27. de *Inst. n. 112*. licet probabilem fatear esse sententiam Navarri.

§. II. Pactum absolutum Redemptionis ex parte Venditoris, vel ex parte Emptoris.

1. Dico primò, licitum esse, emere censum realem cum pacto, ut idem census possit redimi, quandoque voluerit venditor redimere.

Hoc pactum approbatur, immò in omni censu requiritur à Pontificibus Martino, Calisto, Pio, & probatur ratione, quia licitum est, res alias vendere cum pacto, ut emptor illas teneatur revendere ad arbitrium venditoris, ergo, & census. Nec est periculum usuræ, quia hoc non est mutuum, sed venditio, & emptio. Adde, in mutuo mutuatarius obligari ad reddendam pecuniam mutuatam, at censuarius, qui est venditor, non obligatur reddere pecuniam acceptam, sed solum, si velit, potest illam emptori reddere, & sic censum extinguere: ergo hoc non est mutuum.

2. Dico secundò, licitum esse, emere censum realem cum pacto, ut possit redimi, quando voluerit venditor, vel quando voluerit emptor: quod est dicere, emere censum ex utraque parte redimibilem.

3. Hoc pactum, licet propter similitudinem cum usurâ sit à Pio V. prohibitum, secundum præsumptionem fori externi ut habet Medulla Theol. lib. 3. tract. 5. cap. 3. §. 2. n. 7. alique, tamen ex natura sua licitum est. Ita Less. lib. 2. cap. 12. dub. 10. & Valent. t. 3. in 2. d. 5. §. 25. p. 2. qui addit Romæ in Consultatione, cui ipse interfuit, à viris doctissimis id fuisse probabile iudicatum. Probatur autem, quia, qui emit censum realem, redimibilem solum ex parte venditoris, modo dicto n. 1. in priori pacto, quod omnes approbamus, v. g. qui centum aureis emit censum quinque aureorum, non videtur illicitè agere, si post dictum censum constitutum, seu post celebratum, jam contractum cum priori dicto pacto, deinde de novo paciscatur cum eodem venditore, ut venditor non solvat quinque, sed quatuor, cum pacto tamen, ut non possit redimere dictum censum, nisi, quando voluerit ipse emptor, non videtur, inquam, agere illicitè, quia illud onus satis compensatur ab ea diminutione census. Ergo, quod licitè sit per duos contractus, potest fieri simul in vno, quando jam erit casus posterioris pacti, de quo loquimur; nam plures licitos contractus simul exercere illicitum non esse, docemus ex Iure Civ. de commodato, l. 1. de Deposito, & passim omnes.

4. Ex his tamen vides, quando apponitur ejusmodi pactum, debere compensari hoc onus, & consequenter debere censum emi majori pretio, secundum, quod prudens vir existimaverit.

5. Dico tertio, si ponatur pactum, maxime in censu merè personali, ut solum tunc possit redimi census, quando voluerit emptor, valde suspectum illum esse, quòd usura committatur, licet in rigore, si hoc tantum onus iuste compensetur ab emente, non videatur ex natura rei usurarius, quia tamen nolumus illum in praxim deducere, si sit id innuisse, & videri poterit Valentia, t. 3. in 2. d. 3. §. 25. p. 2. v. Quartum, qui testatur nullum Doctorem id in censu merè personali concessisse.

Pari III.

§. III. De Pacto solvendi Pensionem, etiam si res illi subiecta pereat.

1. Ratio dubitandi, cur id pacisci non possis, est, quia contractus censualis intrinsecè postulat, ut pereunte re (cum tunc pereat, & fructus) pereat, & census.

Nihilominus dico, hoc pactum esse quidem præter naturam contractus censualis; non verò esse contra, quasi ipsum censualem contractum destruat: Quare dico, seclusa lege positiva, esse licitum ex natura sua, licet non negem, esse dissuadendum propter periculum usuræ. Ita Valentia l. 6. & Lessius litem cit. Et Valentia quidem ait, hoc idem censuisse illos Doctissimos in ea Consultatione, de qua in præf. §. meminimus n. 3. Ratio autem quod liceat, est. Tum, quia, sicuti in aliis contractibus potest adjici hoc pactum, ita in casu nostro, dummodo tamen hoc onus, quod imponitur venditori, compensetur, augendo pretium census, vel, quod in idem redit, dummodo minor pensio designetur; Tum, quia hic sunt duo contractus implicite, alter constitutionis census, alter, quo venditor census constituitur hæc jussor pensionum solvendarum.

2. Hinc vides, hoc pactum posse tutius reduci ad pactum assicurationis, ut, si res, in qua census fundatur, pereat, damno venditoris pereat, qui sit obligatus vel pretium totum reddere, vel super alia sua bona censum constituit. Sed, ut dixi, debet compensari totum onus, quod venditori imponitur. Et quidem in nostro Regno, ejusmodi assicuratio in ipsa fundatione census solet apponi per illam clausulam (*& super omnia bona, &c.*) idque concessit Nicolaus V. ut paulò post videbimus, dum concessit, posse apponi omnia pacta, utique præter ea, quæ sunt contra substantiam contractus.

3. Atque ex his, & aliis oneribus, quæ in fundationibus census in Sicilia solent addi ad securitatem emptoris, puto, rationabiliter latam esse à Domino Rege Nostro Pragmaticam, id est, legem *infra* d. 6. §. 5. n. 5. ponendam, quæ, ut compensatio fieret ad æqualitatem tot pactorum, quæ contra venditorem apponi solent, sancivit, ne census emeretur in posterum amplius ad rationem decem pro centum, sed, ad summum, ad rationem quinque pro centum, nam sic compensat emptor illa opera, quæ imponit venditori census. Non est igitur acquiescendum aliquibus, qui aiunt, iniustam fuisse hanc Pragmaticam, seu hanc legem ex eo, quia putant Regem habuisse respectum ad proprium interesse, quo multas censuum pensiones solvebat Regnicolis ad rationem decem pro centum. Non est, inquam, acquiescendum, quia, quicquid sit de intentione interna Regis (quæ tamen bona in dubio semper est præsumenda) cum lex sit iusta ex objecto, ut vidimus, non potest reprobari, ut iniusta ex quocunque affectu Regis interno, ut, si Rex ferat legem, qua damnandi sint fures ad Tritemes, non propterea ea lex est iniusta, & repellenda, quia ipse ex odio peccaminoso, velit, ludum bonorum subreptores cruciare. Sed de iustitia hujus Pragmaticæ iterum dicetur; *infra*, c. 6. §. 5. à n. 2.

§. IV. Pactum, ut, non soluta pensione, res cadat in commissum.

1. Solet aliquando addi pactum, ut, si censuarius pensionem non solvat intra duos, vel tres annos, res censui subiecta cadat in commissum, id est, incurrat penam, ut dicta res fiat emptoris census. Idne licitum est? Dico, positus tribus conditionibus, esse licitum. Ita Tol. lib. 5. c. 48. quia iis positis, ex nulla parte apparet iniustitia, seclusa semper lege in contrarium.

2. Prima conditio est, ut culpa sua venditor census pensionem non solverit, cum tamen potuerit. Secunda, ut pena proportionetur culpæ; unde nō potest pro exigua pensione non soluta cadere in commissum prædium multi valoris, sed,

Z 2 sed,

sed, iudicio prudentis, aequalitas decernatur. Tertia, ut pro onere talis pacti, quod subit venditor, augeatur pretium vel diminuat pensio modo jam dicto §. 3.

3. His conditionibus positis, non possunt esse nobis contrarii meti, qui cum Bonac. de contract. d. 3. q. 4. p. vii. n. 39. idem id esse licitum, negant, quia pena debet esse moderata, & culpæ proportionata; cum enim nos proportionem dictam requiramus, hi Doctores contra nos nequaquam sunt. Vide, quæ dicam cap. 5. §. n. 14.

§. V. Pactum de rescindendo contractu.

1. Dico, in contractu censuali, licet, ut vult Mol. d. 391. sine, posse, abstrahendo à contraria lege, apponi pactum, ut si per duos, vel tres annos censuarius pensionem non solverit, cedatur, seu teneatur restituere emptori pretium totum, & rescindere contractum. Probatur facile ex dictis. In hoc autem pacto rectè notat Medina q. 15. de us. apud Celest. tr. 12. de Cens. c. 2. vers. sine, non oportere, augeri pretium ab emptore, qui hoc pactum requirit. Ratio, puro, est, quia de jure naturæ fit, ut des mihi meum pretium, si servare non vis obligationem solvendi id, quod ego, per illud pretium, emo. Quædam circa hoc peculiariter præ nostro Siciliæ Regno dicentur paulo inferius, cap. 6.

§. VI. Pactum redimendi Censum totum simul.

1. In Censu redimibili solet adjici pactum, ut is redimi à censuario nequeat per partes, sed in totum. Emisti, v. g. à me pretio centum aureorum, censum annuum redimibilem quinque aureorum, cum pacto, ut dando tibi quinquaginta, diminuam censum, sed, si velim redimere, debeam reddere centum; quia integra solutione facta, integer census, & totus extinguatur.

2. Dico primò, ex natura rei ejusmodi pactum esse licitum. Ita Tol. l. 5. c. 45. Mol. d. 393. num. 8. Arag. 2. 2. q. 74. art. 4. sine. Ratio est, quia, sicut alias res emptas cum pacto retrovenditionis, non potest venditor redimere per partes; id enim esset in damnum emptoris, quia emptor partiali illa pecunia non poterit uti ad emendas res majoris valoris, quas forte vellet emere, & quia pecunia per partes reddita facile consumitur, & c. Ita in casu census, & c.

3. Non approbo Nav. in comment. de us. n. 78. dicentem in hoc pacto, ut illud sit licitum, debere pretium census augeri: Non approbo, inquam, quia hoc pactum est imbitum in ipso contractu emptionis, ut scilicet, qui velit eandem rem, quam vendidit, redimere, totum pretium offerat, sicut totum obtulit, qui emit.

4. Rectè autem Lopez l. 1. de contr. cap. 59. Garfias de contr. cap. 28. contra Bannez, aliisque, notant, censum posse emi cum ejusmodi pacto, etiam post Bullam Pii V. quia Pius id nunquam prohibuit. Illud tamen fateor, si alicubi sit legitima consuetudo, vel lex municipalis, ut redimatur per partes, esse servandam, si non appareat clarè injusta, quia leges, & consuetudines justæ semper sunt observandæ.

5. Denique ex ratione hujus primi dicti inferri facile potest, etiam si pactum redimendi totum simul non præcesserit, tamen totum simul, & non per partes esse ex se censum redimendum. Ita Less. l. c. 22. n. 73. Mol. l. c. quia, ut dictum est, id postulat ipsa natura retrovenditionis.

6. Dico secundò, posse nihilominus poni pactum, ut possit redimi per partes, & id solum declaravere Martinus, & Calistus, dum contractum census continentem hoc pactum approbaverunt, non enim reprobaverunt, si hoc non contineret. Ratio est, quia non apparet, unde id sit illicitum; cum sit in favorem Venditoris, cui rationabile est favere, utpote, qui subeat onus solvendi pensionem quotannis.

7. Multi Doctores, ut Nav. in comment. de us. n. 101. Summa Cor. 2. p. tract. de Cens. n. 13. & 16. Montalin. in lucerna animæ, c. 18. §. 6. n. 14. putant absolute posse censum redimi per partes notabiles, ut per tertiam, per quar-

tam, & c. non autem per partes minimas, & quæ Romæ sic fieri, dicit Montal. l. c. Sed rectè id, si non constat quod modò diximus, servandam esse ipsam consuetudinem.

§. VII. Pactum de redimendo cum eadem moneta.

1. Quoad pactum de redimendo cum eadem moneta, diversa moneta, nihil occurrit dicendum, præter id, quod latè docet Less. l. c. 22. dub. 8. nimirum, potest, & abstrahendo ab aliquo lucro cessante, non licet afferre eandem, vel diversam, sit novum gravamen, aliunde non recompenetur, quia satis est venditori, si iusta, & æquivalenti moneta retrovendat.

2. Quod si gravamen abundè compensetur, ut si æquale periculum, quod crescat, vel decreascit, vel nec, tunc licet, etiam in terminis Bullæ Pii V. quod novus contractus sortis, nisi doctum non est, non potest De Lugo d. 27. de l. si. s. 1. 1. Addit Bonac. de contr. d. 3. q. 4. p. vii. n. 41. v. Alvar. 2. Censum etiam posse, etiam aliis rebus, quibus tamen censuarius tantus sit loco pecunie, idque etiam post Bullam Pii V. Pontifex, etiam voluerit numeratam pecuniam in constitutione census, de qua tamen te inferius dicam, in constitutione id solum voluisse, non in extinctione retinendum est. Atque hæc de ejusmodi pactis ex natura ipsorum licitis. Videamus nunc, an aditus aliquis sit in contrarium.

CAPVT. V.

De Constitutionibus Pontificiis circa Censuum creationem.

1. Quinque Pontificum Bullæ, qui de hoc præciserunt, sunt hæc præcognoscendæ.

MARTINVS V. & CALISTVS III.

Primò enim Martinus V. & secundò, non multo post eundem, quod Martinus, approbavit Calistus III. per constitutiones, quæ habentur in titulo de Emptore, & de Redemptio, inter Extravagantes. Sed, quia hi Pontifices requirunt eas conditiones in suis Bullis appropinquas, scilicet, censum censui, sed solum declarant, censum cum illis conditionibus creatos, esse licitos, ut sentit Mol. d. 391. l. 5. c. 46. sine. (quidquid dicat Navar. in comment. de us. n. 72.) idem de his non est, cur silius sit ad agendum.

NICOLAUS V.

2. Tertiò, Nicolaus V. anno 1451. ad petitionem Alphonsi Primi Regis vtriusque Siciliæ, edidit constitutionem censuum in illis Regnis, Bullam, quæ continet quatuor conditiones, sed de hac Bulla late præcipue ad nos Siculos maxime pertinet, & diligenter mus; hic autem fuit solum innuendum, ubi cetera Bullæ asserimus.

PIVS V.

3. Quartò, Pius V. anno 1569. edidit Constitutionem, quæ incipit, Cum onus Apostolica, & est 82. in Bulla Pio Romano, in qua requiritur ferè decem & septem conditiones, quarum certè plurimæ non requiruntur ex natura rei in censuum constitutione. Quare, ubi ex natura rei in censuum constitutione, vel recepta non sunt, & gant ceteræ leges positivæ, ubi recepta non sunt, & gant hanc Pii Bullam non obligare in Gallia, nec in Germania, nec in Belgio, in quibus Regnis hæc Bulla non est promulgata, nec vlti recepta, docet Less. l. c. 22. dub. 9. promulgata, nec vlti recepta, docet Mol. d. 394. n. 1. sine nec in Regno Castellæ, docet Mol. d. 394. n. 1. sine nec in Regno Sicilia, teste Less. loc. cit. n. 99. nos docuimus, c. seq. pluribus. Solum ei go in tertia Pontificiæ Constitutione, ubi fuerit fortè promulgata, receptaque, obligabit. Quia si ex parte fuerit recepta, ex parte obligabit, ut habet Less.

Less. loc. cit. num. 100. & ut patet ex illo vulgari principio, quod leges iustæ, legitimæque receptæ vim habent obligandi. At, si aliquo in loco, neque hæc, neque aliæ sint leges vel consuetudines legitimæ in constituendis censibus, satis erit servare legem naturalem, quæ tantummodo æqualitatem inter census, & pretium requirit ut mox iterum dicam in 4. condit.

Denique non est improbabile, quod affirmat Valent. tr. 3. in 2.2. d. 5. q. 2.2. p. 2. v. *Quamquam probabiliter*, sed negat Less. l. 2. c. 2.2. n. 100. ex Navarro, hanc Pii V. Constitutionem procedere ex præsumptione vsuræ, & sic non obligare in foro conscientie eum, qui conditiones in illa præscriptas non servat, si cæterum servet eas conditiones, quæ requiruntur ex iure naturæ.

Notat tamen, & merito *ibidem* Valent. obligari Iudices, etiam in conscientia, ut in locis, ubi ea viget, non admittant in Iudicio emptiones censuum aliter, quam dicta constitutio jubet.

Pertinet autem ad ulteriorem doctrinam, conditiones à Pio V. requisitas hic breviter percurrere, ut percurrit Cælestinus tr. 12. de Cens. cap. 3. Summa Cor. de Censib. aliique breviter, nam cæterum Duardus integrum volumen de his scripsit t. 1. & 2. de Censib.

4. Prima ergo conditio est, ut census non constituatur, nisi supra rem immobilem.

5. Secunda, non nisi supra rem certam, quæ nominatim certis finibus sit designata.

6. Tertia, ut, non nisi supra rem fructiferam, & quidem rationem habendo vnius anni pro alio, ut notat Bonacina, contr. d. 3. q. 4. p. v. n. 2. v. *Addo non opus esse*.

7. Quarta, ut integrum, totumque pretium census numerato solvatur coram Notario, & Testibus.

Hic notat cum Sanch. Megala, Mald. aliique quos citat, sequiturque Diana p. 1. tr. 8. res. 44. esse nihilominus licitum in conscientia, etiam in terminis hujus Bullæ (est o, negat Filius, & Salas apud eundem) constituere censum de pecunia antea debita, vel tradendo, tempore, quo celebratur ipse contractus census, aliquas merces in pretium, vel non statim datâ pecuniâ, ut etiam licitum esse, ex pensionibus census non solutis angere census antiquum, vel novum constituere. Ratio horum est, quia idem requiritur à Pontifice, ut pecunia sit numerata, ne fiant fraudes, & vsuræ, quare, si illa verè absint, ejusmodi numeratio non obligabit in conscientia.

8. Quinta, ne deducantur in pactum anticipatæ pensiones, id est, ne venditor cogatur solvere pensionem temporis nondum elapsi.

9. Sexta, ne venditor obligetur ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur.

10. Septima, ne addatur pactum, quo non possit venditor vendere, cui voluerit rem censui subjectam, nec pactum solvendi aliquid emptori pro facultate vendendi, quam dare sibi reservaverit idem emptor, quod solet iuste apponi in censu Emphyteutico, vocaturque Laudemium.

11. Octava, ne fiant pacta, quibus censuarius ob moram solvendi repeatur ad interesse luci cessantis, aut ad solvendas expensas, quas fortè faciet emptor ad exigendam pensionem.

12. Hic nota duo: Primum, hanc octavam conditionem addidisse Pontificem, ut removeret omnem animum vsuræ; nam cæterum jure naturæ tenetur venditor rescindere omnia damna, quæ emptor pateretur, & expensas, quas fortè fecerit (sed necessarias) ad suam pensionem acquirendam. Quare ab hac obligatione Pius V. censuarius nequaquam liberat, unde fit, ut semper possit emptor hanc damna petere à Iudice, & per sententiam habere recompensationem, & censuarius semper obligetur, etiam ante sententiam, illas recompensare, &c. Ejusmodi mora solvendi, quid, & quatenus operetur, vide in nos. Dec. lib. 8. tr. 3. cap. 8. §. 3.

13. Secundò nota, emptorem posse licite exigere à venditore pignora & fidejussiones, tum pro pensione, tum pro evictione, id est, pro periculo, quod subit emptor, ne,

Rari 111.

propter aliquod jus alterius, evincatur, seu auferatur ab ipso jus ad prædium, seu ad prædii fructus, quod ipse emptor emerat: & ut securius pensio annua ipsi solvatur. Ratio horum est, quia ex vna parte de jure naturæ habemus, ut quilibet rem suam, quanta potest securitate, tractet, & ex alia, Pius V. hæc non prohibuit.

14. Nona, ne fiat pactum, ut si non solvatur pensio, teneatur censuarius ad aliquam pœnam, vel ad amittendam rem censui subjectam.

15. Hic nota duo: Primò, pœnam aliquam moderatam, & proportionatam non esse contra justitiam ex natura contractus, ut *superius* admonui.

Secundò, errare Notarios, si ubi recepta est hæc Bulla, apponant pœnam, quam vocamus commissi, id est, quam amittatur res, si pensio non solvatur, hi enim confundunt censum reservativum, in quo potest poni talis pœna, cum consignativo, de quo loquimur, in quo non potest, ubi hæc Bulla Pii V. est recepta; nam cæterum ex natura contractus posse illam poni, dixi *suprà*, c. 5. §. 4. & iterum *infra*, dicam c. 6. §. 1. n. 6.

16. Decima, ne pensiones annuæ non solutæ, vel non solvendæ augeant censum antiquum.

17. Undecima, ne ex illis alius creetur.

18. Notat autem Mol. d. 390. hanc conditionem involvi in quarta modò dicta, ex vi cujus præsens debet esse pecunia, quâ constituitur census, ut nos jam *ibidem* explicuimus.

19. Duodecima, ne fiant pacta, quibus aliqua onera cogatur solvere is, qui ex natura contractus ad ea non obligabatur, si, v. g. qui emit, debet solvere Gabellam, ne imponatur hoc onus ei, qui censum vendit, nec contrâ, si debet, qui vendit, imponatur ei, qui emit. Pari modo, si tributum, v. g. super prædium suum censuarius reddebat, Principi, ne id imponatur emptori, tributa enim solvantur à Domino feudi, qualis est nunc censuarius.

20. Decimatercia, ut pereunte, sine culpa censuarii, re subjecta censui, census omnino pereat.

21. Decimaquarta, ut pereunte ex parte, ita scilicet, ut non produci fructus possint sufficientes, nisi ad partem pensionis, census etiam ad partem solùm debeatur.

22. Decimaquinta, ut semper census sit redimibilis, reddito eodem pretio. Vide, quæ dixi *suprà*, capite 4. §. 1.

23. Decimasexta, ut si venditor census, seu censuarius velit censum redimere, seu extinguere, debeat morare emptorem ante duos menses, & tunc post denunciationem possit eum cogere intra annum, ut censum extinguat, quo elapso, cogere amplius non possit.

24. Has denunciations non esse necessarias in terris non subjectis dominio temporali Ecclesiæ, docet Mol. d. 391. claus. 10. sine. Notant item merito nonnulli, si Dominus census nolit obstinate extinguere censum, pretium accipiendo, posse censuarium tunc, coram Notario, & Testibus, pretium deponere, admonito Domino census, nam sic liberabitur censuarius ab onere solvendi amplius pensionem.

25. Decimaseptima, ne emptor possit ob villas causas, ab invito censuario repetere pretium, seu capitale, ne in pœnam quidem, solutæ pensionis.

Ex hac conditione vides censum debere semper esse irredimibilem ex parte emptoris, & debere semper ex parte venditoris redimibilem esse. Id esse ex lege positiva non de jure naturæ, si proportionatum sit pretium, dixi *suprà*, cap. 4. §. 1. & 2.

26. Postremò, census sine his conditionibus creandos à tempore publicationis hujus Bullæ, quæ fuit 1568. mense Februarii, ut sceneratitios haberi vult Pius V. saltem in foro externo (semper intellige, ubi ea recepta est) nam quid in externo, sæpè innui *superius*, & mox iterum dicam n. 31. & *infra*, c. 6. §. 2. n. 4.

27. Hactenus ex Pii V. constitutione, in qua tria denique notare oportet præteritum est. Primò, multos cū Farin. conf. 54. n. 20. & lib. 1. dec. 10. n. 4. existimare, si in contractu censuali desit aliqua ex his conditionibus non magis poni,

Z 3 deris,

ponitur, nec in iusta, nec contra substantiam contractus, juxta arbitrium contrahentium; ut admirer Summam Coronam, quæ postquam exscriptis dictam Bullam, ubi clare adest illud (penis, & aliis, & c.) ait, esse contra hanc Bullam, apponi pactum pœnale, ut bonam incident, in commissum. Melius dixisset, ut nos superius diximus, cap. 4. §. 4. & iterum dicemus inferius, hoc eodem capite 6. §. 8. n. 7. non esse, ex se iniustum, nam secus non concessisset Pontifex, sed ex avaritia emptoris posse facile esse iniustum, quando pœna non est moderata, vel tantum onus non aliunde compensetur.

§. II. Proponitur Bulla Gregorii XIII.

Gregorius autem XIII. dum approbat prædictam Nicolai Bullam, vult, ut sequentes conditiones observentur. Prima, ut tollantur abusus contra Bullam Nicolai V. forte introducti.

2. Secunda, ut possit census redimi.

3. Tertia, ut in creatione census fiat mentio unius, aut plurium rerum certarum, & nominatarum; addi tamen possit generalis obligatio omnium bonorum.

Quam obligationem inducant prædicta duo Bullæ.

4. Inquires: Prædicta intelliguntur etiam in foro conscientie, ita, ut contractus censuales celebrati in utraque Sicilia sine his conditionibus non solum sit irritus in foro externo, sed etiam sit irritus in foro interno?

Respondeo: Ita multi putant cum Bonacina de contract. disp. 3. quest. 4. p. unic. num. 43. loquente de conditionibus Bullæ Pii V. nam certe idem is diceret de conditionibus nostris à Nicolao requisitis. Hi enim tenent, omissionem solemnitatis, saltem non levis (nam de levis diximus supra, cap. 5. num. 27.) reddere nullum contractum, etiam in se, unde etiam in conscientia. Alii tamen probabiliter (ut id esse probabile idem Bonac. ibidem facit) affirmant, non esse irritum in foro conscientie (nisi expresse irritum redditum à lege fuerit ut in casu dicendo infra, §. 5.) in quo foro illæ solum conditiones requiruntur, quas iure, naturæ, seu ex natura contractus requiri dictum est in superioribus, præferim cap. 4. initio, quamvis in foro externo præsumatur vsurarius contractus ex defectu cuiuslibet conditionis ex prædictis, saltem non levis momenti. Immo Molina, Salom. Navarr. Salas apud Bonacin. loc. cit. alique existimant, contractum non habendum esse vsurarium, & nullum in quocunque foro ante sententiam Iudicis, modò celebratus fuerit, servatis conditionibus requisitis ex natura contractus, & consequenter posse ab emptore perseverari in contractu jam celebrato, absque onere computandi in sortem pensiones acceptas, nisi à Iudice condemnatur. Postquam condemnationem stare sanè sententiæ condemnatus debet; quia iustæ sententiæ semper est parendum.

5. Iam verò singulas conditiones Nicolai, & Gregorii percurramus, memineris tamen, etiam apud nos Siculos locum habere ea, quæ supra de censu in genere tractata sunt, & pertinent ad ipsam naturam contractus censuales.

§. III. Prima conditio Censui in Sicilia super Re, vel Rebus.

1. Prima conditio Nicolai est, ut census constitutur super re certa, vtiq; immobili, & fructifera, vel generaliter super omnibus bonis. Notas? Nicolaus V. dicit (vel) at Gregorius id restringit; vult enim vt semper constitutur super vna re, vel pluribus certis & nominatis (vtiq; ut dictum est, immobilibus & fructiferis) addita tamen generali omnium bonorum obligatione. Et certe in Regno nostro census passim creantur hodie juxta hanc Gregorii conditio-

nem, in qua sola videtur differre constitutio Gregorii ab illa Nicolai. Sed jam primam hanc conditionem quinque questionibus illustremus.

Quid intelligatur nomine rei immobilis?

2. Quæres autem primò. Quid intelligatur nomine rei immobilis?

Respondeo: Prædia, Domus, & alia hujusmodi ex natura sua perpetua, immò ipse census habetur pro re immobili. Unde licebit per vnum censum constituere alium, etiam æqualem, ut docet Molina, d. 289. claus. 1. Navarr. in comment. de vsu, n. 87. alique, si sicuti de facto constituitur census super alios census, jura, & redditus Principum, & Civitatum, ut etiam super gabellas, officia perpetua, & c.

3. Adverte tamen, censum, super quem alius census imponitur, debere ex se esse irredimibilem, aliter posterior census, priore pereunte, periret; nam propterea (saltem ad hunc effectum) inter mobilia reputatur redditus non perpetuus à Glossa, in Extravag. ad condit. v. Mobilibus, Bald. in l. Ha. adili. §. 15. Illud, C. de sec. rube. Tiraquell. de retractu, p. 1. §. 4. num. 119. alique. Putat nihilominus Lessius, l. c. 22. d. 12. n. 77. posse collocari censum super censum redimibilem, quando, qui in primo casu censum secundum fundavit, esset paratus (addo, & legitime se obligaret) pereunte primo censu, in alia re fundare secundum.

An satis sit, super omnibus bonis? Vbi de infectione bonorum illius, qui possidet rem subjectionem Censui.

4. Quæres secundo, an Siculis liceat nunc, fundare censum generatim in omnibus bonis, nullum certum exprimendo? Siculis, dico; nam scio, seculis lege, licitum esse, ut vult Farinac. l. 1. decis. 10. n. 1. Tol. §. c. 45. n. 3. patetque ex Bulla Nicolai V. in qua id conceditur, ut vidimus, quod certe non concessisset, si id ex natura sua esset illicitum. Sed, quia Gregorius XIII. ut modò vidisti, id prohibuit Siculis, idem de ipsis hæc questio procedit.

5. Respondeo: Quamvis ante Bullam Gregor. XIII. fuerit id Siculis licitum, tamen post illam non licet, pro foro externo. Patet ex voluntate expressa Gregorii, ut Notavi dicto n. 3. Sicuti etiam, nec licebit, ubi est recepta Pii V. Bulla, ut patet ex secunda conditione ejusdem Bullæ allata c. 5. Dixi (pro foro externo.) Nam pro interno, dixi C. eodem, §. 1. n. 4.

Illud autem emolumentum est, quando ponitur census in vna re certa & simul in aliis venditoris bonis, ut quamvis pereat res nominata, non tamen pereat census, quia jam pensio debetur super ceteris venditoris bonis.

6. Notandum insuper esse, latum discrimen inter obligationem, quæ in censu fit super re certa & illam, quæ fit super omnibus bonis in confuso: quod sic breviter declarat De Lugo, d. 32. de iust. num. 33. & 34. Cum dictum sit, rem hypothecæ subjectam deferre secum semper onus illud, & obligationem realem, hinc fit, ut ad quemcunque possessorem transierit, possit creditor debitorum ex illa exigere: non potest tamen ex iure novo, etiam in hypotheca expressa, agere creditor adversus tertium possessorem, nisi præcedente excussione in bonis debitoris, & fidejussorum, & eorum hæredum; ut habetur in Authent. de fidejussoribus, §. Sed neque, & paulo post. Doctrina hæc non procedit in feudo super quo census aliquis impositus est; hoc enim, si vendatur, vel alienetur, defert ita secum onus illud, ut non debeat prius à venditore census peti redditus, sed, immediate ab ipso tertio possessore. Neque enim illa est propriè hypotheca, de qua agimus, sed est venditio partialis domini vtilis illius feudi, ut explicuimus agentes de censibus (ego id dixi superius, cap. 2. §. 3. n. 1.) Aliud verò esset de bonis aliis, quæ hypotheca generali obligata sunt pro securitate census, hæc enim, si transeat ad tertium

tium possessorem, non debent illum obligare ad solvendum nisi facta prius excussione prædicta, quia illa non sunt vendita, sed solum hypothecata. Hæc De Lugo: sine præscindendo à pacto (quod certe apud nos apponi in ejusmodi contractibus censuibus solet, puta: *Ne specialis generalitati deroget, vel contra*).

Infectio bonorum possidentis prædium subiectum Censui.

7. Iam verò hic ubi agimus de obligatione omnium bonorum, opportunum erit, discutere solemnem illam praxim in Sicilia, quæ, sicut emas, v. g. prædium, in quod ab aliquo tertio fundatus est census pro Francisco, v. g. & suis hæreditibus, non solum debeas Francisco, vel hæreditibus pensionem ex fructibus talis prædii, sed, dum illud possides, debes solvere etiam ex fructibus aliorum omnium bonorum tuorum, quæ veluti inficiuntur ex consortio possessionis illius prædii subiecti censui. Id quod, an solidum habeat fundamentum, cum census realis ex natura sua solum debeat ex fructibus rei in fundatione census obligatæ, dubitabant aliqui ex nostris Theologis; non enim videbant, cur dictus possessor deberet subire tantum onus infectionis prædictæ.

8. Verum, hoc esse ita dispositum ab Alphonso I. Rege, qui Nicolai Bullam impetravit, certum est, ut mox ex ejus Pragmatica videbis, unde, & ex dicta auctoritate Regis, & ex consuetudine iam antiqua, styloque nostræ Curie tam firmo, non apparet, cur Theologus dubitare adhuc possit de iustitia hujus infectionis, quæ inducitur à Rege merito fuit ob securitatem majorem emptoris census. Nec tamen dicas, id esse pactum nimis grave contra venditorem census, seu contra eos, qui vnumquam rem subiectam censui possidebunt. Ne id dicas, inquam, nam propterea Pontifex concessit, ut census possit fundari ad rationem decem pro centum, judicavit enim, pro illa sua ætate sic compensari posse ejusmodi infectionis onus, quod, saltem in consilio, prævidebat apponendum à Siculis, dum onerosa pacta, quæ ipsi velent, apponi posse, concessit; fortasse etiam hoc infectionis onus Pontifici à ministris Alphonsi significatum fuit: pro nostra autem ætate Dominus Rex voluit, ut fundaretur non plus quam ad rationem quinque pro centum, quia merito judicavit prædictum tantum onus, & cetera alia sic satis, superque compensari, ut latius dicam mox *infra*, §. 5. à num. 2.

Verba autem Alphonsi Regis loco *supra* citato, inter Pragmaticas hujus Regni hæc sunt: Hæc editali lege perpetuò valitura sancimus, hujusmodi censualem contractus, seu instrumenta tanquam res judicatas nulla appellatione, seu provocatione suspensas, promptam, ac paratam executionem habere, & non solum contra personas, res, & bona illorum, qui originaliter censualem hujusmodi vendiderit, necnon eorum fidejussorum, hæredum, seu vniuersalium successorum, sed etiam absque aliqua bonorum principalis debitoris discussione contra personas, & bona quorumcumque singularium detentorum, rerum, jurium, vel bonorum, sub quibus censualem ipsa fuerint specialiter onerata, quandiu apud eos illorum detentio fuerit, &c.

Remedium, quo vitetur dicta bonorum infectio.

9. Denique hic non est omittenda explicatio cujusdam artificii, quo, ne sua bona dicto modo inficiantur, negotiatores aliqui diligenter vtuntur, quando in nostro Regno emunt aliquod immobile, de quo sciunt, vel dubitant, an constitutus super illud fuerit alius census; nam curant, ut famulus, vel ancilla, vel quicumque fidelis amicus, qui nulla bona alia habeat, emat prædium illud cum ipsius ejusdem negotiatoris pecuniis; sic enim nulla bona inficiuntur, non negotiatoris, quia exterius non apparet, hunc emisse prædium illud censui subiectum: neque bona famuli, vel amici; quia, ut dictum est, nulla bona is possidet, quæ infici queant. Negotia-

tor verò liberè gaudebit illo prædio per solentiam personarum emptor, à quibus molestiam nullam illi inferere dam, certo scit. Quærit igitur aliquis, si hoc fictio vti sine iniustitia, vel peccato possimus?

10. Respondeo, prædicta solentia juramentum, quod in hoc contractu emptionis intermisit, cui tenetur hoc stratagemate vti licite posse. Tum, quia vnum etiam timoratos illo vti solere. Tum, quia vnum tuo, dum illud emis alterius nomine, quod prædictum ex se non est. Adde id aliud non esse, nisi prædictum damnum proprium. Neque dici potest, sic damnum inferri, non, inquam, id potest dici, nam prædictum obligor melioris conditionis facere pensionem censualem, & ex alia parte non sit peioris conditionis census ex meo hoc stratagemate, sed remaneat in eadem conditione, in qua erat antea, id est, antequam prædictum intermediam illam personam bonum illud inuenerim, quirem.

An possit imponi Censui super pluribus bonis, quæ solentiam non sufficiunt?

11. Quæres tertio: Si vnam rem sufficientem pro censui vendenda non habeam, habeam verò tres, vel quatuor, quæ simul acceptæ sufficient, possunne super his censui imponi?

Respondeo, affirmative cum Molin. d. 373. dicitur, modò eæ certæ sint, & nominentur à venditore, id est, quia per æquivalentiam, illæ res constituantur in quid, & perinde est, ac si constituantur super vna solentia.

12. Ex dictis tamen sequitur, ut præsentem rem vendat (si nihil aliud addatur) pro rata, pensio sit tunc quia supponimus, ceteras res non esse sufficientes, ut re tunc perinde esset, ac si prædium, v. g. sufficientem quo pensio imposita fuit, periret ex parte. Vbi si nihil aliud addatur, quia, quando solet addi aliud, siue pignus, siue affectuatio, quæ aliunde compensationem non est mirum, si solvatur pensio tota, ut ex *supra* patet.

Si duo Censui super vna re impositi inveniuntur, quæ solvendus?

13. Quæres quarto: Quando super eadem re constitutus est duplex census à duobus emptoribus, quorum solvendus est, si fructus non sufficientes pro utroque.

Respondeo, non solvendum pro rata, sed solvendum censum, qui prius fuit impositus super illa rem, ut si prius vocat solentiam anteriorem, nam hic maxime tenet regula juris: *Qui prior est tempore, prior est iure*. Et manifestum est, quia primus censuista jam habuit obligatum totum prædium, quoad omnes fructus, & licet Dominus illius juris statui, ac emit censum. Ergo pro secundo nihil remanet fructuum, nihil pro secundo remanebit pensionis, in quod damnum ne fecit imparet, sanè per summam diligentiam cavere solent accipi censum emptores.

14. Contrà, si res, supra quam instituitur census dividatur in plures hæredes, vel per partes pluribus emptoribus dividatur, poterint censuista, qui est Dominus census totam suam pensionem à qualibet parte suffragari (ut, præciso pacto, supponere debemus) exigere, à singulis pro rata?

Respondeo, posse totam à qualibet parte, & in vno receptum esse, docet Lessl. l. 2. d. 12. num. 89. quæ sequitur de Bonac. d. 3. de contr. q. 4. p. v. n. 38. v. Quæritur si de Lugo d. 27. de iust. num. 6. & num. 106. Ratio est, quia illa divisio non facit Dominum census peioris conditionis. Ergo ante divisionem poterat ex quacunque parte prædicti sufficienter pensionem suam exigere, & in illa totum censum fundare, sic post illam divisionem. Et

scdō quisnam emere census veller cum adeo frequenti periculo, ut sua pensio dividenda esset in minutissimas partes, & consequenter cum summa molestia eam exigendi?

An constitui possit Censui super re Feudali, vel Emphyteutica, vel dotali, vel vinculari?

15. Quæres quintò, an super his possit constitui census? Respondeo, certum est, non posse. Ratio in feudo, præter ceteras, est, quia ejus dominium directum est apud Dominum feudi; cum ergo Feudatario delinquente, feudum liberè redire absolute debeat ad Dominum, emptor census amitteret suum censum, atque adeo damnum patiretur.

16. Idem est in re emphyteutica. Nam cum ejus Dominus directus sit Proprietarius, ea non potest alienari, leg. 2. C. de iure emph. nec alteri obligari sine consensu Domini.

17. Quod dictum est de re emphyteutica, dici etiam debet de dotali, quæ sine consensu uxoris obligari non potest, imò alicubi, ut in nostro Regno, ne cum ejus quidem consensu, constante Matrimonio.

18. Idem denique dic de re vinculo aliquo alteri obstricta, quia, cum libera debeat res hæc pervenire ad illum alterum, sanè cum damno emptoris pensio dissolveretur. Debent igitur bona, in quibus constitui potest census esse sub vero, & libero dominio vendentis censum, seu, ut loqui solemus, sub dominio subjugantis, quæ bona à iuristis vocari solent Burgenfatica. Qui secus ergo fecerit, decipit emptorem, atque adeo peccabit, & ad restitutionem obligabitur.

An bona fides faciat, ut possit exigere pensionem ex contractu Censui invalido?

19. Petes: Si emptor bona fide emit censum constitutum in re aliena, vel vinculo aliquo obnoxia, idque ipse emptor, vel ipsius hæres ignoret, potestne licite, & sine iniuria exigere pensionem?

Respondeo: Dum ignorat, posse non est dubium; non, solum ex conscientia, quæ ipse putat, rem non esse alienam, sed etiam, quia illas pensiones accipit sibi, ut debitas ex vi contractus censuales. At cum idem emptor, vel ejus successor compererit, illam rem esse alienam, non poterit recipere pensionem, ut habet Mol. d. 394. Nav. in comment. de Censib. n. 118. Less. l. c. 2. cap. 22. n. 19. alique. Ratio est, quia tunc, dum cognoscit, rem illam esse alienam, cognoscit etiam, sibi nullum esse ius in fructus alienæ rei nulliter ipsi à non Domino venditum. Possit tamen ab emptore cogi venditorem ad reddendum pretium, & ad cetera damna restituenda, vel ad constituendum censum super alia re propria, certum est. Quod si clarè non appareat, sed sub dubitatione, quæ factis diligentis, tolli non possit, rem esse alienam, pergat censuista ad suas pensiones exigendas, quia tunc ipsi faver possessio.

20. Sed iterum petes, & primò quidem: Ad quid obligabitur censuista, si postquam clarè cognovit, censum impositum fuisse super re aliena, inveniat, apud se habere ipsam individuum pecuniam, quam pro suis pensionibus habuit, seu exegit tempore bonæ fidei, vel inveniat esse in illa factus locupletior? Nam, si nihil habet, nec factus est in aliquo locupletior, quia, v. g. latius vixit, ad nihil teneri ex regulis generalibus restitutionis tractantibus de restitutione ex re accepta, vel modicè doctus non ignorat. Secundò autem, eicid ipsam petes: Quid erit obligationis, si hanc pecuniam individuum, vel id, in quo factus est ditior exegit censuista bona fide ab aliquo tertio, in cujus possessione fortè res invenitur, nec talis possidens particeps fuit doli venditoris census?

21. Ad Vtramque petitionem respondeo, ex iisdem principiis universalibus de restitutione colligi, in vtroque hoc casu absolute obligari ejusmodi censuistam ad

restituendum id, quod invenitur habere. Si enim ex contractu nullo illam pecuniam habet, certè alienam rem habet, atque adeo restituendam.

22. Adest tamen differentia inter vtrumque casum valde notanda, nam in priore potes tu censuista tantam pecuniam retinere (si te per culpam decipit venditor census, vendendo tibi rem alienam) quanta sufficit ad damnum tibi factum refarciendum, si sit iustum Capitale, sive damnum emergens, sive lucrum cessans, sive quodcumque aliud interese, taxandum iudicio viri experti. At in posteriori casu (quantum est ex hoc capite) non potest idem præstendere, quia nullam culpam commisit tertius: Cum enim ipse censum non fundaverit, pecuniam nullam à te, vel à tuis majoribus per fraudem habuit, quam restituere teneatur.

23. Dixi (quantum est ex hoc capite) nam si propter onus impositi census, aliquis tertius minus à primo census Fundatore, seu venditore emisisset prædium illi censui subiectum, unde ipse tertius aliquid deberet ipsi Fundatori, posses tu modo dicto decipitur, sequestrare pro te id, quod dictus tertius ei fundatori debet, juxta Regulas universales, quibus creditor potest sui debitoris credita, ut sibi satisfaciat, præoccupare.

§. II. Secunda Conditio Censui in Sicilia.

Vi redimi is possit, & quidem eodem pretio.

1. Olim solebat apponi pactum, ut census redimeretur majori pretio, quam fuerit venditus, id Pontifex in hac clausula omnino prohibet. Quare etiam si sustineri posset, illud pactum fuisse ex se licitum (quod tamen purò sustineri non posse) tamen hodie jam ex Pontificis hac prohibitione id amplius licitum non est.

2. Illud quæri posset; An licite ponatur pactum à Siculis (ut certè poni non raro consuevit) ut, quando venditor velit redimere, seu extinguere censum, teneatur totum pretium integrè solvere? & Respondeo, licite poni. Ratio est, quia id nec prohibetur à Pontifice, nec est contra naturam contractus, imò juxta ipsius naturam est. Ut nimirum, sicuti venditus est census, integro soluto pretio, ita eodem integro extinguatur, vel redimatur, Vide quæ dixi c. 4. §. 6.

De Redemptione Censui animo faciendi fructus suos.

3. Iam verò explicationem magis distinctam dictæ redemptionis census, hic afferamus, quam relictionem à verbo luere (quod ex vocabulario juris significat liberare) nostrates appellant; per hanc enim à debitore census liberantur, seu, ut etiam loquimur, affrancantur bona censibus subiecta Et certè ejusmodi debitor, qui illud ius luendi habet, vel est ipse primus venditor census, vel ejus hæres, vel quicumque, tertius, ad quem sive pervenerunt prædicta bona, sive ejus interest affrancatio.

4. Respondeo, hoc dictum, *Debitor potest redimere Censum*, duplicem habere significationem potest. Primò, hanc: Debitor quicumque, dando integrum pretium, id est, Capitale, & solutis pensionibus decursis, potest liberare suum prædium, censumque extinguere. Secundò, hanc: Debitor, qui solet esse tertius, qui bona prædicta possideat, dando dictum integrum pretium, solutisque decursis pensionibus, potest sibi emere prædictum censum, seu ius ad fructus dicti prædii. Ita, ut debitor, hic faciat fructus illos deinceps suos pro casu molestiæ, quam aliquis fortè inferet contra possessionem ejusdem prædii. Vides discrimen; in prior significatione exinguitur, cessatque omnino census, atque adeò redemptio est extinctiva census: at in posteriori non exinguitur census, sed redemptio est translativa iuris census; transfert enim ius percipiendi consequentes pensiones in ipsum, qui erat antea debitor.

bitor, qui nunc redimit, vltimas illo iure pro tempore dictæ molestiæ.

Hic igitur ad explicationem terminorum positæ, difficultas est, an creditor licite possit, & an etiam obligetur revendere cum dicta cessione translativa, quam secundo loco explicuimus, quod debitor ille seu tertius possessor rei subjugatæ offert capitale cum decursis? Nam quod obligetur extinguere censum, eo modo quo explicuimus primo loco, res est certa, & disputatione non indiget. Loquamur prius de potestate breviter, tum aliquantulum latius de obligatione. De quibus legi possunt *Annot. resolut. 7. à num. 29. Rodric. de an. red. lib. 2. quest. 16. Pont. consil. 87. lib. 1. Felician. de Consil. 4. c. vlt. Mastill. de Cens. 9. 5. Giurba decif. 87. aliique.*

5. Quoad prius: Res est certa, creditorem, seu Dominum censum, si velit; posse licite censum revendere debitori, seu cuiusque possessori prædii subiecti censui transferens in illum iura omnia sua, immo etiam cuiusque alteri, cui forte debitor censum concessit. Ius luendi, quod ipse debitor habebat. Ratio est manifesta, quia quilibet potest iura sua alteri cedere, quando nihil obstat in oppositum, ut certe nihil hic obstat, & sanè quotidiana praxis ostendit id esse licitum, cum frequentissime ejusmodi revenditiones translativæ iurum in nostro Regno celebrantur.

6. Quoad posterius, in quo consistit præsens, & quidem gravis difficultas: Dico, obligari creditorem revendere censum debitori, seu huius cessionario, idque cum prædicta cessione, seu translatione iuris: quod est dicere, ejusmodi revenditionem translativam iuris esse necessariam, non solum voluntariam. Probatur duobus præsertim argumentis, alterum ducitur ab æquitate, alterum à rigoro iustitiæ.

7. Nam primò, celebre axioma in moralibus, est, ut illud quod tibi non nocet & alteri prodest faciendum sit. Quod principium habetur ex l. In creditor, ff. de eversionibus, ibi, Cuius æquum videbitur, vel hoc saltem consequi, quod sine dispendio creditoris factum est? Sed ejusmodi revenditio translativa, ut videtur num. 3. & 4. ex vna parte non nocet creditoris, quia semper apponitur, seu apponi intelligitur illa clausula: *Quomodo contra ipsum ea cessione non retorquetur*, & ex alia, prodest debitori dependenti pretium: ergo ex æquitate faciendum est.

8. Dices, si solum ex æquitate est faciendum, non obligabitur creditor ei acquiescere, nisi ex congruitate; id enim solum importat æquitas, ut ea distinguatur à iustitia.

9. Respondeo: Aliqui, ut huic instantiæ satisfaciant, recurrunt ad illud aliud principium in iure: *Paria sunt compelli, & posse compelli*. Quare asserunt, in hoc casu adesse obligationem, etiam ante mandatum Iudicis, quamvis solum consideremus prædictam æquitatem, quia ad obligationem inducendam satis est, quod ex mandato Iudicis possit creditor compelli. Animo non fedit hæc responsio, quia non semper compelli, & posse compelli, paria sunt: ad multa enim post sententiam Iudicis, aliquis obligatur, ad quæ non obligatur antea, adeoque compelli antea non potest, v. g. non obligatur quis ante sententiam solvere pœnam, restituere rem litigiosam se possessione spoliare, quando ratio contra ipsum luce clarior non apparet, &c. quæ tamen obligabitur facere post sententiam.

Respondeo igitur, hoc primum argumentum, nisi addatur id, quod mox proferam num. 10. non esse valde efficax ante sententiam Iudicis, esse solum efficax post Iudicis mandatum, quia sententiæ latæ à Iudice secundum æquitatem judicante, est omnino parendum, quia etiam sic iusta est. Addamus ergo id, quod efficaciter intentum nostrum probat.

30. Nam secundò, ex vi rigorosæ iustitiæ sic probatur nostra conclusio. Certum, & infallibile principium est

Patia iusta esse servanda: sed in foundatione censuum pactum, ut emptor, seu Dominus censum obligetur

11. Minor, in qua hæret vis argumenti prædicti, quod, qualis certe est contractus, de quo agitur, species venditionis, & emptionis, quæ etiam fidei iurum cum aliquo, inquam, contrahitur, da ea omnia, quæ ex æquitate in eo contractu continentur; sed in contractu creationis censuum, æquitas ad translationem illam iurum, ut videtur, ergo ad illam æquitatem servandam se obligat debitor.

12. Eadem Minor probatur secundò, quia in foundatione censuum iuxta formam Bullæ Nicolæ V. brati, bonitur hæc clausula: *Cum potestate revendiendi*. Immo, etiam ea non explicite ponitur, sed intelligitur implicite adjecta, quia in Sicilia semper nominatur fundari censum in forma dictæ Bullæ. Subiungitur hoc verbum (*revendere*) non significat solum revenditionem censum, & solum affrancationem prædii, sed etiam novam emptionem rei (quæ hic non est, ut patet, proptio ipsius censum, seu iuris ad fructus ex eo præcipiendos) ergo cum pactum in ipsa foundatione censum positum, & à Pontifice requisitum sit, ut debitor, quandoque voluerit, & sibi velle erit, revendere censum, sanè creditor revendere debet modo dicto, sine iniustitia ex non observato pacto, immo, nec in obedientia contra Pontificis præscriptum arguendo modo posset.

13. Si Bulla diceret: *Cum potestate revendiendi*, censum fortasse posset esse, cum potestate revendiendi, seu affrancandi prædium, (Sicuti dicimus, vendere servum, & redimere captivum ab eo, qui potestate habet, id est, liberare servum, & servum extingueri) & tunc, saltem clare, non apparet, nisi pactum mere illum censum extinguendi, de quo Bulla dicat: *Cum potestate revendiendi censum*, appellat Pontifex ipso illo more censum, non potest esse censum, nisi quem nos contendimus, id est, potestate emendi ipsum censum per translationem iuris in se. Patet, quia non potest intelligi, quis emat censum, & non consequenter, immo, de eo ipso emat, seu recipiat ius ad percipiendum fructus prædicti censum, adeoque cum translatione iuris in se. Profectò huiusmodi est censum in similibus locutionibus; Cum enim dicimus, *revendere domum, fundum, domum ab alio occupatam iterum, pretio dato, revendere, & ius in ipsam, reassumere*; Et cum dicimus, *revendere hereditatem*, censum est, venditum hereditatem iterum recipere, iterumque ius in ipsam assumere, quæ sunt, vel parum literatis cognita apud Calepinum.

Redimo.

Dixi (cum Bulla dicat, &c.) eius enim verbi latine signatæ sunt:

Concedimus Siculis, huiusmodi censuum contractibus, per rebus, & proprietatibus, ac facultatibus, dem, instrumento gratis pro consensu revendiendi.

Vides, id (illa revendiendi) posse referri ad censum, ut ego contendo, dixi enim (illa) non (illas) & quæcumque referri ad res, & proprietates id est, sub genere neutro, ad bona, & prædia, ut contendere adversarius (licet præter ordinatum loquendi modum) posset, tamen ego assero, meam interpretationem esse præferendam. Ratio est, tum quia dicit (illa) ut jam notavimus non (illas) tum, quia cum hoc pactum à Pontifice reputatur in favorem ipsius venditoris censuum, in locutionibus vidimus, illud interpretari oportet, quando magis favet, maxime in re, à qua in nihilo nocet Emptori, quia nunc est revenditor, diximus n. 4.

14. Atque hinc collige minus rectè loqui illos qui

com Roderico, de ann. reddit. lib. 2. quæst. 16. (quamvis nobiscum is sentiat) in reliquis; negant tamen in creatione prima census esse pactum; minus inquam, rectè loqui, nam illi, nec considerant implicitum pactum servandæ æquitatis, quod diximus num. 9. nec adverteunt illud: Cum potestate illa redimendi rationabilis referri ad censuales, ut modò dictum est.

15. Confirmatur primò, ex praxi, quam testantur Ioseph. Carleval. t. 2. de iudic. lib. 1. r. 3. disp. ultima, & Arias de Mesa lib. 1. resol. cap. 22. adesse in Sicilia, & Neapoli, quâ debitor cedit, vel donat lus suum luendi censum, & cessionarius, vel donatarius, deposito pretio, cogit Dominum census ad revenditionem animo faciendi fructus suos, in quo casu hic acquirit censum cum eadem anterioritate, qua primus creditor fruebatur. Si ergo cessionarius seu donatarius primi debitoris potest cogere ad prædicta primum creditorem census, cur eundem non poterit ipse debitor, qui censum vendidit, vel ejus heredes, si eorum interit?

16. Confirmatur secundò, quia clausulam hanc potestati redimendi positam in contractu erectionis census, ita debere explicari de stylo Notariorum ut importet obligationem in revendendo, ad cedenda lura census quando ea postulat is qui reluit, testati sunt in quodam casu occurrenti, aliqui Notarii non ignobiles à quodam Patre Nostræ Societatis, qui id mihi retulit, de hac re consulti.

DUBIUM INCIDENS.

An Ecclesia obligetur revendere Censum cum prædicta cessione translativa lurium.

17. Nec obligari Ecclesiam, nec sine Pontificis facultate posse validè, quia illegitimè alienaret bona Ecclesiastica, contendit P. Tancr. in q. moral. t. 1. tract. 2. §. 109.

Nihilominus assero, & validè posse, obligari. Ratio est duplex: Primò, quia Ecclesia non facit contra prohibitionem non alienandi bona, quando alienat ex necessitate & non ex voluntate, sed in casu, de quo agimus, alienat ex necessitate, & non, &c. ergo, &c.

Major pater, quia quoties in Iure prohibetur alienatio, non venit necessaria, sed tantum voluntaria: & meritò, quia Pontifices noluerunt per prohibitionem præiudicare luri aliorum, nam propterea, ita passim firmant Doctores, Bordonius tom. 1. resol. 27. de alienat. rerum Eccles. num. 6. id probans ex 1. Alienat. ff. Famil. Ercl. c. 6. t. 3. contr. ov. 26. num. 10. allegans alias leg. Roram Romanam, Surdum, aliòque plures: item eodem sequens refert Tiraquell. de retract. §. 1. Glossa 14. num. 11. & plures denique, Arias de Mesa lib. 3. cap. 26. num. 21. aliique.

18. Minor autem probatur evidentè ex dictis à num. 9. ubi ostendimus, eius modi revenditionem translativam luris esse necessariam, ex æquitate, & ex iustitia iuxta requisita à Summo Pontifice; ut etiam hinc possumus contendere pro dicta revenditione adesse iam Pontificis concessionem. Lege Bonacin. de Alien. Bon. Eccles. quæst. unic. p. 2. num. 10. qui inde in simili existimat Retrovenditionem non esse alienationem veritam Ecclesiasticis, quando pactum retrovendendi positum est in prima venditione, quia tunc retrovenditio non est novus contractus alienationis, sed est impletio contractus prioris. Certè similis est, ne dicam idem, casus noster.

19. Secunda ratio nostræ assertionis ducitur ex eo, quòd Ecclesia obligatur acceptare pretium sibi ablatum, unde extinguatur census; id, quod omnes sine controversia fatemur. Iam hinc sequitur, quòd, si ipsa cedat, prædicta lura, nihil gravetur, nihil de suo amittat, nihil damni patiatur. Iam enim ipsa extincto, censu, quem tamen extinguere obligatur, nihil amplius habet, quod amittat, seu in quo gravetur. Si ergo in nihilo grava-

tur, sequitur rursus, ut non prohibeatur ea lura cedere. Probatur sequela, quia ab illa alienatione prohibetur Ecclesia abstinere, quæ ipsam gravat, ut habet Bordonius t. 2. resol. 64. quæst. 4. & alibi, & quidem iure, si enim ipsam non gravat, frustranea esset prohibitio, & imprudenter, imò invidenter Pontifex se gereret, si veller, ut alteri denegaretur, quod sine Ecclesiæ gravamine concedi posset.

20. Confirmatur primò postea assertio; quia ex præhabita consideratione hæc nostra lurium cessio non est vocanda, nec censenda alienatio, nisi valde æquivocè, & improprie: nam alienatio in re nostra est distractio aliquis boni ab Ecclesia; sed hæc nostra luris cessio, nihil boni distrahit, seu tollit ab Ecclesia, ut dictum est, ergo, &c.

21. Confirmatur secundò, eodem Bordonio tom. 3. contr. 26. quæst. 1. num. 5. qui cum illud (redimere potest) positum in contractibus censuum, intelligat non de extinctione dumtaxat, sed de venditione cum translatione luris, ita pro nobis docet: Censui inquit, habet hoc speciale, quod redimi potest; non obstante quavis longissima, & immemorabili temporis præscriptione, & qui habet ius illud exigendi, licet sit Ecclesia, tenetur illud vendere sine aliqua iuris solemnitate requisita in alienatione rerum Ecclesiasticarum. Hæc ille. Notas? Vendere, dixit, non extinguere. Notas iterum? Vendere ius exigendi, dixit, quæ professò clara est assertio nostra.

22. Et vide inconsequentiam contrariæ opinionis, ea enim concedit, posse ad prædictam luris cessionem compelli laicum; at negat posse cogi Ecclesiam, Manifesta inconsequentia. Si enim idèd laicus cogitur, quia sive ex æquitate, sive ex iustitia obligatur, certè ex eadem æquitate, & iustitia obligatur Ecclesia: Nam, & Ecclesia pari modo subditur legi æquitatis, & iustitiæ, ac subditur laicus, sicuti pari modo est Domina census cum iisdem gravaminibus, & pactis, cum quibus est laicus. Et sanè mirum esset, quod ius exigendi censum à prædio, verbi gratiâ, Luciano donatum, vel venditum laico Petro, obliget (postulante debitore) Petrum ad revendendum cum cessione translativa lurium, ut hæc sententia, quam impugnamus, concedit: at idem ius exigendi eundem censum ab eodem Luciano prædio donatum, vel venditum Ecclesiæ, nequaquam ipsam obliget, eodem debitore postulante. Vnde, quæso te, naturam mutavit ejusmodi census, quandoquidem, ut supponimus, cum iisdem oneribus, & pactis ad Ecclesiam pervenit?

Supereft jam rationes adversariorum solvere, quas facile quis ex dictis infringere, & quidem evidentè potest.

23. Obijciunt enim primò, sic: Ius, quod Ecclesia habet exigendi census, seu redditus ab hoc prædio, est bonum stabile; ergo, si illud transfert in debitorem censuum, alienat bonum stabile contra prohibitionem.

24. Confirmatur primò, quia hæc prohibitio, cum sit favorabilis Ecclesiæ, comprehendit quæcumque cessionem lurium in extraneum, ergo, &c.

25. Confirmatur secundò, quia sic adderetur novum onus Ecclesiæ, nam initio fundationis census solum fuit appositum pactum, ut extingueretur census, non verò, ut in debitorem transferretur.

26. Respondeo, nego inconsequentiam objectionis: ut patet ex dictis; nihil enim alienat, quod bonum suum sit.

27. Ad confirmationem primam, distinguo antecedens: Comprehendit quæcumque cessionem lurium in quemcumque extraneum, cum quo nullum præcessit pactum, concedo antecedens: Comprehendit quæcumque cessionem in extraneum, cum quo (seu cum ejus majoribus, vel similibus) præcessit pactum transferendi, nego antecedens. Vnde, & nego consequentiam.

28. Ad confirmationem secundam, nego induci novum onus, jam enim centies dictum est, hæc onus fuisse, sive implicite, sive explicitè positum initio contractus,

et us, imò jam etiam dictum est, non esse onus, facere id, quod tibi non nocet, & aui prodest.

29. Insuper: At saltem erit onus Ecclesiarum, quod debitorum censuum scientes Ecclesiam posse cogi ad revendendum in translatione dicta iurium, facilius quarent se redimere: id, quod sepius emeret in damnum Ecclesiarum, quæ, nec æqualem, nec promptum invenire posset censum quem emeret cum pretio sibi reddito.

30. Respondeo, esto, hoc sit aliquod onus, tamen, quia est appositum in erectione ejusdem census, ideo cum patientia tolerandum. Dixi (esto) quia revera, tam modicum, & tam remotum hoc gravamen est, ut non veniat in considerationem, maxime in re nostra; neque enim Ecclesia per prohibitionem alienationis rerum Ecclesiasticarum veretur, ne sit mera, & remota, occasio, & ne se ostendat facilem ad revendendum, sed solum ne revendat; quando res prohibita est revendi, & quando ipsi est voluntarium, revenditionem denegare.

31. Obiiciunt secundò, Doctores passim docent, si prædium vendatur pupillo cum pacto, de hypotheca, non posse fieri hypothecam sine Decreto Iudicis, quia statim, atque fuit prædium in dominio pupilli, cæpit esse sub lege prohibente, ne pupillus sine auctoritate Iudicis hypothecetur, id est, alienationem faceret. Ergo pari, imò maiori ratione, in casu nostro, etiam si pactum præcesserit non poterit Ecclesia hoc pactum exequi sine licentia Pontificis.

32. Respondeo, claras esse disparitates, Primò, In pupillo nocitura supponitur, seu melius timetur erectio hypothecæ: at in casu nostro nihil nocet Ecclesiæ translatio iuris, de qua loquimur, ut toties probatum est. Secundò, Pactum pupilli cum vendente prædium, est initum inter ipsos privatos, estque speciale inter has personas contrahentes, at in casu nostro est pactum universaliter requisitum à Summo Pontifice pro omnibus contrahentibus, & ut lex publica ab eodem lata, quare sine restrictione servanda. Tertiò, Ratio, cur requiratur à Pupillo Decretum Iudicis in erectione dictæ hypothecæ, est parva ætas pupilli, qui non iudicatur, adhuc aptus ex se solo ad contrahendum, & ad discernendas conditiones contractuum. Id quod nihil est in casu nostro.

33. Obiiciunt denique tertiò, auctoritatem cuiusdam docti Causidici, & cuiusdam viri fide digni, assertorium Tribunalia in nostro Regno decidisse, Ecclesiam hac in re, nec debere, nec posse compelli.

34. Respondeo, Tunc id ita fortasse fuisse decisum, quia probabilis visa fuit illa opinio. Sed hodiè, quando rationes iam sunt diligenter expensæ, tertè in favorem nostræ, hoc est, veræ sententiæ erit, pronuntiandum.

§. V. Tertia conditio Censui in Sicilia, Vt pensio non excedat decimam pretii.

1. Tertia conditio est, ut non constituantur census, nisi ad rationem unius pro decem, seu ad rationem decem pro centenario, id, quod iussit Pontifex, ne, si amplius censuarii dare deberent, facile in paupertatem dilaberentur.

Quoniam, præter Carolus V. in Germania, & Philippus II. in Sicilia, & Clemens VIII. pro statu Ecclesiastico auxerunt pretium census, modo, quo supra dictum est, idè statim oritur difficultas, an, si Siculus, cui iam concessit Nicolaus emere censum ad rationem decem, pro centum, & cui Philippus negavit ut sic emeret, eum solum velit ad rationem quinque pro centum, an, inquam, possit Siculus in conscientia (nam in foro externo Rex, seu illius Iudex ipsum sine dubio condemnaret) licitè, & validè emere ad rationem pluri, quàm quinque pro centum, puta ad rationem sex, septem, decem, &c. De hoc supra, c. 4. §. 3. n. 3. & c. 6. §. 2. n. 8. bis dictum est, id tamen iterum hic, quasi in proprio loco est discutendum.

2. Et quidem primo aspectu, posse videtur, quia non

potuit Princeps restringere id, quod Summus Pontifex concessit.

Nihilominus respondeo, non posse. Ratio est, quia Nicolaus V. solum permittens declaravit, ut ex supra bis supra, c. 6. §. 1. n. 2. positum apparet, non fuisse censum emere censum in Sicilia ad rationem decem pro centenario. Ceterum non ademit à Rege auctoritatem, & providentiam, quam habere debet decem pro centum, & consequenter pretia census, id, quod in creatione census, notavi superius, l. 1.

3. Et certè inter alia onera supra dicta, censuum onus est facultas emptoris sibi adjudicandi prædium ad discursum, quando pensio à venditore accipitur: De qua re pluries mox dicetur §. 7.

Adde aliam rationem ex generali doctrina, quia pretia rerum crescere ex copia ementium: Cuiusmodi multi, penè sine numero sint, qui emunt ejusmodi census in forma Bullæ Nicolai, mirum non esse debet, majori nunc pretio esse dignos. Quare Rex, ad id pertinet decernere rerum pretia, rectè iudicat, ut habere possit, nunc, in tanta emptorum copia, ut tunc fortè non iudicavit additis oneribus prædicti ejusmodi iustum pretium esse debere ad rationem quinque pro centum. Quod autem etiam in venditione census valeat, ad majus, vel minus pretium emendum, emptorum parvus, vel magnus numerus, de Lugo d. 25. de iust. n. 200. & favent omnes.

4. Quando autem num. 3. asserti, non possunt, nec licitè, nec validè. Non licitè, quia pensio, quando sunt à Principe taxata, obligant, ut illi visibilibus serventur, quemadmodum alibi dictum est. Non validè, quia Rex Philippus nullas redditus census in posterum creandos, si superent prædictam, cuius verba irritantia contractum majore pretio factum hæc sunt. In 2. tom. pragmat. Reg. Sicil. tit. 4. p. 3. mat. 3. de Cens. juxta form. Bullæ.

5. Ordinamo, è comandamo, che di quæ immo, si possa in detto Regno di Sicilia imporre, e levare, ne fondare di novo rendita nessuna di congiugationi, o Censi redimibili, ne ricattare a uno prezzo di vintimila il migliaio, che è il livello, di cinque per cento, è che li contratti di compra, o Censi, che d'altra maniera si faranno, non valano, o di nesso valore, & effetto, (nota irritantia contractus) è non si possa per virtù di quæ immo, dare, ne recuperare in giudicio, ne fora, più un, detta regione, è rispetto.

§. VI. Quarta, seu ultima conditio Censui in Sicilia, Vt possint apponi pacta ad arbitrium contrahentium.

1. Valdè notabilis, & ampla est hujusmodi concessio, quia in aliis Bullis multa prohibentur, ut ex Superioribus constat. Sed in nostro Regno possunt adijci contractui census, ex vi illius concessionis, omnia, & quæcunque pacta velint contrahentes, dummodo (ut semper supponitur) apponantur quæ sunt conformia juri naturæ, ad quæ nihil aliud requiri, nisi, ut servetur æqualitas gravaminis competitur, & pacta non sint inter se contraria, notavi cum dicto supra, cap. 4. num. 1. initio.

2. Atque hinc fit, ut quando in Sicilia apponitur census (& solet quidem semper) ut si censuarius solvat pensionem, possit censuista prædium sibi adjudicare, non exultimetur esse illicitum census, sibi adjudicare, non enim est contra naturam contractus, quia illud nullo modo destruit naturam contractus, & ex alia parte non videtur esse illicitum, quia censum onus imponatur venditori, quia supponimus censum pensari aliunde ejusmodi gravamen, & nunc post prædictam Philippi Pragmaticam maxime consequenter, ut eo, quod emptor non acquirit pensionem, nisi ad rationem quinque pro centum, ut supra vidimus. Nihil

etiam est illicitum ex alio capite injusto, quia etiam supponimus, illud non apponi, propter quancunque modicam pensionem non solutam, sed propter multas, quae possunt aliqua tandem ratione attingere dimidium valoris praedicti, modo mox explicando, & supponimus etiam, poni in penam mod. ratam per Iudicis sententiam instigendam, ob culpam potestis, & nolentis solvere censum, ut *supra*, cap. 4. §. 4. & hoc eodem cap. 6. §. 1. n. 6. vidimus. Non denique est illicitum ex lege positiva, quia jam concessit Nicolaus V. posse poni quaecunque pacta iusta, &c.

His in genere praebitis, ad aliqua scitu necessaria de hac adjudicatione progrediamur.

§. VIII. An possit quis, si pensionis habita à Domino censui, sibi adjudicare, hoc est, auctoritate Iudicis sibi appropriare praedium censui subiectum?

1. Non ratio putat, quando censuarius, id est, debitor census, live ob paupertatem, live propter aliud, non solvit pensiones censuistae, id est, creditori debitas, dictas pensiones solvit alius tertius sua pecunia, cui tertio dictus censuista, qui est Dominus, & creditor census, cedit totum ius, quod ipse habet in dictum debitorem, & in quacunque bona obligata, vel hypothecata suo censui. Postquam autem ejusmodi tertius obtinet hoc ius propter multas pensiones à se solutas, petit, & obtinet à Iudice, ut sibi attribuantur illa bona loco censuistae, à quo ipse tertius ius habuit. Quaestio igitur est, an id valide fiat, & licite?

2. Respondeo, supposita aequalitate debiti, & valore praedicti, seu boni adjudicati (de qua re mox §. seq. fuse disputabimus), Respondeo, inquam, valide, & licite fieri, ut ab usu ipso communi in Regno videmus approbati. Et ratio est manifesta, quia ex una parte censuista, quando ei non solvantur suae pensiones, habet hoc ius adjudicandi sibi praedium, ut diximus §. praeced. num. 2. & ex alia, idem censuista, utpote dominus talis Iuris, illud cedere alteri, non prohibetur.

3. Hoc profecto facile est. Verum, hinc insurgit molestissima difficultas: An scilicet, si Tertius hic, non quidem sua pecunia, sed pecunia ipsius censuarii solvat aliquot pensiones censuistae: quot sufficit ad adjudicandum praedium? An, inquam, hic Tertius submissus, qui solvere, vel Famulus, vel Ancilla ipsius Censuarii, vel fidelis amicus, licet possit acquirere idem ius, & sibi bona illi, v.g. praedium adjudicare, & adjudicatum donare ipsi Censuario, qui jam in postea possidebit, quasi per Donationem praedium idem, quod antea possidebat, & quia non est extinctus Censui (cum adjudicatio processerit solum ob pensiones annuas, seu fructus praeteritos non solutos, sibi que ille submissus censum sibi, ut loquimur accolerit) ideo idem Censuarius possidebit etiam in postea praedium Censui. Et consequenter suas faciet ejusdem Censui pensiones, seu fructus eo modo, quo sibi eas fecisset Tertius. Vides artificium? Si Censuarius ipse, qui est debitor, nomine suo Censum solvisset, nihil Iuris acquisivisset solutio, sed solum plenè per ipsam satisfactionem fuisset Censuista. At quia solvit ille Tertius, qui debitor non erat, ideo potuit, ex Iure sibi concessio, praedium sibi a Iudice, ut pecuniam solutam recuperaret.

4. Respondeo, Nunquam mihi persuadere potui, licite, & iuste fieri à sciente fraudem, ejusmodi artificiosam collusionem. Primum, quia est contra Iustitiam commutativam. Secundò, contra Iustitiam legalem, seu bonum publicum. Tertio, contra virtutem Religionis.

5. Probatur primum, nam tunc censuista, vel quicunque sit, per hereditatem, aut ex alio titulo est Dominus censui, & cui debentur à censuario pensiones, tunc, inquam, censuista nullum ius dare ipsi Tertio valet, unde ipse Tertius nullum ius acquirere potest. Quare, si cum illo apparenti Iure sibi postea adjudicabit praedium, injuste, & invalide ipsi censuario rem illam donabit, &

censuarius rem alienam, si eam accepit, possidebit injuste.

6. Quòd autem censuista nullum ius dare valeat illi Tertio, ubi est sita tota vis argumenti, luce ipsa clarius mihi videtur, si solum animo penetretur huius negotiationis fraus. Nam censuista nullum ius habet adjudicandi sibi praedium censui subiectum, quando censuarius illi solvit ex sua pecunia pensionem, quia pactum, seu poena adjudicationis est adnexa non solutioni, id est, tunc habet hoc ius adjudicandi sibi praedium censuista, quando censuarius non solvit, cum possit, ut vidimus n. 1. At in casu, de quo est sermo, jam censuarius verè, & re ipsa ex sua pecunia solvit; ergo non remanet in censuista ius quod illi Tertio possit cedere.

Neque dicas: Potuit censuarius mutare, & fortasse mutuavit hanc pecuniam tertio illi, & sic ille tertius pecunia propria pensionem solvit; Ne id dicas, inquam, Primum, quia verè censuarius non mutat. Id certè patet, nam pauperi famulo, vel ancillae, immò etiam homini diviti nemo mutuat sine securitate, aut pignore, aut dejussore: quae omnia longè absunt à casu nostro. Secundò, Profectò nonnisi fictè mutat, qui mutat volendo, & intendendo, sibi deinde donari fideliter praedium, & omne ius acquisitum, vel acquirendum ex illa pecunia.

7. Confirmatur nostra doctrina, nam, quando censuarius potest solvere pensionem, & non vult, nullum debet ex hac injustitia commodum reportare: at nunc potest solvere, quia jam habet pecuniam, quam numeret illi tertio, & tamen non vult ipse solvere pensionem; ergo qua ratione reportabit illud commodum acquirendi praedium?

8. Iam quod id sit contra Iustitiam legalem; Probatur, quia quando censuista sciens fraudem, cedit per publicam Notarium illud ius, quod ut diximus, non habet, idque regulariter sub iuramento (de quo mox) & quando deinde censuarius, atque ille tertius per publicum Iudicem exigunt, & acceptant adjudicationem ex nullo Iure in conscientia procedentem, non solum peccant contra Iustitiam commutativam sub restitutionis onere, ut dictum est, sed etiam contra Iudicia, & officia publica, dum per publicos actus, & scripturas ad solvendas, & palliandas suas fraudes utuntur Iudicem, & Notarium officiis; ergo etiam peccant contra Iustitiam legalem. Nam propterea, quando Iudices, & Notarii iniquum hoc stratagemata advertunt (quod facile adverti ab iis potest, quando ille tertius submissus est pauper, vel, si est dives, quando apparet nil ad ipsum attinere solutionem illam) peccant mortaliter contra eandem Iustitiam legalem, scienti, quia cooperantur injustitiae commutativae, peccant item contra commutativam, & subeunt etiam ipsi restitutionis onus.

9. Dixi autem (sciens fraudem, à sciente fraudem, &c.) nam, si quis ex dictis nesciat, nec sit dubium, quod fraudes illae adsint, potest, & debet judicare non adesse quia delictum nunquam praesumendum est, & tunc (factis tamen diligentibus ad veritatem descendam) poterit is sequi doctrinam datam n. 1. & 2. quia tunc prudenter putabit, illum tertium solvere censum ex pecunia propria.

10. Dices: Vel loqui possumus de censuario, qui non vult solvere immediate pensionem, nisi mediante illo tertio, & tunc peccare censuarium, concedatur, quia cum habeat pecuniam, quam solvat, teneaturque ipse eam solvere, perperam agit, non solvendo, unde & perperam tertius cooperando cum ipso. At censuista videtur excusandus, quod coactus à suo interesse, id est, ad suas pensiones recuperandas, cedit illi tertio ius suum; supponimus enim illam tertium non soluturam, nisi ejusmodi ius ipsi cedatur à censuista.

11. Respondeo, non solum censuarium, & tertium illum, sed nec censuistam posse per hanc tuam considerationem excusari. Ratio est, quia ad suas pensiones recuperandas, non potest censuista vendere id, quod non habet, sicuti non posset idem censuista, ad recuperandam suam pensionem

fructum, vendere equum, v. g. meum illi tertio, quia censuista nullum ius habet ad equum meum. Cum ergo censuista, quando ei solvitur sua pensio ex precibus censuarii nullum profus ius habeat, seu nullum ius ei remaneat, quid cedere, seu vendere alteri poterit? Quoniam autem tunc solum (præciso alio inconveniente) possit censuista, vel quilibet alius contractare equum meum, quando extrema necessitas illum ad hoc urget, in qua necessitate omnia sunt communia (præcisè tamen quantum sufficit ad extremam necessitatem sublevandam) ita in casu nostro, &c. Sed quæso te in nostro casu, quando tanta necessitas?

12. Denique tertio, Quod prædictum artificium sit contra virtutem Religionis, probatur: Nam in eo contemendo, semper solet intervenire iuramentum, quo censuista jus suum cedit illi tertio, & quo hic tertius donat prædium censuario. At qua veritate possunt ipsi jurare, vendere, vel donare ius, vel prædium, quod ut probavimus, suum non est.

13. Nonnulli prædicta iuris ficta (ut ego merito appello) cessione utuntur ad finem excludendi alios ereditores. Exemplo rem facile intelliges: Petrus, v. g. emit prædium subiectum tribus, v. g. Censuum obligationibus, propter quas dictum prædium debet Titio, v. g. anteriori decem annuos aureos, alii posteriori, v. g. Caio, alios decem, Sempronio denique magis posteriori decem item alios. Petrus ergo submittit aliquem si delem hominem, cui numerat decem aureos, quos homo hic solvit Titio anteriori, sibi que accipit cessionem Iurium à dicto Titio contra prædium possessum à Petro, idque continuat per multos annos, nam postquam summa soluta sufficit ad prædium sibi adjudicandum, illud sibi homo ille fidelis adjudicat (fidelis quidem homini, sed infidelis Deo) & ut potè qui illud acquirit ex vi census anterioris, excludit Caium, & Sempronium posteriores, prætextu, quod pro illis nihil remaneat fructuum dicti prædii, & prædium sic liberum à se acquisitum donat dictus homo fidelis Petro.

14. Affero, hanc negotiationem esse injustam, propter dicta in præcedentibus. Adde, si prædium illud ab initio (ut debet prædium) erat sufficiens, & nunc est etiam fortasse sufficiens ad omnes tres pensiones solvendas, quo iure, possunt hac arte excludi Caius, & Sempronius? Vel certè, quo iure potest ipsis difficillima reddi solutio suarum pensionum? Quod si prætendatur non esse sufficiens, ear non relinquatur cuique suum ius experiendi, an omnes possint habere suas pensiones, vel portionem saltem aliquam in anno fortasse aliquo fertili.

Per hanc occasionem querimus, quid in conscientia de quadam simili Cessione in favorem Censuarii?

15. Sensus quæstionis est, An, si ipse censuarius possessor prædii pensionem tibi censuista solvens, requirit à te, ut ipsi cedas tuas actiones contra alios quoscunque. An, inquam, licitè ille requirit, & tu cedas item licitè?

16. Respondeo, esse bene distinguendum: Quando enim is fundavit censum, seu suum prædium subiecit censui tibi solvendo, vel (dum dictum prædium sibi adjudicavit, seu emit) sibi eidem censum illum (ut dicimus) accollavit, hoc est, solvere promissit, dico, nec licitè ipsum posse requirere ejusmodi cessionem, nec te illi cooperari cedendo (idem de hæredibus, qui Antecessoris personam representant) Ratio est, quia, si is fundavit censum, jam habuit pecuniam correspondentem valori census; si verò sibi illum accollavit, vel emit, jam tantò minoris habuit prædium, quantum importat debere solvi talem censum. Ergo cum ipse sit abundè satisfactus, non potest amplius petere prædictam cessionem; sic enim acquireret ius ad iteratam satisfactionem ex vi dictæ cessionis; nam quando fundavit, vel accollavit, vel emit sibi censum, fuit jam, ut dixi, satisfactus: quare, si ex vi hujus cessionis posset petere eandem sum-

nam ab alio, certè esset, velle iterum satisfaci. nulli ceteri subiectum is habuit, hincque censuista, si deinde daret, si ex alio contractu oneroso, si deinde daret, & de facto is tibi ipsum solveret, justè requireret cessionem, illamque ei tu ex iusticia faceres: nam tunc haberet ius possidendi liberum, ut supponimus, & censum prædictum; unde, si pro ipso tibi aliquid daret, justè poterit ab altero, qui censum solvere debet, petere. Et quidem, si bene advertis, hac iuris cessione eadem est similis, ac dicta n. 1. & 2. est enim ac si tertius solvens sua propria pecunia, quam debere ab ipso antea, ipsa certè non est.

18. Dixi autem (contractu oneroso) si quis lucrativo, si attentè consideres, est eadem, vel limitatio, ac si ipse censum fundasset, vel sibi censum vendidisset, nam propterea iusta tunc cessione non effectus tarius enim, ut alibi dictum est, obligatur solvere etiam rei donatæ sine spe recompensationis.

19. Inquires: An sicuti hic possessor, solvens ipsi Domino census pensionem, possit licitè à te petere, à habere cessionem prædictam, quando emerit, prædictum francum, & liberum, ita in eodem casu et ipse censuarius, possit supponere illum tertium si delem hominem, fiat cessio modo prædicta?

20. Respondeo, nequaquam posse. Ratio est, quia possessor solvens suis propriis pecuniis, quas nunc non est defraudandus iure, quod possit illa recuperare, est enim, ut in dō inveni, tunc ferè casus idemque est n. 3. At illi tertio, cum ipse tertius non habeat, hic supponimus, sua propria pecunia, eadem debet, nec potest ullum ius. Multò magis, quia solvens hic possessor prædii censui subiecit, cum sit solvens pensionis de bita Domino census, nullum effectum potest post se contra ipsum censum, prædiumque censuistæ relinquit: posset enim ipse tertius jam cessionem prædicatæ sibi totum prædium, vel ejus partem, de se reciperent inconvenientia dicta à n. 4.

§. VIII. An adjudicatio, que fieri consuevit in Regno Sicilia sit iusta?

Præmittuntur aliquæ necessaria ad quæstionem intelligentiam.

1. Dominus census Bullæ nostræ Regni adjudicator, seu per iudicis sententia appropriatæ subiecit bona suo censui subiecta, seu, ut Græco vocatur, pignus, hypotheca. Ad quod duobus procedunt prædicti modis. Primò, lædendo censuarium supra dictum, quæ læsio in hac materia vocatur enormissima. Scindendo eundem infra dimidium, quæ saltem vocatur læsio non enormissima, nam, quando nulla est læsio, cum ex parte adjudicatio sit iusta, de ea hic agendum non est. Quomodo autem intelligatur hoc (ultra, vel infra dimidium) passim docent Doctores, ut Lessius, c. 21, cum. 2. Fagundus, 5. de contr. c. 40, n. 2. Castropala de iust. comm. l. 2. p. 17. §. 1. n. 3. breviter autem sic habet Lessius, l. 2.

2. In foro externo non datur actio ei, qui emittit, vel vendendo vilius, non est deceptus ultra dimidium iusti pretii, v. g. si agrum tuum, valentem mille centum libris, vendas septuaginta, vel sexaginta, vel etiam quinquaginta libris, non potes intentare actionem ad rescindendum venditionem, aut resumendum pretium, quia non es deceptus ultra dimidium iusti pretii, scis autem, si vendidisti prius ultra dimidium iusti pretii, emas centum quinquaginta, vel quadraginta octo, vel quadraginta novem, vel minus, modo, si agrum, valentem centum libris, emas centum quinquaginta duo, vel plurius, potes agere, ut, vel rescindatur excessus ille, vel emptio rescindatur; non tamen si emas centum quadraginta, vel etiam centum quinquaginta, hæc rectè Lessius.

3. Permittit autem lex utramque deceptioem, quæ

non est ultra dimidium ad vitandas lites: sed non ita esse in conscientia docet communior sententia cum Sancto Thoma, secundum quam in conscientia foro debet suppleri iustum pretium. Sed quid alii sentiant cum quibusdam limitationibus, seu declarationibus mox dicetur à num. 8.

4. Duo insuper nota. Primum, cum licitum sit, vendere pro supremo, & emere pro infimo, illud pretium, sumendum est respectu venditoris agentis de latione, quod infimus sit, quia emptor iuste potuit eo emere. Respectu vero emptoris agentis de latione, esse sumendum summum pretium, cum venditor iuste potuerit eo vendere. Ita Covar. lib. 2. var. c. 2. num. 3. alique. Id autem dictum est, quando est pretium vulgare habens summum, medium, infimum; nam, quando est pretium legitimum, id est, taxatum à Principe, cum id constat in indivisibili, semper illud sumendum erit.

5. Secundum: Excessus dimidii iusti pretii constituitur ex quolibet minimo, etiam uno dumtaxat obolo, quod dimidio addatur, juxta Textum legis, *L. Hac adjectum plur. De verb. signif. Verum, huic dicto refutatur Fagundez, lib. 5. de contrah. cap. 40. num. 2.* sequentibus verbis *Rebellius res solvit satis esse, quod unus nummus excedatur à dimidio, & inducit sibi pro se Tiraguell. Baldum, Salicetum sed id non credo, quia parum pro nihilo reputatur, nec de minimis juxta Prator. Arbitrio ergo Iudicis id committitur, quem oportet habere favorabilem in hoc, & similibus negotiis arbitrariis.* Hec Fagundez, sed certe praxis nostri Regni in adjudicationibus est, ut semper Iudex judicet juxta dictum Rebellii.

Adjudicatio enormissimè non ladens, an sit licita?

6. His positis. Affero primum, in posteriori casu, id est, si Dominus pensionis adjudicavit pradium censuarii, illum enormissimè non ladens, ladens nimirum, dumtaxat infra dimidium, ipsum esse tutum in conscientia, ac iuste pradium illud sibi eo modo legitimè adjudicatum possidere, ejusque fructibus tanquam legitimum Dominum sui posse. Ratio potissima est, quia ejusmodi adjudicatio fit ex vi pacti appositum in contractu creationis census, per quod conventum cum censuario fuit, ut in casu negatæ solutionis pensionum, venderetur pradium in licitatione, seu, ut loquimur, in subhastatione ad discidium ultimo emptori plus offerenti. Quod pactum apponi semper solet, & quidem in censu, de quo loquimur, quia Nicolaus V. concessit Sculis, in creatione census posse apponi quæcumque pacta.

7. Quod autem hoc pactum sit iustum; Probatur primum, quia ex una parte non est destructivum contrarius census, ut ex se patet, & ex alia, si affert venditori census aliquod gravamen, iam compensatur ex multis, quæ (ut supra diximus) sunt ex parte cap. 4. §. 4. & hoc idem cap. 6. §. 1. num. 6. emptoris, seu Censuistæ. Secundum, quia si non esset iustum, non posset in conscientia Iudex in vim ipsius procedere ad sententiam adjudicationis, ne in foro quidem externo, quia non posset licitè uti pacto inito contra Iustitiam, & tamen quotidie videmus illum sine scrupulo procedere, & cum scrupulo injustitiæ si non procederet. Quod si etiam procedit in enormissima latione, de qua mox non absolute procedit, nam, ut dicimus paulo post semper relinquit locum Beneficio gratiofo. Tertio, quia praxis tot annorum, per quam ejusmodi pactum palam coram Notario, & Testibus semper apponitur, clarè ostendit, id non esse illicitum.

8. Confirmari potest assertio nostra ex doctrina Excobari Corro, in tract. Trib. select. tract. 1. de utroque foro, casu secundo, art. 5. num. 36. Lege item Tancr. part. 2. quest. Mor. Tract. 5. quest. 64. n. 19. qui non solum in subhastatione, nec solum præcedente ejusmodi pacto, ut res ad Discidium vendantur, sed etiam absolute, docet, ementes vel vendentes cum latione dimidium non excedente

Nars. III.

esse tutos in conscientia. Et quia hæc doctrina ad nos maxime facit, breviter subdo ea, quæ ipse pluribus ad faciliorem congerit. Sic ergo l. c. de cec.

9. Constantè asserimus, hanc propositionem probabilem esse: *Leges Civiles, & Pontificiæ, ut sustinent contra emptiones, & venditiones, locationes, & cōductiones, & similes (id est similes emptioni, non vero alios, v. g. solutionis dotis, legati, census, &c.) prius in pretio, vel mercede, & c. intercedat, vel infra, vel supra iustum pretium, vel mercedem, dummodo dimidium non excedat, sunt iustæ. Et accepta prout debent, nempe deficiente omni dolo, fraude, & falsa asseratione, etiam procedunt in foro conscientia. Et venditor pro maiori, & emptor pro minori iusti pretii cum his conditionibus tutus manet in utroque foro. Semper intelligitur, modo nesciat contrahens pretium, & rem. Quod ultimum advertit pro Pueris, Mulieribus, Ræsticis, si fortè ob levitatem, vel incertiam involuntariè agant.*

10. Hanc propositionem probat hic Auctor duodecim argumentis. Primum, quia talis est praxis ementium, & vendentium.

Secundum, quia sic non permittunt solum, sed disponunt, & positivè concedunt Leges Civiles, quod latè ipse prosequitur.

Tertio, quia pacta debent servari, quando abest fraus, & dolus: at in casu nostro bona fide pactum inter venditorem, & emptorem, ut si hic pecuniam illam det, recipiet rem.

Quarto, quia sic decernunt positivè, nec solum permittivè Leges Canonice; quod probat itidem ipse pluribus.

Quinto, quia, quando concurrunt duo præcepta, illud quod est majus, seu gravius servari debet, at in nostro casu duo præcepta concurrunt. Alterum: *Pacta debent servari.* Alterum: *Inter rei valorem, & pretium debet intervenire æqualitas.* Sed majus quid, & gravius est pactum, ut definitur l. 2. de pactis, & alibi: ergo hoc debet servari.

Sexto, quia doctrina communis est, legem posse transferre dominia rerum in alium, sed in casu nostro factum est à lege, & quidem positivè, ut ipse ex legibus probat; ergo &c.

Septimo, stante voluntate, & scientia contrahentium sine dolo, & fraude, nulla est injustitia: præsumuntur enim invicem sibi remittere; ergo nullum peccatum, nullaque restitutionis obligatio.

Octavo, quia, si esset injustitia, leges non approbarent undequaque, & absolute lationem dictam in pretio, si euti non approbant lationem in ipsa re vendita, qua quis, verbi gratia, loco decem mensurarum panni vendit, daret novem.

Nondum, quia id probat illud (naturaliter) positum in l. item si. §. quemadmodum: *Naturaliter* (inquit dicta lex) concessum est, quod pluri sit, minoris emere, quod minoris sit, pluri vendere, & ita invicem se emptores, & venditores circumscribere, id est, decipere.

Decimo, ex doctrina Theologorum, qui id concedunt in subhastatione, at ex legi sunt rationes extra illam.

Undecimo, ex doctrina plurium doctentium, si læsus sciat rei valorem, nullaque fraus interveniat, nullaque levitas, &c. alterum contrahentem tutum esse in conscientia. Hos Doctores præter illos, quos citat, dictus Excobari, vide apud Dian. p. 5. r. 14. ref. 38. agentem ad emptionem, & vend. Alcarum, & Taxillorum in domo ladentium.

Duodecimo, quia opposita sententia est causa inquietudinis conscientia, & scrupulorum propter frequentissimam varietatem, quam fortiuntur in dies, immò horas, pretia rerum.

11. Hæc ille, quæ pluribus, & sanè latissimè prosequitur, atque pro hac opinione citat num. 204. plurquam 40. Doctores.

12. Ex qua doctrina sic formatur pro casu nostro argumentum: Quoties in communibus venditionibus, & emptionibus læsio non est enormissima, nō fit ex sententia hujus Doctores injustitia; sed in nostra adjudicatione,

A a x de

de qua nunc sermonem habemus, quæ tandem reducitur ad emptionem, & venditionem, non adeo laesio enormissima, prout de illa loquimur; ergo, &c.

13. Confirmatur, quia, in nostro casu, dum iudex publicus expedit adjudicationem, non permittit solum, sed positive se habet, transferre dominium; id quod, præter alias rationes efficaciores, confirmant etiam argumenta modo dicta ab Excobar. Quæ enim probant, iudicem in emptionibus, & venditionibus dominium positive in alios transferre ob bonum publicum, ne sint lites, vel ob aliud, multo magis idem probant in casu nostro, ne scilicet, ob avaritiam debitorum, credita ex censu remaneant inexacta.

14. Nonnulli acriter contra nostram doctrinam invehuntur, quasi dicamus posse nos pretio injusto, per adjudicationem, rem alienam facere nostram; sed prorsus nunquam id dicimus, asserimus enim, illud esse pretium iustissimum, tum quia est pretium, quod habetur iuste in subhastatione, ad quam subhastationem consensit debitor in pacto initio in fundatione census, ut sæpe dictum est, tum quia etiam extra subhastationem esset iustum pretium illud, de quo loquimur, vel certe à venditore voluntarie remissum, ut modò dixit Excobar, tum quia id fit ex mandato Principis in casu nostro, qui princeps potest transferre dominia, &c.

15. Obijcies primò, At in adjudicatione, de qua nobis est sermo, adeo involuntarium, neque enim, nisi coacte id patitur censuarius.

Respondeo, non quidem coacte sed maxime voluntarie hoc censuarius patitur, quia, per maximam libertatem, consensit in pactum illud, quando vendidit censum, ut ex dictis patet.

16. Obijcies secundò in jure *L. A.D. Pio, §. Pignora, ff. De re judicata*, communi præcipitur, ut quando pignus à iudice addicitur creditori, debeat, præcedente æstimatione vendi, etiam si vendatur sub hasta. In nostro item jure Siculo in *Capitulo Rituum, v. Et data quæ est n. 112. & 113.* conceditur, ut possit creditor, saltem in aliquo casu, accipere dumtaxat, pingue valens, id est, ultra summam sui crediti, lucrari possit insuper quartam partem dictæ summæ ex ea re, quæ vendenda fuisset sub hasta, sed præcedente item æstimatione; ergo in nostro, & in communi jure debet pretium rei esse, quanti illa verè se valet; ideo enim præcedere debet æstimatio, licet deinde concedatur dicta quarta pars: At in adjudicatione, de qua loquimur, nulla præcedit æstimatio; ergo semper injustum erit, sic vendere, vel emere.

17. Respondeo; quæ dicta sunt in Majore, rectè procedere ex jure communi, & Siculo in cæteris, in quibus nullum adeo pactum ad discursum, seu ad subhastationem, per quod renuntietur prædictæ æstimationi præcedenti. Sed in nostra adjudicatione notanter huic Siculo, & communi juri in fundatione census renunciatur, præfente, approbante, & exequente Principe. Cur ergo, urges ea jura legitime renunciata? Juribus autem, quæ sunt ad peculiarem cujusvisque utilitatem, quemlibet renunciare posse, ne ipsi quidem adversarii dissentiant, multo magis ipso Principe consentiente.

18. Obijcies tertio: Aliqui injusta onera, injustaque debita fingunt, ut adjudicatio per fas, vel nefas procedat; Vel fraudes in subhastatione committunt, removen-do licitatores, &c. ergo saltem ex his capitibus manifeste committitur injustitia.

Respondeo. Hi certe non sunt tolerandi: Verum, malitia illorum nequaquam ei officere debet, qui sincere remedia à jure, & à justa conventionione concessa sine fraudibus usurpat.

19. Obijcies quarto: De natura subhastationis est, ut concurrant plures volentes emere. Id, quod non est in nostra adjudicatione, ubi sunt quidem proclamationes in foro, sed, vel coram paucissimis, vel nullo emptore pretium re vera offertur.

Respondeo primò, satis esse creditori, si nulla fraude

& sincerè curet faciendas publicas proclamationes rerum per accedens est, ut nulli appareant licitationes.

20. Respondeo secundò, Debitores iam facti communiter in hac licitatione immobilium ratione, vel alia ejusmodi licitationi, sic communiter usurpari licitationem fundatione census consenserunt; ergo emens non injustè emit; volenti enim & scienti non injuria ab eo, qui sine fraude procedit.

Has paucas objectiones attulisse, & diluissè, suffragatur cæteras poterit quilibet ex dictis, & dicendis difficulter elucere.

21. Verum, non est hic omittendum quid dicit Diana, *part. 4. tract. 4. ref. 12.* & quid ejus summa: *Ita (inquit Diana timide favens nostræ secundæ) Lector, cogita, an excusare possis adjudicationem, quæ fieri solent in hoc Regno ex pacto vulgo dicto à D. C. dummodo sine fraude, & non ultra dimidium justipretii efficiantur; nam in tali casu illa bona venduntur sub hasta, & ad vocem Præconis; ergo si sine fraudibus, & cum justipretii requisitis emuntur intra dimidium justipretii talis emptio justa, & emptor non tenetur restituere, ne rem, neque fructus, ex rationibus; & auctoritas Diana asserentium, merces ultroneas non solum esse licite pro parte, & de hoc non est dubium, verum etiam pro modica. Ita Palatini, Chetani, Megala, Rebellini, Sales, &c. sed bona, quæ venduntur sub hasta, ubi venduntur bona, & decet Molina, Bordonus, & alii, ergo licet ipsum non pro medietate, & ideo, ut dixi, tu cogita. Hæc Diana.*

22. Quibus summa Diana v. Pretium n. 3. addit de suo in hunc modum: *Sed obstat prædicta legis Alphonsi, quam dicunt de pingue valente, in qua vis diminutio in adjudicationibus taxatur. Hæc Diana.*

Sed Regem Alphonsum loqui de adjudicationibus pro quibus non adeo pactum ad discursum, ipse declarat fieri fateretur, & nos innuimus n. 17. Quæque & debebat hujus summæ Auctor, hoc de suo tempore addere.

Adjudicatio enormissimè lædens, an sit licita?

23. Aliter secundò: In priori casu, quem dicitur nimis, si Dominus pensionis adiudicavit huiusmodi censuarii, illum enormissimè lædens, nimirum supra dimidium, ipsum non esse tutum in conscientia, & quod prædium illud possidere, fructusque percipere. Quod quia pactum, in quo fundatur adjudicatio, quædam turba est enormissima læsio, cum sit nimis onerosum emptori venditori, & nimis prodigum (verbi gratia) si licentiam infra dimidium justipretii, quod semper fuit in jure existimatum intolerabile damnum) pactum, in quo, contra bonos mores, bonumque publicum est, datur occasio de pauperandi, atque adeo illicitum, & non tolerandum, nec ementi conferens ullum jus, cum sit ingratum. Rectè ergo in Textu C. cum casum, C. de iudic. l. 1. De Emption. & Vendit. irritatur contractus Emptionis, & Venditionis ultra dimidium justipretii, quæ valet centum, emas quadraginta novem, vel tredecim, & quinquaginta uno, etiam si abique dolo, & fraude fiat: Rectè, inquam, si em bonum publicum requiritur, ut dictum est.

24. Atque hinc bene fit, ut, si in ord. n. 1. subhastatione, quæ solet esse rerum mobilium, eadem de pauperandi ratio accideret, ne illa quidem venditio esset justa. Verum, communiter non accidit, quia ex venditione remobilis, non tam facile homo depauperatur. Partem, per distractionem enim rei mobilis solum amittitur res, & paucissimi fructus forte ex illa re, ut ex secunda sequi proveniendi; nam ideo præter hanc rationem, addit alias, quas diximus l. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 4. n. 23. Hæc enim ibi fuit locutio, quam appellamus (all'ineam) propter cessum in subhastationibus mobilium posse rem vendi

quanti minoris sine fraude potest. At per distractionem boni fructu ferri, de quo hic nos loquimur, non solutio amittitur res, sed pluri etiam fructus, id est, per consequentes annos perpetuos, ad quos causa ea est depauperandi. Et aliqua quidem adest, sed toleranda, sed parva, imò propter bonum publicum, positivè concessa a nostris legibus in adjudicatione, quando est latio infra dimidium. At certe magna, & intolerabilis, nec concessa, quando supra.

25. Confirmatur nostra doctrina, quia per Beneficium, seu remedium, quod nos appellamus gratiosum, à Protege conceditur censuario, quodcumque ipse censuarius voluerit, actio ad repetendum bona adjudicata, quando invenitur latio enormissima, per quod Beneficium jubet Princeps recognosci à Iudice adjudicationem illam, ut si constet bona adjudicata excedere dimidium pretii, pro quo processit distractio, tunc, soluto debito unà cum legitimo interesse, restituantur dicto eidem censuario bona illa, eorumque fructus, quæ fuerunt adjudicata. Si ergo per iudicem restituantur bona in latione enormissima, signum est illam adjudicationem non fuisse approbatam à legibus, sed solam, ut debitum solveretur, fuisse permissam. At contra, cum illud Beneficium gratiosum non concedatur à Principe, seu à legibus in latione non enormissima (in qua latione solum quadrimestre ad redimendum conceditur censuario, intra quod ipse possit, soluto debito, pro quo processit distractio, recuperare bona adjudicata; nam cæterum, eo quadrimestri elapso adjudicarius legitime, & perpetuo bona illa adjudicata deinceps possidebit.) Cum, inquam, illud beneficium gratiosum non concedatur, satis manifestum signum est, adjudicationem, procedentem ex latione non enormissima, non permiti solum à legibus, sed etiam positivè concedi.

26. Hic ergo nota, quando adfuit dicta enormissima latio, etiam censuarius beneficium illud à Protege non petat, se in conscientia posse solum retinere tandiu prædictum adjudicatum, quoadiu, per perceptos fructus, deductis expensis, tuo credito, ob quod processit adjudicatio, sit satisfactus: nam deinde, etiam ante sententiam, reddere obligaris rem Domino, ne scilicet alienam sine titulo possideas: id, quod, etiam in alio eventu, quando latio non fuit enormissima, peregrisse non paucos, sed certe ex liberalitate scio, quod, ut laudabile consilium ab omnibus excipendum, merito proponi potest.

27. Obijcies: Non apparet disparitas, cur in latione enormissima adjudicatio sit illicita, licita autem in latione non enormissima.

Respondet primò, aliquam disparitatem à me allatam fuisse modò n. 24.

Respondet secundò, verbis iisdem, quibus utitur in simili prædictus Excobar loco suprà, citato num. 214. Sic enim habet: Per aliquos prædicta doctrina, id est, quod in conscientia sit etiam licita emptio, vel venditio cum enormi lesione, locum etiam habet, quamvis pretium sit infra, vel ultra dimidium iusti, hoc est, etiam si res ematur minori iusto pretio infra dimidium, vel vendatur majori, quamvis excedat dimidium, dummodo deceptio prædicta non interveniat ex dolo, modo suprà explicato, &c. Noverunt enim leges ipso jure irritare ejusmodi contractum, quia ex substantiabus nihil in eis deficit, nempe res, pretium, & consensus; quare prædicti erunt tui in conscientia in horum sententia, donec per iudicem Decretum contractus rescindatur. Et quamvis id, fundamento hoc, probabile esse aliquibus videatur; nos tamen tale firmare, vel consilium non audent: Tum, quia plurimum esset, laxare habenas in re periculosa: Tum, quia aliquibus videbitur audacia, ita loqui contra tantos Doctores contrarios. Denique aliqui non fuerunt ausi probabilitati principalis nostræ opinionis subscribere, & sic multò minus probabilitati hujus. Omittamus ergo, ut alii, novis fundamentis visis, hoc dicant, nam nos hoc non dicimus, sed omnino negamus.

Paß 111.

28. Et paulò post num. 225, sic eandem sententiam habet: Declara nostram opinionem, quod accipi debet de latione infra dimidium iusti pretii non si excedat: Tum, quia ita volunt Doctores dictam nostram opinionem tuentes, à quibus recedere non audent. Tum, quia in tam gravi latione potius ignorantia læsi presumitur, quam scientia, & sic desit consensus presumptus saltem, & docent Covarr. & Menoch. cum aliis apud Hermosillam. Hæc ille.

Et hæc nos, allatæ objectioni proportionaliter applicanda. Ex quibus non assentior Patri Vincentio Tancredo, tom. 1. quæst. mor. tract. 2. quæst. 53. qui adjudicationem, etiam cum latione enormissima, approbat, excipiens solum, quando adjudicans cognoscit Dominum prædictum esse ineptum ad petendum remedium gratiosum, sed certe nunquam est approbanda, ut constat ex dictis.

Dubium incidentis de onerum Accollatione.

29. Querimus, an onera, quæ rem afficiunt, five sine onera proprietatis, five census, five alterius contractus realis, quæ verè debentur supra bona, quæ adjudicare quis sibi intendit, minuant valorem rei, an verò possint computari in pretio ejusdem rei, in ordine ad videndum, an in adjudicatione datum sit pretium cum latione, vel sine latione enormissima. Fac, verbi gratiâ, prædictum à te adjudicandum valere aureos centum, tum autem creditum, propter pensiones non solutas, esse aureorum decem: Si eidem prædicto sit adnexum onus solvendi alicui tertio aureos quinquaginta, onus hoc minuetne valorem dicti prædicti, an computabitur in pretium? Nam, si in pretium computetur, non erit latio enormissima, id est, non erit latio ultra dimidium, quando tu adjudicabis ejusmodi prædictum pro tuo credito decem aureorum: erit verò enormissima, si dictum onus sit demendum de valore prædicti.

Offenditur id manifestè; si enim illud onus quinquaginta aureorum ingreditur, ut ita loquar, in pretium, erit totum pretium pro prædicto, quod valet centum, erit aureorum sexaginta, id est, decem ex pensionibus non solutis, & quinquaginta ex onere accollato, quo pacto Dominus prædicti, pro suo prædicto valente centum, habebit in adjudicatione sexaginta, quæ non est latio enormissima. At verò, si onus hoc dematur de valore prædicti, remanebit ejus valor aureorum quadraginta. Tu ergo, si pro decem aureis ex pensionibus non solutis tibi adjudicabis prædictum hoc, accipies rem valentem quadraginta aureis pro decem aureis, quæ est manifestè latio enormissima, quia est ultra dimidium, atque adeo, ex vera nostra sententia nulla erit adjudicatio. Ecce quantum interest hæc præfens discussio.

30. De qua duas inveniō Jurisperitorum nostri Regni sententias. Altera docet, ejusmodi onera accollata minuire rei valorem, atque hanc sequitur Ioannes Francisc. Castill. decis. 127. num. 9. pro qua multos Doctores etiam citat Antonius de Amato in variis res. l. 2. ref. 61. Et Castillo quidem addit, hanc esse conclusionem dubitatam, cum agitur de adjudicatione ex vi contractus cum pacto ad discursum, asserturque duo argumenta præcipua, quæ etiam assert de Amato l. c. Primum sic formari potest.

31. Adjudicatio, ut est certi nostri juris, nulla est, si pretium, seu creditum, pro quo fit, non est verum, etiam si deficit in uno obolo: sed, quando onus accollatum, non est verum, (ut accidere certè potest ex ignorantia facti) Adjudicatio non est nulla; ergo onus non est pretium.

32. Secundum, quia cum debitor vult sibi redimere rem alteri adjudicatam (quod posse facere, dictum est suprà) tenetur solvere pretium, & tamen non teneturolvere onera accollata, etiam si ea adjudicarius redemisset à Censuario; ergo onera non sunt pretium.

33. Altera sententia tenet prædicta onera computari in pretio, quam sequitur Provincial, in suo Consil. quod

A a 3

habetur

habetur inter Decis. *Ms. fil. Decal.* 7. Franciscus Baroni-
 us, *l. mox citando*, Vincetius Taver, *tr. 2. q. mor.* 9. 53. Et
 hic quidem rationem affert, quia, inquit, adjudicator emit
 prædium, prout est totum, & virtute solvit pretium va-
 lore totius prædii. Addit primò, onera esse partem pre-
 tii, citatque quandam legem dicentem, *quasi in parte pre-
 tii ea res sit*. Quodam secundo, si non computarentur in
 pretio ipsa onera, creditorem non posse causare execu-
 tionem contra debitorem, unde sic defraudaretur suo
 credito.

34. In praxi item contrarias invenio in Regno Deci-
 siones, nam quod onera accollata à creditore computen-
 tur in pretio, decisum fuisse in Regno testatur Baroni-
 us, de *citat. l. 2. in Addit ad quest. 16. num. 211*. Quod autem
 non computentur, apparet decisum apud Castill. *loc. cit.*
 & apud de Amato *loc. cit.* Ex quibus colligitur, utramque
 sententiam habuisse hæctenus, etiam in praxi, Patronos
 suos, sed spero fore, ut omnes in posterum ad primam
 sententiam prorsus accedant.

35. Nam, si rem Theologicè expendere velimus, in-
 veniemus, onera ejusmodi non posse in pretium compu-
 tati, atque adeo primam sententiam veram esse, non
 quidem ex vi argumentorum Jurisperitorum, quæ for-
 tasse quilibet in utramque partem vertere, sed diffculter
 posset, sed ex ratione à priori, quam jam subdo. Etenim,
 ut *suprà*, cap. 2. §. 3. num. 1. diximus, per pecuniam, qua
 censum annuum eminus, nè sit usura, illud facimus, ut
 emamus Jus ad fructus alicujus boni fructiferi, seu, ut
 emamus partem usufructus alicujus prædii. Illud igitur
 Jus, seu pars usufructus, pars est prædii empta ab illo,
 qui censu fundavit, nec est illius, qui prædium nunc pos-
 sidet. Quando ergo ab hoc possidente prædium, illud
 mihi adjudico, non possum mihi adjudicare Jus illud, seu
 partem illam usufructus, quæ non est in dominio præ-
 sentis possessoris, sed alterius antea Censuisti: quare
 debet hæc pars tolli à prædio, quod prædium ego per
 adjudicationem, & ad discursum mihi emio. Ergo non po-
 test intelligi, quomodo onera illa accollata sint in pre-
 tium; sunt enim Jus fructuum, seu usufructus alterius
 censuisti, quod Jus ego mihi nunc non adjudicò, nec
 emio, nec mihi attribui possum, cum pertineat ad alium
 prædictum censuistam, & ipse habet hoc Jus, non pos-
 sessor prædii.

36. Ex hac præterea ratione patet, nec meum Cap-
 itale hujus præsentis census, ob cujus fructus non solu-
 tus procedit adjudicatio, me posse ponere in pretio, quod
 offero, nam eadem ratio jam dicta, si rem attentè pen-
 tetes, id manifestè probat.

37. Denique ex dictis vides primò, rationem secundæ
 sententiæ allatam *num. 33.* esse nullam; supponit enim
 adjudicatorem emere prædium, prout est totum, quod
 falsum esse, nostra ratio modò allata *num. 35.* evidentè
 ostendit. Idem dic de eo, quod addit primò, supponit
 enim id, quod est probandum. Et quidem lex, quam *ibi*
dem inducit, contra ipsam secundam sententiam est, non
 illud (*quasi in pretium*) ostendit onus accollatum, dum
 demit partem, atque adeo valorem à se facit, ut ejus rei
 pretium debeat esse minus, quàm si illa onera non adese-
 rent. Postremo, quod addit secundò, id est, creditorem,
 non posse causare executionem, si onera non compu-
 tentur in pretium, nimis est falsum; potest enim execu-
 tionem causare pro pensionibus non solutis, ut item pro
 expensis, pro quibus Jus dumtaxat habet.

38. Post hæc scripta volui duos Jurisperitos certè
 ex privariis hujus Regni de hac difficultate consulere,
 qui dixerunt, esse distinguendum; nam de censu per-
 petuo irredimibili proprietatis primam sententiam ex-
 cipiendam esse, contendeant. De censu autem redi-
 mibili, qualis est is, de quo hæctenus locuti sumus, in
 forma Bullæ, esse excipiendam secundam. Volui hujus
 distinctionis rationem cognoscere, & nihil ad rem ob-
 tinui. Illa ergo posset esse fortasse, quia hi fortè puta-
 bant, censum redimibilem esse debitum supra rem, non
 autem rem ipsam, seu partem rei, atque adeo esse pretium

cum contra census proprietatis putarent, esse rem
 seu partem rei, nam tota res constaret ex proprietate
 usufructu, atque adeo non esse pretium.

39. Verùm, distinctionem hanc nullam esse, & pro-
 bilis, siue non pars rei non emittit in adjudicatione
 re detrahi omnino debet à valore ejusdem rei, quæ
 dicatur.

40. Prædicta denique consenserunt ex *l. ubi*, &
 recentissimus nostri Regni Jurisperitus Martinus
Tr. 1. de Donat. Disc. 2. part. 6. n. 180. nostram senten-
 tiam sequens sic induxit.

Lesio vero in hoc remedio non ita mensuratur, ut
 alibi putant, quando in Decreto ultra pretium adsum-
 mationes, computando videlicet illas in pretio; nam tota
 est, quod prius debeant de valore rei detrahi, *nam tota*
late, quæ faciunt rem minus valere, ut ex Textu in l. ubi
partem, 79. de contrahend. Empt. deducunt Martini
l. 1. Gloss. 2. Tir. 11. lib. 5. fol. 379. & Gratian. disc. 2.
num. 43. & postea videre, si pretium sit minus decem
stantis & aliorum rei. Etenim, si excedat etiam in decem, hæc
est huius remedio. Neque in Regno, quod fructus, pro-
rium est, ut alia lesione opus sit, quam illa, quæ ab
ultra dividuum excedit, quicquid sit de hoc censu, quæ
late tradita per Molinam de rit. Nupt. lib. 3. quæst. 1.
tot. l. ubi emittitur.

41. Exemplum sit: Si fuerit venditio rei, quæ sit
 vis unciarum quatuor centum, pro pretio unciarum
 ta novem, cum accollatione aliarum unciarum
 Nam minus pretio rei in illis ducentis accollatis, *ut*
adjudicata remanet valoris ducentarum unciarum, &
rei distracta pro 99. resultat evidenter lesio excentis
uncia supra medietatem.

42. Quæ, quàm distent à computo, quod alii
 nemo est, qui non videat: Nam si in casu prædicto un-
 centra accollata jungerentur cum pretio importaretur, *ut*
non adisset lesio, quia res valens 400. esset vendita
unc. 299.

43. Hæc posui, quia Castillæ decisione 14. & 146.
 decisione 33. & 247. Gimby decisione 30. & 31. *ut*
buerunt rem pro indubitata, vel aliter, emiserunt
hanc praxim, inde sapins super hoc vidi Indicem doli
partis cruciari. Cum hæc vero praxi vidi sapins doli
ego obtinui anno 1626. pro Nepete contra Alvarum
Rizzari, referente D. Loppulo: Adde Castillæ aliam
cif. 127. Hæctenus Cutelli.

Sed nos vela contrahamus, atque de tota hac
 tra breviter consuetam nostram, prædicta dicta,
 sufficiat.

§. IX. De Fingente velle redimere Censum.

1. Si quis carens omnino animo redimendi, cum
 velle redimere censum annuum, quem alicui, v. g. *ut*
 quotannis debet, idque, ut eo metu inducitur, Pen-
 minuat aliquid de pensione, consensit minoris pen-
 census maneat cum obligatione minoris pensionis, hæc
 pensio, v. g. quæ erat quinque pro centum, fiat quatuor
 vel tria pro centum, si quis ita, inquam, fingat, quæ
 cum obligatione restitutionis? Id certe solet in
 Censibus Bullatibus passim occurrere, nam prope
 calce hujus Capituli id emittendum non fuit.

2. Respondeo: Quamvis sic fingens, primo facit
 maliter non videaris injustè agere, quia verè habet
 redimendi censum; tamen dico cum Delgado, *l. 1. de*
Inst. num. 171. te sic fingentem injustè agere, & *ut*
 demmandum ad restitutionem; extorqueas enim cen-
 sum illum per fraudem, fingendo, te velle censum
 dimere, cum tamen nolis, & aliquando ob causam
 pecuniæ, non possis. Cum igitur dolus tuus in hæc
 su det causam contractui diminutionis census, obli-
 gaberis ad restitutionem, & ad restitutionem extorqueas
 idque non ex eo, quod non habeas Jus velut remanens

redimendi, sed eo, quod cum hoc iure uti nolis (verè enim redimere non vis) ita dolose agis, ut ejusmodi dolus det adequatam causam contractui. Quod autem, quando dolus contrahentis dat causam contractui, invalidus sit contractus, est doctrina communis, & nos illam explicamus l. 8. *Dol. tr. 3. §. 1. n. 15.*

3. Addit Ioannes Delugo l. c. Thomam Sanch. Lessl. Catr. Dianam apud eundem Delugo, aliòsque fortasse concessuros, ita fingentem non obligari ad restitutionem, expliq: Quæri solet, an metus de malo, quod iure alicui infligi potest, irritet contractum; V. g. An, si tu sine animo exequendi commiseris accusare, vel punire Petrum de delicto ab eo commisso, iuste possis accipere proportionatam pecuniam, quam ipse tibi solvat, ne illum accuses, vel punias? Et prædicti quidem Doctores respondent, iuste posse, validamque esse solutionem, & iustam, quia satis editur iuri suo, qui, cum possit, in tui gratiam subit onus privandi se illa potestate, quam antea habebat; quam doctrinam probabilem esse facit n. 168. ipse Delugo, licet ipse cum Bonacina, & Molina illam non sequatur. Cum igitur Doctores prædicti id teneant in hoc casu de accusatione, ideo Delugo dixit, idem fortasse eos esse putaturos de prædicta comminatione Redemptionis census.

4. Ego nihilominus constanter assero, eos non idem putaturos. Ratio est, quia aperta apparet adesse disparitas, nam, qui fingit velle accusare, potest accusare, licet animam accusandi non habeat. Hanc igitur potentiam vendit; quare hic contractus non fundatur in dolo, sed subsistit in hac potentia, quæ venditur: At, qui fingit velle redimere, cum redimere verè nolit, vel non possit, nihil vendit, & nihil promittit: ex alia verò parte, ejusmodi contractus diminutionis census inicitur totus, ut dictum est in dolo, ergo, &c. Quod si cum posses, velles, jam non esset fictio, unde, nec iniustitia, &c.

CAPVT VII.

An à Montibus, qui vulgò nominantur Vacabiles, vel non Vacabiles, iuste emanant Censūs, vel Pensiones annuæ?

1. Præmittendum est primò, huiusmodi Montes sic solere constitui, Principes, vel Domini, vel Civitates ex Gabellis, Fructibus, seu Iuribus suis solent singulis annis colligere certam quandam summam, seu redditus, quo omnes, vel certam partem, dicti Principes, vel Civitates constituent aliis vendere: quare dividunt summam in varias partes, nimirum in decem, viginti, triginta, &c. ut sic huiusmodi redditus vendi facilius multis possint. Tota ergo hæc summa annuorum reddituum reposita pro pensionibus solvendis iis, qui emunt, vel emerunt, dicitur Mons: ipsi autem annui redditus vocantur Montes, qui aliquando denominantur à re, supra quam pecuniæ accipiuntur, ut Mons Farinæ, Mons Carnium, Mons Vini; aliquando ab eorum Institutore, ut Romæ adest Mons Pius, Mons Sixtus, Mons Iulius; aliquando à causa, propter quam fuerunt instituti, ut Mons Pacis, Mons Finis, &c.

Nota, singulas portiones, & pensiones horum reddituum appellati loca Montium, & eos, qui illas emunt, vocari Emptores locorum Montium.

2. Præmittendum secundò: Aliquos ex his dici Montes irredimibiles, quia empti sunt cum pacto, ut redimi non possint; aliquos redimibiles, quia Princeps, seu Dominus potest eos redimere, reddendo pecuniam capitalem iis, qui loca Montium emerunt: rursus, aliquos dici Montes non Vacabiles, cum non pereant obitu ementis illos, sed transeant ad hæredes; aliquos Vacabiles, seu temporales, quia obitu Emptoris vacant; neque enim ad hæredes transeant, sed redeant ad Principem, seu Dominum.

3. Præmittendum tertio, hos Montes, ut ex eorum explicatione cognovisti, nihil aliud esse, nisi speciem census, sive perpetui, sive vitalitii, sive alterius conditionis ex iis, quos supra initio huius Tractatus explicuimus; si eiem, inquam, nam fundantur in Gabellis, iuribusque fructiferis, ut modò dixi numero primo: cum cæterum census in genere possint fundari super alia quæcunque bona fructifera, modo, quo, supra, cap. sexto, §. præfinitum 3. n. 2. explicatum est.

4. Quare, si ponas, aliquem Montem carere bono fructifero, ille sanè illicitus omnino erit; Nam pensio, quæ annuatim recipiatur, esset merum lucrum ex mutuo, quæ ipsissima est usura, nisi aliunde ex damno emergente, vel lucro cessante, vel simili titulo iustificaretur, ut iustificari supra, tr. 1. de Mutuo, & Usura c. 3. §. 9. diximus Montes Pietatis, & rectè notat in Montibus, de quibus hic loquitur, Delugo, d. 45. de Iust. n. 198. & n. 203.

5. His ad cognitionem Terminorum præpositis, assero, Montes esse licitos, sed, ut liciti sint, requirere conditiones quatuor. Prima est, ut redditus, seu loca supra quæ fundantur pensiones, verè existant. Secunda, ut supra ejusmodi redditus nequaquam imponantur plures pensiones, quàm ipse Mons contineat. Tertia, ut, si Mons pereat, pereant etiam pensiones, & loca: Si verò Mons pereat ex parte, etiam ex parte pereant pensiones, nam, ut supra vidimus, pereunte re, perit census, seu lus in eo constitutum, præscindendo ab aliquo iusto pacto, ut ex supradictis satis patet. Quarta, quæ certè est præcipua, quæque etiam colligitur ex supradictis, ut, quando Montes sunt vacabiles, dentur majores pensiones, seu loca, quàm quando sunt non vacabiles, seu perpetui, & ita sanè fert consuetudo, ut vacabiles emanant ad rationem novem, decem, & alicubi duodecim pro centum, non vacabiles verò ad rationem quinque, vel quinque cum dimidio.

6. Iam verò his conditionibus vallatis hos Montes licitos esse, manifestè probatur, nam sunt, & ipsi, quidam census. Quemadmodum ergo in censibus emitur lus percipiendi annualem pensionem, ex bonis fructiferis alterius, ita, qui ejusmodi loca emunt, lus emunt percipiendi annuam pensionem ex bonis, & Iuribus fructiferis dictorum Montium.

7. Adverte, eos, qui emerunt dicta Montium loca, posse aliis ea vendere pluri, vel minoris, quàm ipsi emerunt: Emerunt, verbi gratià, aureis centum, sed vendere possunt centam, & quindecim, vel nonaginta: nempe, quia sequuntur naturam aliorum censuum, qui, modo, quo superius, cap. 3. §. 2. à n. 9. docuimus, iuste pluri, vel minoris venduntur, quando concurrunt plures, vel pauciores Emptores, unde crescit, vel decrescit pretium, vel quando similes circumstantiæ pretium rei vendendæ, vel augent, vel diminuunt. Atque hæc de censibus satis.

TRACTATUS III.

DE

CONTRACTU CAMBIL.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Cambium?

1. CAMBIUM, ut hic accipimus, est Permutatio unius pecuniæ cum altera, sicut cambire in universum nihil aliud est ex Tiraquello de retractu, lib. 1. cap. 30. init. nisi Rem cum re permutare. Ex Aristotele autem pr. phys. cap. 6.

A a 4 triplex

triplex est permutatio. Prima, rei cum re, ut, si dem vinum pro frumento; & hæc dicitur absolute permutatio. Secunda, pecunie cum re, ut, si aurum pro vino; & hæc dicitur emptio, & venditio. Tertia, pecunie cum pecunia, ut, si dem auream pecuniam pro argentea, vel etiam pecuniam præsentem hic, pro alibi existente, & hæc permutatio vocatur cambium.

2. Hinc vides, rectè docere Aristotelem l. c. & S. Th. 2. 2. q. 78. art. 1. & cap. 14. de Regim. Principum, Pecuniam, alium usum esse primum, atque hunc esse, ut sit aliarum rerum pretium. Alium, esse secundarium, minusque principalem, cumque esse, ut possit permutari, emi, vendi, commodari; Cujus posterioris usus ratio est manifesta, quia aurum, & argentum non relinquunt naturam suam, suamque æstimabilitatem materiam ex eo, quod per consensionem gentium sint in pretium aliarum rerum instituta.

3. Quæres: In quo genere contractuum est numerandum cambium?

Respondeo: Aliqui volunt referri ad contractum permutacionis; permutatur enim pecunia, v.g. Aurea cum argentea, vel pecunia præsens cum absente: Aliqui ad contractum innominatum, do, ut des: Aliqui ad contractum emptiois, & venditionis; Emitur enim una pecunia pretio alterius: Aliqui ad contractum locationis, & conductionis, nam Mercator, v.g. locat alteri industriam, & operam suam, quâ transfert pecuniam ex uno loco in alium, vel quâ conquirit pecuniam, scilicet argenteam, ut possit dare pro aurea, &c. Omnes hi profectò loquuntur suo modo probabiliter. Sed nihilominus, semper debere servari æqualitatem inter datum, & acceptum.

CAPVT II.

Quotuplex sit Cambium Reale?

1. Reale dico; nam siccum, cum contineat meram usuram, non est à nobis explicandum, sed expellendum: Siccum autem appellatur, & est illud, quod fingitur esse reale, cum non sit; fingitur enim commutari pecunia cum alia, sed verè non commutatur: Sicut fingitur aliquando fieri solutio in alio loco, cum tamen fiat in loco, ubi datur: Et meritò appellatur siccum, quasi sterile, & carens humore, quia non habet justum titulum, unde lucrum afferendum sit, Ita Mol. d. 368. num. 6. Less. l. 2. c. 23. n. 5.

2. Porro Cambii Reales tres invenio Classes. Prima, continet Cambia minuta, id est, quando mutatur pecunia major cum minori; pulchra cum deformi; nova cum veteri; vetita cum legitima; usualis in hac Provincia, cum usuali in alia Provincia, & hoc vocant aliqui ex Valentia 1. 3. in 2. d. 5. q. 23. p. 1. purum, seu simplex Cambium, seu etiam manuale, quia de manu ad manum fit, idque in eodem loco regulariter.

3. Secunda Classis continet Cambia per litteras, quæ vocantur etiam Cambia localia, id est, quando præsens pecunia commutatur cum absente. Quod Cambii genus, cum fiat per litteras communiter, à literis nomen accipit.

4. Tertia Classis ad Cambia per litteras addit unam quandam circumstantiam peculiarem, id est, quod solet fieri ejus solutio in quibusdam Nundinis, nam propterea vocatur Cambium ad Nundinas. Vocatur item aliquando Cambium cum Recursa, & Cambium cum Recambio, id, quod paulò post explicabitur latius.

5. Hinc, ne in vocibus hæreat, nota ex Lupo comment. 3. de usur. §. 3. num. 49. illum, à quo petitur Cambium, appellari Campforem, Numularium, Argentarium, Mensarium, Bancarium, Trapezitam, & Collybistam (Collybus enim significat propriè illud detrimentum, quod Numularius patitur ex permutacione

pecunie, ob quod meretur compensacionem, ut etiam Collectarius à colligendis impostis, ut apparet lege quâvisquam, §. Si certum petatur. Qui Cambium accipit, accipitque pecuniam, & sic lucrum alteri ex Cambio accepto dat, dicitur Camplarius, sumptuosus, quando ab aliis similibus, in quibus, qui, & g. accipit, dicitur Donatarius, qui mutuum, Mutuarius, discurremus.

CAPVT III.

De Cambio Minuto.

§. I. An pro hac Cambio liceat lucrari?

1. Pro Cambio minuto licet posse moderatum lucrum acquiri à publico Numulario, jam dictum communis est nunc opinio Covar. de cella. Num. 4. Less. l. 2. c. 23. n. 7. Mol. d. 399.

Ratio est in promptu, quia in illo jussu additur unde quis exigere possit ejusmodi lucrum, ut habet Delugo disp. 28. de Inst. a num. 8. & ut tenent, modo sæpius erit mox in similibus à nobis repetendis, qui capiunt, seu qui cambiis dandis operam suam coguntur facere expensas, pericula subeunt, laborant in conquiritendis, asportandis, congerendis, commutandis pecuniis varii generis: tenentur etiam numerum, & dictas pecunias permutare, quando sunt Ministerii publici ad hoc deputati, alia item mercimoniæ detinent officinam conducunt, Reipublicæ servant, in locum aliquando pecuniam non asportant, unde fignale plus valeretur, &c. Ex quibus omnibus, vel singulis fit, ut officio ipso cambiendi, aliquod moderatum lucrum accipere, æquum sit.

2. Moderatum autem erit id, quod sine usu lucro loco receptum est (sine fallacia tamen, & sine vi) si Principe est constitutum: Sive (si, nec usus, nec Principis addit taxa) id, quod à prudenti viro, considerans omnibus prædictis circumstantiis, præsertim utilitatem, vel paucitatem perentium, vel donantium ad Cambium judicatum fuerit. Ita Tol. lib. 5. c. 51. o. Terrib. in summa, 2. p. c. 105. n. 2.

PRIMA DIFFICULTAS.

§. II. An privatis lucrari ex Cambio minuto liceat?

1. Dico, licere, teste Lessio loc. cit. d. 2. num. 1. l. 1. Minutis publicis, ut modo vidimus, verum etiam hominibus privatis aliquid moderatum, & exiguum lucrari, multò magis, quando in permutacione se aliquo commodo quis, vel emolumento privatur. Quare, si tibi dem pecuniam pretiosam, pulchram, splendidam, magnam, antiquam, ratam, tradidit mihi minutam, deformem, æream, possis aliquod moderatum recipere. Sicut, si tibi dem pecuniam aptam ad deaurandum Calicem, tu vero des mihi auream, sed non ita aptam, possis aliquid lucrum habere. Ita Sylvest. de usur. §. 1. quia illa aptior est pretio æstimabilis. Moderatum autem dico illud, quod vel iudicio prudentis, vel usu ipso, vel aliqua lege constitutum sit.

2. Quid, si prohibitum alicubi sit, ne privatis hæc minuta Cambia exerceant?

Respondeo: Licet aliqui doceant, tunc res perit mortaliter, si lucrum accipiant, & ad restitutionem tenentur: tamen probabilius est, nec teneri ad restitutionem, nec peccare mortaliter: Non teneri ad restitutionem, nam, ut docet Molina disp. 399. Lessius loc. cit. num. 17. non potest assignari, eamnam restituere tenentur; non enim tenentur restituere illis, cum quibus permutant, quia non plus ab eis receperunt, quam eis

nibus expensis, valeat pecunia, ut supponimus, nec Reipublicæ, nec alteri, quia hæc, vel alter nullum damnum passi sunt; ergo cum aliud assignari nequeat, nulli restituendum est. Nec peccant mortaliter, ut habet idem Mol. loco citato, quia, si damnum alteri non faciunt, unde nam (propter aliquam venialem inobedientiam) habetur peccatum mortale?

3. Ex dictis num. 1. Illud discrimen collige inter Ministros deputatos ad hoc officium, & inter non deputatos; nam hi non possunt tantum pretium exigere, quantum Ministri ex officio deputati? Qui enim tenentur ex officio, coguntur congregare varietatem monetarum, subeunt pericula, expensas, labores, &c. quæ, saltem omnia, & necessariò, non subeunt non deputati.

4. Cælestinus T. de Cambiis, cap. 2. existimat, tantumdem posse exigere eos, qui sponte exercent Campsariam, quantum qui ex officio, in locis, in quibus pretia dictorum minorum cambiorum, jam sunt constituta, sive ex taxa Principis, sive ex usu recepto. Cujus doctrinæ ratio esse possit, quia tunc jam pretium Cambii in foro est commune, atque adeò iustum pro omnibus exercentibus Campsariam. Quare si idem usus etiam esset inter homines privatos, qui talem artem ex officio, sive voluntario, sive à Republica injuncto non exercerent, profectò, & hi possent, modo dicto lucrari; sicut enim, si ratione latrociniorum auctum sit pretium frumentum, omnes possent, aucto pretio, vendere; ita in hoc casu possent privatus cambie pretio secundum æstimationem communem.

5. Hæc pro doctrina Cælestini. Verum, diligenter videndum, an ejusmodi usus universaliter adsit; ego enim ejusmodi universalem usum nondum vidi: licet enim in aliquibus Regionibus, si deputatus ex officio det tibi unum, verbi gratià, tarenum argenteum, soleat à te pro suo lucro unum, verbi gratià, gradum Siculum acquirere, non tamen acquirere simile granum solet, si tu des illi tarenum argenteum, ille verò grana tibi reddat ærea. Multò minùs ergo Privatis aliter facere licebit.

6. Quæres: An licitum sit nummulario cuicumque permutare pecuniam hic Panormi, v. g. ut alibi, v. g. Neapoli. aliam minutam, vel ibi usitatum recipiat, sed ita, ut acquirat lucrum, non ad rationem lucri Cambii per litteras, de quo mox, sed ad rationem lucri, quod ex tali minuto Cambio conquiri solet?

Respondeo, cum Caiet. in opuscul. de Cambiis, cap. 6. licere, nam hoc lucrum ex minuto Cambio solet esse minus, quam illud ex Cambio per litteras, nec loai distantia reddit illicitum, quod ex se licitum est.

SECUNDA DIFFICULTAS.

§. III. De Cambio, additâ pecunia custodiâ.

1. Hæc etiam id reducitur, nam dum deponitur aliquando pecunia apud Mensam, seu, ut Panormi consuevit loqui, apud Tabulam, redditur deinde non eadem n. sed alia, unde videtur esse quoddam Cambium, quod Cambium custodiæ appellant nonnulli. De hoc igitur difficultas est: An Tabularii possint lucrum aliquod ex tali custodia recipere?

2. Respondeo: Si sint Ministri ad hoc ex officio deputati propter sumptus, quos habent in conservandis pecuniis, in exhibendis libris, & in subeundis cæteris laboribus, licet aliquid moderatum accipere clarè colligitur ex dictis. Ita Val. l. 3. in 2.2. d. 5. quest. 23. p. 3. Lop. de contr. l. 2. c. 2. concl. 2. Lege item Delug. d. 28. de iust. à n. 61. & totam sect. 6. Verum, multis in locis nihil solvitur à deponentibus pecuniam, vel ab extrahentibus illam à Banco, vel Tabula, ne propter numerationem quidem pecuniæ, jam alicubi ejusmodi deputati ad custodiam, non sunt merè Depositarii; non enim debent reddere eandem pecuniam, sed tantumdem,

unde cum fiant illius domini, possunt illa uti ad licitas negotiationes, & sic multum lucrati. Alicubi verò restituta quædam, imò, & tota pecunia, de qua non disponit expressè is, qui illam deposuit, vel ejus legitimus hæres, attribuitur Tabulæ cum non contentendo ejusdem Tabulæ lucro. Hæc igitur, & similia emolumenta compensant laborem custodiæ, unde nihil pro illa solvi consuetum sit.

3. Quod si pecuniam custodiens sit homo privatus, potest, vel non potest lucrum aliquod accipere juxta obligationem, periculæque, quæ suscipit, compensata utilitate ex depositis pecuniis, ut habetur ex dictis.

4. Illa duo quæ sita nuper à nobis fuerunt. Primum, si quando est solvenda ratio custodiæ, à quo est solvenda, à deponente pecuniam, an à Tertio, cui fortè deponens mandavit, ut illi Tertio numeraretur? Secundum, Potestne Custos ejusmodi, quando deinde reddidit, seu solvit Domino pecuniam aliquid accipere ob laborem illam enumerandi?

5. Respondeo ad primum, solvendum esse à deponente. Ita Valent. loco citato, nam labor custodiæ assumitur in gratiam deponentis, non verò in gratiam illius Tertii, cujus justitia postulat, ut integrè ipsi solvatur, quod ei debetur.

6. Ad secundum, Respondeo, Custodem nihil posse recipere ob dictam numerationem; nam hanc suscipit in gratiam suam, ne plus solvat, quam debet. Cum autem paulò superius dixi, Nummularium posse aliquid sumere pro numerandis pecuniis, idè dixi, quia ipse subinde numerat in gratiam alterius, ut notat Lessius, l. 2. cap. 25. num. 79. & quia debet numerare multas pecunias hinc inde conquisitas, ut sit promptus adambiendum, non verò ob numerationem, quam exhibet, quando aliquid ipse debet.

7. Hæc responsioni ad secundam hanc quæstionem se opponit Sotus, l. 6. q. 11. art. 5. & Valent. loco citato, quatenus asserit, esse consuetudinem aliquid accipiendi ratione numerationis: unde videtur (Inquit Sotus) Republica ad id licentiam concessisse. Sed Respondeo, à Republica hanc licentiam nunquam concessam fuisse, quia Republica non potest licentiam dare non solvendi tamen, quod ex iustitia creditori debetur; nisi, quando bonum publicum requireret oppositum, quod bonum in hac re minima non videtur adesse.

8. Nihilominus puto, sententiam Soti in eo casu mihi videri probabilem, quando Custos nihil lucri habet ex custodiâ pecuniarum. Tunc enim, licet, dum illam tibi reddit, suâ intersit reddere, quantum debet; tamen hoc totum pendet à Beneficio, quod tibi contulit, volendo tuam pecuniam sine ullo suo emolumento custodire. Cur ergo ex eo Beneficio detrimentum patiat, & tibi tuam pecuniam enumerare propriis sumptibus obligetur?

TERTIA DIFFICULTAS.

§. IV. De eo, qui ex industria cambit monetam alterius.

1. Famulus habens à Domino viginti, v. g. tarenos ut cum illis satisfaciat sui Domini creditoribus, velemat pro suo Domino vinum, oleum, &c. utitur hac industria, ut illos permutet in monetam æream cum suo lucro; accipit enim moderatum quid, unum, v. g. granum ex singulis tarenis, sibi quæ illud reservat. Quærimus, an hoc unum licitè possit retinere, posito, quod jam per monetam æream placitum Domini bene complevit, ut hic semper supponendum est.

Respondeo, post, cum Mol. d. 402. Less. loco citato, num. 18. Bonac. de contr. d. 3. quest. 5. de Cambiis, num. 3. Delug. d. 28. de iust. à num. 24. quia hoc est lucrum ejus industriæ, non enim pecunia est sicuti ager, & pecus, quæ fructus pariunt Domino, sed est ex se sterilis: quare totum

totum lucrum ex illa debetur ei, qui ponit industriam.

CAPVT IV.

De cambio per literas.

VET Campfor recipit hęc pecuniam, & alibi solvit; vel hęc solvit, & alibi recipit. Hęc duo nunc, an Campfori liceant cum lucro, investigemus.

§. I. Hic recipiens, & alibi solvens.

Dico primò, licet Nummularium, seu Campfori ex officio aliquid moderatum recipere ex eo, quod hęc pecuniam suam recipiat, & solvat alibi, siue in diversa Provincia, siue solum in diversa Civitate. Capita autem, seu tituli, unde iustificetur ejusmodi moderatum lucrum, solent merito asserti sex, vel septem, quæ si generaliter jam profero.

1. Primum, ratione officii. Secundum, ratione laborum, & expensarum parandi scilicet, vel conservandi pecuniam, domum conducendi, scribendi rationes, literasque chirographi Cambii. Tertium, ratione famularum, quem alteri Campfor praestat, dum in ejus commodum transfert pecuniam alibi, vel ibi conservat. Quartum, ratione periculi. Et quidem quod longius distat locus, ubi solvenda est pecunia à Campfore, eo majora solent esse pericula, cum difficilius pecuniam in locum remotum, quam in propinquum transferatur; nam propterea pro Cambio in eadem Provincia minus lucrabitur Campfor, quam in diversa, juxta mox dicenda. Quintum, ratione asecurationis; Campfor enim veluti locat operam suam, qua se obligat pecuniam tutam, ac certam alibi transferre, & quidem periculo suo, nam, si pereat, in damnum ipsius perit. Ita Lessius lib. 2. cap. 23. dub. 3. Molina disp. 403. Rodericus p. 2. summa, cap. 106. num. 1. & passim. Huc sexto reducit illud, quod Campfor, vel ejus Procurator potest sumere ratione provisionis, ob operam, vel asecurationem, quam exhibet pro Campforio, de qua re dicentur aliqua inferius, & videtur interitum potest Lessius loc. cit. num. 73. Septimum denique caput, est quia saepe minor est aestimatio pecuniae propter ejus abundantiam, vel quid simile, ubi recipitur, quam, ubi solvitur, idque fortè propter ejusdem pecuniae penuriam, vel propter adventum Principis, vel propter majores expensas, quæ in loco illo distanti fiunt.

3. Si in loco aliquo sit lex justa, ne quis aliquid lucraretur ex Cambio in eadem, v.g. Provincia, esset servanda; sed non puto obligandum, ut habet Mol. d. 405. n. 9. Vide quæ supra dixi c. 3. §. 2. num. 2. ante Iudicis sententiam, ad restitutionem, cum, qui lucrum recipit, quando verè, & in conscientia Campfor praestitit obsequium dignum ex mercede, nec enim ejusmodi leges videntur, incapaces reddere Campfores hujusmodi lucri, saltem ante sententiam Iudicis.

4. Obijcies: Si Campfor accipit justè pretium, quia transfert per literas pecuniam de uno in alium locum; ergo tantum debet accipere, quantæ sunt expensæ, cum quibus transferri solet pecunia ipsa, quæ certè sunt multò majores, quam solcant Campfores ex suo Cambio per literas accipere.

Respondeo, negandam esse consequentiam, ut certè negant Molina, & Lessius loc. cit. quia illud est justum pretium rerum, quod communi aestimatione justum judicatur. Quoniam ergo ex eo, quod majores labores, & pericula, in transferenda te ipsa, & materialiter pecunia, suscipiuntur, quam per literas (quæ illud difficilius, hoc multò facilius, ut constat, exhibetur) ideo communi hominum judicio, illa major est pretii aestimatio, hæc minor, & consequenter hæc merito servatur in casu nostro.

5. Dico tertio, non solum Nummularium, sed etiam hominem privatum ex simili Cambio per literas posse moderatum quid recipere. Ita Valerius lib. 2. disp. 5. quæst. 23. part. 6. Ratio est quia in hoc, non omnia illa capita, certè adit sufficere, cum autem debere accipere hunc privatum, quæ ex officio, colligitur ex dictis, quæ illi pecunia favent, quam huic, nisi tamen pro hoc præpari doctrina data paulò ante superius, cap. 3. §. 1. num. 5. & 6.

6. Dico quarto, pro hoc Cambio per literas, pretium accipi justè potest, quod juxta superius, cap. 1. num. 2. dicta hęc proportionaliter applicanda debentur taxa Principis, vel usus communis, vel judicium patris is æquum judicavit, considerata distantia, vel propinquitate loci, imò aliquando, & temporis (non quare per se, ratione solius temporis, sed per accidens, quia longius tempus plura pericula solet afferre) considerata penuria, vel copia pecuniae, ac frequentia, vel infrequentia petentium ad Cambiam, nam propterea plus lucrabitur Cambio recipiendo in Civitate, in qua tunc Nummularium vel adest adventus Principis, quando multum indiget pecunia, quam in eo loco, in quo ejusmodi circumstantiae non adsunt. Tandem video, in frequentioribus vel Europæ esse usu receptum, ut illud sit pretium, quod in foro currit, & taxat ipsa mercatorum consuetudo, quod, dummodo id fiat bona fide, & sine fraude, non est ab illo recedendum.

7. Nonnulli dubitant, an si pecunia sit pretiosior valoris hęc, & alibi, adhuc qui accipit alibi de pretio contra hęc dat, ut alibi recipiat, de quo in §. superius possit lucrum Cambii acquirere. Verum, etiam præcisè capite ejusdem valoris, non possit accipere semper alia capita expensarum, laborum, obsequii, nec valere præsentem pecuniam, quam absentem. Quæ semper tibi favet titulus recipiendi moderatum lucrum. Lege Mol. d. 407. & d. 410. Val. l. c. 23. §. 4. l. c. 17. sum. a n. 294 & in comment. de usur. n. 51. & §. 1. lugo d. 28. de Inst. n. 50.

§. II. Hic solvens, & alibi recipiens.

1. **D**ico primò, hoc Cambium cum aliquo lucro esse licitum. Ita Mol. disp. 404. l. c. 23. §. 4. Caier. opus. de Cambiis, cap. 6. & 7. Val. l. c. cit. Delugo loc. cit. tota sect. 4. alique, siue ex officio deputato ex officio, siue à privato, siue in diversa, vel in eadem provincia, modo §. 1. dicto. Ratio est, quia non dissimiles tituli justè lucri hęc adsunt, quæ adsunt in præcedenti. Reducuntur autem luminaria ad septem.

2. Primò, quia in hoc casu Campfor dat tibi præsentem pecuniam, ut à te illam alibi recipiat: de qua (quarum naturam hęc virtualiter, seu æquivalenter recipit pecunia) loco absentes minoris aestimantur, quæ præsentem, & quæcumque bona in re, semper plus valent, quam in spe.

Secundò, quia Campfor veluti ex alio loco in hunc locum transfert pecuniam in tui obsequium, quoniam licet pecuniam tibi indigentem hęc solvat pecuniam tuam, quam hic tibi præsentem facit Campfor, quæquæque inde huc transulisset.

Tertio, quia item te liberat à portanda, seu transferenda pecunia in alium locum, quod certè tu tuo portatore, seu transforres.

Quarto, quia idem Campfor subit periculum, ut alibi solvas, vel saltem non cum tanta facilitate. Quod si aliquando Campfor sine labore, vel expensâ, vel periculo habet alibi pecuniam, non propterea, hæc obijcere caret sua aestimabilitate, & condignitate admodum judicio prudentis proportionatam, modo dicto §. superiore.

Quintò, quia ratione officii, si ad hoc sit aliquis alibi dictus, & ratione industriae, seu operæ, quæ tempore est,

pro perentibus paratus ad dandum, & quā officinam conducit, alia negotia non gerit, alios contractus non exerceat, uno verbo, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, sua non est compensatione fraudandus.

Sexto, idem dic, ratione asecurationis, qua sub sua fide Campfor aliquando non petens à Campfario fideiussorem, nec pignus, acceptat solutionem sibi in loco distantem faciendam.

Septimo, quia sæpe æstimatio pecuniæ est, ob aliquas circumstantias, major in loco, ubi datur, quàm ubi redditur. Relege, quod modò dictum est §. *præced.* num. *præsertim* §. facit etiam etiam pro doctrina huius §.

3. Obijciat: Si pecunia loco absens minoris æstimatur, quia est absens, ergo pecunia tempore absens minoris æstimabitur, quia etiam sic est absens; ergo, sicuti quia est loco absens, possum lucrum accipere à te, cui præsentem pecuniam numero; potero etiam, quia est tempore absens par lucrum accipere à te, cui nunc numero pecuniam: At hæc est mera usura, quia sic accipitur lucrum solum ratione temporis, ergo, & illa erit usura, quæ est ratione loci.

4. Adde: Si pecunia in nostro casu est veluti merx, quam absentem ego cmo, præsentem data pecuniæ; ergo, sicuti præsentem nunc pecuniam possum emere alias Merces, v. g. triticum hinc ad annum tempore mellis colligendum, possum, inquam, emere minori pretio, quàm nunc, ergo possum nunc eodem modo minori pretio pecuniam emere, quàm hinc ad annum solvam; quæ, ut dictum est ipsissima est usura.

5. Respondeo, adesse disparitatem. Nam pecunia loco absens, ideo minoris valet, quia subijcitur illis periculis, expensis, laboribus, &c. quod ex se non est ita in pecunia tempore distante. Dico (ex se) nam, si etiam ipsa, ratione temporis, aliquibus ex his incommodis subijceretur, et tunc posset etiam tunc aliquid accipi, non quidem merè ratione temporis, sed ratione illorum. Multa hic congerit D. Hugo d. 78. de *usu* a. num. 42. dicens diffitem esse prædictam objectionem.

6. Ad id, quod additur, adesse etiam non dissimilis disparitatem, nam mercium aliarum, v. g. frumenti, vini, &c. varia est æstimatio, unde, & varia est impositio taxæ, atque adeo non est mirum, si ex varietate circumstantiarum, varietur etiam illarum pretium: At pecuniæ æstimatio, ut mensura est rerum, eadem prorsus semper est: Si ergo possum emere nunc minoris frumentum, quod erit futurum, id è est, quia frumentum, quod erit post menses, minoris nunc æstimatur: at pecunia sub dicta consideratione, sive sic distans, sive præsens sive futura, semper est ejusdem valoris. Quod si sumatur, ut merx, quod est secundarium munus pecuniæ, & vestiatur aliqua ex prædictis circumstantiis, tunc valebit, vel majoris, vel minoris, sicuti cæteræ merces: unde ab illa lucrum, ratione illarum circumstantiarum, jussè conquiri poterit.

7. Colligitur ex dictis, si Titius dans pecuniam Petro, v. g. hic, ut ab eodem, vel à suo correspondente alibi recipiat, noscat Petrum nullam pecuniam, nullumque correspondentem, seu Procuratorem ibi habere, qui possit ipsi facere solutionem, unde prædicta solutio faciendâ sit hic, puta, in eodem loco, ubi data est pecunia, & quidem cum lucro ejus, qui dedit, colligitur, inquam, esse meram usuram, & cambium sicum, quia re ipsa nullum est cambium, sed merum mutuum cum lucro: de ratione enim realis cambii est, ut fiat realis commutatio inter pecuniam præsentem, & inter pecuniam, quæ sive in se, sive aliquo tandem modo, virtute, vel æquivalenter, sit alibi: id, quod in casu, de quo loquimur, non invenitur. Quid autem sit ejusmodi pecunia æquivalens, mox *infra* dicemus cap. 5. §. 1. num. 9. & num. 15.

8. Quid si bona fide do meam pecuniam hic Petro, putans, illum in loco distante habere correspondentem,

qui ibi solvat, tamen de facto ipse non habeat, unde nec stet promissis, nec solvat, non est mirum, quod jussè possim ab ipso hic exigere, quanti mea interfuit, pecuniam non fuisse solutam in eo loco: non est, inquam, mirum, quia tunc ejus fal-ax promissio fuit mihi causa talis damni.

Nota id verum esse, tum in hoc genere cambii, de quo hic loquimur, tum de aliis, sive per literas, sive ad Nundinas: par enim est ratio, ut, si tu non stes mihi promissis, debeas mihi solvere damnum emergens, & lucrum cessans. Vide tamen omnino quæ mox dicam *infra*, cap. 5. §. 1. num. 16. & n. 17.

§. III. Quando tum Campfario, tum Campfari Cambium profuit, cujus erit lucrum?

1. Titius cupit habere Neapoli centum aureos, verbi gratia, quos tamen habet hic Panormi: Caius autem cupit similia centum habere hic Panormi, quæ tamen habet Neapoli. Hi ergo invicem cambiant, & uterque obtinet, quod ipsius est utile, unde unus alteri æquè famulatur. Inquiri, quidnam erit lucrum ex tali cambio?

2. Respondeo, fore illius, qui prævenitur, & ita Mol. *disp.* 405. Caietan. de *Camb.* cap. 6. §. 7. Sylvest. v. *Usur.* num. 4. *quest.* 8. §. *Secundum*. Gar. *cap.* 33. de *contract.* num. 5. *Lop. lib.* 1. de *contract.* cap. 4. aliique apud Bonacin. *disp.* 3. de *contract.* *quest.* 5. num. 25. Si enim Titius ad te Caium veniat, ut Cambias, illa centum, tuum erit lucrum, si tu ad Titium, lucrum erit Titii. Ratio est, quia, qui prævenitur, præstat alteri obsequium ex se æstimabile, & per accidens est, ut id aliunde vertatur in suum commodum. Sicuti (ait Molina) si Petrus, v. g. deberet cum expensis equum, quem conduxit, remittere hinc Panormo Messanam, & Paulus indigeret equo, quo iter faceret Messanam sit, posset, qui prævenitur totum & integrum pretium locati equi recipere, quia ei, qui prævenitur, solvitur justum illud pretium, quod est condignum illo obsequio à se exhibito.

3. Ex quo exemplo infert idem Molina, quod sicuti, si Petrus sciret necessitatem Pauli quarentis equum, qui illum Messanam portaret, & Paulus sciret necessitatem Petri volentis reducere equum Messanam, possent licitè simul convenire, ut vel gratis, vel cum aliquo lucro ex alterutra parte redoceretur equus, & quomodocumque conventio inter illos fieret, licita esset, quia neuter tenebatur celebrare contractum in alterius commodum, sed potest in suum; pari ratione in casu nostro, &c.

4. Quid, si ego indigens pecunia Neapoli, deim illam hic Panormi Numulario, ut ipse meo nomine deo ad cambium tertio, qui illam fortasse optat habere hic Panormi, daturus eandem cum legitimo lucro Neapoli, possum licitè tunc ego ejusmodi lucrum Neapoli acquirere, ubi jam habeo pecuniam, quam optabam?

Respondeo, licitè posse, ut colligitur ex dictis, quia quod immediate tu potes, si immediate præveniar, & quod potes, si cum alio convenias, idem potes, si præveniar, vel conventionem faciat ille Numularius, qui tunc tuas vices gerit.

CAPUT V.

De Cambio ad Nundinas.

§. I. De Cambio ad Nundinas absolute.

1. Mercatores certas quasdam Nundinas in aliquibus locis, seu Urbibus instituerunt, ut ibi debita solvantur, vel contrahantur, & item ut rationi reddantur, & scribantur in libris dati, & accepti. Solent præsertim in Italia hæc Nundinæ fieri quater, singulis

gulis amissis, spatio inter se distantes tantum mensium, quod spatium datur, ut solutiones commodè expediti queant. Primæ dicuntur Nundinæ Apparitionis, & celebrantur circa festum Epiphaniæ. Secundæ Pascatis, in eunte Maio. Tertiæ Augusti, eo enim mense fiunt. Quartæ, omnium Sanctorum, quia, paulo post ejusmodi festum, celebrantur. Alicubi, ut Francofurti bis celebrari has Nundinas, monet Lessius loco mox citando, nimirum circa Pascha & circa Septembrem, nam propterea Cambium ad has Nundinas vocatur à Lessio Francofurtense. Cum autem Cambia dicantur fieri ad Primas, vel ad Secundas vel ad Tertiæ, vel ad Quartas Nundinas, sensus est, quod solutio pecuniæ faciendæ est post tres, vel post sex, vel post novem, vel post duodecim menses.

2. Quid, si dentur pecuniæ hæc, ut in eo loco fiat eorum solutio, ubi Nundinæ non celebrantur?

Respondeo: Tunc constituuntur quidam termini, & ita dicitur pecunia dari, & accipi ad Primos, vel Secundos, vel Tercios, vel Quartos terminos, id est, post tres, sex, novem, vel duodecim menses. Imò, quando non est magna locorum distantia, ut horum mensium spatium necessarium non sit, ad ferendas literas Cambii, constituuntur alii breviores termini, pro solutionibus faciendis: Et quidem sæpissime constituitur terminus, qui judicatur sufficiens ad hujusmodi literas perferendas, incipiendo à die, quo fiunt literæ Cambii, aliquando verò incipiendo à die, quo literæ recipiuntur à Correspondente, seu procuratore Cambiarii in hunc ferè modum: *Post dies quindecim vel post dies viginti, vel post mensem, &c. receptione huiusmodi literarum, fiat solutio.*

3. Iam verò, si solutio fiat realiter, enumerata in Nundinis pecuniæ, certè, vel nihil, vel vix differat tunc cambium à cambio per literas, de quo egimus in cap. præced. Sed quia in dictis Nundinis solutio transigi sine ulla numerata pecunia solet, datis nimirum tantummodo, & acceptis syngraphis, idè peculiare inde emergunt difficultates, quæ propriam, atque solemnem hinc habent disputationem.

4. Hunc autem modumambiendi, si nihil aliud addatur, vocamus absolute Cambium ad Nundinas, si enim eveniat, ut in loco destinato ad cambium, ita fiat solutio, ut necesse sit addere aliud Recambium, tunc vocatur Cambium cum Recambio, seu Cambium cum Recausa, de quo in §. seq. nam nunc solum statuerè debemus, an hoc Cambium absolute ad Nundinas licitum sit. Et quidem licitum esse, tum mercatoribus, tum aliis privatis, modo ad sint quædam conditiones, iam communis est opinio. Et quidem Lessi, lib. 2. cap. 23. dub. 6. Navarr. in summ. cap. 17. num. 300. aliorumque apud Delugo disp. 38. de iust. iura scilicet. 3. Ratio est, quia aliquibus conditionibus, quas mox afferemus, adhibitis, non apparet, ubi sit iniustitia, & ex alia parte adsunt iusti tituli, unde acquiritur lucrum.

5. Duo igitur sunt explicanda. Primum, hi iusti tituli, quorum certè aliqui concedunt cum allatis in §. præcedentibus.

Secundò, illæ conditiones, quorum item non paucæ insinuatæ superius sunt, sunt tamen hinc in suo proprio loco, claritatis gratiâ, breviter repetendæ.

Tituli iustificantes lucrum Cambii ad Nundinas.

6. Primus Titulus est, quia Campfor carebit pecunia, quam tibi ipse tradit, post tres, vel plures menses, unde privabitur, etiam si non sit mercator, opportunitate, & libertate aliquid lucrandi cum illa pecunia à te reddenda per alias fortè negotiationes sese offerentes.

7. Secundus est periculum cui pecunia tibi à Campfore data exponitur. Et quidem, si pro longiore tempore data est, maiora erunt pericula: Nam propterea tunc non propter meram temporis longitudinem, sed propter hæc pericula, & aliquid plus exigit non iniuste Campfor. Quod si is habeat pignus suæ pecuniæ à Cam-

psario, quod certè, potest habere, quia quilibet negotiorum potest cum omni sua cautela, & securitate, quæ in se habet, hic periculum titulus; si d. alii.

8. Tercius titulus est, quia dum interim tempore solutio, plures possent esse, qui petent Cambium, pauciores, qui darent. Cum igitur ex magno numero petentium, & minore numero dantium crearetur pretium, crearet etiam in casu nostro. Leg. l. de i. i. num. 56.

9. Quartus est trajectio actualis, vel, ut hoc communiter est, trajectio virtualis pecuniæ ex uno in alium locum. Neque dicas ibi non adesse pecuniam, & ideo non esse lam trajectio, sed solum esse transactionem syngraphæ datæ, & acceptæ, ne id (inquam) dicas, nam ipsa syngrapha continens creditum de pecunia, tantum, vel tantum æstimatur, quanti ipsa pecunia, nam propterea ipsa syngrapha credita continentes, appellantur, & hoc pecunia virtute, & æquivalenter.

10. Quintus titulus est, quia in loco, ubi fit solutio, secundum maiorem, vel minorem pecuniam, major, vel minor est ejus æstimatio.

11. Sextus titulus est, quia communiter in illis locis, ubi faciendæ est solutio, adest taxa valoris pecuniæ communiter recepta in illis Nundinis, vel in illo foro, ubi à Mercatoribus, omnibus circumstantiis expressè, vel certe ipso negotiantium usu comprobatur, item evenit, ut pro varietate circumstantiarum, aliquando majus, aliquando minus lucrum habeatur ex Cambio. Cum igitur etiam privato licet levare re, pro quo in communi foro currit, poterit quilibet, licet hoc pretium acquirere lucrum, ut etiam supra vidimus.

12. Septimus ducitur ab expensis, quas Cambiarius, cit. conduendo, vel habendo alibi suum correspondens, cui committat literas Cambii.

Conditiones adhibenda in Cambio in Nundinis.

Iam verò conditiones debent esse sequentes, præ omnino tres, tum pro locis, ubi non adest Bulla, & mox citanda, tum pro locis, ubi adest notata etiam, quod est de Jure naturæ. Aliæ verò tres pro locis, ubi illa fortè recepta est.

Conditiones tres ex Jure Naturæ.

13. Prima conditio ex notantibus Jure naturæ est, non exigatur plus, vel minus ratione solus temporis, & modo dictum est. Verum, quia dictum est, etiam, tempus lucrum Cambii non solere taxari, seu usurari, sed negotiatoribus ex solo tempore, sed ex circumstantiis illis adnexis, ut ibidem vidimus, ideo hæc conditio quæ bonos negotiatores deesse nunquam solet.

14. Secunda, ut re ipsa literæ de uno in alium locum transmittantur, quarum virtute fiat verè solutio pecuniæ, quæ recepta fuit in alio loco. Tibi, v. g. hic Paroni dicit Campfor pecuniam ad Cambium pro Neapoli, vel tu, vel aliquis Procurator tuo nomine facere solutionem pecuniæ Neapoli: Si ergo non fiat ibi solutio, ceteræ literæ illæ nullæ fuerint, tamen cum redeant ad solutionem ibidem factæ inanes redibunt, licetæque cum usura Campfor exiget lucrum Cambii, quia Cambium nunquam completum fuit, ut iterum in simili supra monuimus.

15. Tertia conditio maxime notanda, & circa quam sunt difficultates innumera, quæ materiam hinc à Cambiis celebrem, & satis ætate nostra exagitantem exciderunt, est, ut campfor sciat, vel rationabiliter crediderit, Campsarium habere in loco, ubi fieri debet solutio, pecuniam, sive numeratam, sive in credito, quæ vel pecunia æquivalens, habere, inquam, saltem apud suum Procuratorem, vel amicum, à quo vel mutuant, vel ad novum Cambium dictum Campsarius accipiet. Rursus convincens, in Cambio debere esse hanc conditionem.

est manifestum, quia cambium, vel est permutatio pecunie præsentis cum absente, vel emptio pecunie absente pretio pecunie præsentis, vel quid simile, ut *supra* diximus. Si ergo campfor eximitur campfarium, nec habere pecuniam in se, nec in credito, nihil ipse campfor permutabit, vel emet, ergo erit vel clara usura, vel clarum furtum, si aliquid lucrum campfor sumat ex permutatione, vel emptione, quæ nulla est Lege Lessium *num. 61.*

16. Illud approbavimus *supra*: Si postquam campfor bona fide dedit ad cambium in locum aliquem, putans, campfarium habere, vel habere posse ibi pecuniam deprehendat, se à campfario esse deceptum, quia nullam ibi habet, nec habere potest pecuniam, approbavimus, inquam, tunc iuste posse ab ipso campfarario recipi in eodem loco, quo dedit, solutionem sui lucri, immò, & omne interesse, quod forte ipse campfor est passus. Ratio est, quia tunc campfararius tenetur ex fraude, qua fluxit habere pecuniam in illo loco, unde campfor deceptus fuit. Hanc doctrinam probabilissimam putat Bonacina d. 3. de *contract. quasi. 5. num. 24.* licet ipse in aliquo refutetur. Verum, si sine palliata fraude procedatur, eam certissimam, ne dum probabilissimam, puto.

17. Siste autem hic tantisper, Amice Lector. Ex hac vera nostra concessione facile labi solent aliqui, dum ex hac doctrina putant, se iuste semper exigere posse dictum cambii lucrum, quia nimirum campfarium, id est, ille, qui recipit hic pecuniam solvendam ab ipso in alio loco, non est inventus in dicto loco, v. g. N. apoli habere pecuniam; nec item habere correspondentem, qui solvat, immò, & aliquando inventus est, ne literas quidem illuc mittit, labi inquam, solent, quia non advertunt ad ultimum, quo ejusmodi cambia fieri frequenter consueverit, campfarium enim, & campfor convenienti, ut curam inveniendi in loco distanti pecuniam nomine campfararii, & inveniendi correspondentem, & cetera necessaria ad verum cambium, suscipiat campfor. Si ergo hæc deficient, culpa campforis deficiunt, non vero culpa campfararii. Quare campfararius non est condemnandus ad solvendum lucrum cessans, & damnum campfori emergens, cujus damni non fuit causa campfararius, sed ipse campfor.

Conditiones tres requisitæ, à Pio 15.

18. Progrediamur jam ad alias conditiones tres requisitas à Bulla Pii V. quæ incipit: *Pro nostra Pastoralis*: quam tamen Lessius *lib. 2. cap. 23. dub. 9. sine* putat, aut paucis in locis esse receptam, aut certe nunquam, quoad conditiones, quæ de Iure naturæ non sunt, ut in simili *supra*, in *tract. de cens. cap. 5. num. 3. & cap. 6. §. 2. n. 4.* tanquam probabile, dictum à nobis est.

19. Prima conditio est, ut non fiat pactum ab initio de certo interesse, etiam in casu, quo non fieret solutio tempore præfixo. Certo, inquit, non ergo Pius prohibet pactum de lucro incerto solvendo, quod postea deprehendatur dandum ex interesse, quod passus est campfor ex non soluto cambio. Immo aliqui dicunt, non solum, ubi non est recepta, sed etiam, ubi est recepta dicta Bulla Pii, posse fieri pactum de determinato lucro ad arbitrium prudentis (vide omnino *infra*, §. 7. n. 13. & 14.) cum Bulla solum prohibeat, fieri ad arbitrium campforis, qui amore lucri allectus errare posset. Et certe, quando campfor caret experientia, vel rebus suis nimis inhiat, de Iure naturæ est, ut ejus arbitrio nequaquam stetur.

20. Secunda, ut non possint fieri cambia, nisi pro primis, seu proximis Nundinis, ubi Nundina celebrantur, vel pro primis Terminis (ut mox n. 22. clarius explicabo) ubi Nundina non habentur. Id autem prohibetur, quando ratione magis distantis termini augetur lucrum cambii; nam, si non augeatur, & tamen longius tempus pro facienda solutione concedatur, certe gratiam campfarario faceret campfor.

¶ Pars III.

21. Quod si quis, ut notat Lessius *loc. citat. num. 17.* plus exigat, dando ad secundas Nundinas, quam dando ad primas, exigeret, inquam, plus non ratione ipsius meri longioris temporis, sed ratione veri interesse, quod tunc pateretur, non esset ad restitutionem condemnandus, etiam in locis, ubi recepta est Bulla Pii, saltem ante sententiam iudicis, quia ob verum titulum in conscientia tunc exigit: nam si exigeret ratione solius temporis, etiam de Iure naturæ, esset condemnandus, ut dictum est in superioribus depe.

22. Tertia denique est, ut in terminis solutioni præfigendis, habeatur ratio longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio est facienda, ut scilicet plus possit lucrari campfor, si debeat numerare pecuniam in loco magis distante, quam in loco distanti minus. Ubi vides, hic non agi de Nundinis, quæ semper fixæ in suis locis sunt, nisi forte tangatur difficultas, quæ ponitur mox *num. seq.* sed agitur de aliis locis, ubi non sunt Nundinae, si enim cambias hic Panormi, ut fiat solutio Messanae, ad quam M. suam Vrbem perueniri potest tempore quoque dictum, v. g. cur ponis terminum solvendi post duos menses, & vis acquirere illud lucrum, quod acquireret in Nundinis, quæ sunt longè distantes, seu quod acquireret ille, qui subit pericula duorum mensium, expensaque facis, quæ solent fieri, quando transfertur pecunia in locum magis distantem, itinere, v. g. dictorum duorum mensium: Id certe, etiam de Iure naturæ, verum est. Quod si lucrum in hoc casu non augeas, tunc non erit illicitum, immò gratiam facies campfarario modo dicto *num. præced.* Præterea, nec item erit illicitum, ut vult Bonac. de *contract. d. 3. §. 5. num. 13.* velle lucrum, quod solet haberi in Nundinis, si locus solutionis est æque distans à Nundinis, & credatur probabiliter in loco, ubi solutio sit facienda, æqualiter valere pecuniam, at valere in Nundinis.

23. Inquires: Campfores statueret consueverunt, lucrum ex cambio ed majus esse solvendum; quod longius est tempus, ad quod cambium datur, etiam in ordine ad primas ipsas Nundinas, ut, si primo mense dent, pecuniam ad cambium solvendum, in proximis primis Nundinis, plus lucri exigant, quam si dent secundo, vel tertio mense: Idne licitum est?

24. Respondeo: Non pauci, ut *Lop. lib. 2. de contract. cap. 13. Rodr. 2. p. summ. cap. 107. num. 6.* alique putant esse illicitum, quia sic habetur ratio brevioris, & longioris temporis, quod proprium est usurae. Sed Mol. d. 404. Less. l. c. dub. 6. & d. 11. Cajet. de *Camb. cap. 7. Philiat. lib. 5. cap. 24. dub. 2.* alique cum magna probabilitate aiunt esse licitum, quia in longiore tempore majora sunt pericula, diutius campfores privantur sua pecunia, quæ negotiari possent, & lucrari, & major est numerus, qui sic petunt ad cambia, unde pretium crescit ut in simili dictum est *supra*, non igitur solum ratione meri temporis, &c. Et quidem cum illud sit pretium justum rerum, quod bona fide Periti statuunt, præsertim consuetudine sic sita, & tolerata, ideo non sunt prædicti campfores condemnandi.

25. Inquires iterum: Dicitur est, ut cambium hoc sit licitum, oportere, ut illæ tres conditiones concurrant, quas diximus à *num. 13.* Quo modo igitur, se geret vidua, vel homo non multæ literaturæ, qui has non discernit, & solum dat alteri pecuniam suam ad cambium?

26. Respondeo. Hæc praxis, quæ maximè hic est cognita necessaria, explicabitur *inferius*, §. 5. *num. 6. & iterum §. 7.*

§. 11. De Cambio cum Recambio, seu Recursa.

1. Paxis hujus Cambii (quod Bisurinum, vel Placentinum apud Lessium l. 2. c. 23. n. 59. appellatur) nostro ævo frequentissima, hujusmodi est: Titius campfor hic Panormi, v. g. dat Caio centum aureos solvendos ab eodem Caio in proximis Nundinis Placentiæ

E b telebran

celebrandis, vel in aliquo Italiae, vel Siciliae loco. Quoniam verò Caius nemini habet Placentiam, vel in illis aliis locis, qui ejus nomine solvat, quod ipse Caius debet; Ideo Titius offert eidem Caio suum correspondens, nomine, v. g. Seium, residentem in illis locis. Offert, inquam, ut, sicuti est correspondens Titii cum omni potestate ipsi Seio concessa ab eodem Titio, ita in hoc negotio, ut sit etiam correspondens Caii, & solvat cambium, id est, dictos centum aureos cum lucro ibi apud Mercatores, seu apud forum decerni solito: Sit autem hoc lucrum nunc, v. g. aureorum quinque. Acceptata oblatione, scribit ad Seium Titius, nomine utriusque, puta ejusdem Titii, & dicti Caii, ut scilicet Seius acceptet creditum Titii, & debitum Caii, & ut correspondens jam Caii solvat cambium, ejusque lucrum, id est, centum & quinque aureos, & ut correspondens Titii eos aureos recipiat, & sic extinguatur cambium. Sed, quia Seius, ut correspondens Caii pecuniam non habet; ideo ipse idem Seius, ut correspondens Titii, seu Titii nomine offert, & dat illam pecuniam sibi eidem, ut correspondenti, seu Procuratori prædicti Caii, dat, inquam ad cambium (quod certe erit secundum cambium, seu, ut loquimur, recambium), solvendum à Caio Panormi. Cum accepta ergo hac pecunia Seius, ut correspondens Caii, extinguit, seu solvit, ut dictum est, prædictum cambium primum Panormi celebratum, ita, ut nihil omnino amplius debeatur pro dicto primo cambio Caius. Lege Lessium, qui rectè notat, si dictus Seius fugeret, vel decoqueret, campforem Titium non posse agere nomine suo contra campfarium Caium; is enim Caius jam solvit cambium ipsi campfiori Titio.

2. Quoniam verò dictum secundum cambium parere suum utrum debet, quod erit, v. g. aliorum quinque aureorum, qui solvendi erunt à Caio Panormi, ideo Caius debet Panormi solvere Titio centum, & decem aureos, id est, centum ex primo capitali, quinque ex lucro primi cambii extincti Placentiae cum pecunia habita à Procuratore Titii, & quinque ex lucro cambii extinguendi Panormi ab eodem Caio.

3. Suppono ad iustitiam secundi cambii, Caium, seu ejus Procuratorem non cogi ad dictum secundum cambium, posset enim Caius, seu ejus Procurator extinguere primum cambium pecunia præfenti, sine necessitate sumendi recambium, vel certe posset sumere recambium ab alio, quam à correspondente Titii.

4. Solit autem occurrere, ut Caius, ne Panormi quidem, promptam eam summam habeat, quam debet Titio, unde rursus totam illam eandem summam, ac, si iterum illam accepisset à Titio ad cambium, se obligat solvere cum suo lucro iterum Placentiae, vel alibi, ubi rursus fiet, quod modò n. 1. diximus, & sic continuatur per multos aliquando annos cambia, & recambia, donec re ipsa, & numerata pecunia totum capitale cum omnibus lucris intercurrentibus solvat Titio Caius; nam propterea Mercatores hoc appellant etiam cambium cum Recursa; recurrit enim, unde inaeperat. Et adverte permaximè, totum hoc negotium, præter primam traditionem illorum centum aureorum Caio à Titio numerato daturum, & præter ultimam hanc solutionem, quam numeratam denique fieri oportebit, tractari, & expediri per solas syngraphas, seu per acceptationes, & dationes crediti, & debiti, quæ in libris dati, & accepti scribantur.

5. Queret is, qui hanc questionem introspicere cupit: Quando Seius extinguit primum cambium Placentiae, quodnam est prius? Quod Seius, ut correspondens Caii, solvat dicta centum, & quinque sibi ipsi, ut vicem Titii tenenti, an quod idem Seius, ut correspondens ejusdem Titii, det summam illam sibi, ut correspondenti ejusdem Caii ad novum cambium finiendum postea Panormi? Breviter, quodnam est prius, extinctio primi cambii, an institutio secundi?

6. Respondeo, Certè in praxi (ut puto) ne à pe-

ritis quid in Mercatoribus id advertitur, quod in libris rationum scribunt rationes, etiam in eadem hora, ne dicam in eodem momento. Cæterum, quid prius, qui potestatem conscientia satis habent, si intelligant, si iudicent (quo licet possunt) solvere primum cambium, & tunc iterum secundum: Theologi autem non paucos ad id valde implicite loquuntur, vel certe potius ad id nunt, quam declarant. Nos ergo pro soluta ratione sic discutamus.

7. Puto, posse utique dici, quod sit prius institutio primi cambii, quam institutio secundi, hoc est, quod sit prior institutio secundi cambii, quam primi.

8. Prius igitur solvetur cambium primum, quam institutio secundi, si Seius, correspondens Titii, per acceptationem pro solutis, illos centum, & quinque aureos debitos à Caio; sic enim jam nihil amplius debet Caius pro primo cambio, quia jam est illi tantum potestate illud remittere, nempe à Seio, qui tota Titii testate gaudet. Esto deinde, quod Caius, seu Seius, qui Caii, qui talem remissionem accepit, vel tunc soluti ex gratitudine retrodonare, & instituit secundum cambium ad illam totam pecuniam solvendam, ut tunc dicitur: *Naldus in summa v. Cambium, n. 4.*

9. Contra. Posterior finitur cambium primum, si prius instituitur secundum cambium, si Seius, qui accepit creditum Titii, & debitum Caii, nunc, ut respondens Caii, accipiat centum illos, & quinque aureos, ad recambium Panormi cum suo lucro solvendum, accipiat, inquam, à seipso correspondente Titii, cum illis sic acceptis, extinguat cambium primum, quomodo antecedit recambium, nam cum hac summa soluta per dictum recambium, ipse, ut correspondens Titii, solvit primum cambium sibi ipsi, ut correspondenti Titii. Hunc modum nos insinuat n. 1. in quodam finitur Lessius l. c. n. 61. in his verbis: *Sufficit, qui campfaris possit habere Correspondentem, qui solvat primum det mutuo, vel ad Cambium. Eundem modum legitur Delug. de Inst. d. 28. n. 85, 86, 87, & n. 94. v. Secunda autem eundemque innuere videntur alii Theologi, & tamen nam prior modus suas habet difficultates, quas n. 1. breviter afferemus.*

§. III. Decernitur, an hoc cambium cum recambio sit prius.

1. Quamvis multi, ut Mol. d. 409. Soc. Convent. de Delug. l. c. n. 77. Merend. apud Diaz. p. 30. n. 1. dicant esse illicitum: Multi tamen, ut Nat. Conf. de Inst. n. 3. referens ita sentisse virum quendam Doct. Societ. de Inst. l. c. 7. de cambiis, à n. 7. Sa. v. Cambium. Dicitur p. 30. n. 1. ref. 1. & p. 9. n. 8. ref. 67. Less. l. c. n. 23. n. 61. Delug. d. 28. n. 85, 86, 87, & n. 94. v. Secunda autem eundemque innuere videntur alii Theologi, & tamen nam prior modus suas habet difficultates, quas n. 1. breviter afferemus.

ferretur debitum, & creditum in libris dari, & accepti, ut Italicè dicimus: *Passar le partite*: ita in casu nostro, &c.

2. Non igitur solutio est fida, ut putant adversarii, sed vera, & realis, unde, & cambium erit reale, & non fictum. Nec solutio cum lucro Cambii facti Panormi solvitur in eodem loco, id est, Panormi, quod esset usura, sed Placentiæ, ubi finitur primum Cambium, & pari modo recambium factum Placentiæ, non solvitur Placentiæ, ubi institutum est, sed Panormi.

3. Nec obstat, quod in hoc Cambio, cuius natura, ex meliori opinione, assimilatur contractui emptionis, & venditionis, nihil adsit, quod ematur, quia deberet emi pecunia absens, id est, quæ sit, Placentiæ, ut dictum est *supra*, at ibi nulla pecunia est Caii, sed solum in Codice, & libro rationum transferuntur credita, & debita; non obstat, inquam, nam falsum est, quod non adsit aliquo modo pecunia, ipse enim literæ, seu chirographa, seu libri, qui continentur credita, tanti plus minus valent, quanti ipsa pecunia numerata, nam propterea potest dici, ibi adesse pecuniam, sed verò virtutalem, seu æqualitatem, & quæ sufficientissima sit, ad veram solutionem faciendam.

4. Nec item obstat, quod Campfarius videatur obligari, sumere pro suo correspondente illum ipsum hominem, qui est correspondens Campfiori, non inquam, obstat propter duas rationes. Primum, quia ad hoc non cogitur campfarius, ut notavimus *supra*, immò addo, sic Campfario fieri Beneficium, dum promptè ipsi offertur à Campfore correspondens in loco, ubi campfarius difficillimè illam inveniret. Ita Lessius loco citato, numero secundo.

Secundò, quia, etiam si cogeretur, illi non fieret iniuria, quilibet enim est Dominus, & arbitri sui rei, & quilibet habet ius apponendi condiciones, quas vult, dummodo non sit contra naturam contractus, quem celebrat, ut certè hæc non est, & dummodo, si conditio addat aliquod onus, illud compensetur, ut sanè in hoc casu, de quo loquimur compensatur; nam audio, de facto semper aliquid diminui de pretio debito Campfiori, scilicet octavam quandam partem, quam partem octavam libenter minuit Campfior, quia suæ utilitati cedit, quod Campfarii se obligant ad sumendum eundem correspondentem, qui est Campfioris.

5. Quæres hæc occasione primò, Quanta merces detur his correspondentibus, seu Procuratoribus pro labore, & industria, quam adhibent in cambiando aliorum nomine, & in scribendo, numerando, mittendo literas, &c.

Respondeo apud Delugo d. 28. de *Iust. n. 72. §. ego*, in singulis Nundinis solere dari terciam partem aurei pro singulis centenariis, quam provisionem vocari, *supra* diximus, quod ferè coincidit cum dicto Lessii l. c. n. 50. afferentis solere dari binos, vel ternos aureos in singulis millenarios.

6. Quæres secundò, Quanam est utilitas, quæ nascitur Campfiori ex eo, quod Campfarius acceptet pro suo correspondente eandem, qui est campfioris?

Respondeo. Prima utilitas est, ut suo amico, seu correspondenti acrecant salaria, seu pensiones ex his novis negotiis, quæ ille suscepit in gratiam campfiorum.

Secunda utilitas est, quia deinde invicem, quid simile committeret fortè correspondens Placentinus huic Mercatori Panormitano, & ita hic Panormitanus lucrabitur suas similes provisiones.

Tertia utilitas est, ut ille correspondens habeat multa credita ex Recambiis, per quæ multis fortè debitis Mercatoris Panormitani satisfacere possit.

Quarta, ne alii, qui campfioris familiares non sunt, cognoscant rationem negotiorum ipsius campfioris, quod permaximè cavent prudentes Mercatores.

Quinta, ne se campfior exponat periculo deoquendi si non tutum habeat correspondentem, sicuti tutum cognoscit suum.

Par. III.

§. IV. Quandoquidem tribus modis Cambium cum Recambio celebrari potest, approbatur primus, & secundus, sed reprobaturs tertius.

1. A Sero primò, licitum esse Cambium cum Recambio, si supponas, prædictum Procuratorem Seium habere pecuniam propriam, vel credita propria, vel habere apud se pecuniam Titii Campfioris, vel credita alia exigibilia ejusdem Titii (alias inquam, præter dictum Creditum ex primo Cambio; nam, quando non adest, nisi hoc creditum, dicitur, *mox num. tertio*) de quibus Seius disponere possit (quæ sunt pecunie virtuales, & idem Seius det Caio, seu sibi ipsi, ut Correspondenti ejusdem Caii totum illud pecuniam, quod necessarium est ad extinguendum primum Cambium; det, inquam, vel mutuo, vel ad novum Cambium, seu, quod idem nunc est, ad Recambium Panormi solvendum; quia pecunia actuali, vel virtuali, id est, credito per dictum Recambium, vel Mutuum, habito, solvat Caius, seu extinguat primum Cambium, solvitur Recambium, seu Mutuum, postea Panormi. Aliter, inquam, hunc modum cambiendi esse licitum. Ratio est, quia tunc jam habet Caius, seu Seius, ut Caii Correspondens, pecuniam, sive actualem, sive æquivalentem seu virtutalem (taliam enim, ut sæpè diximus, sunt credita illa exigibilia) qua ipse solvit primum Cambium. Quoniam autem primum cambium modo dicto solutum, iustum est, sequitur quod etiam sit iustum Recambium, id est, cambium secundum, quod solvetur postea Panormi, & etiam sint iusta omnia Recambia, quæ modo supradicto sine fraude continuabuntur, quia easdem condiciones prorsus hæc continuata Recambia habent, quas habet primum cambium, ut supponimus.

2. Aliter secundò, esse etiam, immò multò magis, licitum, si supponas campfarium, id est, Caium habere amicum nomine, v. g. Antonium, Placentiæ, qui Antonius cum habeat, unde solvat, literas pro ipso Caio acceptet, & solvat. Ratio est clara, nam qui per amicum solvit, satis dicitur solvere per seipsum. Atque idem erit, si ad Antonium non scribat Caius, sed scribat Titius campfior dicens, ut sub sua fide Antonius acceptet, solvatque cambium Seio correspondenti ipsius Titii. Ratio est, quia pari modo tunc solvit Caius per alium; id quod est perinde, ac si per seipsum solvat.

3. Hæc duo dicta jam sunt ætate nostra, vel satis certa, vel satis probabilia, (quamvis Sciam, nonnullos citatos §. *præced. n. 1.* mordicus priori dicto contradixisse) unde sequitur, ut cambium, & recambium usurpata altero ex his modis dictis n. 1. & 2. iustè, & licitè apud banos negotiatores exerceri possint. Ita DD. citati d. §. *præced. n. 1.*

Iam verò maxima difficultas est: An sit etiam licitus tertius alius modus; Quando scilicet prædictus Seius correspondens utriusque scilicet Caii, & Titii nihil aliud habeat nisi ipsum creditum Titii contra Caium.

4. Et difficultas consistit in eo: An tunc Caio possit Seius vendere, vel mutare, vel ad Cambium solvendum Panormi, dare illud creditum, quod certè etiam, & ipsum est pecunia virtualis, sicut cætera alia credita, qua virtuali pecunia habita, vel per emptionem, vel per recambium, vel quocunque simili tandem modo à Caio, idem Caius, seu Seius, ut Caii correspondens, solvat primum cambium, illudque extinguat, sicuti modò n. 1. extinguere idem cambium potuit Seius, mutando, vel dando ipsi Caio ad recambium, credita, quæ erant alia ab hoc credito primi cambii, quod nunc primò solvendum, seu extinguendum est Placentiæ.

5. Et quidem aliqui, quos non nominat D. Iugo, d. 28. de *Iust. n. 92.* affirmant, licitè possi. Primum, quia etiam illud creditum est pretio æstimabile. Quare sicuti illud posset vendi, mutuari, dari ad cambium aliis, sic poterit Caio, seu ejus Procuratori: quo habito, quasi habita pecunia poterit Caius primum cambium solvere.

B b 2

6. Secun

6. Secundò quia Scius Procurator Titii, posito, quod in sua potestate est hoc edictum, de quo disponere potest, iam habet fidem qua tantum ab alio Tertio mutuari possit: ergo iam est potens dare Caio pecuniam, quæ non sit ipsiusmet creditum, quam potentiam satis esse docet Lellius lib. 2. cap. 23. n. 61. ad iustificandum hoc cambium.

7. Verum ipse Delugo l. e. cum quo sentio, & Patres Sacre Congregationis apud eundem, nolunt, id tantum licitum admittere. Ratio potissima breviter est, quia, quamvis ejusmodi creditum contra Caium possit aliis vendi vel dari ad cambium; non tamen potest ipsi Caio debitori, seu, quod nunc idem est, prædicto Scio, qui est correspondens dicti Caii debitoris. Id autem probatur facile, nam ex hac donatione, seu venditione confurgeret in Caio Jus Justitiæ ad se ipsum, quod est impossibile, cum Justitia essentialiter sit ad alterum. Sequela probatur, quia sic Cajus emerit creditum contra se ipsum; emerit enim Jus exigendi illam pecuniam à se ipso: ergo confurgeret Jus Justitiæ contra se.

8. Quod si dicas, emere ejusmodi creditum, nihil aliud esse, nisi ipsi Caio remitti debitum, tunc aliud fortius argumentum te urgebit: Emere hoc creditum nihil est aliud per te, nisi remitti à Creditore debitum, seu haberi illud pro soluto. Ergo si sic iam est solutum, seu extinctum debitum cambii, nihil postea poterit solvi, seu extingui, quia jam supponis per hanc remissionem omne debitum esse solutum, & extinctum: non poterit enim solvi, quod jam antea solutum fuit.

9. Confirmatur, quia cambium est essentialiter permutatio pecunie cum pecunia; ergo duplex intervenire debet pecunia, sive talis, saltem virtualis, seu in credito, nimirum altera, quam do, altera, quam recipio; sed in casu nostro unum est creditum, atque adeo una pecunia; ergo tunc non permutabitur una pecunia cum alia, ergo non erit cambium, ergo neque hæc remissio erit solutio cambii.

10. Dices: Esto, hæc sit mera remissio, atque adeo non sit solutio vera cambii, satis nobis est, quod jam per dictam remissionem extinguatur primum cambium; hoc autem extincto, accipiet inmediate postea Caius, seu Scius ut Caji correspondens, pecuniam ad secundum cambium, seu ad recambium solvendam Panormi, nam volet voluntarie ex gratitudineolvere capitale, & lucra primi cambii, licet sibi immediate antea remissa, quæ est doctrina Naldi allata à nobis supra, §. 2. n. 6.

11. Respondeo, id speculative aliquo tandem modo defendi posse, non adeo sum hebes, ut non videam: tamen negare non potes, esse diffillimum, & incredibile, ut ejusmodi modus ferid, & non palliare ad regendam usuram fiat: nunquam enim mihi persuadebis Mercatorem, seu campfore, suo iuhantem lucro, seu Scium prædictum nomine campforis, ex vero animo remittere totum creditum. Nec item mihi persuadere poteris, inopem campforium velle retrodonare pecuniam, quæ sibi remissa est, quamque immediate ante, ut sibi remissam acceptaret, velleque, se continuare debitorem ejus pecunie, ejus solutio ipsi condonata iam fuit.

12. Ad rationem contrariæ opinionis allatam num. 5. jam pater, quia illud creditum est vendibile alteri, non vero ipsi Caio debitori.

Ad allatam verò num. 6. facile respondetur, nam esto, possit dictus Scius mutuo accipere ab aliis, ac de facto non accipit, sed vendit, seu dat Caio illud ipsum creditum, quod habet contra eundem Caium: id, quod jam inane prorsus esse ad effectum, de quo loquimur, probatum est. Lellius ergo dicto num. 7. allatus, si admittendus est, debet intelligi sano modo, nimirum quod sufficiat posse pecuniam mutuari, sed cum effectu, ut scilicet re ipsa mutuetur.

13. Verum, objicies contra hanc doctrinam nostram sic. Multi Doctores vocant probabilem opinionem affirmantem, cum uno illo credito posse exhiberi totum hoc negotium, multo magis, quia hæc sententia dicitur ap-

probata à Pio Quinto pro Bononienfibus, ergo non dicitur illa rei: etiam in praxi possit.

14. Respondeo: Nec Pius Quintus, nec Doctores, qui nominatim citantur pro sententia affirmatæ loquuntur de nostro casu, seu expresse de calibus, seu modis cambiendi num. 1. & 2. allatis, & quæ solum appropinquat nostram doctrinam, ejusmodi auctoritate illorum præstat.

Verba aliquorum ex his in medium proferantur. 15. Et quidem incipiamus à verbis Pii V. quæ, ut licet fuerint data ad Bononienfes, ejusmodi sententia per se non possit dari danari à Cambio, & facere le l'ame no recapitate sopra essi datori, è così tenerli in; Cambi che faranno rimborso ai da chi haver à preso i danari, & Pius. Qui approbat quidem Cambium, & recambium, sed nihil statuit de modo cambiendi, sive de primo, de secundo, sive de tertio paulo ante à nobis indicato, id enim reliquit Theologis decernendum.

16. Quoad Doctores, sufficiat asserere verba eorum, qui magis apparenter alicui videri possent esse contrarios. Primum quasi agmen ducens sit Lellius lib. 2. cap. 23. num. 61. Verum ejus verba sunt hujusmodi: Si hoc Cambium esset injustum, id ideo esset quia Campforius non habet pecunias in eo loco. At sufficit, si habeat in credito quod Amicum, qui casibi det mutuo, vel ad Cambium, & docet Navarrus, Hæc ille. Notas? In credito, quod Amicum, qui casibi det mutuo, nunquam verò dicit, non dem credito.

17. Secundò, solet citari Marcus Serræ, 2. de 2. 2. 77. art. 4. At ipse sic habet: Probabile est, licet non est Cambium quod dirigatur ad locum, ubi Campforius, nec alius propter nam, nec fidem, nec Correspondentem aut Procuratorem habet, sed Campfor exhibet Campforium suum. Fallitur, quia ibi respondet, & solvat ex pecuniis ipsius Campforis postea eandem pecuniam per aliud Cambium remittit, &c.

Vides? Nihil de nostro casu circa illud unum creditum, nam ex pecuniis ipsius Campforis, dicitur quod primus cambiendi modus allatus, & approbatus à nobis num. 1. non verò dicit ex illo solo credito, qui est totus cambiendi modus, à nobis n. 7. reprobatus.

18. Tertio, citant aliqui Dianam p. 1. r. 8. ref. 1. & 2. r. 8. ref. 67. Sed ejus verba dicta primæ partis, sic leguntur: Si Campfor mittat literas ad proprium Fallorem, quibus mediantibus, ex pecunia sua, vel aliena Fallor dicit Cambium ab ipso Fallore collatum persolvat, debet illi per literas ad eundem Fallorem remissio, cum non licet eadem Campfori, ut ex sua propria pecunia illud finiat persolvatur? Hæc ibi.

Deinde verò in dicta p. 9. loc. citat. eandem Dianam ita confirmat, ut priorius nihil aliud addat præterea proponit enim in hunc modum: An licitum sit Cambium quando Responder ex pecuniis ipsius Campforis campforium primum Cambium, modo quo dictum est in prima parte? Et sic respondet: Negativam sententiam probabilem esse existimavi loc. cit. & consulendam: affirmativam tamen probabilem esse dixi. Hæc ille. In quibus locis præterea de casu, de quo nos loquimur.

19. Dices, ergo Diana p. 1. r. 8. ref. 3. sibi ipsi opposuit, nam alibi docet, Correspondentem campforis posse esse pauperimum. Si ergo potest esse pauperimum, nihil aliud habebit, nisi unum illud creditum campforis, quo scilicet totum hoc negotium expedirendum sit.

20. Respondeo, Dianam sibi non esse repugnante nam statim addit: Diu modo substantialia prædicta Cambii talis Correspondens efficiat, literasque mittat, & alia necessaria faciat. At supra, tanquam necessarium posuit, ut Campforius saltem pecunia Campforis, vel ab altero mutuo respondens saltem cambium; quo pacto videtur, ipsius Campforis, solvat primum cambium; quo pacto pauperimum, tunc respondentem posse esse campfore pauperimum, tunc non propria, sed aliena pecunia (at certe nunquam ex uno credito) extinguere primum Cambium potest.

21. Hæc pauca sufficiunt, ut diligenter advertas, hanc Theologum qui questionum apices non conobscure nec accurate distinguit, facile labi, dum; quod non

legit probabile, confundit cum alio, quod ejusmodi fortasse non est. Id timeo, ne occurrat in Tractatu de Cambiis, nam dum legis, multos Auctores citati pro approbationibus cambium ad Numulinas expediendum à Correspondente campforis, etiam pauperis, putas, citari item pro eo casu, quo non nisi per illud unum creditum ejusdem campforis, modo à nobis explicato, & rejecto, expeditur. Prudentius igitur Delugo loco citato, cum aliquos Doctores affectat approbantes ejusmodi cambium, signatè notat num. 77. illos docere, esse id licitum cum aliquibus moderatioribus, inter quas prof. Etò hæc, de qua hæctenus disputavimus, præcipuum locum tenere debet, ut scilicet habeatur alia pecunia, sive realiter, sive æquivalenter, præter ipsum unum creditum, quod est contra campforium.

§. V. Praxis, quoad eos, qui sumunt operâ alterius, ad expedienda Cambia, & Recambia.

1. Posita jam nostra sententia, practicè omnino suscipienda, sic, claritatis gratia, quotidianum casum proponamus, & dissolvamus.

2. Vidua, vel quilibet non Mercator dat viro indigenti, verbi gratià Caio, centum aureos ad Cambium, sive Neapoli, sive Placentiâ, sive alibi solvendum; & quia neuter habet ibi Correspondentem, confugit ad hominem, verbi gratià, nomine Antonium, hic Patronum existentem, qui habet in illis locis Correspondentem, seu Procuratorem nomine Scium, & rogant, ut ipse Antonius acceptet, dirigatque dicti cambii negotium. Annuit Antonius, format literas juxta formulas cambii, & mittit ad suum dictum Correspondentem Scium, idque nomine Viduæ, & Caii prædictorum sic volentium, qui Scius acceptat, solvit, remittitque Recambium. Tunc autem, tum Antonius, tum Scius licet pro suis laboribus confectas acquirunt Provisiones. Potestne igitur sine injustitia, vel peccato adiri prædictus Antonius quicunque tandem in sit; & quemcumque habeat Correspondentem?

3. Respondeo, esse bene ex prædictis distinguendum. Si enim Antonius, ejusque Correspondens sint viri locupletes vel qui habeant alia contra alios credita, licet, & justè ad eorum operam confugietur: sed injustè, & illicitè, si sint ita pauperes, ut non habeant alia credita, de quibus disponere possint, nisi illud illius Viduæ. Ratio ex proximè allatis ducenda est. Nam, si habent pecuniam, vel alia credita, potest Correspondens in primo cambio, & Antonius in Recambio, vel Recambiis (quæ subinde solent continuatè fieri) mutare pecuniam Caio, vel eandem dare ad Cambium eidem Caio. Potest, inquam, & de facto; licet enim id à Mercatoribus explicite non advertatur, cum tamen ipsi habeant intentionem expediendi cambia, meliori modo, quo licet possint, tacitè mutant, vel dant ad cambium, quando pecuniam, vel illa alia credita habentes, transferunt credita; & debita in libros rationum dari, & accepti. Verum, si dictus Antonius, ejusque Correspondens, nec pecuniam habent, nec prædicta alia credita, non possunt, nisi illud unicum creditum, quod habent, vendere, vel dare mutuum ipsi debitori Caio vel ejus Procuratori, quod tamen non est aptum, ad extinguendum primum cambium jam §. præcedente, probatum est.

4. Quod si ponas, Antonium pauperem, & omnino ineptum, sed Scium Correspondentem divitem, seu modo dicto idoneum ad solvendum cambium, tunc dico, posse justè, & licet fieri primum cambium, quod extinguere debet Scius, qui habet undè, sed non posse justè, & licet fieri Recambium, quod debet extinguere Antonius, qui supponitur non habere, undè solvat.

5. Quoniam ergo; in nostris Regionibus, ex illis qui hoc officium continuandi cambia exercent, aliqui

sunt locupletes, qualis sunt Mercatores satis à nobis cogniti, qui mercaturam exercent, ut, undè, & præsumunt habere alibi Correspondentes, qui, vel ex se, vel ex ipsorum Mercatorum bonis apti sint; Aliqui vero sint satis pauperes, qui contra, præsumunt, non nisi sibi similes habere Correspondentes, idè ego semper consilium dedi, ut probi Negotiatores ad Mercatores illos locupletes confugerent, solitas ipsis dantes provisiones pro tali continuatione, semper enim judicavi, illicitè, atque adeo cum æquæ restitutionis recurri ad pauperes illos Continuatores, sique propter rationem jam dictam quia sicuti Mercatores illi præsumunt habere pecuniam aliam, vel alia credita, sic hi pauperes non habere, præsumuntur. Hinc etiam sequitur, ut pauperes hi Continuatores non possint justè accipere provisiones, cum nullam operam utilem exhibeant, dum ad nullum cambium reale, vel solvendum, vel finendum concurrunt; Vt interius tacam non semel contragisse, hos Continuatores infamè note, ne literas missis quidem, sed ad suum arbitrium domi conscripserit, quas voluerit; qua ratione illud cambium siccum, & usurarium fuisse vel carum videt.

6. Atque ex his etiam cognita nobis erit praxis, quam hæc declarandam non multò ante §. 1. art. 26. promisi, qua ratione scilicet se gerat Vidua, & quicumque homo non magnæ literaturæ, qui non cognoscunt tot conditiones, quot in cambio justo intercurrere debent. Dico enim prudentes, & sine rationabili scrupulo hos, posse dare cambium Mercatoribus locupletibus, nec manifestè malis, qui sub sua cura recipiunt expedire ea, quæ sunt necessaria ad Cambium, & Recambium; & de hoc modo dicam clariùs, §. 7.

Dico item, te posse dare ad cambium, cuiuslibet, confugiendo tamen promittendis, remittendisque litteris, non quidem ad illos inopes Continuatores, sed ad prædictos Mercatores, qui hæc negotia cambiorum exercere solent quia sic prudenter præsumere potes, hos, ut expertos non errare, & ut bonos, nolle facere in conditionibus necessariò ponendis, ac denique, ut divites habere, unde cambia prædictis duobus illis modis licitis solvant.

Dico: Delictum nunquam est præsumendum, ergo cur ego d. beam præsumere illos, quamvis inopes continuatores delinquere, & injustam praxim solvendi cambia exercere; judicabo bonos, & bona fide ad eos, eorumque correspondentes confugiam.

7. Resp. Delictum nunquam est præsumendum, ut hominè ad aliquam praxim condemnem. At ut m. x. conscientia consulam, & ut certè & justo titulo lucrum ex alienis pecuniis accipiam, debeo non sub dubio, sed certò iustitiam cognoscere, quæ certitudo hic, spectata illorum inopia, non adest. Et quidem magni momenti est prædicta ratio; non enim ego possum (ut alibi fusiùs dictum est) mihi sumere rem certò alienam ab alio possitam si debitem esse meam, quia illi faveret possessor; ergo, neque ego possum lucrum ex pecunia, quæ alius certò, ut suam possidet mihi sumere, prætextu cambii, de quo dubito, an sit verum, & justum, atque adeo, an adit mihi verus titulus sumendi.

8. Respondeo secundo, delictum non esse præsumendum in dubio, & quando non adest evidens conjectura delicti, at nunc videor satis prudenter dubitare, spectata paupertate dictorum continuatorum, ipsos alia credita non habere, de quibus disponere possint.

9. Dico (de quo disponere possint) nam etiam si habeant credita aliorum, qui pari modo ad ipsos confugiant, si tamen eorum creditorum ipsi non sunt Domini, nec à Domino liberam habent potestatem de iis disponendi; qua ratione ea credita valent aliis vendi, vel dari; certè nulliter dat utur. Quod si ejusmodi correspondentes, quamvis pauperes de prædictis aliorum creditis disponere ex Dominorum voluntate possint (quod in his pauperibus non est præsumendum) jam non est, mus in casu, nec enim jam alia credita haberent, quæ dare possent ad cambium, vel mutare, &c.

10. Denique propter hæc, & similia viri timorati tantum illud consilium dant, ut in contractu Cambii, qui

B b 3 solet

solet coram Notario celebrari, semper scribatur nominatum persona, quae officium agit Correspondentis, & in casu mutationis, ut Campfor obligetur mutationem Campfario notam facere, aliumque qui supponitur, nominare; nam hoc modo facile cognoscetur, an is aptus sit, ad praedictas necessarias translationes dati, & accepti, de quibus dictum est, peragendas.

§. I. De pactis, quae solent apponi in contractu Cambii.

Pactum de pena ex Mora.

1. Primum pactum solet esse, ut si Campfarius sit in Mora solvendi Cambium; idque sua culpa, teneatur solvere Campfiori interesse lucris cessantis, & damni emergentis iuxta legittimas regulas ejusmodi lucris, & damni. Quaes igitur, an licitum sit ejusmodi pactum?

Respondeo, esse licitum, ex *Less. l. 2. c. 23. n. 69.* quia Campfor ex culpa aliena damnum pati non debet. Adverte tamen id, quod *supra*, hoc eodem c. 5. §. 1. num. 17. monui, jam nunc id esse consuetum in praxi, ut Campfor ex conventionione cum Campfario suscipiat apud se curam solvendi, & finiendi Cambium, quare, hac conventionione posita, nihil ex praedicta Mora debetur Campfiori, quia nulla culpa est in Campfario.

Pactum de obligatione ad recambiendum.

2. Secundum pactum esse solet, ut, si elapso tempore solutionis, campfarius sua culpa non solvit in loco condito, quod debet, obligetur ad recambiendum, id est, ad accipiendam eandem summam ad Recambium, qua summa solvit primum cambium. Quaes igitur, an id pactum sit justum?

Respondeo, esse justum, si ex ejusmodi Recambio campfor tantum habeat, quantum verè ex Mora solvendi, ipsi cessat de lucro; sed si justum non esset, quia esset onus superadditum. Ita *Less. loc. cit. n. 38.* Recole tamen, iterum, conventionem, quam modò recolui *num. precedente*, qua scilicet campfor suscipit sibi obligationem ad curandum de Recambio.

Pactum de continuando Cambio.

3. Tertium pactum esse solet, ut postquam literae à Correspondente redeunt, Placentia, v. g. Panonium cum Recambio, si campfarius pecuniam debitam numerato Panonni non solvat, intelligatur iterum fieri tertium Recambium, & sic continuare, &c. Quaes igitur, an hoc pactum sit justum?

Respondeo, justum esse pactum, si fiat de lucro, quantum campfiori cessat, vel quantum eidem emergit de damno, quantum nimirum acquisivisset, si alteri dedisset suam pecuniam ad cambium, vel deductis deducendis, alias negotiationes inivisset. Campfor enim non debet suis lucris privari ex culpa Campfarii.

Dices: Ergo numquam haec executio haberi poterit, & recuperari suum à campfore, quia semper campfarius dicit, se bene satisfacere per novum cambium. Respondeo. Nego consequentiam. Nam ut colligis ex dictis §. 2. Campfor libere celebrat novum cambium, quare poterit illud non celebrare, & consequenter Recambium non facere, & sic poterit cogere campfarium ad reddendum numerato capitale, & lucrum inde acquisitum.

Pactum de solvendo in eodem loco.

4. Quartum consuevit esse, ut non solvatur cambium in loco, ubi destinatur solutio, sed omnino in eodem loco, ubi datur, v. g. in exemplis *supra* positis, non Placentiae, sed Panormi. Quaes igitur, an hoc pactum sit justum?

Respondeo, hoc pactum nimis clare esse iniquum, quia destruit naturam contractus cambii, ut satis dictum est

supra c. 4. §. 2. n. 7. & hoc c. 5. §. 1. n. 14. quod tamen quid in proprio loco hic, ubi de pactis agitur, fuit notandum.

Pactum, ut pars soluta intelligatur de lucro.

5. Quintum pactum, ut non obligetur idem campfor sumere partem pecuniae, quam campfarius forte datur campfiori, computando in capitale, sed possit dicta cambiorum computare in lucra capitalis, seu cambii, donec omnia lucra solvantur. Quaes ergo, an hoc pactum sit justum?

Respondeo affirmativè, quia quando debetur lucrum ex fructibus ex radice procedentes, solutio prior debetur fructibus, & pro fructibus, *Lege prima, C. de Solutionibus*, iuxta etiam ejusmodi pactum non fieret explicitè, tamen licet ex praxi communi, jam implicitè fieri semper illud intelligitur, ut notat Delugo *ad d. de Infr. n. 16.*

Pactum de adjiciendo lucrum Sorti.

6. Sextum pactum esse solet, ut donec te ipsam numerata pecunia solvantur totum capitale, & lucra capitalis secundi cambii, quod campfarius, seu ejus Procurator accipit à campfore, vel ejus Procuratore possit addere non solum ex summa, quam campfarius accipit ad hoc, ubi primum capbium institutum est, sed etiam ex lucro talis cambii, & rursus, ut in tertio cambio idem capitale idem in quarto, & sic deinceps, uno verbo, ut dependatur lucrum sorti, donec, ut dixi, totum capitale, & lucra omnia numerata solvantur. Quaes igitur, an hoc pactum licitum sit?

7. Respondeo, licitum esse, ut habet Delugo, *l. ex. n. 1.* quia jam lucrum cedit campfiori, qui campfor pactum hoc constare summam capitalis ad idem libitum, & sic aliis dare ad cambium, quare non est ratio, cur non possit, simili modo, dare huic Campfario. Illud adverte, si non procedere, si ab initio pactum institutum fuerit, solveretur interesse, & lucrum totum in fine totius cambii, tunc enim, cum nondum ejusmodi lucrum esset acquisitum campfiori, non posset ipse illud adjicere fortasse, ut patet, & idem Delugo notat *loco cit.* & distinctus n. 11.

Pactum de solvendis Provisionibus.

8. Septimum pactum esse solet, ut campfarius solvat Provisiones. Quaes igitur, an hoc pactum sit justum?

Respondeo: Si pactum fiat, ut campfarius solvat, quae debet ex opera, quam correspondens, vel quilibet alius suscipit pro ipso campfario, aequum est pactum patet. At iniquum erit, si fiat, ut idem campfarius obligetur solvere operam, quam dictus correspondens, vel quilibet alius suscipit pro campfore; hanc enim correspondens exigit ab eodem campfore, cui servit, & alio stipendium non habet, non à campfario. In quatuordecim videtur correspondens suscipere laborem, & operam in gratiam campfarii, pro quibus dictus correspondens poterit suas provisiones legitime taxatas, vel tunc ipsi approbatas à campfario, accipere: Primum, quando ratione campfarii acceptat ejus literas Placentiae.

Secundò, quando quartis, & invenit pecuniam ibi ad secundum cambium, ut primum solvat.

Tertiò, quando illud solvit. Quartò, quando literas ad campfarium remittit Panormum. Porro, cujus sententia sint haec provisiones, diximus *supra* §. 3. num. 5. & hoc potest *Lessius*, *l. 2. cap. 23. numero 55.* qui pro multis variorum locorum varia esse ejusmodi pretia etiam demonstrat.

Pactum de executione in personam, & bona Campfarii.

9. Octavum pactum solet fieri, ut si non solvat campfarius id, quod debet, intelligatur, non solum fieri novum cambium, & continuari Recambia, ut modò

num. 3. dictum est, sed etiam, ut possit idem campfor in campfori personam, quique bona legitime executionem exercere, vel curare, ut in carcere conjiciatur, &c. Id certe Notarii solent ea clausula notare: *Et currentibus, vel non currentibus Cambiis, possit nihilominus is, qui dedit premium cogere recipientem ea sano executionem contra ipsum vel eum cavendo, &c.* Quare ergo, an hoc pactum sit iustum?

Respondeo, clarissime injustum esse pactum. Ratio est, quia, si currunt cambia, & Recambia, iam campfor est per illa satisfactus: per Recambium enim solvitur cambium praecedens, & per Recambium secundum satisficit Recambio primo, & sic de ceteris fortè consequentibus. Qua igitur iustitia campfor iam satisfactus poterit pro soluto debito campforium compellere?

Pactum de dando Pignore.

10. Nonnum pactum solet celebrari, ut campforius det Pignus, vel Fid. iustorem, vel utrumque. Quare ergo, an id sit iustum?

Respondeo. Pactum hoc esse licitum, ac iustum, memini me dixisse *superius*, quia quilibet suum negotium, exercere, quam securissime potest. Iud. in tamen monui, injustum esse, si tunc velit campfor lucrari aliquid titulo periculi, quando enim pignus habet, periculo non substat, unde ergo ex hoc capite aliquid poterit exigere? In hoc igitur casu, quando accipit pignus, vel similem certam securitatem, ex aliis titulis lucrum accipere poterit, ut *ibidem* dictum est. Si campfor nolit pignus, sed ipse assureat, accipiendo in se periculum, ut item, si apud Correspondentem fidejubeat pro campforio, aliquid posse recipere, innumus etiam *superius*, & videri potest Delugo d. 28. de *Iust.* a. n. 124.

Pactum de pretio lucri.

11. Decimum pactum solet esse, ut detur lucrum cambi ad pretium fori, quod currit tempore solutionis, non verò ad pretium, quod fortè tunc currit, quando datur pecunia. Quare igitur, an id sit iustum?

Respondeo, si res est incerta pro aequali periculo campfori, & campforis, dubium scilicet sit, an pretium de crescendo, an crescendo sit, iustum esse pactum, quia par periculum; at, si certò sciatur de incremento, vel decremento, vel totum pactum sit in favorem campforis, injustum esset, quia tunc, vel esset iustitia pro alterutra parte, vel, nimis supra meritum, favoretur campfori.

Pactum de accipiendo Correspondente.

12. Undecimum denique est, ut Campforius obligetur acceptare pro suo Correspondente eundem, qui est Correspondens campforis, sed de hoc dictum est satis *sup.* §. 2. n. 3. & §. 3. n. 4.

§. VII. De Vsu cambiendi per alium.

1. **D**uplici id modo consuevit usurpari; Primum, si tu, quicumque sis, sive vidua, sive pupillus, uno verbo non Mercator, des immediate tuas pecunias ad cambium alicui item non Mercatori, & ex utriusque consensu conveniat is, sive Mercatorem alicquem, sive continuatorem, ut *supra* vocavimus, cambiorum, qui vobis provideat de Correspondente in loco distanti, in quo solvendum est cambium. Correspondens verò acceptet, scribat, omniaque absolvat, & de hoc modo sufficenter diximus §. 5. n. 6.

Secundo, si tu quicumque item sis, des Titio Mercatori, seu campfori tuas pecunias, ut ipse, cum tuo moderato lucro, & suis consuetis pensionibus, illas tradat ad cambium fortè perentibus: quare tu nihil agas,

sed solum contritus pecuniam; ipse autem Mercator tanquam tuus locus, cambia, & recambia instituat, finiatque. De hoc posteriore modo hic breviter age dimittit.

2. De eo primo. Certum est (sunt verba Delugo, d. 28. de *Iust.* num. 130.) peccare eos, qui dant pecunias suas Campforibus, ut lucrantur per cambia, & participant de lucro, si sciant, vel timeant, Campforem daturum esse ad cambia illicita, & usuraria, secus, quando cedunt non nisi ad cambia licita daturum. Hæc ille. Nota illud (si timeant) utique rationabiliter; id, quod confirmat ea, quæ dicta sunt paulò antè §. 5. de cambientibus per pauperes illos continuatores, &c. Posita autem idoneitate Mercatoris.

3. Dico secundo. Ut facilius tuum etiam determinatum lucrum sine scrupulo, & certò habeas, quando per socium, quasi per mediatorem, exercere vis cambium, securus erit modus, si cum dicto Mercatore tres contractus (qui possunt sanè fieri, sive in una, sive in pluribus scripturis) in eas: In primo celebres contractum Societatis, in quo tu te obligas tantam pecuniam exponere, ille suam industriam conferet de hoc contractu Societatis suo loco latè agemus *inferius*. In secundo, ille se obliget, ad assurendum tibi capitale. In tertio, ille idem se obliget, ad assurendum tibi aliquod moderatum lucrum, pro his tamen oneribus in secundo, & tertio contractu impositis Mercatori, dabis ipsi aliquam moderatam mercedem. Ex figuratione casus res fiet clarior. Tu centum, v. g. aureos exponis Societati, Mercator, seu locus promittit, se eos negotiorum per annum, dando illos ad legitima cambia, & recambia. Suppone autem, quod Iudicio prudentis viri in prædictis recambis sint acquirendi ex lucro, aurei triginta, rectè ex vi primi contractus, qui est pure Societatis, ex hoc lucro tibi cedunt quindecim aurei, quindecim verò cedent Mercatori socio. At verò pro secundo, & tertio contractu, per quos Mercator tibi assureat dictum capitale centum aureorum, & aliquod determinatum lucrum: debet idem Mercator aliquid habere pro hac assurance, quam pro te suscipit. Habeat ergo aureos quinque, quos retinebit sibi ex lucro quindecim aureorum, qui tibi cedere debebant ex vi primi contractus Societatis, nam hinc fiet, ut tu denique habeas securum tuum capitale, & aureos decem de lucro; ille verò habeat aureos viginti.

4. Hunc modum negotiandi esse licitum, ex eo patet quod singuli illi contractus, seorsim celebrati liciti sunt, ergo, etiam, & unitim, quia unio non mutat, unde, nec vitiat naturam contractus, ut fufius probabitur in citato *T. Astatu de contractu Societatis*.

5. Quod autem etiam hic possit accipi in maiorem tuam securitatem pignus, probat eadem ratio, quam *supra* §. 6. num. 10. diximus, & in hoc casu, de quo hic loquimur signatè, concedit Delugo *disp.* 30. de *Iust.* num. 51.

6. Præterea, quantum sit hoc lucrum, quod tibi tandem cedere debeat, melius Mercatores sine fraude negotiantes decernere debent omnibus circumstantiis expensis, quam possimus nos Theologi. Et meritò quidem Molina 307. allatus à Delugo d. 28. de *Iust.* n. 5. notavit, in his negotiis stari debere praxi Mercatorum, quia melius ipsi noverunt iustitiam pretii in Cambio, quam Theologi. Maxime autem ad id decernendum, valet, si utriusque Socio commodum sit in tali negotiatione tale pretium. Nam illa est æstimatio recta (ait in simili Valentia r. 3. d. 5. q. 2. s. v. 2. v. *Qui autem*) quæ est prudens, & ea est prudentia, quæ utrique parti commoda est. Intellige, in negotiatione dicta ex se iusta.

Denique quatuor consideranda hic esse, præter Regulas generales, ad determinandum ab ipsis Mercatoribus dictum lucrum ex cambio, rectè admonent Theologi.

7. Primum, ut assurectio capitalis non debeat magni, sed moderatè æstimari. Ratio est, quia Mercator

nullo addito iniquo pacto, idque pro duratione temporis designari. Multa complectitur hæc descriptio, cuius si omnia verba separatim explicantur, absoluta erit hæc de Locatione tractatio.

CAPVT I.

Explicans illud descriptionis,

Contractus, quo Locator Conductor, &c.

1. Quandoquidem Contractus est, saltem duorum, ultro, citroque se obligantium, consequenter fit, ut Locator Conductor, & hic illi obligetur in aliquo. Prius igitur de obligationibus Locatoris, tum de obligationibus Conductoris hic agendum breviter erit.

§. I. Obligationes Locatoris.

1. Res Locator obligationes contrahit. Primò, tradendi rem, quam locat minimè vitiatam. Secundò, faciendi aliquas expensas rei locatæ. Tertiò, solvendi melioramenta, quæ ipse imposuit facienda.

Locator ne det rem vitiatam.

Intellige, quæ non sit vitia in ordine ad usum locandæ, v.g. vas locatum ad continendum liquorem sit pertusum, ne equus ad iter agendum sit claudus. Intellige iterum, (non monito Conductore) nam, si hic monitus rem ita vitiatam sub debita iusta mercede velit, nullam recipiet, quoad hoc, injuriam. Ratio autem datæ doctrinæ est manifestata, quia sicuti inter vendentem, & ementem, ita inter Locantem, & Conducentem intervenit implicitum pactum, ut quemadmodum Conductor solvit pretium sine defectu, ita locans rem det sine vitio. Quare si das, v.g. vas pertusum pro sano, omnia damna conductori refarcire debes. Ita Nav. Mol. Filliuc. Sylv. apud Bonac. d. 3. de contract. q. 7. p. 2. n. 3. quia sic damni periculum totum in te suscepisse, præsumendus es.

2. Quid, si inculpabiliter Locator vitium ignoret, vel non avertat?

Respondet. Vel loquimur in foro conscientie, vel in foro externo. In foro conscientie, nulla erit culpa Locatoris, nec obligatio restitutionis damnorum, ut patet ex Regulis Generalibus alibi traditis. Duo tamen debes omnino præstare. Primò, ut quando rem advertis, Conductorem admoneres; ne longius procedat damnum. Secundò, debes à pensione solvenda aliquid demere, juxta quod minus est res utilis Conductori.

3. In foro autem externo ex circumstantiis colligendum, quid præsumi debeat de te, an scilicet ex culpa, an verò inculpate rem vitiosam locaveris. Sic à Iure l. Sed adler, §. 1. ff. locati, non excusatur, qui vas pertusum locat, quia non præsumitur ejus Dominus illum defectum non cognovisse. Contrà, excusatur à Doctoribus is, qui agrum locat, in quo fortè herba inventa est, quæ boves veneno infecit, quia id scivisse Dominus agri non præsumitur.

4. Huc pertinet, ne Locator det rem tributis, & oneribus subiectam, ac si talis non esset; tributa enim, & omnia onera solvi debent à Domino, cuius est res (præsumendo ab aliquo iusto pacto) qui enim sentit commodum integre pensionis, par est, ut sentiat onus. Lege Rebell. l. p. l. 4. q. 9. n. 11. Azor. 3. p. l. 8. c. 8. Caroc. 4. part. §. ad legem finalem, ff. de Iure Fisci, alios citantem.

5. Respondet Primò, si neutri data est possessio, militò magis, si possessio est apud eundem primum. At si possessio sit penes secundum, putò probabilius, hunc secundum esse præferendum, sicuti in pari casu, secundus, cui tradita est rei possessio, præfertur in venditione. Et ratio ulterior est, quia possessio ea, seu ea detentio, quam habet secundus, dat ipsi Ius, ne spoliatur. Ita contra ali-

quos, qui contendunt, esse primum præferendum, docet Azor. loco citato, quest. 5. inducens quasdam decisiones Rotæ ad nostram hanc majorem probabilitatem confirmandam.

6. Huc denique pertinet, ne Locator locet rem, de qua disponere non potest; tunc enim traderet rem, quasi substantialiter vitiatam, ut ex se patet.

7. Quid, si res sit æquè communis pluribus, & unus velit rem communem alteri locare, alter verò nolit?

8. Respondet. Assero Primò, valere locationem, si socius sine iusta causa dissentiat; socio tamen debetur pars pensionis, quamvis res locetur, absque ipsius consensu, quia adhuc illa pars est fructus rei suæ.

9. Assero rursus, si alter ex dictis sociis habet notabiliter majus Ius, huic, utpote principali competere Ius locandi.

10. Assero tertiò, eum, qui vult locare rem personæ honestæ, præferri ei socio, qui vult locare inhonestæ, nisi hæc plus offerat.

11. Assero quartò, quando socii sunt æqualis Iuris, & propter aliquam causam dissentiant, vel per sortes, vel per Iudicem contentionem dissolvendam fore. Lege Bonacina d. 3. de contr. q. 7. p. 1. n. 7. alios citantem.

An locator teneatur ad expensas rei locatæ.

12. Non est sermo, quando sive tacite, sive expresse præcessit aliquo pactum, vel quando consuetudo iusta, & legitima Regionis est, ut Locator, non solvat expensas, sed loquimur, nullo præcedente pacto, vel consuetudine.

13. Et quidem aliæ ex his expensis sunt necessariae, aliæ, licet non necessariae, sunt tamen utiles, ut si illæ factæ fuissent ad plantandam vineam in agro, &c. alæ, nec utiles, nec necessariae, sed solum facientes ad ornatum, quas voluptuarias lib. 8. in Decalog. tractatu 3. cap. 3. §. 5. num. 13. appellavimus, ut sunt fontes, statuae, &c.

De expensis necessariis.

14. Primò ergo, si de necessariis loquamur, est distinguendum: Vel sunt necessariae ad colligendum, v.g. fructus ex agro, ut est arare, fodere, merere, & hæc facere, pertinere ad conductorem, non est dubium: vel sunt necessariae ad usum, hoc est, ut conductor possit uti re conducta, quale est reficere tectum domus locatæ, vel reparare murum minantem ruinam; quale est etiam, agro necessariae fossas, & aggeres facere, ne officiant flumina; quale etiam est calceos ferreos apponere equis, ad iter agendum; quale denique est medicamenta adhibere eidem equo infirmo, ne sit ineptus ad ambulandum, &c. & hæc expensas facere, seu quod expensum est, pro illis solvere, pertinet ad Locatorem, quia is debet tradere Conductori rem aptam communi usui, unde, & eam non aptam, aptam reddere. Quod si eas compensare renuat Locator, potest Conductor sibi, ut vult Delugo d. 29. de Iust. n. 67. Molin. d. 496. num. 3. occultè compensare, vel sibi retinere rem locatam, donec ejus usu recompensetur expensæ in ea factæ, quia præsumendo à pacto, vel consuetudine, id probat eadem ratio modò dicta. Non ergo assentior Antonio Gomez 2. tom. variar. ca. 3. putanti, hæc de quibus loquimur, expensas si modicæ sunt, pertinere ad Conductorem, non, inquam, assentior, quia, si illud pactum, vel consuetudo non interfuit, eadem ratio, quæ probat de expensis notabilibus, probat de modicis.

De expensis non necessariis, &c.

15. Secundò, si loquamur de expensis non necessariis, sed tamen, quæ non reddant rem locatam meliorem, & utilitorem, sed solum faciant ad ornatum, vel ad meram commoditatem Conductoris, quas vocamus voluptua-

voluptuarias, ad solvendas non obligari puto Locatorem, quia non adest ad has consensus ipsius Locatoris; sibi igitur imputet Conductor, si tales fecit expensas. Excipere autem semper debemus, nisi Locator expresse, vel tacite illas approbaverit, ut ex se patet.

16. Tertio denique, si loquatur de expensis, quamvis non necessariis, iis tamen, quae reddant rem utilior-rem, ut si Locator plantaverit vineam in agro condu-cto, &c. pari modo non est solvendas docent Mol. loc. cit. num. 3. Delug. loc. cit. num. 68. idque propter eandem rationem, & ad quasdam leges, quae huic dicto contra-ctui videntur. Respondent idem, eas loqui, quando adest tacitus, vel expressus consensus Locatoris, & quidem Locator tacite videtur consentire in expensis non mul-tum gravibus, quia equitas id requirit; praesertim, quan-do rem locatam meliorem per illas expensas reddidit conductor.

17. Ego dicto lib. 8. Dec. attuli eundem Delug. d. 17. de iust. num. 53. ubi dicit, Possessorem bonae fidei (qualis certe est Locator) imò & mala fidei posse exigere à Do-mino rei expensas, & Dominum obligari eas compensa-re, si melioramenta sunt necessaria, vel utilia, non vero, si voluptuaria. Ne ergo hoc, (vel uti 12) & illud, quod nu-mero precedente diximus ex eodem Delugo, sit sibi re-pugnans, intellige in priore loco ipsum Delugo loqui absolute; in posteriore hoc loqui, Domino consentiente tacite, vel expresse, nam, quia tacite Dominus consentire praesumitur, quoties melioramenta rem utilem reddunt ipsi Locatori, idè tunc Locator solvere debet expen-sas in utilibus melioramentis factas. Ita puto, hæc duo Delugo, imò, & Molinae, ab eodem citati, dicta posse conciliari.

18. Addit item idem Delugo duo. Primò, posse Con-ductorem ea melioramenta, de quibus nunc loquimur, sibi sumere, si sine detrimento rei conductæ separari, vel extrahi possunt.

Secundò, id non posse fieri ab Emphyteuta, quia Em-phyteus ex sua prima institutione ordinata est ad me-liorandum prædium, quare ad illa semper adest consen-sus Domini illud concedentis: atque adeo ea meliora-menta sibi appropriare iuste Dominus, soluto pretio po-terit, ut dicam cum de Emphyteusi.

Denique lege præcitatum locum libri octavi in Decalogum, nam lib. 8. in Decalog. tract. 3. c. 3. §. 5. nonnulla invenies scitu necessaria de ejusmodi melioramentis.

Locator tenetur ad expensas pro melioramentis, ad qua se forte obligavit.

19. Hactenus dictum est de melioramentis, quæ ex se facit conductor: nunc de iisdem dicendum est, quæ faci-enda imponit Conductori Locator. In quo casu tria sunt explicanda, unum certum, duo controversa.

20. Certum est, si Locator imposuit, ut fierent dicta melioramenta non necessaria, sive utilia, sive non, idque expresse suis expensis, certum est, inquam, deberi à Lo-catore dictas expensas: quod sanè probatione non in-diget, quia sic Locator jam consentit, imò promissit, expensas refarcire.

21. Controversum autem est primò, An, si Locator imposuit, ut fierent prædicta melioramenta, sed non explicatum fuit, cuius expensis, an, inquam, ad Locato-rem pertineat, an ad Conductorem huiusmodi expensa-rum solutio?

22. Respondeo, Molina disp. 496. ait, pertinere ad Locatorem. Verùm Delugo lib. 29. de iust. num. 69. melius ait, pertinere ad Conductorem, & meritò, quia, dum Locator proponit, & conductor se obligat ad ea melioramenta, se etiam obligat ad ea, quæ sunt neces-saria ad talia melioramenta faciendâ, & consequenter ad expensas; qui enim se obligat ad finem, etiam se obligat ad media necessaria: Sicut, si te obligas ad sol-vendam pensionem in loco à te distante, te etiam obli-gas ad expensas asportationis pecuniæ ad illum locum,

Semper intellige, si conductor sustineat hoc onus, quod aliunde, sive ab ipsa utilitate forte eunda à meliora-mentis, sive ex alio capite non compensetur, debere id ali-quo modo à re Locatore compensari, ipsa naturalis æquitas dictat.

Ad ejusmodi expensas, de quibus hactenus, faciem etiam ill., quæ mox dicetur §. seq. n. 4.

Sublocator, an aliquando tenetur ad expensas prædictas?

23. Controversum est secundò: Quid fiet, quando præter Locatorem adest Sublocator? Vultum, ad per-figurationem casus intelligit expeditus: Petrus Domi-nus fundi illum locat pro quinque annis Caio, Caio, sublocat illum Titio, qui Titius ob spem, quam habet retinendi fundum quinque annis, pro eodem tempore, illum valde meliorat, plantando vineam, insectis au-tem, &c. Idque expendendo de suo. Accidit autem, ut primo anno moriatur Caius Sublocator, unde redi-tur Locatio, & fundus redeat ad ipsum Petrum, impo-rit, horum melioramentorum, sanè utilium, expensis repetere Titius à Caio hæredibus, an à Petro, an ea amitteret? Idem dubium est, si Paulus esset Vindicti-rus dicti fundi per dictos quinque annos, & illum loca-ret Titio, &c.

24. Respondeo, hujus questionis resolutionem de-pendere ex dictis à num. 13. Nam primò, eas expen-sas valebit petere Titius, quas ibidem diximus esse neces-sarias ad usum, nimirum ad hoc, ut ipse Titius sub-conductor uti re subconducta possit. Secundò, alia petere non valebit, sed amitteret, præter illas, ad qua-tacitè, vel expresse Petrus consentit. Tertio, illas, quæ petere potest, necessarium erit ab hæredibus Cai petere. Ratio primi, & secundi dicti est, quia Caius tu-m suum lus per sublocationem transiit in Titium. Quare Titius hoc iure instructus poterit illas expen-sas duntaxat petere, quas Caius potuisset à Petro. Cui ergo Caius potuerit solum petere expensas, quibus ex-presse, vel tacite consentit, & quibus res hæret apud usum, ut modò diximus, has solum iuste Titius pete-rit, & non alias exigere. Ratio tertii dicti est, quia cum Titius à Caio subconduxit Prædium, sed Cai peti-tam nunc representant hæredes, ergo ab his petere po-terit, non ab aliis: est, iidem hæredes deinde possunt à Petro Domino eandem repetere. Ita intelligo respon-sionem, quam Delugo l. c. num. 70. fine, circa hanc ques-tionem videatur afferre.

25. Propter eandem rationem certum est, Subcon-ductorem immediatè debere Sublocatori pensionem sol-vere, non verò primò Locatori, quamvis Domino; cum Sublocatore enim ipse contractum initit. Primo autem Locatori solvere tenebitur ipse primus conductor. No-tant tamen Doctores, ut Mol. Valg. Less. aliique apud Bonac. de contract. d. 5. quest. 7. p. 1. num. 5. bona Subcon-ductoris, si forte inveniantur in domo subconducta, re-manere hypothecata ipsi primò Domino; non tamen negandum, primum Locatorem habere lus, si non im-mediatè, certè mediâtè contra Subconductorem.

Ex occasione immittitur, qui non possit locare?

26. Ex dictis habes, eum non posse aliquid aliud lo-care, qui non potest prædictas observare conditiones, id, quod cum facile sit, pete, si velis, à Doctores co-ratis, multò magis, quia ex dictis à nobis alibi de iis qui contractus inire possunt, facile hoc ipsum decernat, non erit difficile.

§. II. Obligationes Conductoris.

Ad tria item obligatur conductor. Primò, ad io-lutionem pensionis. Secundò, ad aliquas expen-

fas. Tercio, ad reddendam, finito tempore Locationis, ipsam rem integram, sicuti accepit. De singulis sigillatim.

Ex occasione inmutat, quis conducere possit?

2. Eum, qui hæc tria servare non potest, vel à lege prohibetur (ut prohibetur Militæ, agros conducere) conducere non posse, & eum, qui eadem potest servare, conducere posse, sic facile scitu est, sicuti modò dixi de Locatore. Quare à citatis, & citandis ea pete, si placet. Vide etiam *infra*. Nos, ut promissimus, prædictas tres conductoris obligationes separatim explicemus.

Conductor obligatur ad solvendam pensionem.

3. Hæc obligatio luce clarior est; idè enim conductor fruitur re locata, ut pensionem conventam, & certè iustam (sicuti supponimus) solvat. Quanta autem hæc pensio esse debeat, & nonnulla alia, quæ huic pertineret possent, *infra* tradam cap. 4.

Conductor obligatur ad aliquas expensas.

4. Ad illas conductor expensas obligatur, quas modò §. præced. dixi, esse necessarias pro colligendis fructibus. Lege Layman. lib. 3. tractat. 4. cap. 22. num. 4. & communiter. Quid de illis, quæ fortè sunt necessariae ad rem, quam quis conduxit; conservandam? (non dico meliorandam, de hoc enim jam dixi dicto §. præced.) Conduxit domum, v. g. sed ecce imminet incendium. Conduxit agrum, sed ecce ab inopinata alluvione est reparandus, &c. ex quibusnam expensis hæc præstanda, si illa pericula in re conducta accidunt sine tua culpa? Nam, si cum culpa tua, non est dubium à te esse præstanda.

5. Respondeo, Delugo loco citato universaliter docet, seculo pacto, vel consuetudine, ex natura huius contractus conductorem non teneri ad expensas illas, quæ sunt ad perpetuam utilitatem rei locatæ, vel pro longiore tempore conductionis. Ex quibus verbis colligere quis possit, incendium illud domus, & alluvionem illam agri, esse Locatoris expensis avertendâ, quia faciunt ad utilitatem perpetuam rei conductæ. Sed puto, illum non loqui universaliter, sed dumtaxat de expensis faciendis in re ita reparanda, ut reddatur perpetuò melior, ut si murus novus in domo sit ædificandus, &c. At nos hic loquimur solum de avertendis malis, quibus res conductæ periret.

6. Dico igitur, mihi videri esse distinguendum, nam, vel magnis expensis hæc mala sunt avertenda, vel modicis, & ordinariis. Si hoc posterius, debet fieri expensis conductoris. Ratio est, quia, qui rem conduxit, obligatur ad illam ordinariis modis, & consuetis, atque adeo ordinariis expensis custodiendam, & si custodiat, erit in culpa, & consequenter incidet in onus rescindendi totum damnum, quod consequetur: posito enim quòd ipse conductor rem aptam habeat à Locatore, debet idem conductor providere, ne inepta reddatur. Maxime igitur id est notandum; ad mala enim avertenda modicis, & ordinariis expensis, obligaris tu conductor, quia obligaris rem custodire: At ad aptitudinem dandam rei conductæ obligatur Locator, ut docuimus *suprà*, §. præced. num. 14.

7. Confirmatur hæc ex Textu. Item (ait Imperator) prospicere debet conductor, ne aliquid rei lus, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

8. Si autem contingat illud prius, ut scilicet magnis, & extraordinariis expensis ea mala, casu, vel certè sine culpa conductoris occurrentia, sint avertenda, puto (salvo meliori iudicio) esse id præstandum expensis Locatoris, qui est rei Dominus. Ratio est, quia, præciso alio pacto in contrarium, ad hæc extraordinaria non se obli-

gavit conductor, ne tacite quidem, quia nemo in huiusmodi contractibus intelligitur obligari, nisi ad consuetam, & ordinariam. Confirmatur, quia modò dicemus, si casu conductæ res perit, Locatori qui est Dominus, perire: ergo, si sit expendum, ne pereat, Dominus expendere debet, præciso, ut dixi, pacto in contrarium. Cum ergo adsit solum pactum in contractu ipso implicite imbiturum de exiguis expensis, ut modò vidimus, non verò de magnis, de quibus hic loquimur, ideo illas solum debet conductor, non has.

9. Quando autem conductor avertit malum magnis expensis suis (quod facere certè debet, si potest, etiam mutuando sibi pecunias, quia ad hoc etiam, quando sine magno incommodo potest, urget illum obligatio custodiendi) debet eas Locator reddere conductori, & eo nolente, poterit conductor sibi occultè compensare, vel retinere tantundem de pensione, vel etiam, si meliorem modum recuperandi suum non habet, poterit retinere rem locatam, donec ipsi satisfiat ex fructibus, inde percipiendis. Ratio est quia tunc, conductor utilem rem gerit pro Domino, quamvis ad illam ex vi contractus non obligetur. Quæ iustitia postulat, ut sit à Domino rescindendus.

Conductor obligatur reddere eandem rem conductam integram.

10. Id certè maxime est de essentia huius contractus; cum enim res conductæ remaneat in dominio Locatoris, & conductor solum usum illius habuerit, ratio clare dicit, eam totam, integramque esse reddendam.

Hinc obiter collige, alii consumptibilia, v. g. frumentum, vinum, pecuniam nequaquam locari posse (nisi fortè ad pompam, ut, si locares pecuniam auream ad ostensionem, vel ornatum) quia non potes dare alteri ejus usum absolutum, salva re, cum usus ipse rem consumat.

Quid debeat Conductor si res conductæ deterior fiat.

11. Sed quid erit, si res ex aliquo accidenti pereat, vel diminuat? Id certè hic maxime expendunt Doctores. Loquamur prius, si id eveniat ex culpa conductoris, non ex si sine culpa.

12. Et quidem, si culpa, vel pueri sciunt, debere à conductore totum valorem rescindi. Quod autem, & qualis debeat esse ejusmodi culpa ad tantum onus conductori imponendum, dicemus cum de contractu Societatis erit agendum, illud denique resolvemus; tunc committi prædictam culpam cum onere restitutionis in foro conscientie, quando quis non adhibet eam diligentiam in servanda re conductæ, quam adhiberet in re simili sua custodienda.

13. Verum, ut hic in proprio loco id illustremus, breviter recolendum est. Primo, ex legibus dictum, lib. 8. in decal. tract. 3. cap. 2. §. 4. à nobis esse, juridicam culpam esse triplicem, latam, levem, levissimam. Lata est omisso diligentia, quam solent, in simili adhibere prudentes, diligentesque: levis, quam solent diligentiores: levissima quam diligentissimi.

14. Secundò, recolendum est, quod *ibid.* cap. 5. §. 1. diximus nempe eum, qui rem accipit in suam solum commoditatem, ut est in commodato teneri ex culpa levissima: qui verò in utilitatem solam deponentis, ut in deposito gratis accepto, teneri ex dolo, vel lata culpa, non vero ex levi, vel levissima: qui denique in utilitatem utriusque, nempe tum dantis, tum recipientis, ut in locato ubi alter solvit pensionem Locationis, alter utitur re locata teneri ex dolo, vel culpa lata, vel levi, non verò ex levissima. Atque hæc præscindendo ab alio pacto, quod intervenire jussit posset inter contrahentes, ut *ibi* dem, & sæpe alibi notavimus.

15. Tercio, recolendæ sunt dispositiones trium legum, quæ maxime ad rem nostram faciunt. Prima lex, *hæc Merces*, §. *Qui Columnam, ff. locati*: *Qui columnam* (inquit)

Secundò, prædicta quæcunque conduci à Militibus, L. iis, qui obligati sunt Curia, L. Milites, L. Curiales ff. locati, & Curialibus ventantur.

Tertiò, prædicta eadem quæcunque prohibentur conduci à Clericis negotiandi causa, licet idem possint succedere conductori. C. 1. de vir. & honest. Cleric.

Quartò denique, domus vicina habitationi Magistrorum, L. m. C. de studiis liberal. urb. R. m. & l. 1. de studiis literarum, prohibetur locari fabro, aut alijs magistro, quando eorum voces confunderentur. Circa hoc tamen notat Bonac. de contr. quest. 7. part. 1. m. 2. non videri esse in usu, nisi reclamet Magister.

4. Illud quæri hic primò potest: An si quis pauper obtineat facultatem à Pontifice, vel Episcopo petendi elemosynam, possit hoc, (ut ita appellemus) Ius locare, alteri pro tanta pensione sive diurna, sive menstrua, sive annua?

5. Concedit Sanchez, lib. 1. consil. c. 7. dub. 2. quia, inquit, nullo iure id prohibetur, & pauper tunc locat Ius, quod habet, estque contractus fortune, nam, si, v. g. omnibus expensis circumstantiis, locetur facultas petendi elemosynam in hac frequenti Civitate pro pretio decem aureorum, potest evenire, ut Conductor percipiat plus, vel, ut percipiat minus. N. gat. verò Delugo d. 19. de Inst. 4. Ratio eius potissima est, quia, quicquid sit, an sit iustus hic contractus inter conductorem, & locatorem, crit iniustus contra Fideles dantes elemosynam, qui volunt dare pauperi, non verò huic conductori, qui pauper non est.

6. Sed certè responderi potest huic argumento, nam Fideles sic dando, dant mediare ipsi pauperi. Quare prior sententia, quam docet Sanchez approbati potest, modò nihil aliud addatur, quod iniustitiam redoleat. Illud negare non potuit ibidem Delugo, non fore contra voluntatem Fidelium, quando ipse pauper petere per se ipsum nequit, ut petat alius, cui detur ex eadem elemosyna pretium sui laboris.

7. Potest secundò quæri maior explicatio vocis illius Triennium, dum Pontifex prohibet, ne prædicta Ecclesiæ locentur, nisi ad Triennium, De qua re ego sic ratio-cinor:

8. Annus in Iure duplex est: Ita apud Glossam in l. 1. C. de temporibus in integrum Restitut. Bald. ibid. & in l. 1. C. locati. Rebuff. cum Prator ff. de verb. signific. Covar. loc. mox citando: Alius continuus, alius utilis: illum appellarem physicum, hunc verò moralem; Continuum, seu physicus currit, completurque duodecim non interruptis mensibus, etiam si in his dies adsint aliqui, in quibus actor agere non valet, nec reus se defendere, nec operam dare causæ Iudex, quos dies, meritò, vocamus inutiles.

9. Annus autem utilis moralis conflatur, completurque duodecim mensibus, qui careant legalibus impedimentis, puta, quia sint ad litigandum idonei: etiam si plures dies supra duodecim menses physicè continuos sint necessarii, ad complendos duodecim menses litibus aptos.

10. Ex hac certa, & iuridica Anni utriusque significatione manifestè colligitur, duplex esse Triennium. Aliud continuum physicè; Aliud utile moraliter. Illud continet tres annos sine interruptione; Hoc autem complectitur annos tres, dempsit diebus inutilibus, atque adeo comprehendit aliquando quatuor, aliquando quinque, aliquando sex annos, iuxta interruptionem, quam dabunt dies inutiles, eo tempore occurrentes. His habetis:

11. Dico, in extravag. citata, valdè probabile esse, triennium sumi pro triennio utili, hoc est, includere tres annos utiles ei, qui prædium ab Ecclesiâ conducit, atque adeo tres fructificationes, quas dictum prædium progignit. Hoc dictum explicabitur, & probabitur verbis Filiucij tom. 3. tract. 4. cap. 2. num. 8. citatis Navarr. Covar. Ioann. Andr. Barbant, Azor. Quarantiam. Ita etiam docet Barb. in Collect. ad dictam extravag. num. 9.

Par. 111.

referens Ricciū, Bonac. aliosque, qui sic habet: Ita-que, si sit fundus, qui alternis annis tantum sit fertilis, poterit locari ad sex annos; si tertio quoque anno sit fertilis, poterit locari ad novennium; quod iidem Doctores diserte docent. Ratio huius est, quia Annus in Locatione taxatur ex simplici decursu temporis, sed ex decursu cum proventu fructuum. Quare, ubi fundus alternis, vel tertio quoque anno fertilis est, tunc biennium, vel triennium computatur pro annuo tantum spatio: atque ita fundus, qui in sex, vel novem, annos locatur, si hoc toto tempore ter tantum fructus ferat, verè in tres annos locatur; nimirum utiles, & feraces. Hæc Filiuc.

12. Ex quibus vides, quando Pontifex vult locationem scudi Ecclesiastici ad triennium tantum, & non ultra, velle triplicem fructificationem, & consequenter, si pro eiusmodi triplici fructificatione requirantur quatuor anni, vel quinque, vel sex, vel septem, vel plures, semper fore locationem ad triennium. Et ita sumi locationem ad triennium concessam à prædicta extravaganti, notant Doctores allegati.

13. Sed ecce scopulus: Ergo, si ager Ecclesiæ fructificet bis in anno, ut in quibusdam locis accidit, non poterit locari, nisi ad annum, & menses sex.

14. Respondeo: Hunc scopulum non advertunt prædicti Doctores, ego, qui adverti, facili via declinare illum sic volo. Cum sententia asserens, nomine triennij, in hac extravaganti, intelligi annum continuum physicè, qui est annus naturalis, sit satis probabilis, illam u sequi poteris, quando agrum Ecclesiæ, bis in anno ferentem fructus, locaturus es, & sic per tres annos naturales illum tutò, ex dicta probabili sententia locabis.

15. Verum, nondum omnia sunt explicata; Magna enim est cura sciendi, quidnam intelligatur nomine fructificationis.

Dico, non intelligi germinationem herbarum inutilium, quæ sponte ex terra nascuntur, quia nullus huiusmodi germinationem appellat fructificationem, cum ea, vel non colligantur, sed à bestis communibus depascantur, vel certè (ut supponi debet) non sint illi fructus, qui à Conductore, & à Locatore fundi Domino intenduntur.

16. Meritò igitur idem Filiuc. loc. cit. num. 8. initio, dicit fructificationem esse editionem fructus iusti. Fructus autem iustus (ut ego interpretor) est ille, quem fundus more consueto ex cultus emittit, ut frumentum, hordeum, vinum, &c. vel qui communiter, ut fructus expectatur à Colonis, quales sunt glandes, castaneæ, & poma silvestria, quæ etiam sine cultura, sed cum Domini proventu, à terra progignuntur.

17. Meritò item Covar. t. 2. var. lib. 2. cap. 36. n. 6. sic habet: Extravagans Ambrosio intelligenda est in Fundis, seu terris, quæ quolibet anno coluntur, & ex eis fructus, quolibet anno colliguntur. Alioquin, si res Ecclesiæ eius sint conditionis, ut eo quolibet triennio unus tantum fructus percipiantur, poterit in novem annos locari.

18. Hæc Covarruvias. Dixit autem (in fundis, & terris) Nam si nemora, & arbores silvestres singulis annis suos silvestres fructus edant, castaneas, glandes, ligna, &c. certè ea singulis annis fructificationem propriam habere dubitare nullus potest, quia hi sunt fructus, qui ab eiusmodi silvis expectantur à conductore, qui que locantur iusto pretio à Locatore.

19. Ex prædicta doctrina voluit doctus quidam Theologus excusare quendam Abbatem Sanctæ Mariæ de Nemore in Territorio dicto Catamarro, qui superioribus annis locaverat Ecclesiæ suæ fundum ad quinquennium, contendebat enim, eum id legitime potuisse quia in eo quinquennio physico vix triennium utile continebatur.

20. Hæc excusatio pro nostris Siculis regionibus mihi diutius visa est, quia eiusmodi scuda, taltem ut plerumque, apud nos sunt omnibus, & singulis annis fructifera, siquidem, sive frumentum, vel quid simile ferunt.

C c

ex cultura, sive herbas, quæ certe non sunt communes omnibus, nec à Dominis negliguntur, sed venduntur passim, sed locati solent, sed fructibus silvestribus Arborum comparantur: quare, qui ea conducit, colligit singulis annis proportionatos fructus, licet altero anno parciore, altero pinguiore, & qui eadem locat proportionatum item suum pretium semper acquirit.

CAPVT III.

Explicans illud descriptionis,

Ad usum, vel fructum.

1. Ad usum locatur, v.g. vestis, equus, domus, &c. Ad fructum locatur ager, grex, vinea, &c. ex quibus conductor fructus colligere, eosque sibi consumere potest. Sibi, inquam, vel cuius suum sublocavit. Non enim ex vi contractus prohibetur conductor (nisi aliud explicitè, vel implicitè conveniatur) rem sibi locatam alteri sublocare. Vide Laym. lib. 3. tr. 4. c. 22. afferentem illud juris *Nemo prohibetur rem, quam conduxit fruendam, alij locare, si nihil in contrarium conventum fuerit.*

Quando autem affuerit, vel non affuerit implicitè hæc conventio, colligi ex circumstantiis debet. Si enim ego tibi honesto viro locavi domum honestam meam, non potes illam meretrici sublocare, quando id in domus meæ dedecus vertit, & sic in similibus.

2. Vsu consumptibilia non possunt locari, nisi fortè ad pompam, recolo, me dixisse *superius*, c. 1. §. 2. num. 10. Vt etiam ex supradictis colligi potest, ad alium usum, præter illum, ad quem conventum est cum Locatore, non posse re condita te uti. Inde item manifestè consequitur, te non posse ad diversum usum alteri rem conductam sublocare, nisi ex rationabili præsumptione voluntatis Domini, &c.

An fructus omnes à Conductu sint Conductoris?

3. His porro, quæ satis sunt declarata, suppositis, inquires: Fructus agri, propter quos conductor pensionem solvit, suntne Locatoris, qui est dominus proprietarius agri sui, an Conductoris, qui est veluti usufructuarius?

4. Respondo: Antequam obligentur (quando vocantur à iuris Consultis fructus pendentes) sunt proprietarii. Ratio est, quia tunc fructus faciunt unum cum arboribus, & plantis, cum igitur hæc sub Proprietarij sint dominio, erunt eiusdem, & illi.

5. At verò, postquam sunt collecti, & separati à prædio, sunt conductoris, ut habet *Moh. d. 497. Delugo d. 29. de Inst. n. 26.* contra *Gloss. Barb. alijsque*, etiam si is nondum solverit pensionem. Interim tamen Dominus agri habet hypothecam in dictis fructibus, idest, ipsi fructus sunt pignus, seu tacite subiecti pro pensione solvenda, unde rectè appellaretur fur ille Conductor, *L. Si servus communis, §. locavi, ff. locati*, si clam eos extra prædium asportaret, Locatore invito. Quod autem fructus naturales sint pignus pensionis solvendæ, apertè habetur in *Iure, L. in fruct. ff. in quibus causis pign. vel hypoth.*

6. Ex hac secunda parte responsionis confirmari potest decisio, quam affert *Diana p. 3. tr. 1. ref. 19.* Lege etiam *Rebell. p. 2. l. 1. §. 9. n. 10.* *Coloni* (inquit) *Religiosorum tenentur solvere gabellam ex fructibus collectis, si eosdem deferant de loco ad locum, aut alienent; tunc enim sunt bona Laicorum, & non pertinent ne indirectè quidem ad Ecclesiasticos.* Ita *Fill. tom. 2. tr. 16. c. 21. n. 302.*

7. Hæc ille. Qui dum dicit (*ne indirectè quidem*) non propterea negat esse pignus pensionis solvendæ; quamvis enim sint omnino in dominio Religiosorum; quia tamen eiusmodi Laicus est Conductor, non Dominus, illi fructus non amittunt subjectionem, qua insciuntur de pensione solvenda Religiosis.

8. Ex prima autem parte pensionis confirmari debet decisio ab eodem *Diana ibidem allata. Colon. (inquit) Afflictiores prædiorum Ecclesiasticorum non tenentur vere gabellam vulgo dictam, Del. Fiore: quia, quando Gabellæ taxantur, & pretium dictam gabellam, fructus est separatus à solo Ecclesiastico immuni à gabellâ, & ab aliis: In facti contingentia hic Panormi fuit decisum præterea Melitenis contra dictos Gabellatos, qui præcedentibus Gabellæ fructuum ab ipsis Emptoribus, & hoc, quia fructus non erant separati à solo tempore venditionis. Hæc et *Diana*, quasi is, & *Carolus* dicerent, quia illi fructus non erant separati à solo, idest, ab arboribus solo affixis, pertinebant ad Viridarium, seu eius erant partes, æqueque immunes à gabellis, sicuti immune erat ipsum Viridarium. Lege item *Reb. l. c. n. 11.**

Quæstioncula incidens, An à Pharmacopola locari possint Medicina?

1. Denique ex eo, quod usu consumptibilia, ut *num. 2.* innui, locari non possunt, resolvitur, an istum sit ille contractus, quem affert, & commendat *Megall. de Delugo d. 29. de Inst. n. 84. Diana p. 1. tr. de contract. §. quemque* ego elaritat gratiæ sic expeditis propter Pharmacopola locat per octo, v.g. annos alteri officinam, vasa, tabulata, & item medicamenta in vasis contractum modo alter reddat interrim triginta aureos, & pro singulis annis, decem pro officina, decem pro vasis, decem pro medicamentis; exactis autem octo annis, omnia reddat integrè cum similibus medicamentis. Vt autem sciatur, quid sit restituendum, præcedit examinatio prædictorum, Resolvitur, inquam, contra *Megallan.* istam iniri locatorem quoad viginti aureos pro officina, & vasis, supponimus enim, per expertos pensionem illam æqualem iudicari pro officina, & vasorum usu annuæ: quoad decem illos aureos pro medicamentis dico, quam esse iniustitiam, nam medicamenta sunt usu ipso consumptibilia, quæ locatorem subiacere non possunt, ut dicitur *est & patet: Quid enim locas Respondetis vsum medicamentorum.* Legitime respondisti. At usu ipso medicamenta destruantur, ergo si conductori illorum usum disti, & ipsa medicamenta usu ipso destruantur, & deinde consequenter nihil apud te illorum remanet, à quo fructum pensionis exigere possis.

2. Dices: Esto, non sit locatio, erit iusta venditio medicamentorum seu permutatio horum cum aliis medicamentis in fine designati temporis subrogandis.

Respondet: Legitime iterum locutus es. At, si ea medicamenta vendidisti, seu permutasti, erunt illa in dominio ementis, vel possidentis; ergo nihil horum ad te pertinebit, ex quorum fructu pensionem exigas. Solam tamen ea medicamenta, dum non destruantur, remanebunt hypothecata ad pretium venditionis, ut evenit in cæcis rebus venditis, pretio non soluto.

3. Quod si dicas, Medicamentorum te remanere Dominum, sequitur, te illa nequaquam vendidisse, unde & sequitur Conductorem eis uti non posse, cum in his dominium non possit separari ab usu. Unde & denique sequitur iniuste te exacturum fore pensionem à te, cuius dominium, & usus remanent apud te.

CAPVT IV.

Explicans illud descriptionis,

Sub certa, iussuque pensione.

1. Circa pensionem à Conductore solvendam, quæ aliquando est in pecunia, non raro autem in fructibus, puta in tot mensuris frumenti, olei, vini, &c. valdè est, quanta, quando, & ubi solvenda?

§. I. Quarta pensio solvenda sit?

1. Profecto quanta per iustam conventionem decreta est: iuste autem decretum, si iudicio experti, & omnibus consideratis, ipsa non excedat fructus speratos, deductis expensis, ceterisque subducendis, qualia sunt, Gabelle, debita forte aliis ex aliis titulis, &c. Hæc igitur re, tanquam nimis manifesta, constituta adhuc.

Læso in pensione quid operetur?

2. Inquires primò, si sive Locator, sive conductor lædatur in pensione, daturne ipsis semper actio, qua refarciri læsio possit?

Respondeo: Diximus, cum egimus de contractu venditionis, dari, *Ex lib. 2. C. de rescind. vendit.* in foro externo actionem, & remedium læso ultra dimidium iusti pretij, non autem læso infra dimidium ejusdem pretij. Diximus item satis communem esse doctrinam, in foro interno semper obligari lædentem refarcire læso, si læsio fuerit ultra, si ve citra dimidium. Idem ergo dicendum erit de Conductione, & Locatione propter paritatem rationis.

3. Signatè dictum est (satis communem esse sententiam) nam, quando læsio est infra dimidium, nonnulli tenent, non obligari id quod fuit *suprà, in tract. de Censibus, cap. 7. §. 8. à num. 8.* agnoscimus.

Inutilitas rei locata, an demat de pensione.

4. Inquires secundò: Si forte res locata inutilis redatur ad usum conductoris, si ve ex toto, si ve ex parte, debetne eadem pensio solvi?

5. Respondeo, esse distinguendum cum Laxman. l. 3. p. 4. cap. 22. num. 3. Vel enim primò, inutilis res conductio est propter impedimentum, quod se tenet ex parte ipsiusmet conductoris, ut si ipse, quia est, v. g. infirmus, non potest colere agrum conductum, vel quia fuit in carcere, conjectus, non potuit habitare in domo conductâ, unde ager, & domus conductori inutilis fuerunt, & in hoc casu debet à conductore totam pensionem solvi, dubium nequaquam sit; quia tunc res conductæ veluti paratæ sunt ad serviendum conductori, & per domum, vel agrum non stat, &c. Nam propterea, si famulum conducas, & per ipsum non stet operari, sed ex eo, quod tu, impeditus ob morbum, v. g. illi operas faciendas non offers, ad stipendium eidem solvendum obligaris, præscindendo ab alio pacto expresso, vel tacito, vel legitima consuetudine regionis, quia non est defraudandus sua mercede is, qui ex se tibi servire paratus est.

6. Vel secundò, inutilis conductori est res conductâ propter impedimentum, quod se tenet ex parte rei locatæ, ut si incendio conflagravit domus, alluvione ager fuit destructus, bello ingruente res derelicta, iusta lite ab alio prælium fuit evictum, & in hoc casu Regula Generalis est, quando sine culpa conductoris hæc, si ve ex toto, si ve ex parte eveniant, esse si ve totam, si ve partem pensionis diminuendam, Semper excipe (nisi, ut modò in simili dixi, aliquo iusto pacto contrarium sit conventum.) Ratio Regulæ est manifesta, quia pro usu conductor accipit, & pro eodem Locator rem illi tradidit: hoc igitur nisi sine culpa conductoris amoto, amovendum est onus pensionem solvendi. Immo addi debet, quando in hisce casibus adest culpa Locatoris ipsum obligari non solum ad damna, quæ ea de causa sequuntur conductori, sed etiam ad omne lucrum cessans: & quidem non solum ad lucrum cessans intrinsecum, hoc est, quanti pluris in se valuerit erant illi fructus, atque usus rei locatæ, sed etiam ad extrinsecum, id est, quantum cum illis lucratum, deductis deducendis, fuisset conductor, si cum illis fuisset negotiatus. Ratio est, quia omnium horum causa

Par. 111.

est Locator, si ejus culpa desit conductori usus rei locatæ. Idem diximus in mutuo, si mutuantem pecuniam, tempore, eam non restituit. *Lege Molinam d. 493. n. 5. Bonac. disp. 3. de contract. quest. 7. p. 3. à num. 6. Sa Less. Filliuc. Rebel. aliisque ab eod. citatos.*

Rem conductam relinquere ob pestem.

7. Subinquires primò: Si propter pestem deferatur à me domus conductâ, etne judicandum, relinqui à me qui sum conductor, culpa mea?

Respondeo: Si deferatur tota ferè Civitas peste infecta, unde, & tu cum aliis relinquis dictam domum, non est censenda tua culpa, nam propterea pensio à te solvenda non erit, si verò deferatur à te solum domus illa, erit subdistingendum, nam, si domus est infecta peste sine tua causa, non debes pensionem, si verò domus, tua culpa, vel causa contraxit contagium, & idem est, si cum libera sit contagio, illam tamen tu deferere velis, pensionem debes. Ratio est, quia ibi non tua culpa, hic tua culpa, seu causa, domum derelinquis. Ita Delugo d. 19. de *Inst. num. 29.* Esto, aliqui cum Molina ab eodem citati, absolute negent, à te deberi tunc pensionem, & esto, alii cum Panormitano, & Lessio absolute assentiant, saltem ex consuetudine deberi: esto (inquam) nam allata à nobis distinctio est rationabilior, dummodo fatearis, si alicubi alia sit consuetudo legitime introducta, non esse ab ea recedendum.

Res conductâ, si sterile fiat.

8. Subinquires secundò: Si propter sterilitatem ager, vel molendinum; v. g. nullos, seu paucos fructus pariat debetne tota, & integra pensio?

9. Respondeo primò: Cum communiter conductor, in his conducendis, soleat ex pacto in se periculum sterilitatis totum suscipere, sicuti suscipit totam spem abundantia, ideo communiter tota pensio debetur.

10. Respondeo secundò, licet ex vi contractus conductionis hæc pericula, æquè, & æ spes magni lucris ex ubertate fructuum, pertineant ad conductorem, ad quem pertinent fructus pro tempore conductionis, sicuti similia pericula, & spes pertinent ad eum, qui agrum emit, non verò ad eum, qui illum vendidit, ut notat Lessius, l. 2. c. 24. num. 16. & Molina d. 495. num. 4. tamen (præscindendo à iusto aliquo pacto) ob quandam æquitatem, & in enigmitatem Iuris: *L. Si merces, §. vis major. L. Ex conducto, §. Si vis ff. locati, L. licet, C. locati,* introductum est, ut notabili sterilitate ex quacunque causa proveniente, remittatur, vel, juxta mensuram sterilitatis, diminuaturs pensio; id, quod per minores casus disputatum videri potest apud citatos, & apud Iurisperitos in eadem leges, apud quos, scilicet Molin. Less. l. c. c. Dian. p. 3. tract. 6. Miscel. ref. 17. Bonac. d. 3. de contr. quest. 7. p. 3. à num. 13. etiam habebis, quid intelligatur nomine magna, seu notabilis sterilitatis; An semper incumbat conductori onus probandi sterilitatem; An si conductor denuntiet casibus fortuitis, intelligatur de solitis; An etiam de insolitis, & si de insolitis; An etiam de inopinatis, vel de inopinabilibus si ve quoad sterilitatem ipsam, si ve quoad alios casus, &c.

Rem conductam relinquere Domino, qui eam possit alteri locare, an minuat de pensione?

11. Subinquires tertio: Si impedimentum ex ipso conductore proveniat, relinquit autem dictus conductor rem domino, qui dominus possit alteri locare, obligabitur conductor ad pensionem solvendam?

12. Respondeo: Obligabitur, & quidem ad totam pensionem; nec enim assentior Less. l. 2. c. 24. n. 10. asserenti, tunc propter libertatem, quam conductor relinquit domino, ut is possit eam rem alteri locare, debere aliquid minus, etiam si deinde dominus actu non locet (nam si de facto

facto locat, mox dicam) non assentior (inquam) quia tota pensio ex contractu debetur Domino, & sibi imputat Conductor, quod nolit uti, nam illa libertas parum utilis est Domino, si de facto non locet, cum, contra pensio illi certe integra debeatur. Aliqui assentent contra nos Molinam, d. 493, num. 4, sed, Textu Molinae diligenter expento, dico, immerito illum contra nos afferri; neque enim contrarium nostrae doctrinae docet, nisi quando Conductor consensit. Ecce molinae verba: *Si superveniat impedimentum ex parte ejus, qui domum, v. g. conduxit, ut se eam non possit habere, quia alio migraturus est, vel ob aliquam fortuitum causam se tenentem ex parte ipsius, tenetur ad pensionem integre solvendam Locatori, nisi cum eo consentiente paciscatur, ut remittat aliquid ratione potestatis, quem illi faciat locandi rem alicui alteri, ut potest juxta ea, quae dixi disput. 489. Ita habetur l. sed homines, §. cum quidam, ff. locati. Hae Molina. Notasti illud (cum eo consentiente)*

13. Illud tamen est certum, si Dominus alteri locet à equali pretio suam rem, ut etiam si famulus expulsiſſet à Domino inveniatur, qui equali pretio ferviat, nihil tunc debet à primo conductore, vel à predicto Domino, quia tunc ipsum Conductorem rem conductam deſeruiſſe, vel famulum fuſſe expulſum, nihil damni intulit. Si locet minoris, debet, quod deest ad equalē, certum etiam ſit ex dictis.

14. Sed quæres, quid si majori pretio? Localiti, v. g. Petro domum centum aureis ad annum; deservit eam Petrus: tu vero eandem localiti Francisco ad eundem annum aureis centum & decem: ille excessus, id est, decem aurei, cui debebantur? tibi, an Petro?

15. Respondet Delugo, d. 29. citata num. 30. Petro primo conductori, quia sicuti res vendita fructificat Domino, qui eam emit, sic res conducta pro tempore conductionis fructificat conductori, qui eam conduxit.

16. Sed ego circa hanc questionem duo considera-
bam. Primam, certum videri, tibi Domino domus debi-
tū pretium notabilis laboris, & industria, si forte illam
adhibuisti, in quærendū alium conductorem, ad quem
quærendum tu non obligaberis. Secundum, non videri
verum, in hoc casu rem conductam fructificare primo
conductori; conductor enim ille eam rem renuntiat, &
Locator acceptat, refumit enim domum suam: ergo
fructus erunt Locatoris, qui est dominus, vel certe,
etiam si ejusmodi renuntiatio valida non esset, adhuc illi
fructus tunc non essent conductoris, quia cum rem deli-
quit, videtur etiam abdicare à se, & veluti pro derelictis,
habere fructus quoscuque, sive copiosos, sive modicos
ex illa proveniendos. Vidit hoc Molina, d. 493. n. 4. sine,
idque non obscure innuivauit: Licet Locator (ait) non te-
neatur locare alteri rem illam, possit tamen accipere integram
personam à primo Conductore; si tamen illam locet, non
facta prius translatione, & compensatione cum primo Con-
ductore, nique tenetur deducere de prima pensione pre-
tium, quod pro secunda locatione accepit, nisi primus Con-
ductor, quasi pro derelicto relinquit, usum illam, ac fructi-
onem illius rei toto illo tempore, ad quam habet, etiam ut
ipse posset eam locare alteri, Hactenus Molina.

17. Ex dictis ergo ad quaestionem propositam respondendum est, cum distinctione; nam si primus conductum non abdicat a se rem conductam, verum est, excessum ipsi competere, at si abdicat, ut certe saepissime accidit, dum si rem conductam derelinquit, tunc sanè exclusus ille pertinet ad locatorem, qui est dominus, & primò occupat.

§. II. Quando pensio solvenda?

1. **Q**uando aliquod pactum designans tempus præcessit, vel consuetudo Regionis explicuit, solutionem fieri, siue in fine anni, siue in fine cuiusdam mensis, & quidem, vel totam, vel partem, dimidium, v.g. post fenestre, & aliud dimidium post finem anni, vel quid

simile, non est difficultas; tunc enim ejusmodi patet,
legitimæ consuetudines sunt servandæ. At ubi ne-
cessitas est, nec ulla consuetudo, quando non solutio
peragenda?

2. d. co. ex circumstantiis, & natura rei considerat
id esse dignoscendum. Si enim ad annum loces vel tri
anni dimidium, vel si ad mensum, erit in fine natiuitatis
gnati temporis erit solutio praestanda, etiam si non sit
lud ad annum, ad dimidium, ad mensum. Et ratio alio
rior est, quia tunc aequa estur solutio. Et ratio alio
quando jam habui totum usum rei totius tunc penitus,
si usque ad finem concessi temporis totum habeo. Ita
propter eandem rationem, si rem naturaliter fruamur
sunt loces, tunc videtur conuenient tempus solutio
quod colliguntur fructus. Quod si loces per quatuor
quinque, plures annos, tunc etiam in fine singulorum
annorum erit facienda solutio, quia ex contrariis ad
legibus. C. scribere debemus, L. pluris ff. de verborum signifi
modi una locatio plurimum annorum, æquivalens singulis
annis. Ita Mol. d. 497. n. 1. Bonac. d. 3. de contr. 677. n.
5. quibus utuntur leges, & rodores.

3. His tanquam communibus, & certis jam habitis, mihi sefe offert hæc dubitatio: Petrus locavit Paulo domum per novem annos, qui Paulus ostendit chrysepha, quæ testantur ipsum solvisse pensionem per novem annos ultimos, & proximos elapsos, tenetur solvere pensiones antecedentium annorum?

Respondo, cum Textu Iuris, *L. Quinquagesima, C. de Apochis publicis*, qui sic disponit: *Is, qui ostendit se intra proximos annis solvissse retro solvissse praesentibus, praesentium probetur. Atque ex hoc (nisi contrarium probetur) quitur, ut si verè soluta non fuerint, obligator conditio solvere in conscientia, & locator exigere possit, etiam si occultè compensando juxta Regulas iustitiae compensationis. Excipe, nisi aliqua retro ascitendens pars huius legitime praescripta.*

4. Quid, si omnibus conjecturis expensis (exponunt Menoch. *de praesumptionibus*, & Malecardus *de probationibus*) dubium sit, an conductor penitenti solverit?

* Respondeo, deberi à te conductore pensionem, qui locator est in possessione crediti contra te. Vade tamen, quæ ego l. i. in Dec. c. 3. § 7. v. *Restitutio*, dixi universaliter de eo, qui dubitat, an restitutionem exhibuerit.

§. III. Vbi solvenda Pensio?

I E hac re, quando solvendum aliquid contingit ex aliis capitibus, quam ex cap. i. s. 8. Nunc ubi applicando ad locationem, breviter dico, possidem debere solvi in eo loco, quo conventum est, vel si nulla facta est conventio, debere in eo loco, quibuscumque est consuetudine in ea Regione, vel demum, si nulla est conventio, & nulla est ejusmodi consuetudo, debere solvi in eo loco, quem ipsa natura contractus locationis requirit, hæc autem requirit, ut in eo loco solvas, ubi conduxisti.

CAPVT V.

Explicans illud descriptionis,

Nulla addito injusto pacto.

ID vel indoctus quisque non ignorat. Verum aliquando pacta, quæ dubia apparent, cognoscere, iustitiam fieri, an injusta, hoc enim verò perdifficile, etiam doctissimis est. Quod tamen facile, spero, reddetur, si hic nonnulla ejusmodi pacta breviter examinemus.

Primum pactum, quo res conducta permittitur vendi.

2. Ego loco Caesari hanc domum pro justa pensione centum aureorum singulis annis, quod si mihi quandoque traderet mille aureos, quanti scilicet iuste valet domus, cessabit pensio, & Caesaris erit domus. Estne iusta conventio?

Respondeo, esse iustam, cum Asor. 3. p. 18. c. 11. quæst. 6. & Filliuc. 17. 36. c. 5. n. 81. quia, donec solvitur totum pretium domus, est contractus Locationis, & domus est in tuo dominio. Verum, pretio soluto, jam domus venditur, sitque alterius, idest, Caesaris: id, quod ita se habet, siue æstimes ipso initio domum, siue non æstimes; modo quando initio æstimas, æstimatio non facit Venditionem.

3. Explico hoc ultimum: Si æstimes domum, ut sciatur, quantum debeat Conductor, si ejus culpa domus pereat, vel deterior fiat: pari modo, si æstimes, ut videatur, quantum pretium debebit tradere Caesar, quando domum emerit, tunc æstimatio non facit venditionem. At, si æstimet, ut domus transeat in dominium alterius, quamvis pretium solvendum differatur ad annos, æstimatio facit venditionem. Ex hac ergo explicatione, responsio allata manifesta est, nam tametsi Caesar ad suum libitum possit, vel domum reddere, & illam non emere, vel totum pretium solvere, & ibi, ut venditam applicare domum, injuste à te non agitur, dum pensionem in totum exigis, quia, non soluto pretio, (quamvis facta æstimatio, quæ tamen non faciat venditionem) domus est tua, & pensio tibi solvitur pro tua re, eo tamen soluto, vel facta æstimatio, quæ venditionem faciat, jam tua non est amplius, sed est ementis, unde cessat tunc pensio, necesse est.

4. Quid, si concedo Caesari, ut domum meam ab ipso conductam possit, si velit, aliis vendere?

Respondeo, nec est injustitia, si id recte fiat (quicquid dicat Azor. & Filliucius citati) nam donec Caesar domum alteri vendat, domus est tua, in tuoque dominio persistit, unde tibi pensio meretur, & iuste solvitur, sed non post venditionem, ut dictum est.

Secundum pactum, quo omnia pericula conficiantur in Conductorem.

5. Loco tibi hoc prædium, hunc gregem, hunc equum, modo omne periculum siue fortuitum, siue insolitum, quandocumque illud sit, tu subeas: estne iusta conventio?

Respondeo, esse iustam, cum Asor. p. 3. l. 8. cap. 11. 7. 7. si adint duæ conditiones. Prima, ut hæc non sit venditio, hoc est, illæ res remaneant in dominio locantis, unde si res accidat non petere, debeant omnino eadem reddi tibi locanti, non vero pretium ipsarum. Secunda, ut dematur de pensione solvenda, quantum compensetur tantum onus. Ratio est, quia si adest prima conditio, cum res non sint venditæ, pensionem ex rebus suis habere iuste Dominus poterit. Et rursus, si adest conditio secunda, nulla erit injustitia, si quidem ex diminutione pensionis jam inducitur æqualitas.

Tertium pactum, quo grex, vel quid simile reddatur in fine Conductionis in eodem numero, & bonitate.

6. Loco tibi hos ovium greges, hos boves, hos equos, quorum usum fructumque percipias eo pacto, ut semper debeas conservare eundem numerum, integrumque mihi reddere finito tempore designato. Interim vero pensionem rei locatæ solvas, estne iusta conventio?

Respondeo, esse iustam, modo serventur duæ prædictæ conditiones, idque propter easdem rationes.

7. Obijces: In ove, quæ forte interim morietur, primo v. g. anno non potest continuari locatio ad secundum, aliosque consequentes annos, cum ea nihil sit. Quod

Par. III.

si respondeatur, ovi demortuæ aliam subrogari, ad servandum numerum, non facit objectioni; hæc enim subrogata non erit Locatoris, quo modo igitur accipiet ex ea pretium iustæ locationis?

8. Respondeo, negando hanc subrogatam non esse Locatoris; statim enim atque moritur ovis, perit quidem quoad illam locatio, quæ non potest continuari in mortua. Verum, statim, ac subrogatur alia, cum subrogetur nomine Domini Locantis, ejus illa erit, & quoad illam incipiet nova physice locatio: Locator autem semper remanet Dominus ejusdem, & quidem totius gregis, quia ascitis novis subinde animalibus, moraliter remanet idem grex, sicuti remanet idem fluvius, quamvis aqua continuè varietur.

9. Quid si locentur, v. g. quatuor boves cum pacto, ut non solum reddendi sint ejusdem numeri, verum etiam ejusdem juventutis?

Respondeo, Videtur primo aspectu injustum pactum, & sic censet Azor. l. c. 11. 7. 2. Sed certe, cum hoc pactum non sit, nisi præter naturam contractus locationis, & locationem non destruens, quia non fit, ut supponimus, venditio (cum dominium bovis remanet apud Locatorem) unde nec fiat contractus mutui, aut alterius generis, ex hac parte non erit conventio injusta. Si ergo ex alia parte pro tanto onere (ut etiam supponimus) omnino aliquid iudicio experti, de pensione subducatur, re verè prædictum pactum industriam nequaquam continebit.

Quartum pactum, quo fiat contractus (à godere)

10. Ego trado tibi mille aureos, tu locas mihi domum ea lege, ut tunc reddatur à nobis acceptum, quando alteruter velit: interim, nec tu dabis mihi ullum lucrum ex illis aureis, nec ego tibi pensionem solvam ex illa domo, estne iusta conventio, quæ vocatur in Italia contractus à godere?

Respondeo: Si ego tibi tradam rem fructiferam, domum, v. g. locabilem, tu verò mihi prædium æquale fructuum, fore iustum pactum, non est mihi dubium: At si tu des pecuniam, quæ non est, & se fructifera, est illicitum pactum, nisi ex damno tibi emergente justificentur, ut à me dictum est satis, l. 8. in Dec. tract. 3. c. 7. §. 6. n. 16.

Quintum pactum, quo locentur cum prædio necessaria ad illud colendum?

11. In nostris Regionibus solet locari prædium cum omnibus bobus illi necessariis, item cum toto apparatu necessario ad messem, vel vindemiam, aratris, ferramentis, doliis, torculari, &c. quæ prius æstimata, sed non vendita, debeant locatione finita, reddi Locatori, ejusdem æstimationis, estne conventio iusta?

Respondeo: Est sanè, dummodo serventur duæ illæ conditiones, quas diximus n. 3. unde & iustitiæ probationem petere facile potes.

Sextum pactum, quo tum Conductor, tum Locator participes de periculo rei conductæ.

12. Loco tibi bovem æstimatum, v. g. viginti aureos pro tribus aureis in anno, iusta pensione, omnibus ab experto viro compensatis. Loco autem hoc pacto, ut, si post annum minuatur æstimatio bovis, vel is pereat siue casu, siue culpa tua, tu Conductor dimidium jacturæ amittas, & dimidium ego Locator. Estne iusta hæc conventio, quæ in aliquibus Italia locis usurpati solet?

13. Respondeo: Injustam esse, ait Comitulus: sed ejus pace, nec injusta est, nec ut aliqui perperam dicunt, usuraria. Non usuraria, quia hic nullum intercedit mutuum, cum bos non vendatur, & pretium mutuetur, sed bovis dominium remaneat apud te Locatorem, & solum ego Conductor per alium contractum assecurationis suscipio, ex parte, periculum, si forte bos moriatur vel pereat. Non injusta, quia supponere debemus juxta

C c 3 experti

experti (ut toties diximus) iudicium, pro onere, quod conductor suscipit, debet diminui pensionem. Sanè D. lugo d. 2. g. de iust. num. 78. ait, in aliquibus locis Italiae in hoc casu pensionem æqualem oneribus esse, si pro bove æstimationis viginti aureorum detur pensio aureorum trium, idque aliquos probare ex ipsorum rusticorum confessione, qui iudicant, sic bene compensari ejusmodi onus.

CAPVT VI.

Explicans illud descriptionis,

Pro duratione temporis designati.

1. **Q**uamvis nimis sit manifestum, non prorogari locationem, nisi pro tempore designato; ad id enim solum adfuit legitimus consensus contrahentium: quare eo finito, debet res reuerti ad Dominum mododicto, tamen non parua dubitationes huc pertinentes enodandæ omnino sunt, quas ad tria capita reduco. Primò, ad ipsos contrahentes. Secundò, ad successores Locatoris, vel Conductoris. Tertiò, ad euentem rem locatam.

§. I. Contrahentes.

1. Inquires primò: An, finito tempore locationis, conductor debeat pro æquali pretio præferri cuilibet alteri novo conductori?

Respondeo: Quamvis alicubi aliquæ personæ ex privilegio id habeant, & alicubi fortasse sint propriæ leges id disponentes, eodémque privilegio gaudeat quilibet conductor prædii communis, vel fisci, ut in l. *penult.* & ult. C. de Locat. prædii civil. lib. 11. decernitur; tamen universaliter ex jure communi nequaquam conductor præferri debet. Ita ibidem in fine legis, & l. *ne cui*, C. de locato. Ita etiam Gomez. Mol. Filliuc. apud Bonac. d. 3. de contr. q. 7. p. ult. n. 1.

2. Respondeo. Textus l. *Item quoties*, §. *Qui impleto*, l. *Sequens ff. locati*, hanc quæstionem resolvit, distinguendo: Si remansit in prædio rustico sive hominis privati, sive etiam Ecclesiæ, vel Reipublicæ, prorogari solum in annum, quamvis prima locatio fuerit ad annos plures, idque sub eodem pretio, & cum iisdem hypothecis, & pignoribus, non vetò cum eodem fidejussore, nisi hic iterum fidejubeat. At vetò, si remansit in prædio urbano, videlicet in domo (nota hanc sic vocari apud Iurisperitos) censei Locationem prorogatam, prout alteruter ex contrahentibus velit à conductione recedere.

3. Excipe in utroque casu, nisi Dominus obiisset, vel in amentiam incidisset, nam tunc, cum nullus consensus, ne præsumptus quidem haberi ab eo possit, non adesset illa conditio modò dicta (sciente, & patiente Locatore.) Ita Mol. d. 498. n. 5. Bonac. l. c. alique.

4. Si prædium rusticum non ferat fructum, nisi singulis bienniis in casu, de quo loquimur, pro biennio prorogatur locatio, ut notat Bartolus apud Mol. l. c. num. 12. Quod si contrariò dictum prædium ferat fructum bis in anno, per annum intelligitur prorogatio, immò per annum intelligitur etiam in prædio urbano, videlicet Domo, quando Domo non habet usum uniformem in toto anno. Item apud eundem, vel non solent adesse toto anni tempore conductores, ut sunt Tabernæ ad Nundinas, & similes.

5. Inquires tertiò: Cum sit certum, ut habet Laym. lib. 3. tract. 4. cap. 22. num. 9. & commun. p. se loquendo, non posse Dominum Locatorem expellere à domo, vel prædio conductorem; an nihilominus sint casus, in quibus expellere conductorem ante tempus possit?

6. Respondeo, esse quatuor, quas percurrit Azor. d. 3. lib. 8. cap. 8. quæst. 2. Primò, si pensionem debitam non

solvat per biennium, nec in prompta offerat pensionem non solutas. Is tamen expulsi, non debet pensionem post expulsiorem, quia harum carcentium ipsi locatarii voluntariam esse præsumunt, ut notat Lessius lib. 1. c. 1. v. g. necessaria sit Locatori ad proprium usum, quæ causa prævisa non fuerit, quando initio facta fuit locatio, sed tunc conductor expulsi, cum in nulla sit culpa, potest magis non debet, nisi pensiones pro tempore, quæ rem conductam tenuit. Lege Molinam, d. 499. quia tunc affert hujus necessitatis exempla, ex quibus colligitur, quod dum necessitatis, ob quam iuste conductorum expulsi potest. Et quidem si, cum aliam non habes, contra domum, in qua tu habitas, vel in illam Hostes intrant, si locum ducas, vel dignitatem assequaris, vel filium collocas matrimonio, unde egeas majori domo, sufficientes necessitates sunt ad expellendum conductorem, si ex tunc fuerint initio prævisa. Idem Mol. l. c. docet, id non concedi Locatori jure naturæ, sed ex privilegio iuris communis, & quia jura non loquuntur, nisi de domibus, ita advenit, non esse id ad alia prædia extendendum, habet Bonac. l. c.

7. Tertiò, expellere conductorem potest locator, si res conducta indigeat refectione, quæ fieri non possit, remanente in prædio conductore. Verum, ut modò in sum dictum est, tunc conductor non debet ratam pensionem, quæ correspondet temporis absentia, quia tunc conductorem non abest ex ipsius culpa, ut supponimus.

8. Quarto, quando Conductor damnum inferat rei conductæ, ut si porcos alat in domo, si arbores cædet, si agrum non colat, &c. Ut item, si re conductæ abutatur contra bonos mores, ut si introducat in domum conductam meretrices, lenones, & similes cum dedecore domus, vel cum scandalo, poterit cum locatorem expellere. Et Lessius quidem lib. 2. cap. 24. num. 36. merito putat, in hoc casu debere ab hoc pravo conductore pensionem temporis sequentis ab expulsiore, usque ad tempus designatum locationis (intellige juxta dicta supra, cap. 4. §. 1. à num. 11.) quia secus causa, & culpa conductæ cessaret locatori sibi debitum lucrum pensionis. Postea aliqua ex his causis, poterit locator expellere conductorem; sed ne auctori detur in iustitiæ alicubi eorum esse, ne id fiat sine auctoritate Iudicis, notat ibid. Azor. l. c. Quares an.

§. II. Successores.

1. Successor alius esse universalis potest, qualis est hæres, alius particularis, qualis est legatarius, vel is, cui quis donavit, vel vendidit rem forte locatam. Sæ ergo triplex regula.

Successor universalis.

2. Prima, Successor universalis tenetur stare locationi, vel conductioni factæ à suo prædecessore, ut legatarius, Carocium, aliosque apud Bonac. d. 3. de contr. quæst. 7. p. ult. num. 2. Ratio est, quia hæres universalis repræsentat personam ejus, cui in omnibus succedit. Quare debet omnia servare, ad quæ suus prædecessor obligaverat.

3. Excipe successorem etiam universalem in Majoratu, & item fideicommissarium quemcumque, si cum accipiant bona ab eo, qui instituit Majoratum, seu fideicommissum, & non ab eo, qui prædium, vel si gratiā, locavit, quique non poterat dispendere de prædii, nisi pro tempore suæ vitæ, ideo non obligatur tunc promissionibus locatoris; is enim non fuit legitimus administrator, ut ita loquar, pro tempore sequenti ad suam mortem.

Successor particularis ex Donatione, Legato, &c.

4. Regula secunda habet duas partes. Prima est: Successor particularis ex donatione, legato, vel simili contractu gratuito, siue succedat in proprietate, siue solum in usufructu talis rei particularis, non tenetur stare locationi prædecessoris, seu donatoris, & consequenter, nec conductor tenetur stare ejusmodi conditioni.

5. Secunda pars regulæ est: Si tamen conductor velit stare, & non permittatur, potest ipse conductor agere ad interesse contra eum, qui ipsi rem locavit, vel contra ejus hæredes. Ita iidem Doctores, & passim. Ratio prioris partis regulæ est, quia successor particularis non succedit in omnibus jurebus, vel debitis prædecessoris, seu donationis, sed in illo tantummodo bono peculiari, quod sibi datur, ergo non obligatur ad servanda jura, vel debita, quæ fuerunt contracta inter locatorem, & conductorem, quæ cum fuerint personalia, non sunt translata in ejusmodi particularem successorem, qui nec legatis, nec donantis personam præsentat. Ratio posterioris partis regulæ est, quia tunc per translationem rei conductæ in alium, locator, vel ejus hæredes sunt conductori causa illius interesse. Unde merito sic deciditur in Jure, l. *Empio*, §. *C. de locator. l. Si merces*, §. *Qui fundum*, ff. *locatis*, l. *Nihil*, §. *ult. ff. de legatis primo*.

6. Quoad primam partem regulæ, excipe primò, nisi signatè initio locationis deductum esset in pactum, ut pro tempore locationis res locata remaneret particulariter ipsi conductori subiecta, seu hypothecata ad securitatem suæ conductionis: nam tunc invalida fuisset, seu certe invalidanda alienatio subsequens, facta à locatore, cum fuerit contra jus particulare conductoris ipsi ortum ex vi talis pacti. Dictum autem est (nisi signatè, &c.) nam si res locata solum generaliter hypothecata fuisset in hunc fere modum: Omnia mea bona sunt tibi conductori subiecta ad securitatem tuæ conductionis, tunc valida sine dubio fuisset subsequens alienatio, sed conductor, juxta secundam partem regulæ, haberet jus se defendendi contra Locatorem, seu Locatoris hæredes, volentes eum expellere, ut fuit Molina, d. 490, qui deinde n. 9. persequitur, quid dicendum sit in re locata à Fisco, & paulò post, in quibusnam idem Fiscus succedere soleat.

Excipe secundo, id, quod mox excipiam §. 3. n. 2. cum de Ementè.

Successor sui Administratoris.

7. Regula tertia: Quando aliquis alteri prædecessori siue defuncto, siue viventi succedit, etiam in re particulari, qui prædecessor administrationem rerum illius, qui succedit legitime habebat, & quique prædecessor rem illam locaverat, debet ejusmodi successor stare locationi factæ. Ita Moll. Reb. Mantica, Gomez apud Bonac. loc. cit. n. 7. Ratio regulæ est, quia quilibet obligatur rata habere ea, quæ facta sunt à suo legitimo Administratore, seu suo Procuratore, quamvis deinde hic moriatur, vel à munere amoveatur. Cum ergo hic Locator, de quo agimus in hac regula, fuerit legitimus Administrator, unde legitime locaverit, debet ejus successor eam locationem ratam habere.

8. Hinc Pupillus debet stare locationi factæ à Tutore, vel Curatore. Hinc ex meliori sententia, quam sequitur cum aliis Molina d. 492. Uxor mortuo Marito, debet stare locationi non solum bonorum dotialium, sed etiam paraphernalium factæ ab eodem Marito, quia Maritus non solum est usufructuarius rerum dotialium, sed etiam est legitimus Administrator earundem rerum dotialium, & etiam, saltem, quando uxor non prohibuit, paraphernalium. At verò Maritus tunc solum obligatur stare locationi antea à dotante factæ, v.g. domus datæ

ipsi in dotem, quando Maritus eam rem in totam accipiens, sciebat, esse locatam, quia sic tacite visus est locationi consentire; secus, teste Mol. *ibid.* d. 4. si nesciebat, quia tunc, cum sit successor particularis in dominio utili, recurret secunda regula jam n. 4. allata.

9. Hinc denique Prælati, Abbates, Beneficiarii debent stare locationi factæ à suis prædecessoribus de bonis pertinentibus ad Ecclesiam, quia horum illi prædecessores fuerunt legitimi Administratores, & hi posteriores succedunt in his bonis Ecclesiæ, quasi eandem Ecclesiam representantes, ut representabant prædecessores.

10. Dixi (de bonis pertinentibus ad Ecclesiam) nam de bonis, quamvis Ecclesiasticis, sed pertinentibus ad suam dignitatem, vel Beneficium, cujus fructus sui sunt, cum ea dictæ personæ administrant, ut res suas, quoad fructus, valide quidem locant pro tempore suæ vitæ, sed non pro tempore post suam mortem, unde tunc successor stare locationi non obligatur. Et nota, in his bonis pertinentibus ad eorum dignitatem, vel Beneficium, successores succedere, tanquam in Majoratu, quibus prædecessor præjudicare non potest, unde, si hic prædecessor exegit pensionem pro tempore post mortem suam, potest successor eam nihilominus exigere, Lege Bonacinam disputat. 3. de contract. quest. 7. part. ult. num. 10. fine.

11. Atque in hoc toto casu hujus n. 10. Sicuti Locatoris successor potest recedere à Locatione, præter casum, quem mox §. 3. n. 2. & 3. dicam, cum de Ementè, sic conductor potest conductionem relinquere. Denique memineris, hæc omnia dicta semper esse, præcendendo ab aliqua legitima consuetudine fortè alicubi introducta, vel iusto pacto, &c.

§. III. *Successor particularis ex Emptione.*

1. Mens rem ab aliquo, est ejus successor particularis. Ement ergo rem locatam, eadem prædicta secunda regula, duas habente partes, utatur, quam modò §. 2. n. 4. attulimus.

2. Unum tantum casum excipis, in quo is, qui emit, saltem ex æquitate, stare debet contractui, nec expellere potest Conductorem. Nam colonus, v.g. si, postquam agrum conduxit, illum seminavit, non debet ejusmodi colonus expelli ab emente memoratum agrum, donec messis colligatur. Ita Sylvest. Tabiena, aliique apud Bonac. loco citato num. 6. quia secus intempestivè expelleretur, cum æquum non sit, colonum fructuum jacturam perdere.

3. Idem cum Quaranta, & Ricci, cum eodem Bonac. *ibidem* num. 10. dic de Prælato successore bonorum Ecclesiasticorum particularium Prædecessoris; nam, si res non est integra, & Conductor operas adhibuit in agro Beneficiarii colendo, dictus successor non potest Conductorem expellere, donec annus, vel fructuum collectio finiatur, ne scilicet intempestivè cum alterius damno abscindatur locatio.

4. Ex quibus colligo, idem debere dici de omnibus similibus, vel dissimilibus successoribus, quia æquitas non patitur, ut Conductor aliquo damno, dum bona fide in operas processit, afficiatur.

CAPVT VII.

Explicans illud descriptionis,

Personam aliquam, vel seipsum.

1. Hæc pars descriptionis notat, posse quempiam, vel seipsum, vel aliam personam, in quam quis Ius habet, v.g. suum servum, locare alteri, quod est operam famulatus alteri promittere, siue universaliter in omnibus, ut sunt famuli, qui sub pretio se exhibent ad servandum

viendum in quacunque re Domino, sive in aliquo peculiari opere, ut sunt artifices, coloni, scientiarum magistri, &c. De his ergo sub communi nomine famulatus nonnulla perstringam, nec solum ea, quae strictè pertinent ad contractum locationis, de quo loquimur, sed etiam (quandoquidem adest hæc occasio) ad alia universaliter, quae spectant ad famulos, & consequenter ad Dominos.

2. Vt autem ordinatum progrediam. Primò, agam de famulis, qui iuxta promissum, serviunt, seu servierunt. Secundò, de his qui promissionem violantes, non serviunt, cum possint. Tertiò, de his, qui non serviunt, cum non possint.

§. I. De Famulis, qui serviunt, seu servierunt.

1. Illis, qui debitum obsequium exhibent, vel exhibuerunt, deberi iustum stipendium, quis ignorat? Sed quaerenda sunt adhuc duo. Primò, quodnam est debitum obsequium? Secundò, quodnam est iustum stipendium.

Quodnam est debitum obsequium?

2. Illud est, quod moraliter, & communiter in illo genere ab aliis exhiberi solet. Et quia illud habet latitudinem, iuxta quam diligens, diligentior, diligentissimus famulus servire potest, satis erit, in gradu infimo, id est, ut famulus exhibeat diligentiam, nec necessariò maximam, nec illam, quae vergat ad desidiam, idque praefixo pacto maioris diligentiae, pro qua daretur maius stipendium, ut ex se patet.

3. Hinc fit primò, ut si famulus praedictam diligentiam, saltem in infimo dicto gradu, non seruet, ex quo sequatur damnum aliquod Domini, fit, inquam, ut obligetur ad restitutionem damnorum, immò, propter paritatem rationis, etiam lucrorum, Domino inde cessantium. Verum, hic maxime est notanda monitio alia, lib. 8. in Decalog. tract. 3. c. 5. §. 1. num. 5. & lib. 1. cap. 3. §. 7. v. *Deposum*, & iterum dicam infra, lib. 9. tract. 7. de Societ. cap. 8. n. 15. sæpè tradita, nimirum negligentiam, quae in uno genere famulatus, v. g. in transferendis lignis, est levis, gravem esse in transferendis vasibus vitreis. Locum omnino recole.

4. Fit secundò, ut si, posita praedicta diligentia, famulus alias operas exerceat, lucrèturque, possit hoc lucrum sibi acquiritere, & retinere, quia quando sese addixit Domino, eiusmodi se potestatem non abdicavit.

Quodnam est stipendium iustum?

5. Iustum item stipendium habet summum, medium, & infimum gradum, estque illud, quo communiter in foro solent operæ, famulique talis ministerij conducì, & satisfaciet Dominus, si (praescindendo ab aliquo iusto pacto) id ex infimo, ut notat Bôciac. loc. cit. p. 4. num. 3. sicuti, nec iniuste ager amius, si petat summum: si petat, inquam, nam si tacet, videtur infimo contentus esse, atque adeo non potest, praetextu supremi debiti, compensare sibi usque ad summum.

6. Hæc ita in genere dicta rem exactè nequaquam definiunt; adhuc enim restat scrupulus, ecquodnam sit eiusmodi iustum, licet infimum stipendium, praesertim, quia nesciri vix potest in tanta varietate operarum, & ministeriorum, quodnam stipendium in foro, & communiter currat. Id ergo & prudens, & expertus vir facile expiscabitur, si quatuor expendat capita, quae iam subdo.

7. Primò: Expendat, famulos inter alium condonare defectum mercedis Domino ob quatuor potissimum subinde rationes, nempe primò, quia ab ipsis Dominus sperant favorem, & gratiam, immò etiam munera in Republica, & Beneficia; hæc enim sola spes est pretio æstimabilis, tamen deinde nihil reipsa acquiritur.

Secundò, quia obsequium est admodum exiguum, unde remanet ipsis locus, sive otandi, sive alio modo lucrandi.

Tertiò, quia, dum serviunt, aliquam artem addicunt, ut sunt fervientes artificibus, Proficiscuntur Moedicæ, Musicae, & similibus, quin aliquando ob alimenta victus, & non raro ne ob victum quidem, sed solum ob eiusmodi unum finem addiscendi, sentiantur.

Quartò denique, quia compensatur satis, foreque merces ab honore officij. Sic aliqui officiales in Curatibus, quos Iuratos Siculi appellamus, modicum stipendio fraudantur, licet maximis Reipublicæ occupationibus distendantur, eo scilicet honore contenti, quo ad discendo, sæpissimè multum se expendisse, etiam gloriantur.

8. Secundo, expendat vir prudens numerum famulorum, qui frequentissimum hodie solet elevari, enim famulorum copia valde diminuit de ipsorum mercede, quia tunc ultro se offerunt pro quocunque pretio, ut oneras autem merces vilescere usque ad tertiam partem, immò aliquando etiam usque ad dimidiam, donec à nonnullis diximus alibi, lib. 8. in Decal. cap. 7. §. 4. n. 6. & certe tunc vilius esse debere stipendium, minus esse, sicuti in cæteris rebus venalibus, quando haec dant, usum venire solet.

9. Tertiò, expendat etiam necessitatem ipsorum famulorum, nam licet mera necessitas servi non debeat minuire pretium sui laboris, neque enim, si ego habeo necessitatem vendendi frumentum, præcise ex hoc tu iustius infimum pretium potes emere, nisi aliunde dictum pretium vilescat: tamen, quia, quando hac necessitate laborant multi servi, non inveniuntur Domini, qui magis pretium præbere velint, inde fit, ut stipendium, tunc communiter currens in foro, sit minus, & consequenter hoc, quamvis vilius, sit iustum.

10. Quartò, est etiam perpendenda, ad iustitiam stipendij cognoscendam, ipsa liberalitas domini, qui non raro ad suæ familiæ decus pertinere putat, si (ut magis Principes consueverunt) plus suis famulis impertiat, quam eorum famulatus mereatur.

Atque ex hoc ultimo solvitur illa quaestio: An dives dominus det suo honorario famulo victum pro ipso, & hordeum, v. g. pro equo, vel aliam victus portionem, quæ is honorarius famulus alium pro se famulum habeat, ipse vero, nec equum, nec alium alar, possit sibi illud hordeum, & portionem illam reservare? Possit enim potius, non solum, quia ea non videntur dari, ut ille habeat equum, & famulum, sed, ut possit habere, & eorum deductus non redundat in damnum, seu dedecus Domini, sed solum ipsius honorarij famuli: quæ sunt rationes Magistrorum Salmanticensium approbantium hanc doctrinam apud Delugo, d. 16. de Just. n. 82. verumetiam, quia eiusmodi Principes, ac divites Domini non ad iustum stipendium, ut modò dixi, sed ad liberalem beneficentiam ea mensurant, quæ donant.

21. Quando non stat per famulum, ut serviat sed per Dominum, qui nolit uti eius opera, an habere debeat æquale stipendium, ac si serviret, dixi satis supra, cap. 4. §. 1. num. 5.

Famulorum expulso.

12. Huc reducamus illam quaestionem: An sit aliqua causa, ex qua iuste possit Dominus, ante finem conventionis tempus, citare servum famulum volentem.

Respondeo: Praecisus nonnullis legibus, quæ forte alicubi vigent, de quibus Molina, d. 505. c. 5. ob. potest dimitti praedictus servus ex causa gavi superveniente, quæ in initio prævisa non fuit, ut ibidem docet Molina.

13. At, quænam est causa nova? Respondeo, non solum esse gravissimam, ut, si Domini

vite infidiarentur famulus, si fararetur bona Domini, si damnum eidem afferret, &c. Verum etiam, si famulum notabiliter negligeret, ita ut adhiberet notabiliter minorem infra infimum gradum ordinariæ diligentiae; quem in simili ministerio solent alii famuli communiter adhibere.

Ratio est, quia jure naturæ, & præcisè legibus positivis, vel peculiari pacto, talis videtur esse intentio contrahentium, ut sicuti Dominus dat bonum stipendium, ita bonum obsequium famulus præstare debeat, quod certe illud est, quod saltem infimum diligentiae gradum attingit, modo, quo paulò antè n. 2. & 3. explicatum est. Ni ergo illum famulus attingat, meritis Dominus stare contractui, non obligabitur.

Famulorum recessus.

14. Huc etiam reducamus quaestionculam præcedenti affinem: An scilicet famuli, quando tempus serviendi non est ex pacto determinate definitum, possint, quandoque velint, à famulatu recedere?

Respondeo, posse absolute, sed maxime tunc attendendum esse ad consuetudinem Regionis, qua famulus soleat, vel non soleat ad libitum à contractu recedere. Perpendendum etiam erit genus famulatus, nam aliquando ipsa res, in qua obsequium versari debet, ostendit, an ad annum, ad menses, ad dies, an etiam ad horas dumtaxat extendatur. Quibus consideratis, recedendi facultas, siue denegetur, siue concedatur à viro prudenti.

Compensatio famulorum.

15. An famulus, si iustam mercedem illi denegat Dominus, possit, si alia via suum habendum non appareat, occultè sibi compensare?

Respondeo, posse, sicuti in similibus certum est. Verum, valde cavendus ille scopulus, quo famulus immerito putet, mercedem iustam non habuisse.

16. Solet autem hic maxime quaeri (& molestissimam esse difficultatem Confessariis, in hac decidenda, faretur Rebelli, 2. part. lib. 1. 4. quæst. 1. §. num. 9.) an, quando famulus pro sua necessitate promittit operam Domino pro stipendio minori, quam infimo, an, inquam, possit occultè sibi compensare, quod deest, usque ad justum infimum pretium: nam usque ad medium, vel summum jam diximus, §. non posse.

17. In hac difficultate ob duo capita regulariter non posse, iudico, præter caput ductum à condonatione, quæ aliquando præsumitur, fieri à famulo, ut dictum est modò n. 7.

18. Nam primò: Si eam necessitatem habet famulus famulandi huic Domino pro vili pretio, ideo est, quia non invenit alium Dominum pro majori pretio; ad illum enim confugeret, si facile esset illum invenire: si ergo non est facile, sequitur, vile pretium esse commune in foro; atque adeo iustum: ergo excedi non poterit à servo. Id vidit Delugo disp. 16. de Inst. num. 80. qui sic habet: *Quare raro credendum in hac parte famulis obtentibus defectum iusti stipendii: Cur enim alium Dominum non quarunt cum majori stipendio, vel non quaesierunt, si invenire facile poterant? Si autem non poterant, non ergo fuit iniustum pretium, quo majus communiter non poterant invenire.*

19. Secundò, quia dum servus dicit, se vili mercede servite, decipit Dominum, qui regulariter in tanta multitudine servorum, qui hodie serviendum victum quaerunt, alium, eadem, immò interdum minore mercede, inveniret; ergo servus, cum sit causa talis damni Domino, relaxare debet: relaxare autem, non petendo stipendium illud majus, quod aliàs, si Dominum non decipisset, habere iustè potuisset.

20. In hoc secundo capite habeo contrarium prædictum Delugo: sed fusè, & ad evidentiam, ut mihi videtur, ejus rationes ego dissolvi per aliam occasionem,

in apus. de Sacrific. Missæ, lib. 3. cap. 1. §. 3. quando de hac executione famulorum plurius differo.

Dixi autem n. 19. (regulariter) quasi servus, qui necessitate compulsus, se ob vilem mercedem locavit, vere invenisset majorem, non decipisset eum effectu Domini, quia is nunquam invenisset servientem viliori pretio, atque adeo possit servus sibi compensare ex probabili sententia, quam ibidem explicamus.

21. Hæc etiam pertinet, quando servus, vel amicus exhibet aliqua obsequia, ad quæ non tenebatur; quaeritur enim, an hic possit sibi compensationem ex bonis Domini, vel amici facere? Et quidem, si gratis fecit, certum est, non posse; Lege Navar. Luss. Valquez citatos à Bonacin. disp. 3. de contr. quæst. 7. num. 4. nec enim semel donata potest quis, mutata voluntate, sine consensu ejus, qui recepit, sibi resumere. At si invitus, posse (si nihil aliud addatur) dicendum est. Idem ibid. quia labori debet æqualis merces solvi, & nemo facile præsumitur condonare; cum condonatio sit donatio, quæ non præsumitur, nisi exprimat.

22. Dixi tamen (si nihil aliud addatur) nam maxime cavendum est, ne Dominus, vel amicus rationabiliter putet, gratis à te ea obsequia præstari, & sic tua culpa deceptus, cum potuisset illa habere gratis ab alio, ipse ad nihil juxta dicta à num. 17. tenetur, & tu contra iustitiam compensationem atrentes.

Famulorum stipendium, quando committitur arbitrio Domini.

23. Inquires tertio: Si quis serviet, remittendo se sui Domini arbitrio, quantum esse debeat iustum stipendium, quod Dominus obligaretur solvere?

Respondeo, cum Bonacin. loco cit. num. 10. esse, illud, quod communiter aliis solvi consuevit, consideratis tamen iis omnibus, quæ modò à num. 6. ut iustum stipendium taxetur, consideravimus; in hoc enim sæpe falluntur famuli, qui remittunt se arbitrio Domini, & deinde mensurant absolute famulatum, non verò ex illis capitibus, puta siue ex condonatione, siue ex eo; quod in propria necessitate iustum stipendium est satis vile, siue ex eo, quod d. ciunt Dominum, siue ex spe, quam à Domino concipiunt, &c.

Stipendii famulatus Prescriptio.

24. Inquires quarto: Si, per annos aliquot, famulus non petat stipendium sui famulatus, potestne Dominus illud præscribere, ita, ut non obligetur amplius solvere?

25. Respondeo, ex jure communi posse: Si enim servus, cum possit petere, non petit suum creditum, & Dominus, quia non est requisitus à servo, bona fide, debitum non solvit per triginta annos, jam vi præscriptionis, non obligatur amplius prædictus Dominus.

26. Dixi per triginta annos, quia hæc est communis doctrina de præscriptione debitorum, ut videtur potest breviter apud Delugo disp. 7. de Inst. n. 80.

27. Dixi rursus (de jure communi) nam in aliquibus regnis triennium sufficere ex jure particulari, non ignoro. Consulatur ergo quisque Regionis suæ municipalia, jura, & quidem de jure Hispanico, quoad hanc præscriptionem stipendii servorum, vide fusè Thom. Hurtad. tract. 8. moral. cap. 2. à n. 245.

Solutio stipendii non requisita.

28. Petrus Dominus probè novit, Paulum olim suum servum, anno, v. g. superiore, sibi interfuisse fideliter, non tamen habuisse stipendium, & nunc, quando non est amplius ejus servus, videt, illum non petere, Inquires, an obligetur ipse Dominus non requisitus illud ei dare?

29. Respondeo, hanc quaestionem dissolvit idem Th. Hurtad. l. c. m. 248, dicens, Dominum non teneri stipendium

dum offerre, nec deferre famulo extra domum suam exi-
stenti, & non petenti (nam intra, semper tacite petit,
sem expectat.) Ratio est (inquit) quia dum servus sciens
sibi debere mercedem non petit (addo tamen tanquam
omnino necessarium, cum possit, nec ob timorem Do-
mini, vel quid simile tetrahatur?) Dominus merito co-
gitabit, servum velle dictum stipendium donare, seu re-
laxare; id quod Hurtadus confirmat ex aliis Doctoribus,
qui, & in gabellis, & in legatis idem dicunt, ut scilicet,
quando à Gabellariis, & à Legatariis scientibus sua cre-
dita, & petere valentibus, non petuntur, non sit obli-
gatio illa offerendi.

Auctis serviis, augendum pretium famuli.

30. Si famulus tuæ familiæ obsequio se obligavit pre-
tio certo, sed deinde augetur familiæ numerus, debetne
augeri pretium. Idem queri potest de quocunque incre-
mento laborum in serviendo?

Respondeo, cum necessaria distinctione: Si parum
augetur de labore, non esse pretium augendum, si mul-
tum labor augetur, etiam proportionaliter augendam
mercedem. Ratio est, quia pro parvo augmento involvit
tur consensus implicitus, pro valde magno, non item.
Idem dic in Medico, si se obligavit ad interveniendum Mo-
nasterio, Seminario, Familiæ, &c. quando pari modo au-
gentur personæ interveniendæ, ut notat Corradus, *de contr.*
q. 88. Azor. 3. p. 1.8. c. 14. q. 1. & 2. Notentur tamen dicta
num. 21.

31. Quod si in pretio stat uendo, habita est ratio sin-
gularum, ut quando conventum fuit dari, pro intervenien-
do singulis, tantum pretii, certe, si crescat numerus per-
sonarum, debere & crescere pretium sic taxatum, dubium
esse non potest.

32. Quid, si quis se conduxit certo pretio ad ædificium,
v. g. faciendum, & deinde apparet, notabilem auctum
fuisse laborem, imò & auctas expensas, quas sibi faber
assumpsit faciendas?

Respondet Bonac. 3. *de contr.* q. 7. p. 4. n. 18. debere au-
geri & stipendium. Verum, non semper id admittam in
praxi, quia solet, in his conventionibus sine fraude iniri,
admittere periculum æquale ex utraque parte contrahen-
tium; nam aliquando ædificium, vel simile quippiam
absoluitur paucioribus, aliquando pluribus expensis ergo
est æquale periculum pro utraque parte. Profectò idem
Bonac. ib. docet, non debere augeri stipendium illi, qui se
obligavit, ad transferendas cum navigio merces alterius,
putans se aliquibus diebus possit iter absolvere, sed pos-
tea ventorum adversantium causa, multò pluribus absol-
vit; id, inquam, docet, quia poterat etiam ventorum fa-
vore multò paucioribus. At simile quid etiam evenire
poterit in casibus aliis.

33. Si Mercator promissit pretium Gubernatori navis,
ut merces, verbi gratiâ, ad Indos, vel ad alium locum
transferebat, sed medio confecto itinere, ob reluctan-
tes ventos reversa est navis in portum, unde discesse-
rat, quale pretium esse debet? & conveniuntne, an aliud
minus?

Respondeo, de hoc peculiari casu pluribus disputant
Molina, d. 502. Bonacin. *loc. cit.* num. 20. Delugo d. 29.
de iust. num. 34. alique, quos adi; nos enim monent
famuli à promisso famulatu deficientes, ut ipsos non de-
feramus.

*Stipendium datum Famulo in damnum Credito-
rum Domini.*

34. Denique, si Dominus famulo stipendium solvens
fiat impotens ad solvenda ea, quæ hic Dominus debet
suis creditoribus, potestne licite illud acceptare famulus.
Imò, si hanc impotentiam prævideat idem famulus,
potestne illius obsequiis se addicere?

35. Respondeo Bonac. d. 1. *de restit. g. ult. p. ult.* 2. n. 30.
breviter sic docet: Famuli intervenientes alicui domino,

quem sciunt fieri impotentem ad restituendum credito-
ribus, non possunt aliquid ab eo accipere, aut acceptum
retinere, nisi forte tantumdem domino acceptum in
serviando: Propterea consulendum est hospitibus, in
lis, ut discedant. Ita Valentia, Aragonius, Navar. Mo-
lina, alique. Horum sententiam limitatam cum Valde-
modò dominus illius, non indigeat, ita ut sine illius
non possit absque magno dedecore, juxta qualitates de
conditionem personæ. Nam si hoc modo illis indigeat,
existimo, eos posse sui famulatus stipendium acceptum
sicut enim dominus exculatur ob sum tantum inco-
modum, ita famulus. Hinc ita patet à fortiori, Medicum,
Pharmacopolam, & alios præbentes necessitati do-
mo, qui non est creditoribus solvendo, posse ob pre-
dictam rationem pretium accipere. Ita Valquez. hic
Bonacin.

36. Quibus ego aliam limitationem addidem, in
declarationem: Nam, ut famulo non liceat stipendium
à domino acceptare, vel illius obsequio se addicere,
debet ei constare, dominum impotentem se non ad
satisfaciendum suis creditoribus; constare, inquam, sol-
tem certitudine morali; non enim præsumendum est,
delictum committi, (quale certe à Domino, se volente,
inhabilem reddere, committeretur) nisi de eo constet.
Cum ergo famulus nesciat plerumque, nec scire possit
potentiam, vel impotentiam Domini, facile exculatur po-
terit à peccato, &c.

§. II. Famuli, qui non serviunt, cum possint.

1. Pro tempore, quo Famulus, cum possit, non ser-
vit, jam sciens non debere ipsam accipere mer-
cedem, eandemque ei negari merito posse à Domino. Sed
quid pro tempore, quo servivit? Potestne aliquando ei
negari merces eo prætextu, quod nunc ipse non pos-
sunt famulatum promissum?

2. Respondeo, non posse absolute negari, quicquid
dicat cum Sylvestro Azor. 2. p. 1.8. c. 39. q. 6. putans posse
aliquid arbitrio boni viri detrahi. Ratio notitæ do-
minæ est, quia operarius dignus est conventa mercede
pro tempore, quo operatur. Si ergo aliquando opera-
tus est, sua mercede pro illo tempore defraudandus non
erit.

3. Dixi, *absolute*, nam si ob recessum famuli, necesse
fuerit, aliquod lucrum Domino cedere, vel damnum
emergat, potest dominus tantum de mercede præstati
famulatus retinere, quantum ea damna compensantur;
tunc enim famulus iniusta causa est dectus Dominum.

4. Hinc Rusticus, qui se locavit pro toto anno, et
acta autem hyeme, recedit, invito Domino, à famulatu,
ut activo tempore alibi, majore stipendio, serviat, quan-
do ceteros sunt rusticantes famuli, obligatur in con-
scientia, restituere Domino, quantum ipsius interech, fa-
mulum recessisse. Quare illud dominus, ex mercede bene
nondum soluta, poterit sibi retinere.

5. Præterea servus in casu, de quo loquimur, obli-
gatur redire ad Dominum, ut toto promisso tempore fa-
muletur, quia ex contractu, & aliquando ex addito jura-
mento, se obligavit illud complere. Neque liberare se ab
hoc reditu potest, etiam si omnia damna reficere velit;
quia dominus habet ius ad personalem illam obligatio-
nem factam à servo.

6. Quid de Domino, semel recedente culpa sua famu-
lo, obligabiturne is cum iterum recipere?

Respondeo, saltem non obligari videretur. Ita Delugo
d. 29. *de iust.* num. 36. quando recessus ipse tanta culpa
æstimatur, ut, propter æqualem, potuisset dominus illum
expellere.

*§. III. Famuli, qui non serviunt, cum non possint. Tr. IV.
de Famulo agrotante.*

1. Servus, durante tempore statuto ad obsequium,
sconjicitur in Carcerem ob aliquod delictum, tunc

TRACTATUS V.

D E

EMPTIONE, ET VENDITIONE:
Remissivè.

DE hoc argumento latè, & pluribus egi lib. 8. i. Decal. tract. 3. c. 7. per totum, quare ibi dicta non sunt à meretenda, nisi forte Typographus velit totam illam tractationem hic ad Lectoris commodum transcribere, quod certe non recusarem.

An vino vendendo misceri aliquando possit aqua.

Ne autem inutile sit hujus Tractatus meminisse libet sequentem difficultatem pertinentem ad Venditionis, Emptionisque argumentum, diligenter excutere.

§. Unicus. *An vinum aqua dilutum possit aliquando vendi pretio vini puri?*

Dixi l. 8. Dec. tr. 3. c. 7. §. 5. n. 4. in hanc sententiam: *An immisceri aliquid possit rei extraordinarie bonitatis, & constat sic redditum aequale ceteris, taxato pretio, vendere, ut frumentum electum mixtum horreo, vinum generosum mixtum aqua?*

Respondeo, Concederem id aliquando frumento, vix unquam vino.

2. Hæc ibi dixi, nunc verò, re diligenter expensa, scio: *Concederem id aliquando frumento, nunquam vino.* Ita communiter de vino, Doctores, ut Pet. de Ledesma. Rebell. Salas. Med. Molin. Navar. Rodriq. Azor. quos citat Diana p. 1. tr. 8. ref. 51. Rationes multæ ad id aliterendum, me urgent.

3. Primò, Ideo pro vino puro vendere posses, ut ais, vinum aqua dilutum, taxato, vel communi pretio, quia per aquam illud redditus æquale vino, quod in eodem foro venditur, tuum enim vinum valde generosum facis, ex aqua, simile communi vino debili. At omnino falsum est, vinum sic reddi æquale, vel simile vino communi: Ergo caput non habes, unde æquali pretio vendere possis.

Minor adeo vera est, ut potius explicatione indigeat, quam probatione: Vinum tuum est constat ex vino, & aqua: Vinum fori est vinum solum. Ergo tuum non est redditum huic æquale, vel simile. Licet enim ignorant mistionem, æquale, vel simile appareat, verè tamen hujusmodi non est: sicut manus Jacob, quæ apparebant manus Esau, verè tamen manus Esau non erant. Quemadmodum ergo, nisi ibi latuisset Mysterium, verè Jacob parentem decipisset, ita tu decipis ementem.

4. Atque hinc emergit secunda ratio ducta ex involuntario: Si Emptor adverteret, in vino adesse aquam, communiter nolle illud sic emere, Emens enim vinum, substantiam vini petit, non substantiam aliã. Ergo involuntariè tuum vinum emit, ergo tu iniquè vendis. Dico (communiter.) Nam esto, aliqui de hac mistione nil fortè laborent, certè in tanta copia ementium semper non pauci nollent sic emere. Saltem igitur hos, qui involuntarij sunt, decipis.

5. Tertio, etiam si concedatur (quod tamen minime concedi, dicam mox num. 13.) te non obligari ad restitutionem, si quando das tuum vinum, quod mistum illa aqua verè tanti pretii æstimetur, quanti tu vendis. At quis te liberabit à peccato, quo per dolum, & fraudem ementem inducis ad emendum? Si ego te fraude, vel vi, vel metu compellam ad emendum meum, v. g. æquum, iusto, immò modico pretio, quo valet, nonne sum tibi

ea intentione paratum, ut non serviat (vel, ob mortem sui parentis, addringitur ad curam suarum rerum, vel in mortuum incidit, quo affectus servire non potest, vel in aliqua familia impedimenta incurrat, quæ impossibile illi, sive physice, sive moraliter reddunt, posse prosequi famulatum: Servus, inquam, ejusmodi sine dubio potest famularum relinquere, & dominus obligatur consentire, solvendo tamen ratam mercedis debitam factis obsequiis, quia contractus, initio initus, semper censetur factus sub conditione, quod aliquid grave non obstat. Sicut enim dominus, si conjiceretur, v. g. in carcerem, unde non indigeret servis, posset illos dimittere, ita & servus, &c.

2. Quæstionculæ autem tres hæc solent de ægroto famulo adnecti. Prima, an sit curandus expensis domini.

3. Secunda: An idem debeat accipere mercedem pro eodem tempore, quo propter infirmitatem (idem propter aliud rationabile impedimentum) non famulatur.

4. Tertia: An servus locatus, v. g. in annum, si ægroter, seu legitime impediatur per mensem, v. g. obligetur, post annum supplere hunc mensem in servitio, & an dominus, pro hoc mense supra dictum annum, admittere illum debeat, soluta debita ipsius mensis mercede. Loquimur autem in his semper, præciso pacto, sive implicito, sive explicito, ad quod dominus, vel famulus se obligasset.

5. Respondeo ad primam, negativè; Ita multi apud Dianam part. 1. tr. de contr. ref. 86. Bonac. d. 3. de contr. q. 7. p. 4. n. 13. quia ad illas expensas ex vi conditionis non se obligavit dominus: immò nec se obligavit ad alimenta pro illo tempore; quo sibi infructuosus futurus esset servus. Quidquid affirmet de his alimentis Azor. 3. p. c. 14. 3. Excipi debere extremam necessitatem, quando ex Charitate debet quilibet cuilibet succurrere, admonitione opus non est.

6. Respondeo ad secundam, item negativè. Ita multi apud Dianam l. c. Ratio est, quia, cessante fine famulatus, non apparet, cur non debeat cessare, & obligatio solvendi illius mercedem. Scio, apud eundem l. c. aliquos esse contrarios huic nostri, & quidem communi sententia, sed non sunt audiendi, quia argumentum ipsorum ductum ex Textu, l. 1. §. Divus Severus ff. de variis, & extraordin. condit. in quo Imperator concedit advocatis defunctis mercedem, etiam si non servierint, faciliè solvitur; loquitur enim Imperator de Advocatis mortuis quidem, sed pro tempore, quo vivebant, & quo per ipsos, dum vivebant, non stetit, quin servient. Advocatorum enim, ut Procuratorum, Medicorum, Barbitonorum, & similibus ejus naturæ officia sunt, ut tunc satis, superque censentur continuato servire, quando sunt prompti ad obsequium, & in occasionebus, quæ se offerunt, à serviendo non deficiunt. Non ita se habet communiter famulorum, de quibus potissimè loquimur, conditio; horum enim est continuò servire, & in dies, immò, in horas, vix tamen (Communiter) nam, & his etiam suam deberi mercedem, quando in suo serviendo modo per ipsos non stat, famulari, supra c. 4. §. 1. n. 4. indicatum est.

7. Ad tertiam, respondeo item negativè. Ratio est: quia contractus fuit additus ad illum unum annum, quare eo elapso, elabitur obligatio, tum pro servo, tum pro domino; is enim non obligatur admittere servum volentem rescire tempus subtractum, sed poterit, juxta supradicta, partem stipendii correspondentem tempori, in quo famulus non servivit, ab ipso demere, illumque dimittere. Sicuti enim votum jejundandi huic anno, vel huic diei additum, anno, vel die transacto, non amplius obligat, ita Conductio, & Locatio, sive domus, v. g. sive famulatus pro hoc anno, vel die, iis exactis, non amplius obligant.

tibi injurius, & contra te pecco, dum fraudem induco, vel timorem incutio?

6. Quarto: Quia magna est disparitas inter vinum, & frumentum illique similia, unde concedere, aliquando possumus missionem illam frumenti, aquæ autem infusionem nunquam vino. Disparitas autem est duplex. Prima: Quando in frumento, quod communiter venditur in foro, adest aliqua hordei, v. g. vel lolii pars illi commista, tuum autem sit sincerum, & purum, si hordeum, vel lolium, vel quid simile addas tuo (nam addere terram, arenam, vel quid omnino diversum, quod simile non est in frumento, non concedo) æquale, ac simile facis tuum illi, quod venditur communiter in foro, quod æquale mistum est hordeo, lolioque. Non ita in vino, cui admisceatur aqua. Vinum enim fori est sola substantia vini, non ita tuum, quod à te factum est vinum, & aqua. Hinc facile concedam, posse te vino generoso admiscere vinum tenue (nisi aliud obstat) sic enim reddere illi d potes æquale vino communi, non verò, aquam, quæ est peregrina substantia à vino. Dixi (nisi aliud obstat.) Nam, si adsit lex, v. g. ne vinum unius Regionis vendatur tanti, quanti venditur vinum alterius, sanè tunc non posset fieri mistio illius vini cum hoc, illudque pretio hujus vendi, ut ex se patet. Sed hæc est alia quaestio, de qua alibi. Præterea, si vinum fori communiter venderetur mistum aqua, concedam, licere tibi aquam immiscere tuo generoso, & puro vino, quia sic facis tuum communi vino æquale. At vinum fori tale esse non supponitur, immò, nec præsumitur, præsertim hic Panormi, ubi adeo rigorosa lex adest, ne vino vendendo admisceatur aqua, ut pena plectatur si cenopola, qui in sua officina, vel parvum aquæ vasculum habere inveniatur.

7. Secunda disparitas: In tuo vino latet deceptio, quia illius Emptor aquam in cocteu alienam substantiam requirit discernere, atque adeo est involuntarius, ut dicebam, in ea emenda: At in frumento facile potest advertere, intercurrere hordeum, vel quid simile purgamentum, idque in tanta quantitate, &c.

8. Quinto: Si tantus rigor in arcenda aqua à loco venditionis vini est in Republica, ut modò innuimus, tantæque vigilantia, ne fiat ejusmodi immistio, viget apud Rectores Civitatum, signum profectò est, magnum hoc esse civium damnum. Atque inde colligimus, eam missionem, quamvis aliunde prava non esset, esse tamen illicitam ex eo capite, quod non est aperienda via ad furta & injustitias.

9. Sexto: Vinum merum usui est Consecrationi Sanctissimi Christi Sanguinis; est aptum ad multa medicamenta, est ebibendum ab his non paratò, quibus nocumentum affert aqua, quamvis modica, & cuiusque, quamvis generoso vino permixta. Confule Medicos.

10. Septimo: Quid, & si servandum sit vinum ad multos dies? Sanè multum aqua acefcet facile, non ita, si sit merum. Vidit hoc inconveniens Bonacina, loco mox citando, qui ita loquitur, ut videatur concedere, missionem prædictam, quando vinum est consumendum statim, quod solet esse in venditionibus, ut loquimur, ad minutum; non verò, quando in magna quantitate, quia in minutis non est diu servandum, sicuti in quantitate notabili. Sed quaeso, unde scias mensuram, quamvis parvam à paupere emptam, non esse conservandam ad aliquem diem, vel usque ad Vesperas? Cum tamen experiamur vinum aqua dilutum etiam uno die, non infrequenter acefcere, vel saltem notabiliter evanescere. Vel unde scias non parari ad medicamentum, vel ad quid simile? Est igitur, id negligere, periculosum plenum opus alex.

11. Octavo: Vinum, ut habemus ex omnium Medicorum suffragio, digeritur, & convertitur in alitum, cum aqua, quia est elementum, & non corpus mistum non convertatur in aliti substantiam, sed sit tantummodo alimenti vehiculum, Hinc ergo fit, ut qui emit vinum ebibendum, etiam statim, vinum velit purum

emere, ut possit ad suum libitum, vel, ut vehiculo suo, vel præcipue, ut alimento, non verò velit emere aquam, quæ, tamen si generoso vino immista, substantiam ad non adauget.

12. Afferam in hanc rem narratunculam non impudam, quam ab amico, qui præfens interfuit factus, accepit: Appulit non multis abhinc annis Panormi Civis Mediolanensis ex Comitum familia nobilitis, qui parvis nobilitatis viris ad prandium cum paucis amicis, moribus invitatus, magna, ut fit, esculentorum copia, & generoso nostrate vino exceptus opipare fuit. Sub hunc convivium, incidit sermo de vino propinacoe, quæ licet regione procreatum esset, dictumque est, ex fundo Bacchariæ prope Panormum (An à Bactro nomen hoc duxerint majores nostri, an aliunde, nobis incertum) similique ferè esse non paucis, quæ ex viciis locis ad nos afferuntur vina.

Tunc advena, laudare vinum Regionum suarum, nostrum deprimere, bibi suum sine timore, vel detestari, vel offensionis amabile esse, gratulatur, laus. Contra, Panormitanum vellicare nimis palatum, in eoque evolare protinus, sensus, ac rationem interurbare, de eo fortasse Sapientium illam parcmiam usurpare, Num vini calicem afferre sanitatem, secundum delicias, (sed certe dicebat non mihi.) At verò tertium, esse vinum venenum. Aderat ibi inter Ministros, conviva latentes, quidam homo, Leporum, (ut cum Catullo loquar) disertus Pater, & facetiarum. Is ita Comitum respondit: Nobis etiam, Nobilissime vir, Panormi, super artificio, quo, quando libuerit, generant vites vitæ vinum vino Mediolanensi quàm simillimum, immò in Cella vinaria domini mei hujus generis copia non deficit. O lepidum caput! subjunxit Comes, Bonum vinum, istar Evangelici Architrictini ad finem convivii restitit. Adduc ad nos, amabo te, vel unum calicem ex illo. Afferam, ille respondit, si jubes, amphoram. Haec dicens, cessit homo à loco, & clam in remoto cubiculo, mistæ rubro vino nostrati commodam aquam, eoque coctum plenum cyathum, viro Mediolanensi vinum expertum, & expectanti, reverenter propinat. Ut vinum is dedit, vit. Proh! dixit, quàm excellens vinum; hoc illud erat, quod ego exoptabam, quodque meritis laudibus extollam. Tunc factus ille. Dicam, inquit, ingemio. Locis, ac regio, unde præstantissimum hic latex advehitur, patens est, fons salientis aquæ est: Quoties nos vinum tenue Mediolanensi simile expectamus, aquam infundimus, & Mediolanense procreamus. Plausum dedere assidentibus Convivæ. Sed Comes, ut erat vir cordatus perinde, ac fervens, ubi non defuit, responditque promptissime. Hæc Domini: At ego, at nostrates, at M. dici omnes vinum in stomacho volumus, non aquam. Ad quæ mutæ animæ est nemo.

13. Aio ergo, Ementem vinum, etiam deperitum statim, vinum in stomachum trajicere velle, non aquam. Unde, si tu illi hanc intrudis, injustitiam illi facis, ac constitutioni sis obnoxius, quia plumbum pro argenteo pretio argenti, hoc est, aquam ex fluvio, pretio vini ex dolo vendis.

Quid de ejusmodi Venditione vini dilui, sentiant Doctores.

14. Obijcies: Delugo, disputat. 26. de Just. à num. 67. dixit: Concederem rarissime vino, &c. ergo in aliquo raro casu, licebit Rursus Lessius lib. 2. cap. 21. n. 83. Bonacina l. mox citando, Diana l. mox citando, citatis aliis, & Lopez, Ioan. de la Cruz, Homob. quibus addo ex parte Bauci in singul. casu. 220. prædictam missionem concedunt cur ergo tam alieni ab illa recedimus?

Respondeo, Expende, Lector, naviter hos quatuor Doctores; apud quos habentur cetera omnia aliorum fundamenta, & inde tu ipse Index decisionis esto.

15. Delugo loc. cit. num. 68. sic loquitur: Hæc sententia concedens missionem prædictam, non minus displicet ceteris aliis

quibus limitationibus. Prima est, quod verè nullum damnum emptori sequi possit: nam si vinum aqua mistum servare vellet, detrimentum pateretur, eo, quod citius gresceret, vel corrumpere propter aquam admixtam. Secunda, quod, quando lege taxatum est pretium, admistio non fiat ex materia omnino peregrina, sed ex ea, quae seclusa industria, admisceri solet tali rei per se legendo. Nam tritico in area, alia quaedam semina diversa, quae cum tritico nasci solent, miscentur, sicut, & palea, pulvis, sordes, quae si in eadem solè in quantitate miscantur ex industria tritico puro, non extrahitur à statu, quem habet triticum lege taxatum. Vinum verò seclusa industria, non solet esse mixtum aqua: quare lex taxans pretium vini, loquitur de vino puro, quale est omne vinum, ex torculari extractum, & ideo, qui habet centum amphoras vini puri, & admiscet illis duas aqua, jam vendit singulas amphoras vini puri pretio excedente taxam, quae sola refertur ad vinum purum.

Si tamen consuetudo esset alicubi, admiscendi parum aqua vino, quando conficitur, quia id periti necessarium iudicant ad perfectionem talis vini, non esset illa mixtura peregrina, nec prae intentionem legis, quia pertinet ad ipsam perfectionem talis vini.

Quando verò pretium non est lege taxatum, & mistio nullam affert necessestatem, quo res minus bona sit, quam alia pura, non videtur mixtio illa contrariari aliquid contra iustitiam. Et paulò post: Insuper primo, quando pretium non est lege taxatum, mixtum, etiam materia peregrina, non nocet, nec impedit, quod commune pretium pro illa re accipiat, si verè non secundum solam apparentiam, sed in sua bonitate, & utilitate aequivalat rebus parvis. Aqua verò vino mixta rarissime excusare poterit venditorem, quia licet vinum generosum sit, multum tamen patitur ob eam missionem, & ad plures effusus minus utile esse solet.

16. Hæc Delugo, in quibus animadvertit, quam limitate, cauteque loquatur, unde, si attentè ejus doctrina expendatur, apparebit illud, quod rarissime concedit, esse solum, in eo casu, quem ipse idem dixerat, & nos etiam admiximus, 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 11. n. 6. quando necessaria est ex arte ad vini confectionem.

17. Lessius l. c. sic habet: Si res ex admistione non esset minus bona, quam ea, quae ab aliis venditur non esset condemnanda iniustitia, qui eodem pretio venderet, quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum redacere, in quo sunt res aliorum? & tunc eam vendere eodem pretio, quo alii? Fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus, dum vino valde pressanti mistetur aliud tenue, vel aqua, aut tritico valde puro, Secale: tamen moderatione, ut non sint deteriora, quam quae ab aliis passim venduntur. Et paulò post: Crediderim tamen, talem posse puniri tanquam speciem vendentem adulteratorem, & emptorum deceptorem. Tales enim missiones sunt in Republica valde odiosae, & Auctores infames.

18. Hæc Lessius. Vbi vides primò, cum loqui, cum quis rem suam potest reducere ad statum rei, quae venditur in foro, & in quo sunt res aliorum. At certe aliorum vina non sunt in statu vini lymphati: ergo ad lymphatum Lessii dictum non se extendit. Sed se extendere, solum poterit, quando admiscetur vinum tenue, vel illa modica aqua necessaria in confectione primordia vini, & de hac necessaria aqua ipse intelligendus est, quando dicit (Dum vino pressanti miscetur aliud tenue, vel aqua) illa enim necessaria aqua valde pressanti vino, seu multo adhuc solum in aliquibus valde calidis, siccisque regionibus solet, vel certe in aliis, quando suo tempore opportune pluviae defuerunt.

19. Vides secundò, moderationem ab illo affixam, (ut non sint deteriora) at semper deterius sit vinum, ut probatur eff. Vides tertio, quam severè damnet ejusmodi venditores, dum eos vocat adulteratores, deceptores, infames.

20. Vides quartò, dum pronuntiat, te posse puniri, ut adulteratorem, & deceptorem, manifestè docere, te in culpa, seu peccatum incidere (nec solum ex presumptione, quam upam indicavit Valentia mox afferendus

Part. III.

n. 23. sine) poena enim iniuste inferretur sine culpa. Quod si paulò antè, te non condemnavit iniustitia, unde colligere posses, te non obligari ad restitutionem, ideo te non condemnavit, quia, ut ex prædictis patet, loquebatur in iis casibus, in quibus res tua, tuumque vinum deteriora ex missione non fierent, & statum bonum similem aliis, quae communiter venduntur, haberent. Id quod loquendo de vino, tunc est, quando vino præstanti admiscetur vinum tenue, vel aqua illa necessaria in ejus confectione.

21. Bonacina, de contr. d. 3. q. 2. p. 6. n. 17. cum prædictam missionem absolute concessit, has rationes addit: Prima, quia venditor potest res suas ad eum statum revocare, in quo res aliorum existunt. Secunda, quia nullum damnum, vel injuriam infert emptori, cum non teneatur illi tradere res majoris perfectionis, & integrariis, quam ab aliis venduntur. Tertia, quia aestimatio rei desumitur per ordinem ad usus humanos, cum autem res per admistionem recentiat sit adhuc aequè utilis ad usus humanos, ad quos emittitur (ut suppono) sequitur, venditorem non peccare contra iustitiam, nec teneri ad restitutionem. Quarta, quia sicut venditor potest minuire mensuram, quando alia ratione non potest fustum pretium extorquere ab emptore, ut ait Valentia, t. 3. disp. 5. c. 20. p. 4. concl. 4. ad finem. Sed corripit, concl. 5. ita, qui vino generoso apponit aquam, cujus appositione vinum non fit deterius eo, quod passim ab aliis venditur, nisi forte periculum sit, ut emptor intentionem habeat illius servandi, sed vinum servare nequeat ob aqua admistionem. Et paulò post: Arcendi tamen sunt venditores ab huiusmodi missionibus, & fallaciis, &c.

22. Hactenus Bonacina. In quo notas primò primam rationem non posse applicari ad rem nostram, quia vinum per aquam à vini statu distrahitur. Secundam fallam nimis esse, damnum enim & injuria fit eimenti involuntarie. Tertiam esse itam fallam, vinum enim lymphatum non est aequè utile ad usus humanos. Et ipse quidem dicit, (esse aequè utile, ut suppono) quod certe supponere non debuerat. Præterea, licet venditor non teneatur tradere rem melioris conditionis, certe tenetur, non tradere deterioris.

23. Notas secundò, non rectè applicari eam doctrinam Valentiae ad casum nostrum: Aliud enim est, vendere rem demendo de mensura, simul demendo de pretio (quod cum quibusdam conditionibus fieri possit, diximus etiam nos lib. 8. in Decal. tr. 3. c. 7. §. 11. n. 4. ex eodem Valentia) Aliud est, vendere id, quod emens directè non intendit emere, & quod caput est, vendere eodem pretio, quo venditur alia substantia, &c. hoc posterius nunquam profectò docuit Valentia. Ecce ejus verba hæc ad apicem excerpta l. c. concl. 5. non autem quarta, ut citat Bonac. Quando rei vitium adveniat intentioni absolute, vel conditionali, sive sit occultum sive de se manifestum, illicita est venditio, cum venditor sciens, Emptorem vitium rei ignorare tacitus rem ei vendat. Si tamen vitium neque absolute, neque conditionali intentioni emptoris adveniat, & venditor justè minuat rei pretium propter illud vitium, licita est venditio, quamvis rei vitium dissimulet. (Id semper intellige cum conditionibus, & ab ipso l. c. & à me loco item citato, explicatis.) Et paulò post: Similiter, si quis, v. g. nolle dare justum pretium pro tanta mensura tritici, licitè possit venditor minuire mensuram tacitus, & dare illi tantum tritici, quantum justè emeretur pretio, quod ille vellet dari. Ceterum cavendum est, ne in hac parte permittatur nimia licentia Canonibus, & huiusmodi: nam bi ferè ex cupiditate lucri proclives sunt ad fraudes in mensurandis rebus, ut merito possit ferè semper Magistratus presumere, illos inique facere, atque adeo eos punire. Hæc Valentia.

24. Neque ipse idem nobis obstat, dum paulò post, sic addit: Si quis venderet alteri vinum dilutum, quod perinde sit illi futurum usui (quia emit tantum bibendi causa) licitè poterit tacitus illud vendere pro justo pretio. Non, inquam, obstat, nam illud pro justo pretio, si bene contextum ejus doctrinæ perpendas, significat illud (demendo de pretio) juxta ac demis de mensura. Et quidem in eo casu, quo ex malicia nolle emptor dare justum pretium, ut modò ipse

D d

Valentia

Valentia dixit, & ego latius explicui lib. 8. citato Decret. tr. 3. c. 7. §. 1. n. 5.

25. Notas tertio, quam moderatè deinde monet Bonacina, arcendos esse ejusmodi venditores ab ejusmodi missionibus, & fallaciis.

26. Et tamen Diana, p. 1. tract. 8. ref. 5. ut ad ipsum deveniam, sic habet: Putabam hanc sententiam concedentem prædictam missionem citatos Doctores dumtaxat (Joan. de la Cruz, Lessium, Homobonum.) patronos habere, sed postea inveni Bonacinam virum doctum, etiam illam amplecti. Et probat validissimis rationibus, quas accipe. Hæc Diana, qui deinde exhibet rationes modò à nobis allatas, rejectasque; ut sanè posset quis exclamare; Proh! validissimas rationes, quæ tam facillè infirmari potuere? Adde primò, vix Bonacinam posse dici eam opinionem in praxi amplecti, quæ arcendos tam severè monet venditores. Adde secundò, quæ veritate posse illum citari, quasi absolute concedentem, si ipse discretè limitat ad eum solum casum, quo prævideatur, vinum non esse servandum? Id, quod ego notavi, ejusque, quamvis limitatam concessionem n. 10. rejeci. Adde denique tertio, si quamvis Bonacina, aliique n. 10. citati benignius quid indulerint, res nunc viverent, maturius consideratà, futurum fortasse esse, ut in posterum idem non concederent.

TRACTATUS VI. DE EMPHYTEVSI, LIBELLO, & Feudo.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Emphyteusis, & qua ratione differat à quibusdam similibus contractibus.

N Iure l. 1. c. de Iure Emphyt. sic describitur Emphyteusis: Est contractus, quo quis tradit rem suam immobilem alteri meliorandam, quoad dominium utile, sub certa pensione reali (id est, vel in pecunia, vel in fructibus, vel in alio) solvenda Domino proprietatis, vel ejus legitimo heredi.

2. Qui accipit ejusmodi dominium utile, vocatur Emphyteuta. Ipse contractus, quo id datur, & accipitur, appellatur Græcè, *Emphyteusis*, latine, *Institutio*, seu *Implantatio*: solet enim hic contractus celebrari præcipue circa agros, in quibus debeant plantari, & inscribi arbores. Ipsa pensio solvenda vocatur Græcè *Canon*, hoc est *Regula*, quasi pensio ex certa, & fixa regula sit solvenda. In contractu hoc necessariam omnino esse scripturam, tenent Iulius Clarus lib. 4. sent. 8. *Emphyteusis*, alii que. Verum, non absolute, & omnino necessarium, sed solum ad vitandas lites, tenent alii apud Azor. p. 3. lib. 10. de Emphyt. c. 5. §. 3.

3. Porro ex data descriptione facile erit cognoscere discrimen, quo Emphyteusis discrepat, Primò, à Censu reservativo. Secundò, à Censu consignativo. Tertio, à Venditione. Quarto, à Locatione. Quintò, à Libello, & Feudo, cum quibus tamen in multis convenit.

Nam primò, à Censu reservativo (qui est, quando ego domum, v. g. tibi trado, & reservo ex illa certam pensionem, à te mihi solvendam) differt in quinque. Primò enim Emphyteusis debet ex se constitui in re quidem immobili, sicuti debet census, sed in super debet esse ejus generis, ut cultura, vel opera possit fieri melior, ut mox explicabitur, quam meliorationem non requirit contractus census reservativi.

Secundò, per Emphyteusim non transfertur dominium directum, (quod idem est) Proprietas, hæc enim

remanet in domino, sed solum dominium utile, de usufructu.

Tertio Emphyteusis non fit ad tempus brevius decennio, secus, ut mox dicemus, est locatio; at census reservativus potest, ut liber, ad tempus quodcumque fieri.

Quarto, qui rem accipit in Emphyteusim, in Censum meliorationibus ab Emphyteuta factis, redit ad dominum, & tunc dicitur res cadere in commissum, seu citatem, id quod non accidit in censu reservativo, cum illo satis sit, omillasolvere pensiones.

Quintò, idem Emphyteuta non potest rem vendere, nisi prius admoneat dominum directum, (qui si ipse emere, erit aliis præferendus, debetque capere ejus deliberatio per duos menses) & nisi solvat etiam quoddam pretium, quod Landenium appellatur, nem faciendam. Quòd si Emphyteuta dominum non admoneat, eique non solvat dictum pretium, potest cadet res in commissum, redibique ad dominum directum: quæ pœna, seu obligationes non sunt in censu censu reservativo.

4. Iam verò secundò, à Censu consignativo, quod est, quem nos Siculi in formam Bullæ, seu Bullarum appellamus; differt inter cetera, quia in Emphyteutam transfertur possessio totius prædii sub dicta obligatione pensionis solvenda, at in censu consignativo non transfertur possessio dicti prædii in alium, sed ipse censuarius remanet dominus sui prædii, illudque possidet sub obligatione reddendi de itam pensionem, quam alius, qui vocatur Censualista, sua pecunia emit, eo modo quo hæc diximus in Tractatu de Censibus.

5. Tertio, à Venditione differt Emphyteusis in eo, quod per venditionem transfertur dominium utile, & directum in eumentem, cum in Emphyteutam transfertur dominium utile, sed non directum, quod sicut, qui emittit, venditque perfectò emptionis contractu, non potest revocare, ita, qui accipit ad Emphyteusim, quæ Emphyteuta non potest dimittere rem Proprietario non consentienti.

6. Quarto, à Locatione differt, quia hæc non est, nisi ad annos pauciores decennio, cum Emphyteusis debet esse, saltem ad decennium, & solet interdum dari ad unius vitam, vel ad vitam duorum, trium, plurium, inter & in perpetuum. Hinc si locatio esset ad decennium, alii qui apud Bonacina 4. dicunt, non esse locationem, sed Emphyteusim, Aliam magis intrinsecam differentiam invenio in aliquibus Doctoribus, (quam nostrum non esse hæc discutere) nam per Emphyteusim transfertur (solum) dominium utile, & ius in re in Emphyteutam, at per locationem non transfertur ejusmodi utile dominium, & ius in re, sed solum jus ad rem, quia res non manet obligata conductori, sed solum ipsa persona, quæ rem locatam insinuat Delego. d. 29. de Inst. n. 36. sed vide Mol. d. 441. n. 7. Lopez 2. p. de contract. c. 29. Sylv. v. Emphyt. d. 1. l. 2. c. 24. dub. 9. alioque.

In locatione item major solet pensio imponi, quam in Emphyteusi, quia hæc ex se addit onus meliorandi, de quo mox.

7. Quintò, à Libello, & Feudo, quomodo differt Emphyteusis, dicam mox, cum de ipsis.

Ex dictis colligas, velim, discrimen inter bonam Emphyteutam, & Allodialiam, seu Allandiam; hæc enim, cum quoad dominium utile, tum quoad directum pertinent plene jure ad possessorem, & sic appellantur, quia sunt directe Laudo, seu Laudatione, seu Laudemio, quod aliis præstare debeat, quod, contra, est (ut jam vidimus) in bonam Emphyteuticis.

8. Inquires: Quando dubium est, an aliquis contractus sit Emphyteuticus, an censualis, qualiter censuarius erit?

Respondeo: Censualem docet meritò Covar. lib. 1. var. cap. 7. n. 1. quia id miris aggravat possidendum, facit enim

enim illum esse Dominum etiam Proprietatis, quod non faceret Emphyteusis, quae solum constituit dominium utilem.

Dixi (Quando dubium est) nam si alicubi res ex consuetudine semper dari soleat in Emphyteusim, Emphyteusis est iudicanda, sed tunc non esset dubium, nam ex illa consuetudine res esset moraliter certa. Lege Molin. d. 381. n. 8.

Ex cognita natura Emphyteusis, & differentia à ceteris aliis contractibus vides, in ipsa quinque proprietates inveniri, sequentibus quinque capitulis, breviter explicandas. Prima est, quod res danda debeatur esse apta meliorari. Secunda, habiles personae debeant esse, hoc est, altera ad dandum praedium, altera ad meliorandum. Tertia, debeat solvi canon. Quarta, debeat admoneri dominus directus, & solvi Laudemium, quando praedium forte sit alienandum. Quinta denique, eadem onera Emphyteutica subire debeat legitimus successor, atque haec quidem proprietates sunt de iure communi, ceterum, si alicubi aliae sint leges Municipales, vel legitima consuetudines, illas observato.

CAPVT II.

Prima Proprietas Emphyteusis.

Res apta meliorari.

Res immobiles, quae meliorari queant, dari solum possunt ad Emphyteusim, ut domus, ager, vinea, arbor, & quaeque solo adherentes. Hinc ea non potest institui, nec circa res mobiles, nec circa immobiles, quae ex se per meliorationem non sunt augenda, ut sunt pecunia, census, redditus, &c.

Dixi, ex se, nam, quando deinde res sunt forte satis meliorata, dari etiam solent in Emphyteusim, quasi continetur praecedens contractus, & quidem dari poterunt juxta valorem meliorationum sub majori pensione, quia magis sunt fructuosae ipsi possidenti.

CAPVT III.

Secunda Proprietas.

Habilitas Personarum.

1. Duo sese offerunt hic explicanda. Primum, quis cedere. Secundum, cui concedi res potest ad Emphyteusim.

2. Quoad primum: Omnes ij concedere possunt rem ad Emphyteusim, qui potestatem habent alienandi; per hunc enim contractum alienatur dominium utile in alium. Qui autem ij sunt, diximus in lib. Decret. 3. c. 7. §. 2. n. 1.

3. Hinc colligitur, Praelatum, Rectorem, Beneficiarium Ecclesiae non posse res Ecclesiae concedere ad Emphyteusim ex vulgata Bolla, *Ambrosio*. Sed hic insurgit ea communis difficultas: An Praelatus possit concedere ad eandem Emphyteusim, iisdemque pactis rem Ecclesiae, quae dari solita erat à praedecessoribus: & breviter, posse docemus, dummodo non fuerit incorporata ipsi Ecclesiae, & saltem a qua conditio sit nunc Ecclesiae, atque aequale tempus, perinde erat antea, ut fuisse poteris videre apud Bonac. rom. 1. d. de Alienat. Bon. Eccl. qum. p. 2. Mol. d. 468. concl. 8. n. 18. Lezanam citantem multos conf. 37. d. n. 7. aliisque.

4. Quoad secundum: Illis concedi potest res in Emphyteusim, qui rem meliorem reddere possunt, & ex alia parte prohibiti non sunt inire contractus, de quibus diximus, lib. 8. in Decret. 3. c. 7. §. 2. n. 1.

¶ Pars 141.

CAPVT IV.

Tertia Proprietas.

Solutio Canonis.

1. Tertia Proprietas est, si Emphyteuta Canonem non solvat, cadat in commissum. Et quidem usi receptum essent ejusmodi Canon solvatur in fine anni, testatur Azor. 3. p. lib. 10. de Emph. 7. q. 2. Quanti autem pretii is esse debeat, infra, c. §. n. 6. dicam.

2. Nota duo. Alterum: Si Canon solvendus est Ecclesiae, is autem per duos annos non solvatur, cadet res in commissum. Ita C. Pormit, de locat. Fill. 17. 36. c. 7. & passim, nisi admonitus rei possessor, statim solvat. Statim dico; nam per celerem solutionem purgatur mora. Illud autem, Statim, Aliqui explicant, si solutio fiat quocunque tempore, sed ante judicialem citationem, vel si fiat post illam, at sine dilatione, quavis ex Clato, lib. 4. sent. §. Emph. q. 8. & Molina d. 453. probabilius sit, arbitrio Iudicis esse iudicandum, subitane sit, an tarda solutio? Verum, si Canon solvendus sit personae privatae, requiritur quidem ommissio solutionis per tres annos, sed per celerem solutionem non purgatur mora de rigore Iuris, statim enim Emphyteuta amittit rem; si dominus directus se declararet, velle rem sibi applicare. Ita Julius Clarus loco citato, alii; quae quidem ab hoc puncto, in quo se dominus declarat, non verò à puncto morae, censetur Emphyteuta cecidisse in commissum, ut iidem fuisse docent.

3. Alterum: Si Emphyteuta ignorantiam, vel legitimum impedimentum, cur non solverit, ostendat, non cadet in commissum. Id certe aequitas ipsa requirit, ut scilicet qui sine culpa est, non toleret poenam commissi. His positis:

4. Inquiras adhuc primum, tum in hoc, tum in aliis casibus caducitatis, an teneatur ipse Emphyteuta relinquere praedium ante sententiam Iudicis?

Respondeo, & quidem, (quandoquidem universaliter id requiritur) distinguendum erit, nam si finitur tempus praefixum ad Emphyteusim, tunc de iustitia contractus, & ante omnem sententiam, relinquenda erit conscientiae, si verò res tollenda sit ab Emphyteuta in poenam Canonis, vel Laudemii non soluti, vel ex eo, quod ob culpam Emphyteutae res efficitur notabiliter deterior, requiritur Iudicis sententia, quia nemo tenetur poenas haece temporales subire, antequam condemnentur.

Hinc sequitur, fructus perceptos ante dictam sententiam, licet si fuerint percepti post caducitatem, pertinere ad Emphyteutam; perceptos verò post sententiam pertinere, teste Mol. d. 457. n. 4. ad proprietarium, deductis tamen expensis, nam fructus censentur illi esse, qui, ablatis expensis, superfluent.

5. Cum dicimus, non obligari Emphyteutam relinquere praedium, nisi post sententiam, intellige id non debere extendi ad ipsum Canonem, & Laudemium, haec enim, cum sint solvenda ex Iustitia contractus, sunt ante omnem sententiam in conscientia solvenda. Ne ignores item, Emphyteutam notabiliter rem deteriorem efficiendo, obligari in conscientia ante omnem sententiam ad ea quaecunque damna, quae forte Proprietarius ex d. & d. deterioratione passurus est, ut constet ex regulis generalibus damni dati.

6. Quando autem leges, quas citat Castropal. 1. r. 3. d. 1. p. 19. n. 7. & 8. edicunt, haeredem alicuius non solvendi Canonem per biennium, ob cuius negligentiam cadit in commissum, purgari sufficere, si iuret, se ignorasse rem esse Emphyteuticam, intellige purgari sufficere ipsam caducitatem, quae est poena, quam nemo sine culpa subire debet, non vero purgari ipsum Canonem qui erat per biennium solvendus, is enim semper solvi debet, cum sit ex Iustitia, ut modo dictum est.

¶ D d 2 7. Si

7. Si per annos elapsos ego non solvi Canones, vel Laudemium, unde sit à me incurta caducitas, quam tamen prædecessor proprietarius non inventavit, potestne inventare successor ejus, an potius judicandum sit, nihil fuisse à prædecessore condonatum?

Respondeo, divitas esse sententias, quarum ad Iurisperitos pertinet discussio; eas ergo apud eisdem lege. Et præcipue apud Mangonium *dec. 61. §. 21.*

8. Inquires secundo, an sibi præjudicat Proprietarius, si post incurtam ab Emphyteuta caducitatem, recipiat Canonem, ita, ut censetur caducitas remissa?

Respondeo: Post expulsum Emphyteutam, & valde probabiliter antequam expellat, si recipiat Canones respondentes tempori ante caducitatem, non sibi præjudicat proprietarius, quia nemo, etiam indubio præsumitur, velle præjudicare suis iuribus, quando acceptat id, quod sibi debetur. At verò, si recipiat Canones respondentes tempori post caducitatem, præsumitur sibi præjudicare, etiam si protestetur, se caducitatem non remittere. Ratio potissima est, quia, si accipis Canonem, jam vis illum, à quo accipis, esse tuum Emphyteutam, secus peccares acceptando Canonem; Ergo illum non expellis, ergo caducitatem remittis. Protestatio autem nihil tibi faveret, cum ea sit contraria facto, quod certo plus valet, quam verba. Ita Clarus *l. sup. c. 10. Sylv. v. Emphyteusis, q. 9. Rebell. p. 13. q. 11. Ruin. consil. 110. Surd. dec. 6. n. 7. Mantica de tacitis, & ambiguis Convention. tom. 2. tit. 33. n. 22. Castropal. l. c. n. 8. al. que. Esto, contrarium judicat Mangonium *dec. 61. n. 20.* Bart. alique à prædictis DD. citati.*

Monet autem Castropalaus, l. c. id intelligendum esse, quando dominus scivit, Emphyteutam à jure suo cecidisse, secus si ignoravit, nam si ignorans recipit solutionem pensionis, ne tacite quidem renovat Emphyteusim, quam quidem ignorantiam, cum sit ignorantia facti, & non juris, juramento Domini probari sufficienter, tradit Mascardus apud eundem.

9. Inquires tertio, an casu, & sine culpa Emphyteuta, pereunte re, obligetur is solvere pensionem?

Respondeo, afferendo illos versus, qui sunt apud Iulium Clarum *loc. cit. q. 10.*

Si perit tota, non debet Emphyteuta.

Sed si pro parte, nulla se liberat arte.

Ratio prioris dicti est, quia res Domini Domino perit. Destructo autem subiecto, destruat etiam necesse est id, quod in ipso fundabatur, id est, pensio. Unde etiam sequitur, Emphyteutam non obligari reædificare, v. g. domum casu, & sine sua culpa destructam, quia non ipsi, sed proprietario perit. Ratio posterioris dicti est, quia pensio non tam solvitur in compensationem fructuum, quam in recognitionem domini directi, & sicut crescit res in utilitatem Emphyteute, ita decrescit in ejusdem damnum. Atque ex doctrina data inferitur, in priori casu non cadere in commissum Emphyteutam, si is non solvit amplius Canonem, cadere in posteriore, & quidem non solum in partem, sed in totum, ut tenet Clar. *l. c. q. 8. Filliuc. r. 36. n. 134. Mol. d. 454. n. 3. Rebell. 2. p. lib. 1. q. 9. alique.* Si pensio est magna, & pars rei, quæ remanet, sit modica, de æquitate non debere eam solvi, notat Fill. *l. c. n. 13.*

Adderem libenter, si ita res periret, ut pars admodum parva remaneret, judicandum esse, ac si periret tota, sic enim tota perit moraliter, cum parum, quod superest, pro nihilo reputetur. Addo item nos loqui, quando pensio constituta est indivisim super totam illam rem, cujus pars perit, nam quando est constituta, quasi super pluribus rebus, tunc sunt plures Emphyteutes, & sic, pereunte una, non dicitur perire pars, sed tota ipsa una, & solum pensio illi correspondens non debetur, remanente interim pensione correspondente alteri.

10. Inquires quarto, Emphyteuta expulsus propter caducitatem, vel, quia finit tempus præscriptum, potestne exigere à proprietario expensas, quibus meliorata est res?

Respondeo, quando est expulsus propter suam culpam, non posse; in poenam enim omnia amittit, ut *supra* etiam innuimus.

At, quando finit tempus, dico, esse distinguendum, nam primo, potest Emphyteuta exigere à Domino expensas, ipsique debebunt solvi à dicto Domino, si pensio fuerint magni valoris, & melioramenta peracta remanent (sint autem Emphyteuti) cum utilitate Domini.

Secundo, si sunt modice, & ordinariæ, quæ solent ad meliorandum, reparandumque pertinere, non tenent ipsi Emphyteutæ à Proprietario refarcienda. Idem si fuerint factæ ab Emphyteuta ob speciale pactum initio contractus cum Proprietario. *Leg. Mol. d. 454. Concl. 1.*

Tertio, si sint superflue, quamvis magnæ, non tenent dicto Proprietario refarcienda.

Ratio primæ partis distinctionis est, quia, si expensas sint magnæ, & utiles, æquum est, ut eas non ante Emphyteuta, nec enim aliena re dari debet Proprietario.

Ratio secundæ partis est, quia si sunt modice, vel ordinariæ conducentes ad uberiores fructus colligendos, pertinent ad ipsum Emphyteutam, tum, quia ipse eas colit, & reparat ob utilitatem suam, tum, quia per contractum Emphyteusis, ipse, ut *supra* apud Rebell. *q. 4. Mol. d. 455. & 463. Clar. l. c. q. 4. Filliuc. r. 36. n. 134.* tenetur, prædium meliorate promissit.

Ratio denique tertie partis distinctionis est, quia, si sint superflue, non erunt utiles, quare Proprietarius iure poterit respuere, quia non est cogendus expensas sibi inutiles. Hæc omnia vide latius apud Dodecardi disputata in *l. 2. c. de iur. Emph. Vide etiam *supra*, in *l. 2. loc. c. 1. §. 1. n. 14. & 15.**

CAPVT V.

Quarta Proprietas.

Admonitio Proprietarii, & solutio Laudemii.

1. Quarta Proprietas est, ut, si res sit vendenda ab Emphyteuta, duo fieri debeant. Primo, ut mortetur dominus Proprietarius. Secundo, ut solvatur Laudemium, id est, certum pretium, de cujus quantitate, *item* *n. 5.* dicam. Si hæc non fiant, cadet res in commissum.

2. Venditio autem sine dicto consensu tunc caducitatem, quando est perfecta, unde per solum venditionem sine traditione, vel venditionem sub conditione, si dominus directus consenserit, non incurritur caducitas; nec item incurritur per venditionem servitutis in re Emphyteutica, quia hæc non nocet, nisi Domino utili, & durat, donec res non revertitur ad Dominum directum. Per venditionem hoc sequenti modo factam. *Vendo tibi hanc rem, salvo iure Domini directi, incurre caducitatem secuta traditione, docet Rebell. l. c. q. 1. n. 1.* quia re ipsa perfecta vendit, cum protestatio sit contraria facto.

3. Iam verò, ut hæc magis elucescant, Inquires primo: Sicuti potest Emphyteuta rem vendere, itane potest donare, locare ad decennium, vel ultra, legare, tradere in solutionem, uno verbo, quocunque modo alienare?

Respondeo, posse. Intellige, quoad ius suum utile, quod ipse potitur; debet tamen directum Dominum edimere; eisdemque Laudemium dare, etiam si à Domino non petatur. Et regula generalis est, quod semper debet solvi Laudemium, quando alienatio voluntarie fit ab Emphyteuta; Solvendum autem est (nisi alia sit alicubi contraria consuetudo, vel iustum pactum) à novo Emphyteuta. Vide *l. 3. c. de iur. Emph. Mol. d. 461. n. 1. Clar. alique.*

4. In quatuor autem sequentibus casibus, nec contrarius Domini directi requiritur, nec solutio Laudemii. Primo, quando hæres notorius, qui dicitur suus, succedit in eam, quando Emphyteuta, ut Filius Partis, &c. Secundo, quando res Emphyteutica redit ad primum Emphyteutam, si soluto contractu, non verò per contractum novum dissoluto contractu, non verò per contractum novum. Tercio, quando Pater aliud non habens, dat in dotem filiæ.

liæ rem Emphyteuticam. Quarto, quando plures habentes rem Emphyteuticam in communem, eam inter se dividunt. Quorum omnium ratio est, quia in his quatuor casibus translatio est, seu reputatur, necessaria. Vide hæc minutius tractata à DD. præcatis.

5. Inquires secundo, quantum est pretium dicti Laudemii.

Respondeo. Ex jure communi l. 3. cap. de Jure Emphyt. est quinquagesima pars pretii rei, de qua re est Emphyteusis, at ex consuetudine esse trigessimam, asserit Less. l. 2. c. 24. n. 57. sed esse decimam, ait Garfias c. 24. de contract. ex qua loquendi varietate collige, esse diversam in diversis Regionibus Laudemii taxam, quæ certè servanda est.

6. Neque ab hac doctrina longè abest etiam taxa Canonici solvendi, cum enim, ut supra innui, Canon solvatur non tam in pretium, quam in recognitionem domini proprietatis, est multum expensenda consuetudo Regionum; solet autem, ut plurimum esse multò minor, quam sit pretium præsentis utilitatis, quæ venditur in hoc contractu. Præsentis utilitatis, dico, nam futura utilitas, quæ proveniet ex melioramentis ab Emphyteuta faciendis, pertinet ad ipsum Emphyteutam, qui ea melioramenta faciet. Nec tamen inferior in dicti Canonis taxa definienda, debere haberi rationem non solum dictæ utilitatis veluti in genere, sed hujus rei specialis, quæ inesse à prudenti viro, & experto affirmatur in hac peculiari re, quæ datur in emphyteusim, pluris enim valet dominium utile hujus prædii in perpetuum, quam ad aliquot annos: pluris, quando res, vinea, v. g. recenter plantata sine multo labore speratur esse melioranda, & uberius fructificatura, quam vinea efficta, & vetus: pluris, si, ut fructus vendi possint, debeant cum paucis expensis ad locum vicinum deportari, quam si ad longè distantem, &c.

7. inquires tertio, an possit Proprietarius primò, non approbare alienationem, quam intendit facere Emphyteuta, seu, ut loquimur, non dare investituram novo Emphyteuta. Secundo, an possit nolle accipere Laudemium, inò & Canonem?

Respondeo ad primum, non posse, si res alienanda sit ad hominem aptum, & qui pensionem solvere possit, legimèque solvere promittat. Quare tunc proprietarius tenebitur assentiri, solumque duos menses habeat ad deliberandum, utrum ipse velit præferri, necne? Respondeo ad secundum, nec posse, si oportuno loco, & tempore, tum Laudemium, tum Canon offeratur, & nolit liberaliter remittere. Ratio utriusque responsionis est, quia tunc Emphyteuta jure suo alienandi dominium utile, quod suum est, utitur, Laudemiumque, & Canonem justè, & sine mora offert, cur ergo illi non erit acquiescendum? Lege Rebelleum, l. c. Sylv. l. c. quest. 14. Less. l. c. num. 54. aliisque.

CAPUT V.

Quinta Proprietas.

Succesio in eadem onera,

1. Quid easdem habeat obligationes successor legittimus, quas contraxit ex justo contractu prædecessor Emphyteuta, nimis est manifestum, quare nihil in hoc amplius innotandum.

2. Quæres tamen, qua ratione successoribus deveniant ea, quæ prædecessores acceperunt in Emphyteusim?

Respondeo: Longa est & propria Insipientium hæc tractatio: Illa ergo ab eisdem, Clar. de Emphyt. Bart. in Auth. ingress. num. 37. De Sacrosanctis Eccles. Redoan. de spol. Eccl. Covarr. 2. variat. c. 18. (nec omittantur Theologi, ut Mol. d. 82. & alibi Azor. 3. p. lib. 10. c. 10. Fill. Tr. 36. c. 8.) erit meritò requirenda.

3. Notant autem nonnulli, quos inter Bonac. d. 3. de contr. g. 8. p. 2. num. 34. v. Septimò sequitur, in Emphyteuti,

Pars III.

& multò magis in Feudo, non succedere filias feminas, nisi expressè aliud exprimat. Adderem ego, & nisi alibi alia sit consuetudo, cum in contractibus nomine filiorum non veniant filiae, quicquid sit, an veniant in ultimis voluntariis, sed certè in his, & similibus maxime perpendendæ sunt (ultra consuetudinem, quam ego modò addidi) leges municipales, & propriæ.

CAPUT VII.

De Libello.

1. Licet communiter etiam Feudum, & Emphyteusim vocari possint Libellum, seu Livellum, seu contractus Libellatus, propriè tamen Libellum est contractus subfeudalis, seu subemphyteuticus, quo scilicet quis Feudum, vel Emphyteusim ab aliis accepta, alteri tradit sub justa, & quasi ad Libellum mensurata pensione (de qua mensuratione, qualis ea esse debeat, vide Sylv. l. 2. quest. 16.) Sicut enim conductor potest rem conductam justo pretio sublocare, sic Emphyteuta rem acceptam in Emphyteusim potest alteri, ut ita dicam, subemphyteicare.

2. Nihil ergo de hoc contractu est dicendum, quod ex allatis in superioribus colligi non possit, cum Libellum, ut dico, verè sit contractus Emphyteuticus. Quod si inquires, à quonam debebit Laudemium solvi, quando initur ejusmodi Subemphyteusis, & cui solvi oportebit?

Respondeo, juxta supra, cap. 5. num. 3. dicta, debere Laudemium solvi à novo Emphyteuta Domino directo, eundemque Dominum directum approbare debere ejusmodi sub Emphyteusim, investituram, seu possessionem, eam tradendo novo Emphyteuta.

CAPUT VIII.

De Feudo.

§. I. Summaria Cognitio Naturæ, & Divisum Feudum.

1. Hæc Insipientiorum est Germana tractatio: nam propterea solum hic nonnulla delibabo, quæ à Moralibus Theologis ignorari, turpe nimis esset. Et quidem quatuor dumtaxat eligenda erunt Primò, quid, & quotuplex sit Feudum. Secundo, quæ sunt conditiones contractus Feudalis. Tertio, quæ obligationes Feudarii, id est, ejus, qui feudum recipit. Quarto, quæ causæ feudarium Feudo privant. Nam de aliis questionibus, puta quis possidere feudum possit, quis in eodem succedere, quis de libris feudalis sit legitimus Index, & de sexcentis aliis, legantur Insipienti passim agentes de feudis.

§. II. Quid, & quotuplex sit Feudum.

1. Sic in universum describitur, Glossa allata à Sylv. v. Feud. initio, Feudum, Est concessio rei immobilis pro Homagio. Id est, pro obsequio personali, quale est associare Principem ad Bellum, convenire ad publicæ comitia, quod vocant Parliamentum, &c. Qui feudum concedit vocatur dominus, qui recipit, Vassallus, seu etiam Feudatarius.

Porrò, Genera Feudorum undecim numerantur

1. Primò, Proprium, & Improprum.
2. Regale, non Regale.
3. Antiquum Paternum (est etiam Maternum) & novum;
4. Nobile, Ignobile.
5. Ecclesiasticum Sæculare.
6. Masculinum, Femininum.
7. Hereditarium (quod certè debet filius computare in portionem legitimam) & non hereditarium.
8. Reale, Personale.

Dd 3 9. Divi

9. Dividuum, non dividuum.

10. *Ligium* (est, quo quis jurat se fidelem futurum, v. g. suo supremo Principi, nullo excepto) & non *Ligium* (id est, quo quis jurat se fidelem, v. g. suo Duci, sed is exceptis, quæ tendunt contra Regem, vel Imperatorem, seu Supremum Principem, contra quæ nullo modo se obligat Duci fidelitatem servare.

11. Francum (idest, liberum ab omnibus servitiis, vel ab omnibus legibus pœnalibus, Feudorum) & non francum (idest, non liberum à prædictis.) Hactenus Divisiones.

§. III. *Quinque conditiones contractus Feudalis.*

Moneo, ut alibi sæpè in similibus moniti, nos loqui de jure communi, scimus enim, diversissimas esse leges municipales de Feudis.

Ad contractum ergo Feudi, de communi jure, requiritur primum, ut dominium directum remaneat apud dantem, utile sit apud recipientem, in quo, ut vides, convenit cum Emphyteusi: atque inde fit, ut fructus omnes feudi pertineant ad feudatarium, omnes iniquas, id est possessionis usque ad suam mortem, vel usque ad abdicationem Feudi, si forte illud vivens, juxta mox dicenda, relinquere contingat.

2. Secundò, ut constituatur in re immobili Agro, Op-
pido, Civitate.

3. Tertio, ut Vassallus, seu Feudatarius non possit Feudum alienare sine Domini consensu sub poena cadendi à possessione Feudi, in quo etiam convenit cum Emphyteusi : vide tamen, quæ mox dicam §. 4. n. 3.

Quartò , idem Feudatarius præstare debet obsequium Domino, quando illud dominus requirit , nam in hoc maxime differt Emphyteusis à Feudo, quod Emphyteuta, etiam non requisitus , debet pensionem solvere: at obsequium , (quod certè est personale) Feudatarius non debet, nisi requisitus. Quando autem , præter obsequium personale additur in aliquo Feudo obligatio solvendi ali, quod reale , cessat hoc erit solvendum sine requisitione , quia tunc concessio degenerat à puro Feudo, & participat de Emphyteusi.

5. Vassallus idem, quando incipit possidere Feudum investitus dedit & Domino directo, ipique juramentum fidelitatis præstare: qua autem cæremoniâ fiat investitura, hæc per dictum juramentum? (quæ nihil aliud est, nisi immisso in possessionem Feudi) & utrum juramentum sit de substantia? Vide Iulium Clarum, aliosque Iurisperitos de Feudis.

6. Quæres, quid, si omnibus conjecturis expensis, dubitetur, quale sit prædium, judicandumne, esse Feudale, an Allodiale?

Respondet, Allodialē: Omnis enim res censetur, *L. Larius, L. In adibus, C. De servitutibus*, libera, nisi clarē cō-
trarium probetur, & ulterior ratio esse debet, quia prius
est, rem esse sui juris, quā alieni. Ergo illud praevalere
debet, *ut L. 1. Decal. c. 3. §. 7. dictum est.*

Et nota, ad probandum esse feudale, non sufficere tibi quod in aliquo loco jurisdictionem habeas, potest enim quis habere alicubi jurisdictionem, non vero Vassallos, & Feudum; quia subjectio feudi major est, quam subjectio jurisdictionis.

§. I V. *Tres obligationes Fundatarii.*

1. **P**rima est, ut Feudatarius, seu Vassallus præstet juramentum fidelitatis, sicuti modò indicatum est. Et quidem omnes (si plures sint feudatarii, & non per modum collectionis, seu communitatis, qui feudum possidere debent) jurent, necesse est, quia omnes fideles esse debent. Contrà, si plures sunt, qui sint Domini directi, satis est, si uni præstetur juramentum, quia nemo cogitur habere plures Dominos. Clarus, & Azor. *l. cc. aliquæ.*

2. Secunda, ut dictus Feudatarius præstet obsequium promissum, modo jam dicto, & quia hoc solet esse obse-

quum personale in bello, ideo foemine excluduntur
feudis, nisi expresse admittantur. Tunc enim decessit,
vel remittit ejusmodi obsequium, vel concedit, possit
exhiberi per aliam, quod certe potest, quia de re
disponit.

3. Tertia, ut non alienet Feudum sine Domini voluntario consensu, quem tamen dare, nequaquam gatur.

Hinc fit, ut Vassallus feudum, nec donare, nec in Emphyteusim tradere, nec in alium transferrere possit, cum hoc ius non in se, sed in alio habet, ut diximus, Emphyteuta, cum licet quidem non sit Dominus, sed tenet a Domino, tamen non potest alienare, nisi cum consensu Domini directi in alienationibus voluntatis, sed quem consensum dominus dare teneatur.

Hinc etiam fit, ut feudatarius non possit feudum habere
 tum à Rege, vel Imperatore, inrer multos filios, dividere
 tum, quia divisio est genus quoddam alienationis, et
 multò magis, quia ita cautum est propter alie rationes
 in Iure, *Lib. 2. Feudorum, Tit. 55. l. 8. Præmissis*

4. Hic notat, posse nihilominus feudatarii abdicare à se feudum, seu illud Domino relinquere, cum tenet Emphyteuta non possit à se abdicare, seu relinquere Domino rem acceptam in Emphyteusis, nec Conductum rem à se conductam. Ratio discernimur est, quia feudum est in utilitatem feudatarii, quare ipse possit abdicare, & non nolle frui: at Emphyteusis, & locatio est in utilitatem dantis, cui debetur supradicta melioratio sui prestantis.

5. Alia minora feuda non habita ab Imperatore, Rege, possē Filiis dividi, docent Dēfctores, quia nemo cogitur vivere in communi, & ex alia parte jura non quantur de his minoribus feudis.

6. Inquires: In alienatione feudi, dicta man. 3, si
sufficiat dictus voluntarius consensus Domini, aut requi-
ratur etiam consensus Agnatorum, quibus competat
succedendi?

Respondet, requiri utrumque, quia regula generalis est, quando ex alienatione multi patiuntur injuriam, damnum, debere omnes alienationi consentire. Unde videt, quantum injuste agant ii, qui rem vindicant pro posteris, vendunt, vel concedunt extraneis. Alii damnum, quod ementes patientur, quando rem bene mis fucefloribus compelluntur reddere, De hoc et latius Clarum, l. c. *quæst.* 41, & Azorizum; *placit. Fend. cap.* 14.

§. V. *Causa amittendi Feudum.*

1. **A**D quinque commodè reducuntur. Prima est
avis ingratitudo Vassalli contra Dominum
et eum. Lege *Lib. 2. Fendi, Tit. 24. §. Illud. & Tit. 28. §. hoc.*

Sed quoniam est gravis iudicanda?
 Respondo: Ex aliquibus peculiaribus causis, quæ
 afferunt signatè Doctores, colligi, & similes quæ
 iudice possunt. Si enim feudatarius Dominum (ex
 hæresis, vel ex iusta causa) accusat, aut
 cem, etiam ex iusta causa: Si fugæ sit, relicto
 periclitante in bello iusto, quem iuvare, sed sine
 te, potuisset: Si non admonet Dominum, scies illi
 esse infidias, Vassallus enim ei, & feudatarius
 dumtaxat infidiarum, iudicatur complexus. *Novellæ
 de Accus. c. 1. Scientesque ad L. Pompeianæ, de Forti-
 tudinis, c. 1. Si quis infidias parit, rebellisque sit suo
 domino, si ipse infidias parit, neque ex filio, vel for-
 uo, si turpiter agat cum filia, neque ex filio, vel for-
 cum uxore Domini, etiam si hoc sit vidua, et pater
 sit, h. c. q. 9. aliquis, si inquam, Feudatarius hoc
 tat, iudicatur esse graviter ingratus, & Feudo privatus.*

2. Secunda causa est, non observare pactum, si feudum quis accipit. Hinc primo si feudatarius vel heres non petit à Domino investituram, seu censum nem feudi intra annum, & unam diem, mittit feudum excusabitur tamen, si justa sic causa differendi non sit, gravis, inimicitie capitales, & similia: item si rem, si intra legitimum tempus non petit, possit quæ

privilegio restitutionis in integrum, merito docent non pauci, inter quos est Clar. l.c. *quasi*. 47.

Hinc secundò, multò magis feudo quis privabitur, si in extraneum alienet feudum, secuta traditione, sine debito Domini consensu. Hinc tertio, idem erit si vassallus vocatus à Domino in Curiam, nolit accedere.

3. Tertia causa, sunt duo crimina, quæ fortè committat feudatarius: Alterum, si occidat suum proprium fratrem (addit Sylvester l.c. *Feudum*, *quasi*. 16. patrem, vel fratris filium) saltem, si id faciat spe hæreditatem obtinendi? Alterum, si occidat quemcunque alium, sed pro ditoris, l. 2. de *Feud. tit.* 37.

4. In his tribus causis, & explicatis *num.* 1. 2. & 3. debere sententiam iudicis præcedere, nec obligari teste Azor. 3. p. lib. 10. de *Feud. cap.* 14. Filliuc. tr. 36. cap. 10. q. 9. *num.* 196. Feudatarius, ante illam, feudum à se abdicare, quia hæc est pœna, constat ex dictis.

5. Quarta denique causa est ex ipso jure. Nam primò, lapsu termini præscripti. in investitura. Secundò, morte feudatarii sine filiis, vel Agnatis. Tertio, morte civili professoris in Religione incapaci, vel clericatu, quando in investitura Clericus excluditur, de qua re vide Sanchez lib. 7. in *Decal. cap.* 15. Quartò præscriptione legitima triginta annorum, sicut enim Feudum eo tempore acquiritur potest per præscriptionem, ita eodem tempore amitti; in his, inquam, casibus perdit feudatarius, seu desinit possidere feudum ipso jure.

6. Inquire, quando vassallus feudum admittit, quisnam illud acquirit.

Respondeo, cum necessaria distinctione, adhibenda ad varias causas, ob quas amittit.

7. Primò igitur, Amittit feudum lapsu termini? Redit feudum ad dominum.

8. Secundo. Amittit morte tua naturali, vel civili per professionem in Religione incapaci, non existentibus Agnatis, id est, consanguineis ex suo sanguine paterno? Redit item ad Dominum.

9. Tertio: Amittit ob alienationem sine consensu Domini factam; Transfertur feudum ad agnatum strictiorem in gradu, exclusis tamen filiis à te descendentibus, quia hic magis personam tuam repræsentant, quam alii agnati; quare filii, delictum tuum videntur repræsentare, non verò alii agnati.

10. Quartò: Amittit ob aliquam culpam ex dictis *num.* 1. 2. & 3. Item prorsus dicito, quod dictum est in præcedente casu, in quo amittit ob alienationem sine consensu domini: In hac autem quarta, & in prædicta tertia causa amittendi adest exceptio, nam, quando feudum est novum, id est, quando feudum non obtinetur ex successione, sed cepit in ipsa persona inveniri, tunc feudum redit ad Dominum, non verò ad agnatum strictiorem.

11. Quintò. Amittit, quia feudum, quod accepisti à Domino, abdicas à te, seu illud absolute eidem renuntias, ut certè potes, juxta dicta §. 3. *num.* 4. Redit ad Dominum.

12. Sextò. Amittit præscriptione? Transfertur ad eum, qui legitime præscripsit.

13. Septimò. Amittit ob ea crimina, ob quæ bona delinquentis devolvuntur ad fiscum? Distingue diligenter; nam, tuum feudum est ejus generis, ut illud possis transferre in quos velis, seu in externos sine Domini licentia, ad fiscum devolvitur, si verò sit ejus generis, ut illud alienare non possis sine licentia Domini, ad ipsum Dominum redibit. Ratio prioris dicti est, quia tunc ad fiscum pertinent omnia bona, quæ sunt liberæ dispositionis delinquentis. Ratio posterioris dicti est, quia fidei iuri alterius, atque adeo in casu nostro iuri Domini nunquam præjudicat. Prius autem dictum intelligitur, quando crimina commissa non sunt contra eundem Dominum, nam, quando sunt contra ipsum, semper ad ipsum revertetur feudum. Quæ & similia, ut etiam cui in ejusmodi missione cadant melioramenta facta à vassallo

in feudis, vide in dicto lib. 2. *feudi*, & apud Ciarum, q. 34. 66. 84. 88. aliòque Iuris peritos de feudis, atque tractantes nec deleatur Azor. 3. p. lib. 10. de *feud. cap.* 16. & Filliuc. r. 36. cap. 10. *quasi*. 10.

TRACTATUS VII

DE FIDEISSIONE, PIGNORE,
Hypotheca, Deposito, Commo-
dato, Precario.

CAPUT PRIMUM.

De Fideiissione.

§. I. Quid sit Fideiissio?

FIDEI ISSIONE, quo quis in se suscipit obligationem debiti alieni, quod se obligat solvere. (si non solvit seu obligationem non implet debitor) idque in favorem creditoris. Ita expedite describi potest fideiissio.

2. Dixi autem primò (*Contractus*) nam inde fit, ut fideiubens contrahat cum creditore, & cum debitore. Cum priore, cui se obligat, cum posteriore, contra quem semper potest agere, si ipse fideiussor solverit, eique creditor, cui solutio facta est, suam actionem cesserit contra debitorem, ut certè cedere cogetur. Atque hinc fit, ut ipse debitor obligetur restituere fideiussori id, quod pro ipso solutum est creditori, ut ex se patet.

3. Quæres hic primò: An obligetur debitor solvere fideiussori etiam expensas, & damna, quæ fortè passus est ob ejus fideiussionem?

Respondeo, si debitor ex culpa non solvit, certè obligabitur, quia iustum non est, ut alter damnum patiatur ex officio, quod in gratiam, vel utilitatem alterius suscipit. At si debitor non fuit in culpa, quia, v.g. erat impotens solvendo, tunc non obligatur ad dicta damna, & expensas, quia tunc ejusmodi damna non imputantur ipsi debitori, sed necessitati.

4. Quæres secundò: Potestne se occultè compensare fideiussor, si solvit fideiussionem, nec alium modum habet, quo à debitore recuperet illud, quod pro ipso solvit? Si, v.g. tu fideiussisti Titio debenti centum Caio, & compulsi à Iudice fuisti, ea solvere Caio, potestne centum occultè tibi accipere à Titio?

Respondeo posse, etiam si, nec Titius, nec alius expressè promiserit non obventurum tibi damnum ob susceptam fideiussionem. Ratio est, quia (nisi prorsus contrarium exprimitur, quod certè exprimitur, quando fideiussor se obligat, ut debitorem in solidum cum debitore principali) semper implicite intelligitur idem fideiussor nolle quid amittere de suo, cum donatio nunquam præsumatur, nisi expressè fiat. Ita *Lessius Lib.* 2. *cap.* 28. n. 23. id tanquam certum supponens.

5. Dixi secundò (*suscipis obligationem debiti alieni*) nam propterea fideiussor non obligatur, nisi ad id, quod alter debet. Esto igitur, fideiussor possit, se obligare sub iuramento, vel sub hypotheca, vel cum instrumento, seu scriptura publica, vel cum concessione viæ executivæ contra se, quod Iuristæ vocant *Guarentiam*, quo parata habetur executio, &c. Quas obligationes fortè non habebat debitor; tamen hæ obligationes non extenduntur ad aliud debitum, sed solum cum majori securitate ad illud dumtaxat, quod alter sive civiliter, sive naturaliter debet.

6. Hinc fit primò, ut non solum injustè obligaretur fideiussor, si cogere solvere centum, cum debitor

D d 4

§. III. Prorogatio termini solutionis.

1. Inquires secundo: Si creditor prorogat debitori terminum solutionis, remaneatque fidejussor liber à sua fidejussione?

Respondeo, cum necessaria distinctione: Si enim fidejussor se obligavit ad annum, v.g. liber remanebit, quia obligatio non se extendit ultra partem conventionem. Nota, sicuti, qui fidejussit pro capitali, non intelligitur fidejussisse pro interesse; ita qui pro uno tempore, non intelligitur pro alio. At vero, si fidejussor se obligavit absolute, nullum determinando tempus, non remanebit liber. Ita Azor. 3. p. 1. 11. c. 22. dub. 12. Sylv. v. fidejussor, quest. 14. quia indefinita fuit obligatio. Addit Mantica, de tacitis, & ambiguis obligationibus, tempus in dubio censeri appositum ad limitandam obligationem, ex l. item quaritur, §. Qui impleto, ff. locati, & conducti.

§. IV. Pretium ex Fidejussione.

1. Inquires tertio: An ex obligatione, quam subit fidejussor, possit accipere pretium, seu mercedem à debitori, in cuius favorem fidejuberet?

Respondeo: Si adsit periculum solvendi fidejussorem, certum est, posse proportionatum quid accipere, quia sic fidejuberet, est pretio æstimabile, ut ex se patet: & quamvis deinde fidejussor nihil damni senserit, potest tamen illud accipere, quia non accipit pro damno, sed pro periculo.

2. Quid autem, si nullum prorsus est periculum, nulla molestia, nulla incommoditas, ut si fidejussori certum sit, nullum ipsi ex fidejussione damnum eventurum, poteritne aliquid accipere?

Respondeo, adhuc cum Azor. loc. cit. dub. 5. Bonac. loc. cit. num. 12. alios afferente, posse aliquid proportionatum experti viri arbitrio mensurandum. Ratio est, quia adhuc illam obligationem, quamvis sine incommodo suscipere, est pretio æstimabile, illamque gratis assumere nemo tenetur.

§. V. Quis possit fidejuberet?

1. Inquires quarto: Quinam possunt fidejuberet?

Respondeo, qui bona habent, vel eorum liberam administrationem. Hinc pauperes, pupilli, filii familias non habentes peculium castrense, vel quasi castrense, Religiosi à fidejubendi munere repelluntur.

2. Repelluntur etiam Clerici à fidejubendo pro Laicis, licet teneat fidejussio, si fideiubeant. Cap. ultim. de fidejussoribus. Immo ubi iam receptum videtur, apud Less. l. 2. c. 28. §. 19. Bonac. l. c. p. 2. saltem raro posse eos fidejuberet etiam Laicis, modò id faciant de suo patrimonio, vel fructibus sui Beneficii sine damno Ecclesie, & sine periculo, ut de pauperentur.

3. Repellitur item mulier, quæ invalidè fidejuberet pro viro: validè tamen pro filiis, sed cum quibusdam solemnitatibus, id est, cum instrumento publico, adhibitis testibus tribus cum subscriptione. Verum, ipsa eadem potest eam fidejussorem rescindere (si voluerit uti privilegio Senatûs consulti Velleiani, sed ante sententia executionem) & tunc ipsa ad nihil obligabitur etiam in conscientia. Lege Delugo d. 3. de Inst. n. 11.

4. Excipiuntur autem aliqui casus, in quibus mulier fidejubens uti hoc Velleiano privilegio non valet. Primò, si pretio conducta fidejussit. Secundò, si huic privilegio renuntiavit coram Magistratu, vel cum juramento, nam cum hoc privilegium in ipsius favorem peculiarem concessum sit, renuntiare illi poterit. Tertio, si fidejussit pro dote, vel pro suo creditore, vel pro libertate servi. Quarto, si fidejussit in fraudem. Quintò, si post annum à fidejussione pignus dedit, aut obligationem iterum suscepit. Quæ omnia pluribus tractata videri possunt apud Doctores. Mol. Rebellum, Less. Gomez, aliisque ci-

tatos à Bonac. loc. cit. p. 2. & à Sancti. l. 4. matrim. d. 9. num. 15.

§. VI. Quando fidejussor potest agere, ut liberetur à Fidejussione?

1. Sane in tribus casibus, qui enumerantur à Sacro Textu C. fin. de fidejussoribus, his verbis: *Eum, pro quo te fidejussorem obligasti, si diu in debiti obligatione esset, aut dissipare bona sua cepit, seu super hoc condemnatus fuisset, jure poteris convenire, ut te à fidejussione debeat liberare.* Hec Textus. Vide Glossam, & textus Civiles ab illa citatos.

CAPVT II.

De Assecuratione.

1. Assecuratio est contractus, quo quis ob pretium suscipit in se periculum rei alienæ, obligando se ad illius rei compensationem ita, ut pereunte tota re, totam compenset, pereunte parte, partem. Licitus est ejusmodi contractus, quia est contractus fortis, & propter eandem rationem erit licitus, etiam, quando asssecuratur vita alicujus per aliquot annos, &c.

2. Debet tamen, ut sit justus, habere quatuor conditiones: Primam, ut adsit æqualitas inter pretium, & pericula: id, quod certè vel lex, vel usus communis, vel vir expertus judicabit. Secundam, ut asssecuratio sit libera, non extorta. Tertiam, ut asssecurator admoneatur de periculis, quo scilicet sic videat, an velit, & quantum possit petere pro gravamine, quod subit. Quartam, ut res, quæ asssecuratur, existat, & quidem cum periculo, scilicet quid asssecurabitur? Adde, & quintam, ut qui asssecurat habeat bona, quibus totius rei asssecurate compensationem facere possit, si ea tota pereat, vel partis, si solam partem asssecuravit.

Qui scit rei eventum, an possit asssecurationem præstare?

3. Ex dictis conditionibus infero primò, si quis petat asssecurationem à te certò sciens, rem Navium, v.g. perisse, vel eam esse vacuum mercibus, invalidam esse tuam asssecurationem de Navi, vel de Mercibus, atque adeo injustè illum accipere deinde à te compensationem, quia te ipsa nihil asssecurare potuisti. Dico, (Certò) nam si sit dubium, quod dubium tibi notum fiat, poterit procedi ad asssecurationem pretii ejusmodi dubio proportionati.

4. Quæres: Quid contrà? Si ergo sciam per Astrologiam, v.g. non fore tempestatem (sic supponamus) vel per admonitionem amicorum certam mare tutum esse à Piratis: Breviser sim certus nullum subesse periculum, possumne ob asssecurationem Navis tantum accipere, quantum alius acciperet, qui hæc nescit?

Respondeo, posse docet Lessius lib. 2. cap. 28. num. 27. Sed mihi, & Bonac. disput. 3. de contract. quest. 9. pari. 3. num. 3. v. Sed contrarium mihi, videtur non posse, quia, si nihil re vera asssecuraretur, non esset contractus fortis.

Qui nihil habet, an possit asssecurare?

5. Infero secundo, si tu asssecurator nulla bona habens, nec habere sperans, quibus possis compensare rem, si forte pereat, fingas habere, asssecures, invalidam esse tuam asssecurationem, & injustam, & quia non est æqua conditio ex utraque parte, unde nihil potes accipere pro ejusmodi asssecuratione.

Qui

Qui partem habet, an possit prestare assecurationem totius?

6. Infero tertio, quid dicendum, si quis habens in suis bonis, vel habere sperans quinque millia, v.g. tantum, assecuret Mercem Navis oneraria merentes decem millia, poterint iuste pretii assecurationis accipere, & retinere? Pretium, inquam, correspondens, si non decem millibus, saltem correspondens bonis, quæ jam habet, id est, quinque millibus?

7. Respondet Bonac. h.c. probabilissimum esse, quod non possit, ne partem quidem accipere, sine onere restitutionis, quia contractus assecurationis huiusmodi est invalidus; fraus enim assecurationis dedit causam huic contractui, nam consensum nullo modo Mercator huic præstasset, si scivisset ejus partialem impotentiam: Ipse tamen Bonac. citans Rebell. ait, se putare posse iuste partem correspondentem accipere, & retinere, quia hic assecurator jam solvisset pro una parte, id est, pro quinque millibus; pro aliis vero quinque millibus jam se exposuit periculo illa refaciendi, & de facto obligabitur restituere, si forte ad pinguorem fortunam devenierit.

8. Equidem non video, quæ ratione sit probabilis hæc posterior Bonac. & Rebell. sententia, nam semper urget ratio modò dicta ex involuntario Mercatoris, qui certe nunquam consensum præbisset, etiam si scivisset Mercatorem se obligare ad damna solvenda, postquam ad pinguorem fortunam deveniret; ipse enim statim volebat & quidem certam compensationem, non vero futuram & incertam. Sanè quoad peccatum mortale ipse idem Bonac. omnino debet concedere, assecuratorem illud commisisse, quandoquidem in re gravi decepit Mercatorem, dum illum posuit in periculo, ut si res petisset, debuisset expectare integram compensationem, sub tanta incertitudine, post indeterminatos annos, puta, quando forte assecurator in meliorem fortunam incidisset. Dic ergo prædictum assecuratorem, & peccasse, & restitutionis onus subivisse.

Assecratio pretii iusti in subhastatione Hispaniæ, Prometidos, an licita?

9. In Hispania solet quidam contractus assecurationis celebrari, quem referunt, & approbant Azor. 3. p. lib. 11. cap. 21. dubio 3. & Filliuc. tract. 3. cap. 1. quæst. 10. num. 57. nam dum redditus, seu gabellæ publicæ (idem dici poterit de aliis rebus) sub hasta, voce Præconis, vendi, vel locari proponuntur, ne desint Emptores, vel Conductores, promittitur certa pecuniæ summa alicui viro, qui pretium augeat usque ad pretium rei subhastationi expositæ iustum, cum pacto, ut si non sit alius, qui plus offerat, redditus, seu gabella illi detur, qui pretium iustum auxit. Vides? hic vir assecurat Magistratibus pretium iustum, & Gabellæ locationem. Magistratus vero proportionatam mercedem illi solvit. Estne ergo licita huiusmodi assecratio?

Respondeo, esse licitam, docent prædicti Azor. & Filliuc. merito, quia Magistratus redditur securus de iusto pretio, deque locatione suæ gabellæ, & vir ille pro eo, quod promittit (quod certe onus est) mercedem iustam accipit. Ceteri vero, qui concurrunt ad rem emendam, vel conducendam non possunt conqueri, quia ille assecurator ius habet (ut & alii omnes) offerendi pretium majus, & minus, &c.

CAPVT III.

De Pignore.

§. I. Quid sit Pignus.

1. Pignus, sicut & Depositum, & Commodatum, quando sumuntur pro ipsa re, quæ traditur, & quando pro contractu, sub quo datur, & in hac posteriore significatione hic de his potissimum est locutus, licet & prior significatio non raro intercurrat.

2. Pignus ergo est Contractus, quo res alicui realiter seu obligatur ad securitatem crediti. Quomodo vero ob quando pignus consignatur creditori, ut communiter solet fieri in rebus mobilibus: pro pecunia enim, quam tibi debeo, trado tibi vas argenteum, v. g. in pignus aliquando vero non consignatur creditori res, sed manet in manu debitoris, obligata tamen ipsi creditori, ut communiter solet fieri in rebus immobilibus; nam pro pecunia, quam tibi debeo, obligo meum prædium tibi, illudque apud me retineo, tibi tamen realiter obligatum in securitatem tui crediti. Ideo duo sunt generatim contractus pignoris: Alterum, quo res traditur creditori. Et vocatur propriè, strictèque pignus: Alterum, quo res remanet apud debitorem, & appellatur hypotheca, quod est verbum græcum, latine, *supposita*, quia res supposita, seu obligata alteri. In utroque autem casu dominium rei remanet apud eum, qui pignus dedit. Ut vides, hic nos nullo modo loqui de bonis, v.g. de fundo, super quo Censui aliquis impositus est; quoniam cum tunc fundus dicatur hypothecatus censui, non tenet illa est propriè hypotheca, de qua agimus, sed est probabilissima sententia venditio partialis domini illius fundi, ut diximus, cum de Censibus, & non de lugo, d. 27. de Inst. n. 20.

3. Dictum autem modò est (ne committeretur res in rebus immobilibus) nam interdum etiam res immobilis, v. g. prædium creditori datur, ut ipsum apud se habeat, & tunc sanè erit pignus strictè, & propriè sumptum.

4. Ex prædicta differentia cognoscis, cur pignus semper est res determinatas hypotheca vero potest esse re indeterminata, & in consilio. Ratio est, quia pignus debet dari, ut remaneat in manu creditoris, quod re determinata competere non potest: in hypotheca vero est, ut res remaneat obligata creditori alteri, quæ obligatio licet imponatur subinde in aliqua re determinata, & particulari, v. g. in hoc determinato prædium, quo pacto vocatur hypotheca particularis; potest tamen imponi, & non raro imponitur, in omnibus bonis futuris, præsentibus, &c. quo pacto vocatur hypotheca generalis.

5. Quando denique dicimus, posse imponi in prædictis bonis hypothecam, semper intelligimus pro quantitate, quæ valet, nam propterea prædium hypothecatum uni, non potest alteri obligari, si prædium non est sufficiens ad utramque obligationem, ut rectè docet Azor. 3. p. lib. 7. de pign. cap. 2. Filliuc. 11. 3. cap. 3. p. 1. num. 179.

§. II. Quis potest oppignare, & quæ bona?

1. Iam verò à quibus, & quæ bona possunt dari in pignus, seu hypothecam?

Respondeo, uno verbo (quod apud alios maxime videtur) ab his, qui habent bonorum liberam administrationem, quique habent bona, immò & iura, quæ possunt vendi, & alienari. Non ergo, bona Ecclesiastica: non bona publica: non homo liber: non bona, quæ non sunt sub tuo, vel dominio, vel libera administratione, in pignus dari.

vel hypothecari possunt. Lege Valsut. in opus. c. 1. de pign. re. Azor. 3. p. 1. 7. de pign. c. 5. & 6. Mol. d. 529. Delugo d. 32. de Inst. a. n. 26. alioque. Et Bonacina quidem. lib. 3. de contr. q. 10. p. 1. concedit posse te pignus, quod ab alio accepisti, in pignus dare (intelligo semper, praescindendo ab aliqua iusta explicita, vel tacita conventionione) quia potes alteri cedere ius, quod tu habes in pignore. S. d. advertet, id non esse, nisi pro quantitate, quae tibi debetur, & pro tempore, quo durat tuum ius, nam ideo, si dominus pignoris tibi debitum solvat, cessare debet hac nova oppignoratio.

§. III. Fructus pignoris cuius sint? Remissio

1. **H**is cognitis, quaerimus, si forte à meo debitore obtinui in pignus rem fructiferam, cuius erunt eius fructus? Respondet, Debitore, quia is semper remanet dominus pignoris, ut superius dictum est fusc. in tr. de mutuo, & usura. cap. 6. §. 1.

§. IV. Res data in pignus propriè dictum, si varietur an remaneat pignus, & quomodo reddendum?

1. **S**i res oppignorata fructifera, v.g. praedium, contingat variari, remanetne eodem modo obligata pro creditore, sicut antea? Idem etiam potest venire in re non fructifera, &c.

2. Respondet, cum hac distinctione: Potest res variari, vel in peius, vel in melius: Si in peius, quia, v.g. vinea destruitur, domus corrumpitur, sylva caeditur, remanebit oppignoratum id, quod saltem de substantia supererit, nempe solum, seu fundus, ut etiam, quia ligna sunt pars sylvae, remanebunt etiam & ipsa oppignorata. Si tamen ex dictis lignis fiat aliquod artificatum, v.g. Navis, non amplius oppignorata erunt, quia videntur multum mutata per illam novam efformationem, ita disponente lege, l. si convenerit 2. §. si quis, ff. de pignoratitia, Alioquin.

3. Dixi, Saltem de substantia, nam, si supererit solum aliquid de qualitate, non remanebit pignus, unde remanentibus lignis è Navi oppignorata, vel corio ex oppignorato bove, inclinatur Molin. c. 533. sine, non remanent ligna, & corium subiecta pignori.

4. Sed cur modò ligna sylvae remanserunt oppignorata, non verò haec ligna Navis?

Respondet: Ratio fortasse est quia ibi ligna sunt partes immutatae respectu sylvae, unde rectè dicuntur esse de substantia tui pignoris, quod erat sylva. At hic ligna ex Navi destructa sunt partes valde mutatae respectu Navis; & ideo vocantur qualitates Navis, cuius substantia tota consistit in artificio. Unde, sicuti modò à citata lege (Si convenerit) propter novam efformationem, seu compositionem Navis, deobligata fuerunt ligna sylvae oppignoratae ab onere pignoris; ita nunc propter diffinitionem, seu destructionem Navis, ligna ab onere pignoris pari modo deobligantur.

5. Si verò in melius res oppignorata varietur, quia praedium, v.g. fuit à possessore melioratum, plantando ibi, v.g. vineam, domus amplior fuit effecta, &c. remanebit etiam ipsum augmentum pignori subiectum, quia accessorium sequitur principale.

6. Sed quid fiet deinde, quando ego debitor solvam, quod debeo, & volo, ut reddatur mihi dictum praedium, seu dicta domus, danda mihi est sic meliorata, necne?

Respondet: Vel primò, haec melioramenta, utique utilia, de quibus nunc loquimur, sūt facta ab ipso Creditore, vel secundò, facta sunt à Tertiò, ad quem fortè praedium illud pervenit.

7. Si fuerit hoc posterius, sentit Molina, d. 533. contra Covar. Molin. sequitur Delugo d. 32. de Inst. num. 32. non teneri hunc Tertiū tradere praedium, nisi prius si-

bi solvatur, quod expendit, & quod plus valet ratione sua utilis meliorationis; Ad. Molina eidem tertio dari optionem, ut vel faciat, quod dictum est, vel solvendo illam valorem, quo praedium, antequam illud augmentum accepisset, aestimabatur, sibi praedium retineat. At Covar. sentit, cogi posse hunc Tertiū, ut reddat praedium, accipiendo pretium suarum meliorationum. Et certè haec sententia Covar. mihi probabilissima videtur, quia praedium, cum sit verum pignus in hoc casu, de quo loquimur, domini est, & illi debetur.

8. Si fuerit illud prius, hoc est, si tuum praedium datum in pignus fuerit auctum ab ipso tuo creditore, in cuius manu praedium erat, licet ipsi non detur optio praedicta; tamen non tenetur tibi reddere illud, nisi tu praeter antiquum debitum, solvas, etiam id, quod ille utiliter expendit pro melioramentis dictis eo modo, quo dictum est, supra, in tr. de Locat. c. 1. §. 1. n. 14. & 15. à me universaliter. Imò poterit, teste Molin. loc. cit. sibi tandiu retinere praedium, quamdiu ipsi resarciatur expensae utiliter factae. Ratio omnium praedictorum est, quia non est æquum, ut is, qui rem suis expensis utilem tibi fecit, defraudetur sua mercede. Deductis semper deducendis, ut semper supponi debet.

9. Sed quid, si rem auxit huiusmodi possessor, sed inutiliter? Vt, si creditor, in manu cuius fuit dictum praedium, fecisset in illo picturas, fontes, aliæque ad ornatum superfluum, & inutilem?

Respondet: De his non agit expressè hic Molina, sed ex eius doctrina, & ex Sanchez. l. 2. in fin. cap. 23. n. 139. & ex his, quæ ego ibid. loc. cit. num. 13. & lib. 8. in Decal. tr. 3. cap. 3. §. 5. à num. 13. dixi, colligi potest, haec non debere solvi ab eo, cuius est pignus, sibi enim imputet, quod in aliena re, quam iam sciebat esse alienam, inutiliter sive parum, sive multum expendit. Recole necessariò citatum locum nostrum de Locatione; nam ex doctrina ibi tradita poterunt, & debebant multa huic pertinentia, vel explicari, vel addi.

§. V. In rem sibi hypothecatam quidnam iuris habeat Creditor?

1. **R**espondeo, si rem tuam, v.g. praedium, obligasti in securitatem alicuius debiti in favorem creditoris, illam tamen creditori non tradidisti, sed apud te reservasti, creditor semper habebit ius in eam rem, quæ onus hoc, & obligationem realem secum semper deferret, ut supra iterum dictum est. Hinc fit, ut ad quemcumque possessorem transierit, possit creditor debitum suum ex illa exigere, quamvis ex iure novo non possit, in Authentico de fideiussione, §. sed neque, etiam in hypotheca expressa, agere dictus creditor contra tertium possessorem, nisi praecedat excussio in bonis debitoris, & fideiussorum. Debet ergo probare creditor, rem illam fuisse debitoris tempore contracti debiti, vel postea, & fuisse comprehensam in hypotheca, factamque esse diffusionem in bonis debitoris, & fideiussorum. Quando autem tertius possessor rei hypothecatae, cogitur solvere, debet ei dictus creditor cedere ius, quod habebat contra debitorem principalem, & fideiussor. Ita Delugo. d. 32. de Inst. num. 23. qui non notat eam doctrinam, quam nos in simili notavimus supra, cap. 1. §. 2. num. 3. quæ tamen erat omnino notanda, propter paritatem rationum, estque multum in praxi animadvertenda.

2. Illud denique nota, quod dictum est de diffusionem facienda in bonis debitoris, non procedere, ut habet Delugo l. c. n. 34. in fundo, v.g. super quo census aliquis impositus est: hic enim, si vendatur, vel alienetur, defert ita secum onus illud, ut non debeat prius à venditore census peti redditus, sed immediate ab ipso tertio possessore. Ratio est, quia illa, ut modò num. 7. dixi, non est propriè hypotheca, de qua hic agimus, sed venditio particularis dominij utilis illius fundi: at verò circa bona alia, quæ hypotheca generali obligantur pro securitate

5. Quare, in bonis contrahentis cum Fisco.
 6. Quinto, in bonis Patris administrantis bona filii.
 7. Sexto, in bonis Tutoris, & Curatoris pro administratione bonorum Pupilli, & Minoris.
 8. S. primò, in fructibus fundi locati, qui censentur hypothecari pro pensione solvenda, & pro damno fortè facto conductore in eodem fundo.
 9. Octavo, sunt etiam hypothecata pro eadem pensione, & damnis, res in fundum (quam vocamus prædium rusticum) invecatæ, sciente Domino, res in domum (quam vocamus prædium Urbanum) invecatæ, etiam domino ignorante, modò ejusmodi res invecatæ non sint alienæ, & modò sint ibi permanentes, nam propterea merces vendendas non intelligi hypothecas, licet in domum sint invecatæ, notat Mol. d. 499. n. 4.
 10. Nonò denique (quod est pro praxi valde notandum) tacita hypotheca invenitur in omni re, ad ejus conservationem mutatur, seu datur pecunia. Illa enim res ex ejusmodi pecunie auxilio conservata remanet obligata pro ea pecunia cum prælatione ante alios habentes priorem hypothecam. Lege hæc distinctius, aliæque huc pertinentia apud Molinam, d. 489 & 497. Bonaciam d. 3. de contract. q. 10. p. 2. Azor. Salon. Valq. apud citatos, aliisque.

CAPUT V.

De Deposito.

§. I. Quid sit Depositum?

1. Depositum est Contractus, quo sola rei custodia alterius fidei committitur. Et quidem, si à Iudice tibi ejusmodi custodia committatur, vocabitur depositum Judiciale; id, quod solet fieri, quando res aliqua litigiosa datur alicui in custodiam, donec lis terminetur, nam propterea vocatur etiam sequestrium. Si inter personas privatas res agatur, depositum appellatur depositum privatum, de quo nobis potissimum erit locutio.

CONTRACTVS.

Vbi de rebus apud hospitem depositis.

2. Dictum est primò, (Contractus) quo significatur requiri consensum, tam deponentis, quam depositarii. Quare non eo ipso, quod domi meæ aliquid deponis, ego depositi contractum tecum celebravi, nisi signa ostenderim, quibus depositum acceptaverim, vel certè, nisi ex officio id muneri habeam, tunc enim, dum illud officium exerceo, implicite rem custodire promitto. Hujus generis ferè sunt Navigiorum Domini, Hospitiorumque Administratores; tacite enim Navigantium, Hospitumque res sub sua cura recipiunt: licet satis probabiliter Lessius, l. 2. c. 27. n. 10. hanc promissionem in his, & similibus non cognoscat: idque propter multitudinem in illa loca, quasi publica, accedentium, indeque recedentium, addens, saltem non esse communiter in usu tantam obligationem custodiendi, nisi ab hospitibus peculiaris cura suarum rerum actu illis commendetur.

REI.

3. Dictum est secundò (Rei) sanè communiter mobilis: non repugnat tamen posse, & immobilia deponi, ut quando vellem, v. g. prædium meum amico custodiendum tradere.

CUSTODIA.

Vbi de expensis pro Deposito factis, & de lucro acquisito ex eodem.

1. Dictum est tertio, (Sola rei custodia) quo signi-

ficatur primò, rem esse realiter tradendam depositario, neque enim custodiri potest, quod re ipsa non recipitur. Secundò, esse statim restituendam, petente Domino. Tertio, esse restituendam, in eodem loco, in quo tradita est, quia, nisi aliud justè fuerit conventum hæc tria significant illa verba (Sola rei custodia) si significatur item aliquam mercedem esse dandam pro labore custodie. Vide, quæ dixi supra, r. 3. de Cambiis, c. 3. §. 3. Significatur denique, pactum, quo depositarius non teneatur depositum custodire, vel, quo non teneatur ex dolo, injustum esse & invalidum, quia est contra naturam contractus depositi: adde esse contra bonos mores, ut notat cum aliis Barthol. à S. Fausto in spec. Conf. d. 8. n. 11.

2. Hinc verbis illud item significatur, nimirum per depositum non transferri dominium in depositarium, nec illi concedi usum; committitur enim sola custodia. Quod si concedatur usus, jam transibit contractus in mutuum, vel commodatum, vel locatum.

3. Præterea, ex eo, quod per depositum non transferatur dominium in depositarium, colligitur justè depositarium exigere expensas factas circa rem depositam, v. g. circa equum (excipe, nisi equo usus fueris, usqueque compensetur cum expensis) eundemque depositarium posse sibi retinere depositum, donec ipsi solvantur dictæ expensæ ut notat Mol. d. 526, nam non tenetur suis sumptibus depositarius alere, seu conservare rem, quæ nec ejus est, nec ab ea emolumentum recipit.

4. Hinc insuper sequitur, ut meo deposito uti sequeatur depositarius, quia res deposita ejus non est, sed mea. Sunt tamen duæ exceptiones. Prima, quando creditur, usum non dupliciter Domino. Secunda, quando dominus usum concessit tacite. Tacite autem concedere præsumitur, quoties deponit rem usui consumptibilem, & quæ functionem habet, si v. g. deponit quis apud te pecuniam, vel frumentum, nec interdicat tibi ejus usum (interdicere mihi videtur, saltem tacite, si deponat apud te vinum v. g. generosum, vel quid simile difficulter reddendum in sua bonitate, &c.) potes illis uti, quia ex natura rerum hujus generis, præsumitur dominus, non curare, si illis utaris, eaque convertas in mutuum; jam enim es futurus promptus illa omnino æquivalentia reddere sine mora. Ita Mol. d. 524 & Esgund. in dec. l. 7. c. 16. num. 18. Ita etiam Layman. l. 3. sect. 5. r. 4. c. 25. n. 4. concl. 3. aliique apud Bonac. d. 3. de contr. q. 14. p. 1. n. 3. loquens de Officialibus; & Magistratibus, apud quos frumentum, & similia deponuntur.

5. Quid, si depositarius utatur ad negotiationem dicta, v. g. pecunia, vel frumento apud se depositis, retinere, justè poterit sibi lucrum ex ea negotiatione receptum?

Respondeo, Si id faciat, invito deponente, non posse, docet Sylvester, v. Depositum, n. 10. sed lucrum esse dandum ipsi deponenti, retentis solum expensis, & æstimatione sui laboris. Sed posse, etiam si deponens sit Communitas, Magistratus, vel privatus homo quicumque, probabilissimum est. Ita Fag. Layman. l. 2. c. quia illud lucrum est partus industrie depositarii, & ex alia parte jam hic promptus est reddere integrè, & sine mora depositum, statim, ac dominus illud petierit.

A depositario autem deberi deponenti non solum rem ipsam depositam, seu etiam damnum lucrum cessantis, si fortè aliquod factum fuit eidem deponenti, nullus ignorat. Ut etiam, quando res deposita fuit ex illis, quæ functionem non recipiunt, qualis esset, v. g. vestis, deberi item, quanti valet ejusmodi usus, vel pueri sciunt.

6. At peccatne is, qui sic se gerit, Domino præsertim positive invito?

Respondeo: Ita puto, sed certè ad mensuram rationalis involuntarii Domini, quia aliqua tandem injuria mihi fit si mea pecunia, quamvis sine meo damno, tu velis uti, me positive prohibente, unde & volente, ne illa pecunia deposita transeat in mutuum.

Ubi de depositum confiscatum reddendum sit Fisco?

7. Dicitur est quartum (alterius fidei committitur) nam propterea, si depositum perit culpa depositarii, obligabitur is ad restituendum tantumdem.

8. Quod autem requiritur, ut videre est l. 8. in dec. r. 3. c. 5. §. 1. ad hanc obligationem inducendam culpa gravis, & quando hanc intervenisse judicandum sit, alibi diximus, ubi etiam notavimus, si casu res deposita pereat sine depositarii culpa, domino perire, quia sicuti domini est, sic Domino perit.

9. Quamvis autem tuæ fidei commissum sit depositum; docet nihilominus Navarrus, quem citat, sed non sequitur Bonac. de contr. d. 3. q. 14. p. 3. num. 7. cum Reginald. & Azor. aliisque, te debere depositum Fisco reddere si fortè illud fuerit legitime confiscatum, quia publicatis bonis alicujus, fisco competunt illa bona, quæ & deposita ubicumque inveniuntur. Verum, contrarium sustinet uterque Sæ Geminus, & Expurgatus, v. Depositum, n. 6. qui sic habet: Depositum dandum fisco, si ei omnia bona deponentis sunt adjudicata, ait Navarrus: Ego ei, qui deposuit, restituendum crediderim, quoad forum conscientie, nisi iudex prohibuisset. Hæc Sæ, quem citans sequitur Lessius loc. cit. d. 3. n. 4. addens posse etiam restitui Fisco, quia etiam ipse habet Ius rem illam confiscatam sibi vendicandi. Vide, quæ in hanc rem dixi, l. 2. in dec. cap. 1. §. 5. n. 21. & 22.

§. II. Quis Deponens, qui Depositarius esse possit?

1. Omnes ii ratione utentes, qui rei alicujus administrationem habent, eam rem deponere apud fidelem virum, immodè & apud infidelem, sed suo periculo, possunt. Res hæc majore non indiget explicatione. Lege Azor. p. 3. l. 7. c. 3. Omnes præterea (abstrahendo ab aliqua peculiari prohibitione) ratione utentes, etiam Pupilli, etiam Feminae, etiam Clerici, etiam Religiosi, sed hi cum licentia suorum Superiorum, possunt esse Depositarii. Modò notes, neque Ecclesiam, neque Monasterium ad quidquam obligari, si depositum (quamvis cum culpa depositarii Clerici, vel Religiosi) pereat, nisi quando ipsius Ecclesiæ, vel monasterii nomine acceptatum fuit depositum, quia ex culpa peculiaris Religiosi non obligatur Ecclesia, ut pluribus prosequitur Castropal. tom. 3. tr. 16. d. 3. p. 16. & ibid. disp. mor. cit. p. 13. §. 3. n. 6. aliique.

Duo selecta de religioso Depositario

2. Primum: Si Religiosus, v. g. Superior legitime, nomine Religionis, depositum suscipiat, illudque expendat pro ipso Monasterio, idque constet, poteritne Religio licite, & sine penarum timore, bonum stabile alienare, quando alia via non suppetit, ut sic depositum domino reddi possit?

3. Respondeo, posse docet Castropal. l. 3. tr. 16. disp. 4. p. 13. §. 4. n. 6. non solum in casu proposito, sed etiam si culpabiliter amissum fuit, licet non in utilitatem Monasterii expensum. Si plura velis illum lege.

4. Secundum: Si Religiosus depositum suscipiat, Superiore non consentiente, mortalitèr contra paupertatis votum peccat.

Respondeo, cum ea distinctione, quam rectè adhibet Idem ibid. d. 3. p. 21. n. 6. Si pecuniam, vel aliud quidvis (inquit) à seculari accipias in custodiam, excusaris à vicio Paupertatis. Et paulò post: Adverte tamen, supradictam depositionem non debere admitti, in vim depositi, sed solum in vim cujusdam familiaris custodiæ, alias peccaret Religiosus adversus Paupertatis votum, depositi, contractum celebrando: quia esse contractus nullus sit, nullamque obligationem Monasterio imponat: at velle, quantum est ex se, obligationem subire, & vim depositi deponenti concedere, Superiore inconsulto iniquum est. Hæc ibi. Quando ergo idem

ibid. d. 4. p. 13. §. 4. n. 3. citans Mol. d. 521. & Sanch. l. 1. c. 14. n. 27. docet Religiosum peccare, si depositum quæ materiam sine licentia acceptet, est intelligendum (scilicet contrarius) de deposito concedente Ius alteri ut possit stinxisimus.

5. Eodè modo intelligendum esse puto Delgado. d. 33. de Inst. sec. 1. n. 6. qui cum dixisset, Religiosum mandatum (hoc est, ut ego interpretor, incongrue, & quando loquimur de deposito in vim familiaris custodiæ, & quando de deposito sine prælati licentia, citat Mol. d. 525. modò citata, & Layman. l. 3. tr. 4. c. 24. n. 6. dicit: Non tamen credo, id esse contra votum Paupertatis, si fiat in mero deposito. Quod idem dixerat Delgado. d. 33. Inst. num. 150. ubi citaverat Tom. Sanch. l. 7. sem. 4. n. 50. Nota enim illud (si fiat) id enim est periculis, ut dicat: Si fiat in mero deposito familiaris custodiæ, non transiunt ad dandum Ius deponenti.

6. Hæc absolute: Si enim in aliqua Religione sit acceptum sub mortali, de non recipiendo depositum, tunc servandum id esse, nullus dubitat.

§. III. Incrementum, & decrementum Depositarii

1. Ex dictis §. 1. duas enodabis difficultates, quarum alteram hic propono, alteram in præloquio sequenti: Titius deposuit centum aureos apud me, obsequium non petiit per annum. Interim eorum valor crevit, & iterum idem valor decrevit: inquit, cui crevit, cui decrevit? Ex una enim parte domino dicendum esset, ut sicuti domino perit, si ea peritura eidem crevit, decrevitque. Ex alia vero dicendum esset, perire depositum, quando deponuntur res, quæ functionem accipiunt, ut enim ex tacita licentia deponentis, sunt, ut modo diximus depositarii, & est perinde ac si mutuum illi datum fuisset, cujus natura est, ut per illud transierat dominium in mutuatarium. Ergo ipsi potè domino, crevit valor, decrevitque. Consulto dixi (Res quæ functionem accipiunt) de his enim est locutio. Nam res, quæ functionem non habent, qualis est, v. g. equus, vas argenteum, &c. cum omnes scimus, eam similitudinem commodati accipiunt, vel decretere ipsi deponenti, utpotè Domino.

2. Respondeo, hic naviter expendendum est: An depositarius res illas functionem habentes, & quibus datum aureos pro mutuo expressè, vel tacitè jam acceptatis, tuòve, saltem per eorum usum, effectus, cum obligatione reddendi tantumdem. An vero depositum dicam pecuniam, ut depositam duntaxat habueris, cujus prioris modum signum inter cetera est, si illam obligatum in sacculo, vel clausam in arca per modum massæ repositi. Si prius, valor tibi crevit, ubique eidem decrevit, quia incrementum, & decrementum est tui rei: & solum habes ipsum mutuum, ut supra, in tr. de mut. & inst. l. 1. explicuimus, mutuantem reddere. Si posterius crevit, decrevitque deponenti, quia donec depositum in aliam contraham transeat, & consequenter ante usum à te factum dictæ pecuniæ, vel certè ante acceptationem ipsius pecuniæ in mutuum, semper remanebit depositum, cujus natura est, rem esse domini deponentis, incrementumque vel decrementum ad ipsum pertinere. Ita tandem concludit Bonac. l. c. n. 4. fine, & ita etiam dicendum de fumento, v. g. deposito in tuo horreo, si illud crevit, &c.

§. IV. Præsumpta voluntas, in commutanda Depositi, quid operetur?

1. Altera difficultas sic proposita modè inferius fecit Antonius Faber lignarius deposuit apud Titium Mercatorem, in taberna ejusdem Titii extra urbem Mercatorem, in taberna abiegnas, quarum omnino similes sita, nulle tabulas abiegnas, quarum omnino similes sita, in bonitate idem Titius habebat in alia taberna extra Civitatem. Accidit autem, ut invento emptore, & Titius vendiderit mille prædictas tabulas: sed quia emptor iis juxta Civitatem ad fabricam domus sue rusticæ indiguit, Titius ei dedit Antonii tabulas, applicatque

CAPVT VI.

De Commodato.

1. Commodatum est contractus, quo ad solum usum pro aliquo tempore res alicui gratis conceditur.

2. Dicitur primò, (Contractus) quia in Commodato requiritur consensus Commodatarij, & Commodantis, in quo convenit cum alijs similibus contractibus.

3. Dicitur secundò, (Quo ad solum usum) in quo differt à mutuo, per quod transfertur dominium rei mutuatæ in mutuatarium: Nam in commodato solum transfertur usus, non dominium, imò neque possessio naturalis; nam commodans pergit, etiam naturaliter, possidere per commodatarium, quasi per suum ministrum. Semper autem intellige, usum illum, quem concedit commodans, ut notavit Sà, v. Commodatum, num. 4. Vnde peccaret contra Iustitiam, qui rem commodatam in unum usum, usurparet in alium; non peccaret autem, si suum usum alteri commodaret, nam (si aliter non expresserit commodans, vel ex circumstantiis aliud non colligatur de Domini voluntate) de hoc commodatarius disponens, disponit de suo, propter eandem enim rationem conductor, usufructuarius, & similes possunt commodatorem conductam, &c. quamvis Domini non adsit consensus, dummodo pactum aliquod non præcesserit, vel tacitus Domini dissensus non intercurrat. Lege Mol. d. 194.

4. Per hoc etiam differt commodatum à puro deposito, per quod, nec usus, nec dominium transfertur.

5. Denique ex eadem particula definitionis inferitur Primò, expensas ordinarias pro conservanda, seu alenda re commodata, v.g. equo, domo, servo, pertinere ad commodatarium, cuius est usus; extraordinarias verò graves, ut sunt expensæ pro curando equo, vel servo, & pro reficiendo pariete domus collapsæ, pertinere ad commodantem. Ratio est, quia ordinariæ cedunt in utilitatem commodatarij, extraordinariæ verò in utilitatem commodantis, qui est Dominus.

6. Dictum est signatè (extraordinarias graves) nam leges pertinent etiam ad commodatarium, quia valde rationabile, est, ut is, qui alienæ rei usu fruitur, consentiat in eiusmodi modicas expensas.

7. Inferitur secundò: Si absque culpa commodatarij pereat res commodata, non ipsi, sed commodanti perire, quia res, quoad proprietatem, commodantis est.

8. Inferitur tertio: Si commodas rem vitiosam, v.g. dolium vitiosum: hoc est, perforatum, peccare te, cum obligatione restituendi damna, si non admonuisti commodatarium de vitio, quia decepisti eum, cum pro usu, obtulisti id, quod usui aptum non erat.

9. Dicitur tertio (Pro aliquo tempore) in quo differt à precario, quod, ut mox dicemus, ad nutum illud concedentis, repeti potest. Hinc commodans iniuste ageret, si abiretque restitutionis obligationem, ante tempus concessum, rem commodatam, cum interesse commodatarij, repeteret: Tempus autem hoc, vel expresse præfinitur, ut: *Commodo tibi librum ad annum, ad mensem, ad diem*: vel tacite ut: *Commodo tibi librum, ut illum legas, vel, ut illum rescribas*: tunc enim tacite præfinitur tempus sufficiens, & quidem ad legendum brevius, ad rescribendum prolixius. Si quis commodaret dolium, v.g. ad mustum servandum, tacite plus temporis præfinitur pro valente illud servare ad usum, quam pro valente illud vendere, postquam ebullit, Ex his disce cætera.

10. Dicitur quarto, (Res) sive regulariter mobilis, sive aliquando, etiam immobilis, commodatur enim etiam domus, officina, prædium, &c.

11. Dicitur quinto, (Grati) secus esset locatio, quæ pro usu, qui conceditur, exigit stipendium, vel certe esset alius contractus innominatus, *Do, ut des, do, ut facias*.

12. Hæc sunt fere certa, & communia. Illud aliquid quantum
E c 2 lum

Antonio similes eas, quas in Civitate ipse servabat, ratus, gratam Antonio rem sic facere, quem sciebat, vel de taberna suas tabulas (certè non sine sumptibus) in Civitatem invehere. Verum, quid deinde consecutum est? Ex incendio in Vicinia fortè excitato, pars domus Titij, cuius que penè tota taberna cum tabulis ibid. ab Antonio depositis conflagravit, quæ situmque, non multò post, fuit, Titione, an Antonio illæ tabulæ perierint?

2. Respondeo, huic casum valde similem olim accidisse, de quo eo fuisse interrogatum Molinam. Nam quidam Navarchus vehebat in Navi suas & alienas amicorum arcas saccharo plenas, qui inter navigandum in quandam Insulam appulsus, vendidit suas arcas; sed, quia hæc in fundo erant Navis, unde difficulter extrahi poterant, dedit Emptori illas alienas, quæ supereminabant, animoque applicuit amicis suis, æqualis omnino bonitatis, & pretij. Postea verò capta Navi à Piratis, quæsierunt aliqui à Molina, An arcæ illæ, quas ceperunt Piratæ, Navarcho perierint, an Amicis? Qui respondit d. 13. n. 6. amicis periisse. Quæ responsio approbatur à Delugo d. 3. 3. de Iust. n. 5. sed non à Bonac. l. c. n. 3. Ratio potissima Molinæ ducitur ex præsumpta, & rationabili amicorum voluntate, quia Navarchus suas arcas commutavit cum arcis ipsorum. Hæc ergo commutatione facta, arcatum sublatum damnum amicis, nempe, ut illarum Dominis, attribui, omnino debuit.

3. Bonaciæ autem ideo Molinæ decisio minus placeat, quia illæ arcæ (inquit) à Piratis captæ, erant Navarchi, non verò, ut Molina putat, amicorum: non enim verè permutatæ fuerunt cum illis, quæ fuerunt venditæ, siquidem permutatio, ut potè contractus mutuo consensu perficitur, qui consensus, amicis absentibus, intervenire non potuit.

4. Verum, hæc Bonaciæ ratio facile solvitur; Negant enim, non intercessisse consensum mutuum, non quidem actualem, & explicitem, sed tacitum, seu præsumptum, qualem ad similes commutationes, imò, & Donationes, similisque contractus sufficientem esse, concedunt omnes. Quod autem eiusmodi tacitus, seu præsumptus amicorum consensus affuerit, ratio Molinæ manifestè probat.

5. Redeo ad casum propositum de abiegnis tabulis, atque assero, eas Antonio periisse, non Titio, quia per illam commutationem ex præsumpto Antonij consensu factam, sub Antonij dominio erant, quando conflagravit.

§. V. Multa de Deposito. Remissive

1. An res deposita nocitura domino, v. g. gladius furiosus, vel pecunia, illam repenti ad malum suum, reddenda sit, dixi l. 8. dec. tr. 4. c. 2. §. 3. a n. 2.

2. An res aliena apud te deposita à fure, possit reddi domino, colligi potest ex iis, quæ ego dixi, l. 8. dec. tr. 1. c. 3. §. 1.

3. An ex deposito possit Depositarius sibi compensare id, quod ipsi à Domino rei depositæ debetur, l. 8. dec. tr. 1. c. 5. §. 7. n. 5.

4. Ex qua culpa teneatur Depositarius, ad reddendum depositum, si pereat l. 8. dec. tr. 3. c. 5. §. 3.

5. An, si rem depositam Depositarius mittat ad deponentem per hominem, (ut credebatur) fidelem, & sic illam non afferat, an, inquam, ad aliquid æquivalens obligetur Depositarius? Colligi potest ex dictis, l. 8. dec. tr. 4. c. 1. §. 1. a n. 3.

6. An depositarius in pari periculo suæ rei, & rei depositæ, obligetur rem alienam præferre suæ? Dixi, l. 8. dec. tr. 3. c. 5. §. 3.

7. An deponens res suas apud aliquem, qui sit aliorum debitor, præferatur alijs creditoribus depositarij? Videtur potest apud Less. Bonac. l. c. Mol. d. 5. 26. Delugo d. 10. de Iust. n. 8. alijsque.

8. An Depositarius uti re deposita possit, & an eum illa locari? Dixi, l. 8. in dec. tr. 2. c. 9. §. 1. a n. 22. & tr. 3. c. 3. §. 5. n. 10.

Pars III.

poterit habere etiam, & hic, decursu temporis majora bona. Secundo, quia liberè, qui plura habet, vult communicare cum Socio minus habente.

1. Altera Societas est circa aliquam negotiationem,
 vel circa bona aliqua particularia. Hæc autem duplici
 contrahendi modo potest. Primum, sic: *Contrahimus Societatem*.
 In quo modo non additur illud, *omnium bonorum*, nec
 determinatur peculiaris materia: in hæc ergo ratione
 contrahendi, Societas non intelligitur contracta, nisi ad
 omnes contractus onerosos, qui etiam comprehendunt
 locationes propriæ operæ, non verò comprehenditur le-
 gatum, vel donatio, ut nec ea, quæ alicui ex Sociis debe-
 bantur contractu oneroso. De hac Societate agitur in
 l. i. *Soc. cum aliquibus sequentibus*, ff. pro Socio. Sed
 tertio hodie hæc Societatis modus non est usu receptus,
 nam nostra ætate accuratè explicari solet materia nego-
 tiationis, et particularia bona. Secundò igitur contrahi-
 tur Societas in prædicta particulari materia, seu negotia-
 tione, et de hac, cum sit frequentissimò usu recepta, hic
 non acturi pluribus sumus.

hæc deſcriptio ex lib. 1. & ſequentib. ff. Pro Socio : *Contractus, ſeu conventio duorum, vel plurium habitum ſuum pecuniam, operam, induſtriam, vel laborem pro aliqua negotiatione conferentium ad commune lucrum, itæque ad commune damnum, ſi forte illud occurrat.*

Dixi habilius, nam multi non possunt inire Societatem, nimirum primò, qui rationis compotes non sunt. Secundò, ii qui facultatem non habent disponendi ad suum libitum, de rebus, quæ conferant ad Societatem, cuius generis sunt Religiosi, servi, pupilli, & minor abque Curatoris, vel Tutoris licentia. Denique filii familias de bonis non Castrensibus, vel quasi, seu alias fidei non liberis. Terciò, Medicus cum infirmo, durante infirmitate. Quartò, Advocatus cum Cliente. Quintò, Curator, vel Tutor cum pupillo, jure sic disponente, quæ facis sit inmissæ, & videri possunt apud Doctores, ut Bonac. d. 3. de contrah. q. 6. p. 2.

4. Certum autem est, hunc Societatis contractum iuste iniiri posse; sicuti enim quisque ex solis suis rebus lucrari potest per honestam negotiationem, ita etiam plures conjunctim.

3. Certeum item est, Societatem differre à mutuo. Nam qui mutuat, dominium suæ pecunie transferit in mutuatarium: At, qui dat pecuniam Mercatori, v. g. vel artifici ad Societatem, dominium pecunie apud se retinet (præsciendū ab aliquo peculiari pacto, vel alio modo contrahendi, de quibus *infra*) confert enim illam, solum ac usum negotiandi. Quamvis autem confersit illi pecunie dominus, non potest tamen, teste *Mol. d. 4. r. 1. alibi* quæ illam sibi resumere, nisi finita Societate, quia illius usum communem cum socio ex vi hujus contractus fecit.

6. Permaximè autem est advertendum, quod modò in proxima parenthesi dixi, nimirum (præscindendo aliquo peculiari pacto) si enim incas, v. g. cum Naucleo pactum, ut afferret tuum frumentum in locum, ubi plerumque venditur, te conferente frumentum dictum, ipsa autem conferente operam, & expensas alportationis; prima facie videtur hæc esse Societas, & tamen non semper ita est. Nam duplici modo te habere in hoc pacto. Primum, si ponas tu frumentum, ille verò operam integram alportandi, pro qua tu solvas illi mercedem, nempe five pecuniam, five partem aliquotam, sextam, v. g. vel septimam lucri ex frumento, quod maioris pretio probabiliter vendetur; que pars, attentis omnibus, iudicetur æqualis æstimationi talis operæ, seu laboris. Cæterum damna omnia, si cur & alia omnia lucra tibi soli cedant. Ecce hæc non est Societas, fed locatio, vel conductio operæ, in qua Naucleus non habet, nisi mercedem iustam suæ operæ; centum, v. g. aëreos, vel sextam, vel septimam lucri partem. Secundo, potes te gerere, ita, ut tu ponas frumentum, ille operam, & indultum cum promissione communi lucri, vel damni, & sic, si lucrum frumenti vendendi, v. g. esset mille aureorum, tu quingentos, Naucleus

Ques III.

alios quingentos lucraretur; ecce quomodo hæc est vera
Societas, & Nauclerus plus acquirit per hanc, quam ac-
quisiſſet per ſolam illam locationem ſue opera. Hanc
doctrinam iterum notabo c. 9. n. 2.

Conditiones Iustæ Societatis.

7. Ex allata descriptione, & ex regulis generalibus pertinentibus ad iustitiam, & octo conditiones debere adelle in Societatis contractu, constat. Primo, ut omnes socii aliquid conferant. Secundo, ut negotiatio sit honesta. Tercio, ut æqualitas servetur in omnibus, in conferendo scilicet, quod erit conferendum ab utroque Socio. Quarto, ut pecunia fortè collata stet periculo Domini, id est, illius, qui illam confert. Quinto, ut pro quantitate partium collatarum, lucrum dividatur. Sexto, ut dividantur etiam damna. Septimo, ut expensæ sint item communes, seu certe æquè compensandæ. Octavo, ut non apponantur pacta iniusta.

Iam singulas has conditiones suo ordine per singula capita percurramus, & illustremus: nam sic, omnibus absoluta numeris, erit præsens de Societate tractatio.

CAPVT II.

Omnes Socii aliquid conferant.

Qua est Conditio Prima.

Q Vi ad negotiationem simul eorum, debent omnino aliquo tandem modo ad illam concurrere, siue pecuniam, siue opem, siue industriam, siue instrumenta, vel materiam præbendo, &c. Ratio est, quia, si nullo modo concurrant, unde titulum habebunt ad lucrum ex Societate contrahendum? Palliat ergo usuram, seu melius furum manifestè committit, qui ex negotiatione aliorum partem lucii habere velit, sedente ipso domi, & nihil prorsus conferente. Id, præter quam, quod sapienter tangitur in sequentibus, ita clarum est, ut majori discussione non indigeat.

CAPVT III.

Negotiatio sit honesta.

Quæ est Conditiō Secunda.

16 **H**anc conditionem, ut negotiatio, in qua con-
trahitur Societas, & pro qua pecunia exponitur,
debeat esse licita, ponunt communiter Doctores, ut
Molina d. 4. 12. num. 3. cūque sic affert Textus, L. Nec
permittedum, ff. pro Socio. Favet L. Quod enim, L. Quod
autem eodem: Si malefici Societas coita sit, constet, nullam
esse Societatem; generaliter enim traditur, rerum inhon-
estiarum nullam Societatem esse. Ex hoc ergo videtur sequi,
si ego numerem pecuniam meretrici, v. g. ut illa comoda
domo instructa, & vestibus ornata lucretur, nullam pro-
prios fore Societatem.

2. Verum, distinguendum omnino est ante factum, & post factum, ut innuit Bonac. d. 3. de contr. g. 6. pen. i. n. 3. *ap- pto*. In enim consideres hanc illicite negotiationis Societatem, antequam lucrum habitum fuerit, vel antequam turpis negotiatorii fuerit facta, nulla est Societas, obliganturque socii, eam dissolvere, etiam re non integra, quia obligantur semper à peccato recedere ; At verò postquam peccatum commissum est, seu turpis negotiorum est parata, & lucrum conquisitum, non videtur æquum, ut nulla sit Societas, ita ut in dicto exemplo meretrix totum lucrum sibi in foro conscientie retineat, nihil vero det ei, qui pecuniam contulit. Dico (*in foro conscientie,*)

Fe 3

nam in foro externo conferenti pecuniam in usum malum, non dationem, immo eum puniri debere, jam scio; vide *Leges citatas*, ff. pro Socio.

3. Vt allata distinctionis aliud exemplum habeas, fac, duos, vel plures per Societatem coire, ut occidant, v. g. Petrum, spe, vel promissione acquirendi centum aureos ab eisdem Petri inimico. Hi profecto ante patratum scelus semper obligantur, iniquam hanc conspirationem deponere. At verò, si iniquitate persistente, facto ab omnibus imperu, collatoque sibi invicem auxilio, Petrum occidant cum equali periculo, ne ipsi potius occidantur, quam Petrus, & ne à Principe equali morte puniantur, non erit æquum, ut unus tantum acquirat centum prædictos aureos, & nihil Socii participant de lucro.

4. Quod si conferas tuas pecunias cum aliquo, qui illis pecuniis usus exerceat, non est mirum, si tu nihil debeas participare de lucro, nam neque ille alius participare poterit, quia tunc totum lucrum est restituendum illi, à quibus acceptum contra Iustitiam est: at in exemplis prædictis, in quibus, post patratum scelus, pecunia, ex probabili sententia, retineri potest, ut *L. 7. in Dec. c. 5. §. 3.* & *n. 8.* docuimus, sanè militat nostra doctrina.

5. Ex qua sic breviter, distinguendo, concludere, nullam esse Societatem ante factam negotiationem inhonestam, quia est rescindenda; post factam autem, tunc solum esse nullam, & totum ejus lucrum restituendum ei, à quo receptum fuit, quando lucrum fuit contra Iustitiam commutativam receptum, non verò alias.

CAPVT IV.

Vt æqualitas servetur in conferendo.

Quæ est Conditio Tertia.

1. **P**rofectò non est æquum, ut tu, v. g. conferas centum, & alius, v. g. decem, addito pacto, ut æquale deinde lucrum reportetis. Quare, vel tunc æquales sunt in æstimabilitate partes, quas uterque conferat, vel certè lucrum, quod tu recipis, sit ad ratam ejus, quod contrulisti; ut in quinta Conditione dicemus.

2. Vt autem magis explicetur hæc conditio dictam æqualitatem requirens; queritur hic: An licitum sit, iniire Societatem ita, ut unus solum conferat pecuniam, alter verò solum operam, seu industriam, vel solum instrumenta, ut equum, navigium, molendinum; vel suam materiam, ut lapides, cementa, ligna, & similia ad susceptam negotiationem necessaria; & facile respondeatur, esse licitam, §. *De illa, Infit. de Societ. L. Si non fuerit, ff. de Socio*, quia opera, vel illa cetera æqualem possunt habere æstimabilitatem cum pecunia collata, æqualiterque ad lucrum intentum percipiendum.

3. Subinquiritur: An eum alter pecuniam, centum, v. g. aureos, alter operam contribuit, debeat, (ut servetur æqualitas collationum) comparari opera ad totam pecuniam, ad centum, v. g. aureos prædictos, an solum ad periculum, quo centum illi aurei possint in negotiatione deperdi? Quod periculum licet aliquando multum esse possit, aliquando tamen, valde erit exiguum, quando scilicet negotiatio suscepta, est valde secura, & tuta. Subinquiritur, inquam, an in casu periculi exigui, cui exponuntur centum prædicti aurei, quod periculum sit, v. g. ut tria, debeat alterius socii operæ æstimabilitas esse, ut centum, an verò, ut tria duntaxat.

4. Respondet Sotus, lib. 6. de Iust. q. Carr. 1. debere operam comparari ad periculum; Unde in exemplo allato, debere operæ æstimabilitatem esse, ut tria. Ratio est, inquit, quia ipsa pecunia ex se est sterilis, opera verò est fructifera, paritque lucrum: ergo, si opera comparari deberet cum pecunia, sequeretur, quod, qui confert operam in contractu Societatis, ubi intenditur partus, ut ita di-

cam, lucri, totum conferret, & qui pecuniam conferret nihil: probatur consequentia, quia cum pariter ad fructum lucri, sed totum conferret, qui confert operam, quæ sola fructum parit; Si igitur æquitas in hoc Societatis contractu velimus, ut certe vellemus, tanta vel æstimabilitas operæ unus socii, quantum periculum pecuniæ alterius, & non quanta est pecunia. Hic mihi videtur esse discutius clare expolitus Sotus in citato.

5. Nihilominus merito Navarrus in *summa*, cap. 1. num. 25. 1. asserit, hoc esse novum inventum Soti, Cui Navarro sententiæ Lessius, lib. 2. cap. 25. n. 14. & Valerius tam. 3. in 2. 2. d. 5. q. 24. p. 1. debet enim haberi comparatio ad pecuniam, nec solum ad periculum, cui exponitur pecunia. Ratio est duplex: A priori, quia quilibet propter lucrum reportare ex se suæ ergo ex pecunia sua etiam in securissima negotiatione, & præcendendo à periculo, erit enim ex se pecunia sit sterilis, est tamen, ut habet negotiatio, multum ferax: cum ergo socius conferat pecunias, quæ sunt præcipuæ radices lucri (nam opera sine illis inanitas) non est defraudandus suo contigendi lucro: A posteriori, quia id esset contra naturam omnium Mercatorum immò Fidelium, etiam minime conscientiarum; quando enim confert Socius mille aureos pro negotiatione certa, & sine periculo, adhuc accipit lucrum correspondens mille aureis, seu, ut explicamus infra, c. sequenti, §. 1. n. 3. usui mille aureorum.

6. Ad argumentum Soti jam est responsum, negandum enim est eum, qui confert pecuniam sine periculo nihil conferre; confert enim ipsam pecuniam, quæ dixi lucri, non ex se sola, sed, ut conjuncta cum negotiatione.

7. Non nego interim, aliquando operam aliquam plus valere, quam pecuniam, si hæc sit parva, illa verò industria contineat; immò non raro valere multo plus poterit opera, quia hæc propinquius, & efficacius facit ad pariendum lucrum, cum pecunia solum in materia; sed nihilominus aio, plus aliquando valere potest pecuniam, quando videlicet hæc est magna summa, opera verò exigua: quæ omnia sunt à prudenti viro expendenda, ut ex his decernatur, quæ rata lucri dandi sit Sociis.

8. Denique ad praxim hujus æqualitatis servandam recuratur ad Consilium Caietani d. 2. q. 78. art. 2. quod refertur à Rodriguez, p. 1. *summ. cap. 4. §. 1. num. 1.* cuiusmodi ut conveniantur Mercatores (Addo ego Mercatores qui negotiationis, super qua iniit Societas) nam hi, ut perit experti, consideratis omnibus, æstimabunt pretium pecuniæ, & operæ, vel industriæ, quanti valeant in illa negotiatione, & quæ rata deinde lucri singulis sit distribuenda.

CAPVT V.

Vt Pecunia collata stet periculo Domini.

Quæ est Conditio Quarta.

1. **C**onditio hæc quarta duo involvit. Primum, qui confert pecuniam, debere, Societate completa, totam pecuniam sibi resumere, diviso, pro sua, lucro acquisito, diviso, inquam, inter ipsam, & socium, seu socios, qui operam contulerunt. Secundò, si socii pecunia pereat, totam perire ei, qui illam contulit, præcendendo ab aliquo iusto pacto, de quo mox §. 3. hæc enim duo dicit illud, stet periculo Domini, de quibus duobus separatim jam subdo.

§. I. Tota pecunia, finita Societate, debet dari ei, qui illam contulit.

1. Claritatis gratia, sic figuramus casum: Antonius confert centum aureos in Societate, quam, praescindendo ab alio pacto, init cum Petro; Petrus vero confert operam suam, quae iudicio prudentis, valet decem, v.g. aureos. Finita Societate, lucrum ex negotiatione invenitur esse viginti aureorum, ex quibus, certum est, decem deberi Antonio, & decem Petro. Sed quaeritur, an ex illo capitali centum aureorum debeant dari solum quinquaginta Petro, dando reliqua quinquaginta Antonio. An vero omnes centum debeant dari eidem Antonio, qui eos contulit?

2. Molina, disp. 416. conclus. 1. Caietan. 2.2. quaest. 28. artic. 2. ad 5. Delugo disp. 30. de iustit. a num. 26. alique, quorum fundamentum mox proferam, asserunt, debere dari Antonio solum quinquaginta. Sed Valentia tom. 3. in 2. disp. 5. quaest. 24. part. 2. Navar. in summa, cap. 17. n. 252. & 253. Caietan. sibi contrarius in summa, v. Mercatoris Societas, Sa v. Societ. num. 5. Filiuc. tract. 38. c. 3. num. 44. plures referens, alique asserunt, debere dari Antonio omnes centum, praescindendo, ut dictum est, ab aliquo pacto in contrarium. Hanc posteriorem opinionem, utpotè ipsa praxi comprobata, ego libentius sequor, quam esse de iure communi, docet cum multis Bonac. disp. 3. de contract. quaest. 6. p. 3. n. 11. quatenus lata volunt, ut pecunia pertineat ad eum, qui eam contulit. Hec autem opinio probatur. Nam, ut supra diximus, & docet Sanctus Thomas. 2.2. quaest. 78. art. 2. ad 5. qui pecuniam alteri in Societatem confert, non transfert dominium pecuniae in illum. Ergo finita Societate, illam totam, ut suam, reassumere, non est prohibendus: sicuti totam ipse solus amitteret, si casu periret, ut §. seq. dicemus. Adde, in praxi nullum societatem in iurum, si ad se non reditura esset tota pecunia (quod certe esset damnum Reipublicae) nam Antonius, qui in exemplo allato contulit centum, deinde finita societate non haberet, nisi sexaginta; nimirum quinquaginta de sua pecunia, & decem de lucro. Quod inconveniens ostendit, argumenta adversariorum efficacia non esse.

3. Porro, omnia adversariorum argumenta reducuntur ad hoc, quod sic propono: Si non esset dividenda pecunia collata in socios, finita societate, servaretur aequalitas; ergo, &c. Antecedens probatur, nam alter amitteret totum, quod contulit, id est, totam suam operam, quae, v.g. aestimabatur, (ut hic supponimus) decem aureis, & alter non amitteret, sed recuperaret totum, quod contulit, id est, totam suam pecuniam; Quae certe est inaequalitas intoleranda.

4. Respondeo: Nego antecedens; cum enim pecunia à te in Societate collata debeat iterum ad te, integra reverti, falsum est, centum aureos collatos valere in casu nostro, ut centum (id nota, amabo te studiose Theologe) nam in casu nostro, in ordine scilicet ad negotiationem societatis, centum aurei cum morali spe, quo ad te recursum sint, non valent centum; est enim, ac si solum locates usum illius pecuniae pro aliquo tempore, qui usus non valet, ut centum, sed longè minus, & forte, ne ut decem quidem: Sicuti si tu unus ex sociis confertes navigium ad asportandas merces tibi, & sociis communes, quod navigium valet mille aureos, non indicaretis conferre mille, sed valde minus, v.g. quinquaginta; non enim confers navigium, nam non facis illud commune cum sociis, sed confers usum navigij, quod valet solum, ut quinquaginta. Ita proportionaliter in casu nostro. Nam licet conferas centum aureos expendendos in negotiis Societatis: tamen, cum illi ad te reditura sint, morali aestimatione, immodè re ipsa, non valent pro Societate tanti, quanti, valerent si reditura non essent. Contra vero opera, ut decem, cum in casu nostro reditura nunquam sit, sed omnino peritura,

semper, & absolute, ut decem valet. Prudens ergo vir cum aequalitatem partium collatarum expendit, rectè dicit te (qui centum aureos confers, totidem, finita Societate, integros recuperaturus) & me (qui confero operam, ut decem, omnino deperendam) aequales partes, conferre, atque adeo, finita Societate, iuste posse inter nos aequaliter dividi lucrum; vel ad ratam in aliis casibus, ubi idem vir prudens, his omnibus perpensis, iudicabit, vel te, vel me minus contulisse.

5. Dixi autem (praescindendo ab alio pacto) nam licitum est, contrahere Societatem cum pacto, ut pecunia, quam confers, sit communis cum Socio, qui operam solum ponit. In qua conventionione, finita Societate, dimidia pars dictae pecuniae tibi dabitur, dimidia Socio, & quia sub hoc pacto pecunia, dum viger Societas, esset in dominio utriusque, quia, ex conventionione, facta est pro eo tempore communis, ideo, & lucrum, ut habent Navar. loc. cit. num. 254. alique, quod enasceatur ex pecunia utriusque, erit utrique distribuendum, & (si illa peribit) utrique aequaliter perire debet. Hoc autem Beneficium, quod facis Socio, communicando illi hoc pacto tuam pecuniam, debere compensari aliquo modo à Socio, manifestum est, & sanè compensaretur, si opera eius esset magni momenti ad lucrum consequendum, tua autem pecunia esset modica, vel quid simile.

6. Inquires: Quando celebratur contractus Societatis sine expressione praedicti pacti, intelligiturne factus cum conventionione faciendi communem pecuniam cum Socio, necne?

7. Respondeo, asserendo prius duo principia. Primum, quod habetur, l. prius, §. Si placuit ff. de aqua pluvia arcenda. L. Quod si nolit, §. Qui assiduam, ff. de aedilitio edicto: Quando contractus quilibet celebratur, censetur celebrari iuxta consuetudinem loci, in quo sit, cuius ratio est, quia, in his communibus contractibus, quilibet implectit intendit facere, quod alij communiter faciunt. Secundum, de quo vide Nald. v. Actus, n. 7. & Lezanam in Consulto 49. num. 3. Contractus in dubio censetur celebrari cum aequalitate utriusque contrahentis, nam secus praesumeretur delictum in contrahente, quod nunquam praesumi debere; nisi clarè de illo constet, omnia iura clamant.

8. Ex his Respondeo ad quaestionem propositam: Si in loco, ubi celebratur contractus, adsit consuetudo, ut per illum contractum fiat communis pecunia cum Socio, vel non fiat, iuxta illam est iudicandus celebratus fuisse, si aliud expressè conventum nequaquam sit; Pater id ex primo principio, & docet Sylvest. loc. cit. Sa v. Societas, Mol. disp. 416. conclus. 2. alique. Quod si non adsit eiusmodi consuetudo, praesumitur pecunia non esse communicata, sed remanere sub dominio conferentis. Pater id ex principio secundo, secus enim praesumeretur delictum inaequalitatis committi, supponimus enim non compensari aliunde, si enim appareret in contractu eiusmodi compensatio, iam adesset expressa conventio, & non essemus in dubio.

§. II. Si perit sine culpa Socij pecunia, perit ei, qui eam contulit.

1. Merito, praescindendo ab aliquo peculiari pacto, vel consuetudine Regionis. Ratio est, quia sicuti tota Domino remanet, si remanet: ut §. praeced. diximus, ita, si sine culpa Socij perit, tota eidem percat, necesse est. Id, quod verum est, non solum, si percat post inceptam negotiationem, verum etiam, si percat, antequam negotiatio, seu opera Socij incipiat, sed post contractum Societatis initum, quia etiam tum illa pecunia, ut ex praedictis constat, est ejus, qui illam contulit, atque adeo illi perit. Ita Tolerus lib. 5. cap. 42. Lopez lib. 1. de contract. cap. 64. Sylvest. v. Societas primò, q. 6 Navar. in summa, cap. 17. num. 251. alique. Dixi sine culpa Socij percat) si enim illa adsit, socium culpam

E c 4 tem

tem fieri reum restitutionis, dicitur *infra* latere.

2. Dices pro Molin. *de q. 6. conclus. 1. & Lessio lib. 2. cap. 25. dub. 2. num. 1.* contrarium sentientibus: Si unus socius negotiationis causa conferret centum aureos, & alter alios centum, ex quibus ducentis centum poneretur in una Navi, & in alia Navi alii centum, quarum deinde Navium una dumtaxat submergeretur; sane ex centum salvis, dimidia pars, id est, quinquaginta, essent unius socii, & quinquaginta, id est, alia dimidia pars, esset alterius; Ergo pari modo in casu nostro; si perit pecunia, quamvis antequam incipiat negotiatio, dimidium pecunie uni, dimidium alteri perire debet, sicuti perit in precedenti casu.

3. Respondeo: Nego paritatem, disparitas enim est valde manifestata; siquidem, in casu Navium, illa ducenta propter communicationem talis Societatis, erant utriusque socii; & quando in unam Navim injecta fuerunt centum, non fuerunt injecta illa centum unius socii, sed utriusque, ergo & utriusque esse debent illa centum, quae perire. Non sic in casu nostro, ubi illa pecunia collata tota est unius socii, ante coeptam negotiationem, ut supponimus, & dictum toties est, ergo tota ipsi uni perire necesse est.

4. Signate autem *num. 1.* additum est (nisi peculiare pactum intercedat) possunt enim socii inter se convenire, ut damnum pecunie inter se sit commune, ita, ut si pecunia pereat, utriusque percat, id est, dimidia pars conferenti illam & dimidia alteri socio. Ita Navarrus, *loc. cit. num. 253.* asserens hanc doctrinam esse communem. Et quidem hoc pactum illicitum non est quia conjungi solet cum illo alio pacto, quod explicuimus *g. preced. num. 1.* hoc est, ut si pecunia remaneat integra, dividatur cum socio, quod esse licitum *ibidem* dixi, nam positus conjunctionem his duobus pactis, est æquale periculum, ut socius acquirat dimidium, vel ut, illud amittat, & solvere de suo debeat.

5. Quod si par periculum non adest, vel velis pacisci, salvam pecuniam totam tibi fore dandam, nullam vero non tibi fore totam *enim*, sed socio, illicitum clare id pactum erit, nisi forte *ibi* de tantum onus, quod imponis socio, compenses, ut *ibidem* dixi. Et cum hac compensatione solum approbat id in Iure Pontifex. Vide *cap. 1. de Commodato, & cap. 2. de Deposito.*

6. III. An sit modus, quo licite periculum capitalis, imo & lucri, totum rejicitur in Socium.

Ubi:

De Societate cum tribus Contractibus.

1. EX vi solius contractus Societatis non licere, totum periculum in socium rejicere, nimis clare patet ex dictis; id enim, ut vult S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 1. Valent. *l. sup. c.* & passim repugnat naturæ contractus Societatis ut vidimus.

2. Votum ingeniosi Theologi fortè ab ipsis Mercatoribus, quorum res interest, admoniti, invenerunt modum rejiciendi totum periculum in unum ex sociis sine iniustitia. Si nimirum celebrentur tres contractus. Primus sit Societatis, ex cujus vi periculum stabit solum ex parte unius socii. Secundus sit contractus Assesurationis, quo ille Socius, qui operam suam promittit, assuret alteri Socio conferenti pecuniam, quæ est capitale, seu, quæ dicitur Sors principalis; assuret, inquam, illam, & pro hac assesuratione aliquod moderatum pretium, & proportionatum accipiat à Socio conferente prædictum capitale. Tertius sit alius contractus similis Assesurationi, quo videlicet idem Socius, qui operam suam promittit, assuret alteri Socio, qui pecuniam contulit, lucrum aliquod certum, quod prudenter credetur acquirendum esse ex tali negotiatione, & item pro hac secunda assesuratione aliquid proportionatum accipiat à Socio.

3. His tribus contractibus positis (qui possunt fieri, vel separatim, vel simul) Socius conferens pecuniam, securus de sua sorte, & de lucro: Alius autem tria facit, sed subit periculum solvendi sortem, & lucrum, fortè hæc percat. Recole ea, quæ dixi *supra*, tract. 3. de Camb. c. 5. §. 7. ubi eisdem tres contractus explicuimus, & addidimus, posse etiam ad majorem securitatem accipi pignus, &c.

4. Hic modus licet ab Azor. 3. *plib. 9. de Societ. cap. 1. quest. 6. Soto de Inst. lib. 6. quest. 6. artic. 2. alii que dicuntur*, tanquam usurarius, approbatur tamen ab aliis, ut Valent. *tom. 3. in 2. d. 5. quest. 24. p. 2. l. 1. d. 2. dub. 3. Rode. in summa p. 1. cap. 46. & Delugo. d. 30. d. 1. §. 4. num. 40.* vocante hanc sententiam satis communem, aliique multis apud citatos, qui addunt cum Delugo. *l. c. n. 57.* illum non esse contra motum Sixti V. qui cepit: *Detestabilis avaritia*, condemnantis, ut usurarius, societates, in quibus saluum exposcitur capitale, condonavit enim dumtaxat, quando non intercurrent prædictæ assesurationes.

5. Merito autem juvat me sequi hanc posterius sententiam, nam sicuti hi tres contractus possunt contrahi distinctis personis liberari, quia honesti sunt, & iusti, ut etiam ipse idem Azor. *loc. cit. c. 4. quest. 4.* negat non potuit *ibidem*, ita poterunt, cum eadem, quandoquidem identitas personæ substantiam contractus non destruit.

6. Obijcies cum Soto, aliiisque, qui noverunt hereticæ sunt contrarii. Is, qui per quoscunque contractus pecuniam suam ita tradit, ut periculum ipsius in alium transferatur, non censetur illam dare in Societatem, sed dare mutuum, ergo non potest licite ex illa acquirere lucrum; ex mero enim mutuo usus est, lucrum erigitur. Antecedens probatur; Primum, quia si amittit tantum minimum illius pecunie, & transfert in alium. Secundum, quia potest tunc socius illa pecunia uti ad quoscunque usus voluerit, quod est clarum signum, dominium pecunie in ipsum fuisse translatum, cum ergo in mutuo transferatur dominium pecunie mutuatæ in mutuum, in Societate autem non ita, ut vidimus *supra* *cap. 1. num. 4.* consequenter fit, ut in casu trium contractuum is, qui pecuniam confert, mutuum det pecuniam, non vero in Societatem, unde lucrum inde sperare non poterit.

7. Respondeo, Negando antecedens: Ad probationem primam, Respondeo, negando item antecedens, nam enim collator pecunie amittit dominium pecunie collatæ, nam sicuti si pactum assesurationis inter eos terminatur, non amitteret suæ pecunie dominium, ita, si inter eos eodem socio; Et sicuti non amittit dominium Mercator, nec domus, nec prædii, si illi quis ea assuret, & illam ea retineat, vel titulo famulatus, vel condictionis, ita tamen si domus, vel merces casu perant, damno quæque assuret, percutit, ita in casu nostro. Radicatus autem ratio hujus rei est, quia per se, & absolute, atque directè, merces illæ, ut etiam pecunia, de qua agimus, percutiunt ipsi collatori, quia ipsius sunt; res enim, quæque perit, Domino perit; Nihilominus veluti indirectè damno assesurationis percutit, quia assesurans, pretio assesurationis accepto, promittit illud damnum fortè proveniendum domino resarcire. Ad secundam probationem antecedentis, Respondeo, Socium illum non posse per se uti illa pecunia ad usus, quos voluerit, sed solum ad negotiationem conventam; ceto, possit per accidentem quatenus ipse se exhibet resarcire totam pecuniam, si ea fortè pereat, & resarcire item totum damnum, si forte ex eo arbitrio suo usu damnum aliquod patiatur Dominus pecunie.

8. Confirmatur, nam si socius, qui pecuniam contulit, illamque assuretavit, nullam aliam pecuniam haberet, nisi hanc, & tamen ipse esset debitor aliorum etiam anteriorum creditorum, non possit hac indivisa pecunia solvere illa debita, quavis antea, & privilegia

ptur. legata, hæc enim pecunia tota Collatoris est, non Socij. Immo, si Socius illam alteri dedisset, certe Collator ageret rei vindicatione, & eam tanquam indivisibiliter suam, recuperaret; ergo falsum est, quod Socius assumpsit, nempe, pecuniam illam esse mutuum sortis datam. *Leg. Valentian. tom. 3. in 2. 2. disp. 5. q. 24. part. 2. Molin. d. 417. Less. lib. 2. cap. 25. dub. 3. num. 29. alioque.*

9. Quæres per hanc occasionem: Si socius accipiens pecuniam ad negotiationem illam, tamen non negotiatur, poteritne iuste Collator, qui prudenter processit, exigere ab ipso lucrum (quamvis illud non asscuraverit) ac si ex negotiatione illud acquisitum esset?

Respondeo, licet cum Mol. loc. cit. & Less. loc. cit. n. 31. v. Notandum tamen est primo, posse, non quidem tantum lucrum immediatum suæ pecuniæ, iam enim pecunia non fuit data ad negotiationem, sed poterit exigere tanquam lucrum, quod ipsi cessavit ex fidei-
litate.

Dixi (qui prudenter processit) nam mera esset usura, si daret ei, quem scis, non negotiaturum, tunc enim non esset vera, sed ficta societas: in quo vereor, ne multi hac nostra ætate turpiter labantur.

Praxis predictorum trium Contractuum

10. Iam verò non gravabor facilitatis gratiâ hic ponere formulas Contractus, seu Chiographi, quibus, si implicite, sive explicitè inestur societas in quacunque materia per tres dictos Contractus. Sunt autem huiusmodi, quas ad verbum lego apud Cælestinum *tr. 12. c. 6. v. Quæres secundo*. Expresit, inquit, sic coniungi possunt hi Contractus:

Ego infra scriptus confiteor hoc meo Chiographo, accepisse à Titio mille aureos, ut eos impendam legitime negotiationi, & loco lucri incerti maiori, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto, me illi daturum sex, & partem quartam in centum quotannis, & eiusdem summa mille aureorum periculum præstiturum.

11. Tacite, sic: Confero tibi mille ad mercaturam, cum pacto, ut quotannis solvas quinque, vel sex, salva sorte. Vel: Ego subscripseris testor, me accepisse mille in mercaturam cum pacto, ut solvam quotannis sex, & quartam partem in centum, salva sorte.

Hæc Cælestinus in universum. Nam ceterum nos formulam, quâ per hos tres contractus datur pecunia, ad præstare negotiationem Cambij, attulimus *suprà, tr. 3. de Camb. c. 5. §. 7. n. 12.*

12. idem Cælestinus *ibidem* rectè deinde (quod accepit à Lessio loco citato) monet, expedire hoc tempore consilium dare Fidelibus; ut hoc modò contrahant, quia, sic contrahere, cedit in Mercatorum commodum, & Fideles pecuniam suam negotiari volentes, ab usuris se liberant, & tamen lucrum ex sua pecunia reportant.

Quantum lucri Collator pecunia potest acquirere cum dictis tribus contractibus.

13. Denique ad complementum præsentis doctrinæ, Inquirere timoratus, quantum lucri possit exposcere pro se; relicto reliquo ipsi socio, pro asscuracionibus dictis. Dat. v. g. centum, poteritne pro se velle solum sex, ut est in prædictis formulis Cælestini, an etiam possit plus, septem, octo, decem, &c.

Respondeo, ex Delugo, d. 30. de *Inst. n. 40*. lucrum certum, quod potes exigere, debere esse adeo moderatum, ut attento capitali, quod confers, & spe lucri, quod posset esse in tali negotiatione, appareat, compensari iuste periculum, quod alter socius subit circa securitatem capitalis, & certitudinis lucri, quod tibi promittit. Ratio est, quia secus non satisfit iuste tanto oneri, quod socius subit asscurandi, tum capitale, tum lucrum.

14. Ex qua doctrina sequitur, aliquando posse, ex

centum iuste quotannis exposci sex, vel septem, aliqua n. do decem, iud. aliquando etiam plus, quando nimirum prudentes Mercatores sine fraude iudicant, lucrum ex suscepta tali negotiatione posse adeo esse notabile, ut valeat Socius, & decem, & plus tradere Collatori pecuniæ & cum ea parte lucri, quæ ipsi remanet, possit iudicari satisfactus de periculo, quod subit per dictas asscuraciones, Rectè ergo Bonac. d. 3. de *contract. quest. 3. p. 11*. cum supposuisset, *ibidem*, num. 3. posse licet exposci quinque pro centum, addit, *ibidem*, num. 6. In *Societate trium contractuum potest plus exigi, quod negotiatio minus lucrum offert*.

15. Ex eadem doctrina sequitur, contrà aliquando, vix duo, vel tria exposci iuste posse ex centum, quando scilicet ea negotiatio, quæ suscipitur, lucrosa valde non est. Determinent igitur experti, attenta qualitate negotiationis, & similibus circumstantiis, quas circumstantias in simili, ne dicam in eadem re, considerandas ego proposui *suprà, in tract. de Camb. c. 5. §. 7. n. 6*.

16. Utile est etiam, ad lucrum hoc decernendum, expendere id, quod in simili expendit Valentia, *tom. 3. in 2. 2. d. 5. quest. 2. §. 2. v. Qui autem*. Loquens enim de Emptione Censui Realis ex re fructifera ad quinque pro centum quo pacto ex utraque parte, id est, Venditoris, & Emptoris, ut revendi, & recimi quodcumque tempore ab iisdem possit, & altero volente, omnino debeat, & tradit, definire volens quantitatem iusti pretij pro dicto Contractu: Illud est estimatio recta, quæ est prudens, & ea est prudens, quæ est utrique commoda ita ergo in casu nostro, si definitio tanti lucri cedat sine furo, & fallacia in commodum utriusque Socij, prudente iudicio sic decernente, (definitio, inquam, tanti lucri, non mensurata ex necessitate alterutrius Socij, sed ex vi talis negotiationis susceptæ) poterit rectè pronuntiar, iuste lucrum illud acquiri.

CAPUT VI.

Vt Pro Quantitate Partium collatarum lucrum dividatur.

Quæ est Conditio Quinta.

1. Quoniam variis modis partes à Sociis conferri possunt; nam posset unus operam dumtaxat conferre, alter dumtaxat pecuniam vel unus partem pecuniæ, & operam, alter verò tantummodo pecuniam, vel uterque pecuniam, & nihil operæ, quam operam, ponere posset Tertius quilibet ex communi utriusque, immo, & multorum sociorum pecunia conductus, vel contrà, nemo pecuniam, sed omnes operam tantummodo, ut quando plures conveniunt, ut lucra omnia ex suis exercitiis acquisita sint communia, nullum capitale conferendo, ideo tunc lucrum erit dividendum, vel per partes æquales, vel proportionales iuxta maiorem, vel minorem æstimabilitatem eorum, quæ contribuantur, quod est servari æqualitatem Geometricam, non verò Arithmetice. Memores enim nos esse oportet Aesopi fabulæ: Leo, Asinus, & Vulpes, inita societate, egressi sunt ad venandum. Multa igitur præda capta, præcepit Leo Asino, ut eam ipsis divideret. Ille, tribus patribus factis æqualiter, ut eligerent eos hortabatur. At Leo exandescens Asinum devoravit. Vnde Vulpi, ut divideret mandavit. Illa verò in unam partem omnibus congestis, tibi minimum quoddam seposuit. Tum Leo ipsi: Quis te, & optima, dividere sic docuit? est ea Asini (inquit) calamitas Affabulatio Aesopi. Fabula significat, castigationes esse hominibus aliorum infortunia. Affabulatio mea pro re nostra. Divisionem in societate iuxta singulorum merita esse expediendam. Neque enim par est, ut is, qui strenuam Leonis instar operam navat, perinde, ac imbellis quilibet, æquali præmio decoretur.

Iam

Iam verò, ut facilius in praxim deducatur, quod sic in universum dictum est, scribamus hic quatuor pecuniarum casus, seu exempla in hunc modum.

2. Primum exemplum: Petrus in Societatem confert mille aureos, cuius usus prudentis Mercatoris iudicio, valet aureis centum; Paulus verò confert operam valentem iudicio experti item centum aureis, lucrum verò totum est viginti aureorum. Quomodo finita societate distribuendum est?

Respondeo, Petrus extrahat primo loco suos mille, deinde accipiat decem, & alius socius alios decem. Ratio huius est, quia æquali contributioni, æquale lucrum iure debetur.

3. Hic adverte, cum Mol. d. 418. num. 7. Bonac. d. 3. de contrah. quest. 6. part. 4. num. 3. v. *Octavo sequitur*; tum pro hoc casu, tum pro aliis, lucrum ex societate esse illud, quod remanet, ablatis expensis, quæ expensæ debent primo loco ex communi lucro solvi. Ut habetur l. *Mutius*, ff. pro Socio. Quare, si in dicto exemplo, ubi lucrum totum fuit viginti aureorum, expensæ fuissent aureorum quinque, lucrum, quod dividi tunc deberet, non esset viginti aureorum, sed dumtaxat aureorum quindecim.

4. Secundum exemplum: Petrus, & Paulus Socii æqualem pecuniam, æqualemque operam ponunt, ita ut Petrus conferat centum, centum item Paulus cum æquali utriusque industria, lucentur autem viginti. Quomodo deinde pecunia, & lucrum sunt distribuenda?

Respondeo: Extrahat Petrus centum, additis decem ex lucro, centum extrahat Paulus, additis item decem ex eodem lucro, & facta erit iusta distributio, ita Valent. tom. 3. in 2. d. 5. q. 24. p. 1. nam ex opera neuter aliquid potest accipere. Ratio est, quia, ut supponis, non minus pecunia & industria unius conduxit ad lucrum, quam pecunia, & industria alterius; ergo uterque habebit iustè æqualem pecuniam, & iustè neuter ex æquali opera aliquid acquirat.

5. Quid, si occurrat negotiatio aliqua, in qua notabiliter plus conducatur opera unius, quam alterius.

Respondeo, tunc non esse mirum, si pro ejusmodi æstimabiliore opera aliquid amplius proportionatum Socius accipiat, ut sic censetur plus conferre in Societatem. Vide Valent. loc. cit. Navar. in summa, cap. 17. num. 251.

6. Tertium exemplum: Petrus unus ex Sociis confert centum, Paulus verò confert partem pecuniarum, v. g. quinquaginta, & operam. Si ex negotiatione pariatur lucrum viginti aureorum, quo modo pecunia, & lucrum distribuendum?

Respondeo: Petrus extrahat suos centum aureos, Paulus verò suos quinquaginta; deinde pendatur æstimabilitas operæ, & industriæ dicti Pauli. Si enim hæc Pauli opera in tali negotiatione valeat, quanti valent quinquaginta redirent ad Petrum, juxta id, quod aliquando superius c. 5. §. 1. n. 4. explicui, dividendum est lucrum æqualiter, quia æquale singuli posuerunt. At, si dicta industria valet plus quam quinquaginta, dandum est, teste Mol. d. 416. §. 417. Paulo aliquid plus, vel minus proportionatum, quod ejusmodi majori, vel minori operæ, seu industriæ correspondeat.

7. Quartum exemplum: Petrus, & Paulus nihil pecuniarum conferendo, conveniunt, ut omnia lucra, quæ per decem annos acquirant ex sua arte navigandi (idem dic de cæteris exercitiis) fiant communia æqualiter: accidit autem, ut Petrus mille acquisiverit, Paulus verò vix centum. Quomodo dividendum est ejusmodi lucrum?

Respondeo, æqualiter æqualiter. Arithmetica, & sic singuli habebunt quingentos, & quinquaginta aureos. Ratio est clara, quia, ut supponimus, quando inita fuit Societas, æquale erat periculum, ut Petrus, vel Paulus plures haberent, vel pauciores, qui confluerent ad ipsum, navigandi causa. Fac te invisibile Societatem cum

aliquo in ludendo, & te plus lucratum esse, quam alium, nonne lucrum æqualiter erit dividendum? Ita facit, quod contractus fortunæ, & poterat esse contractus, ut scilicet alius plus lucraretur, quam tu. Pari iudicio modo in casu nostro. Atque hanc decisionem habes apud D. lugo d. 30. de iust. num. 27. loquentem de simili Societate inter duos Curiales Romanos circa lucra ex negotiis expediendis.

8. Quares: Petrus, antequam fluat tempus decem annorum, cum videat plus nunc acquirere quam Socius, vult dissolvere Societatem, & petere licitè?

Respondeo, non posse, quia contractus ille fuit, ut supponimus, iustus, ergo servandus pro statuto tempore est, cum nulla hic culpa intercedat Socii, qui ex se parum est ad ponendam operam, quam promittit.

CAPVT VII.

Ut dividantur, seu, ut communia sint damna.

Quæ est Condicio Sexta.

1. Si nullum sit damnum in negotiatione suscepta, totam pecuniam collatam ab uno ex sociis debet modo explicari, ad ipsum redire, diximus supra. Sed quid, si sit damnum in rebus, vel mercibus ex illa pecunia comparatis? Nam, si damnum sit in ipsa pecunia, post, si ante susceptam negotiationem, totam perit Domino jam diximus c. 5. §. 2.

2. Ut id explicemus, duo genera damnorum hic considerari debent; aliud enim est veluti intrinsecum, veniens in ipsa re, seu negotiatione suscepta, ut, si pereat Navis, à Pyratibus capiatur merces, &c. Aliud est extrinsecum, estque illud, quod ratione Societatis cuidam evenit, at non ipsis mercibus, sed sociis, vel eorum necessitatibus ministris pro communi negotiatione, si aliquis ex his faciat, à latronibus, &c.

Damna intrinseca, cum ex Sociis cedant, si occurrat sine ullius culpa?

3. Si de prioribus agamus, expedita est resolutio. Nam si ipsa res, v. g. frumentum emptum ex communi negotio pereat, vel vitietur sine ullius culpa, certum est, ut Bonac. d. 3. de contr. q. 6. punct. 4. num. 1. Delugo d. 50. de iust. num. 311. Cum duob. §. Quidam Sagariam. Pro Socio, & §. Illud, Instit. de Soc. debere ejusmodi damnum de commune omnibus sociis. Sicut enim commune est lucrum, ita, & damnum esse debet; & sicut expensæ sunt communes, ita, & hoc damnum, quod valde affertur, debet esse naturæ expensarum, quæ ad expendendum redeunt, sed veluti deperduntur. Et ratio à priori est, quia frumentum illud fuit emptum cum pecunia unius, & cum opera alterius, ergo ad utrumque socium pertinet, ergo utrumque ejus damnum sentire fas est.

4. Hinc, si res Societatis furto ablata forte sit, ut utriusque socii damnum ablatas fuisse, rectè docet illud Bonac.

5. Præsciendum autem à peculiari pacto affectionis, quo damnum conjiciatur in unum ex sociis: hoc enim, compensatis oneribus, fieri posse supra vidimus; quare tunc, si affectuatori incumbat damnum relatum, mirum sanè non est.

Damna extrinseca, cui ex Sociis cedant, si pari modo sine illius culpa, occurrant.

De Damnis provenientibus ex culpa alicujus ex Sociis.

6. Iam verò, si de posterioribus damnis agamus, præmittendum est, ea, vel evenire ex Societate, tanquam ex causa proxima, vel tanquam ex occasione, seu ex causa remota.

7. Tanquam ex causa proxima eveniunt, si proximè, propter ipsam negotiationem ex Societate susceptam, accidunt. Unde, si exercens Societatem, naufragium patitur, vel à Latronibus diripitur, vel, ut defendat collatam mercaturam, vulneretur, & ad vulnus curandum necessaria remedia, quæ communiter adhiberi solent, expendat, damna hæc dicentur evenisse ex Societate, tanquam ex causa proxima.

At, si quis exercens Societatem, in via, v. g. à suo inimico vulneretur, unde multas expensas facere cogatur ad se curandum, vel dum eandem Societatem exercet extra patriam, non sit institutus hæres à suo amico, damnum hoc accidisse dicitur ex Societate, tanquam ex occasione, seu tanquam causa remota. Hac distinctione posita:

8. Dico primò, damna prioris generis, hoc est proxima, debere esse communia, vide l. *Cum duobus*, §. *Venit*, & §. *Damno*, l. *Frater*, §. *Siquis*, ff. de *Sociis*, quia sicut lucrum ex Societate est commune, ita, æquum est, ut sint communia damna ex eadem Societate proximè provenientia.

Id tamen intelligitur in bonis Societatis, non enim tenetur Antonius v. g. qui contulit centum aureos in Societate, cum Petro conferente suam operam, solvere immanem ipsi Petro obvenientiam, nisi ut vult Petr. à Navar. lib. 3. de *Iust. c. 2. num. 46*, Rod. p. 1. *Summa c. 47. num. 6*. Bonac. *disp. 3. de contr. c. 6. p. 4. num. 3*. cum illis centum aureis collatis, seu cum parte eorum. Ratio est, quia damna debent refarciri ex bonis Societati subiectis: nunc solum illos centum aureos Antonius Societati subiecit.

9. Inquires: Ex prædictis expensis factis in curatione vulnerati, causa societatis, detrahendumne est id totum, quod is socius (qui nunc est æger) pro se expendisset, si sanus fuisset?

Respondet affirmativè: nam societas non obligat, nisi ad interessè socij, quod is patitur ratione dictæ infirmitatis, ergo solum ad illud, quod nunc in infirmitate, & eius ratione expendit, quodque sanus non expendisset, solum enim, in hoc, ipse, causa Societatis, patitur interessè.

10. Dico secundò, damna posterioris generis, hoc est, remota, non debere esse communia, vide Petr. à Navar. *Rodrig. l. cc. Mol. d. 418. Less. lib. 2. c. 25. dub. 4. num. 37*. sed qui ea patitur, eadem solus sustineat. Ratio est, quia cum hæc damna non sint propriè ex Societate, non censentur socij ad illa consensisse: cedunt ergo soli, quia, ea patitur.

11. Inquires: Qui exercens Societatem, v. g. emendi frumenta tempore aestivo, incidit in febrem, unde multa damna patiatur, debetne putare, ea esse damna prioris generis, atque adeò sibi compensanda, an posterioris?

Respondet: Mihi videtur, regulariter hæc esse damna posterioris generis, & consequenter non esse damna communia sociis attribuenda, quia per se hæc non veniunt ab Societate, tanquam ex causa, sed potius ex conditione personæ, & certè in praxi ita servari iudico, ut scilicet socius in Societate ægroans, suo damno ægroret. Dixi (regulariter) nam, si fortè sit aliqua consuetudo, vel pactum iustum in contrarium, ea sunt servanda, sicuti mox dicemus de aliis expensis, vel item in casu, quo constaret infirmitatis causam, verè fuisse negotium Societatis.

12. Hactenus de damnis sine socij culpa promanantibus, nunc de provenientibus ex culpa.

13. Culpantem Socium debere refarcire quonia damna ex sua culpa Societati occurrentia, nemo querit, quia, nemo nescit: At difficultas est dignoscere quantitatem culpæ, quæ huiusmodi restitutionis onus imponit. Ad quam difficultatem enodandam, utile est, præmittere verba legis, §. *ult. Instit. de Societ. l. Socius*, ff. pro *Socio*, quæ in hunc modum enuntiant: *Prævaluit etiam culpa nomine, teneri Socium; Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est, sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet, nam, qui parvam diligentem socium sibi assumit, de se queri, sibi que hoc imputare debet.*

14. Hactenus Textus, ex quo questionem propositam de culpa in Societate commissam sic explico, formando hanc regulam, tum pro foro interno, tum pro externo: *Quoties socius ponit diligentiam in negotiatione Societatis quam poneret, si illud negotium ad se solum pertineret, ad nihil tenetur, si fortè damnum sequatur. Quoties verò eam non adhibet, tenetur, &c.*

Ratio Regulæ est, quia, nemo intendit se, suamque operam magis pro aliena re obligare (præscindendo à peculiari pacto, cui esset omnino standum) quam pro sua, &c. Alter maiorem diligentiam ab altero non petit, nisi quæ in rebus propriis adhiberi solet: si hanc igitur adhibeat socius, non est unde damnari rationabiliter possit.

14. Quæ verò sit diligentia, quam quis adhibere solet in rebus propriis, est maxime hic considerandum, ut etiam nos per aliam occasionem lib. 8. in *Decalog. tract. 3. cap. 5. & lib. 1. cap. 3. §. 7. ver. Depositum*, consideravimus. Non enim tu putas, debere in tuo agro, v. g. excolendo, eam diligentiam mensuram apponere, quam apponeres in tuo filio infirmo curando, & tanè illa diligentia, quæ parva indicatur in Nauclo, si Navim regat plenam lignis, & paleis, magna, & gravis est, si fumento, vel auro, pretiosisque mercibus onustam regat. Idem in artibus, & professionibus. Turpiter enim errabit Grammaticæ Professor, si proferat, v. g. Mater meus, at non, si merus Scriptor eodem modo scribat: Et artifex quidem in fabrefaciendo Calice ex auro exquisitam diligentiam adhibet, ne auri momenta, vel levissima deperdat, quam non tam exactam ponit in fabrefaciendo vase stanneo, nè stanni particulas amittat. Ex quibus vides, non debere diligentiam socij esse eodem modo mensurandam in gravibus negotiationibus, ac in levibus, in difficilibus, ac facilibus, in raris lucrandi oportunitatibus, ac in frequentibus, &c. Cum enim ipse operam suam prudenter promiserit, eam tunc adhibebit, tum in foro conscientie, tum in foro externo, quando, omnibus expensis, eandem pro propria re sua sine infidelitate ponet. Atque ad hanc doctrinam, reduci tandem ea, quæ sive de culpa iuridica lata, levi, levissima, sive de culpa Theologica mortali, vel veniali in contractibus commodati, locati, depositi diximus loco citato, & rectè Delugo d. 8. de *Iust. numero 110*, loquens de quibusdam legibus condemnantibus commodatarium, vel conductorem de levi culpa, sic habet. *Quis unquam à Conductore equi, pretium equi petat, quando Conductor diligentiam circa eum adhibuit, quam diligens quisque, & prudens circa proprios equos adhibere solet? non sunt ergo usu receptæ leges in alio sensu.*

Hæc ille, quæ ad culpam in Societate commissam aptari facile possunt.

16. Sed adhuc mordicat scrupulus: Quid enim, si quis non quidem graviter per delictum mortale, sed leviter per veniale deficiat ab hac diligentia, per ignorantiam, v. g. vel inadvertentiam venialiter culpabilem, *Leg. l. 8. in Decal. tr. 3. c. 5. §. 2. m. 3.*

17. Respondet (salva meliore sententia, & semper præscindendo à peculiari conventionem) de qua omnino sunt

CAPVT IX.

Vt non apponantur Pacta iniusta.

Quæ est Conditiō Octava.

1. Cum ea pacta sint iniusta quæ contra naturam huius contractus sunt, quæque inæqualitatem inter socios afferunt, ideo non alio meliori modo ea dignoscuntur, quàm in perpendendo, quæ actenus de natura huius contractus sunt explicata; Nihilominus multum ad eiusdem rei praxim facit, allquid huiusmodi pacta discutere, quæ iam ex ordine subscribo.

2. Primum pactum: Antonius confert in Societate centum aureos; Petrus operam suam, ita tamen, ut Petrus certam quantitatem, vel certam lucri partem habeat, quanti scilicet æstimatur eius opera, sive ex negotiatione paratur lucrum, sive nō, & sive pereat pecunia Antonij, sive non, & sine hoc pactum iustum?

Respondet, esse iustum, cum Mol. d. 411. n. 2, Angel. v. Societas, p. n. 6. sed certè in eiusmodi negotiatione non interuenit contractus Societatis, sed potius locati, & conducti. Nam in hoc casu Antonius conducit operam Petri, & dat ipsi certam mercedem, sive ex lucro negotiationis, sive aliunde; qui modus contrahendi iustus omnino est quando iusta merces operæ præstandæ correspondet.

3. Quid, si ita pactum inearit: Si Societas bene succedet in lucro, longe maiorem dabo tibi mercedem, si male, longe minorem?

Respondet, adhuc iuste pactum iniri; non enim sic in eo contractum Societatis, sed pari modo contractum locati, & conducti; Ego autem in hunc modum paciscor, ut ea spe diligenter sit socius in negotiationis munere exercendo; Adde, æquale esse periculum maioris, vel minoris mercedis, &c.

4. Secundum pactum: Idem Antonius celebrat contractum Societatis cum Petro, ea lege, ut ipsi Petro obveniant duæ partes lucri, & una solum damni, & una lucri, & sine iustum?

Respondet: Si hæc unus socij onera compensentur pecuniâ, vel re æquivalente ab alio socio, iustum erit pactum, si verò non compensentur, nimis manifestè erit in iustum; quando enim compensantur, servabitur æqualitas, secus non item.

5. Quid, si fiat pactum, ut ad unum ex sociis, v.g. Antonium, nulla damni pars pertineat, & tamen pertineat aliqua lucri pars, totum verò damnum reiciatur in alterum, v.g. in Petrum sed cum parte lucri, si ex negotiatione lucrum perveniat?

Respondet, cum prædicta distinctione; eadem enim hic militat ratio. Sed iam vide, te advertere, hunc, & præcedentem, (quando iuste compensantur onera) non esse merum contractum Societatis, sed insuper addi unum, vel alterum contractum venditionis, vel similis: venditur enim periculum damni, & locatur opera socij, &c. Ita Mol. d. 417.

6. Tertium pactum: Idem Antonius confert pecuniam cum pacto, ut solum tercia pars d. etæ pecuniæ pertineat ad ipsum Antonium, & eadem sola tercia pars subsit periculo ad damnum eiusdem Antonij; at verò reliquæ duæ partes pertineant ad Petrum socium conferentem operam, ipsiusque Petri periculo amittantur, si amittentur, & item tercia pars lucri ad Antoniam, reliquæ verò duæ lucri partes pertineant ad Petrum, & sine hoc iusta conventio?

Respondet, cum memorata distinctione, ut scilicet, si compensentur onera, iusta sit conventio, aliter sit prorsus iniusta. Ita Molina d. 417. quicquid in contrarium dicat Sylvest. v. Societas, p. n. 5. Sicut enim Antonius, qui confert pecuniam, potest, ut superius vidimus, reicere in socium totum periculum pecuniæ capitalis, tribuendo

Pag. III.

ipsi socio proportionatam mercedem tanti oneris, cur non poterit durum partium periculum in socium reicere, data pariter proportionata mercede.

7. Quartum pactum: Idem Antonius dat Petro, Paulo, Ioan. Piscatoribus quindecim aureos, singulis nempe aureos quinque, ut scilicet habeant expensam ad piscandum (idem dic de aliis exercitiis, puta excolendis agris, pascendis animalibus, nutriendis bombicibus, ad sericum extrahendum, & similibus) dar, inquam, hoc pactum, ut singuli post piscationem, & pices venditos dent ipsi Antonio dimidiam lucri partem, quod acquirunt, & insuper aureos omnes ab eodem Antonio ante piscationem receptos ipsi eidem reddant: totum autem periculum, quo possent deperdi auri illi, subeant ipsi Piscatores pro sua rata: E sine iustum hoc pactum?

Respondet: Esse iniustum, docent Rodriguez, in summa, p. 1. cap. 46. num. 3. Navarr. in summa, cap. 17. n. 282. alique; nam nimis dura onera (inquiunt) Piscatoribus imponuntur. Et certè iniustitia est (aiunt) velle communicare in lucro, & non iactura, & velle, ut ipsi Antonio reddatur capitale, etiam si sine culpa sociorum illud pereat. Addit Navarrus, si Piscatores ex dictis pecuniis aliquid expenderint pro sua domo, debere ipsos restituere Antonio, quia Antonius solum contulit pecuniam ad negotiationem, & consequenter ad expensas negotiationis, non verò ad expensas extra negotiationem domi factas.

8. Hæc illi supponentes, hunc esse contractum Societatis, sed quia verè is non est, est enim conductio, & locationis operarum Piscatorum, ut ex dictis c. 1. n. 6. & ex dictis, n. 2. huius capituli constat, nullo modo erit eiusmodi contractus condemnandus, si iusta, omnibus expensis, merces Piscatoribus solvatur, sive in pecunia, sive in lucro sperato, ut dictum est.

9. Illud quod modò addidit Navarrus, approbo quidem, sed eo modo, quo ego retuli, nam dicti Piscatores sive expendant domi, vel extra, sive non expendant, iam totum capitale debent reddere, ut ex pacto conventum fuit; At, si Navarrus aliud velit, ut certè velle alicui videri potest, id est, debere à socio operam conferente (quando est initus contractus Societatis) deduci expensas, quas domi is fecisset, non approbo, nisi eo modo, quo vidimus supra, c. 8. n. 4.

10. Quintum pactum: Idem Antonius socium afficit Petrum, additque, ut alia negotia suscipiat, iustene sic paciscitur?

Respondet, iuste, quia sic Antonius vult, Petrum expeditum esse pro suis negotiis, imò, si natura, & qualitas suscepti negotij requirit totum hominem, debet Petrus, etiam si non ad sit pactum, totum se illi negotio addicere, quando enim ipse promissit suam operam, totam, quæ erat necessaria illi negotio, promissit.

11. Quid si non requiritur tota, si additur ab Antonio tale onus Petro, debet certè Antonius aliquo modo compensare; secus liber Petrus erit, & sic alia negotia, ut ei liber, potest assumere, quia nihil hæc obstabat Societati cum Antonio susceptæ, ut supponitur. Sic Medicus operam suam tibi promittit, non tamen propterea alios infirmos curandos, cum culpa suscipit, quando omnibus consulere satis potest. Quod dicimus de Socio, dic obiter de famulo; enim, quando abest præiudicium famulus Domini, potest; ut innuit Bonac. d. 3. de contract. q. 6. p. 1. n. 5. alia negotia suscipere, & lucrari, cum tamen non possit, quando præiudicium illud adest.

CAPVT X.

De Dissolutione Societatis.

1. Societas, vel instituta fuit ad tempus determinatum, ut si pro duobus tribus, decem annis, imò, & pro tota vita, vel ad tempus indeterminatum, id est, sine temporis mentione. De utroque simul sic breviter habet.

Ff 2. Dissolvi

2. Dissolvitur Societas primò, mutuo consensu, seu renuntiatione. Secundò, finito tempore designato. Tertio, finito negotio. Quarto, morte civili. Quintò, morte naturali: quæ omnia, nitidiorè stylo, sed subobscuris verbis, sic Textus, l. Verum, §. ult. ff. pro Socio, completur: Societas solvitur ex Personis, ex Rebus, ex Volumine, ex Actione.

Mutuo consensu.

3. Rectè nam Res, per quas nascitur, per easdem dissolvitur. Quod si unus ex Sociis incidit in amentiam, non dissolvitur Societas, nec ejus Curator renuntiare potest, nisi in casibus, in quibus socius ille, si fuisset sanus, potuisset. Quare in hoc casu continuare omnino socii debent Societatem, & lucrum dividere cum Curatore amentis. Vide l. ult. c. pro Socio.

4. Quid, si quis ex sociis renuntiet, aliis invitis?

Respondeo: Tunc damnum, quod fortè ex tali renuntiatione subsequetur, ad ipsos solum spectabit: si verò nihilominus sequatur lucrum, illud erit commune aliis, nam ipse, quantum est ex parte sua, jam cessit luti Societatis, subivitque prædictam obligationem restituendi id, quod sociorum interest, si non fuisset renuntiatum ante tempus.

5. Sunt tamen quatuor casus, in quibus licet, aliis invitis, socius renuntiet. Primò, si ei pacta non servantur nam, *Frangenti fidem, merito fides frangitur*. Secundò, si socii sint ei injuriosi, vel damnosi, ita, ut prudentis arbitrio non sint tolerandi. Tertio, si cesset spes lucrum percipiendi ex negotiatione suscepta. Quarto, si socius debeat Reipublicæ causa abesse, nec commodè, vel aliis, vel sociis, suas committere partes possit.

Finito Tempore designato.

6. Merito: Quia ad tempus ulterius non se extendebat conventio, & obligatio, ut dicitur in l. ult. c. actiones, §. Item si alius, ff. pro Socio. Semper intellige, nisi tacito, vel expresse consensu sociorum innovetur, seu continuetur Societas, quia tunc novus censetur advenire contractus.

Finito Negotio.

7. Et id etiam merito; ad illud enim dumtaxat se extendebat, ut supponimus, Societas: Finiri etiam negotium censetur, si totum capitale, imò si magna ejus pars casu pereat, vel ita putetur, ut aptum non sit ad negotium, quale esset frumentum, si eo modo vitaretur, ut amplius humano usui non esset idoneum. Finiri etiam negotium censetur, l. Verum, ff. pro Socio, §. Solvitur, Inst. de Societate. si in agro à sociis excolendo, & disceditur auctoritate publica, Ecclesiastica. Idem dic, si socius non potest contribuire, promissam pecuniam, vel promissam operam, ut si incidisset in paupertatem, vel in agnitionem, vel in carcerem fuisset conjectus, vel ejus bona fuissent publicata, vel quid simile.

Morte Civili.

8. Si quis ex sociis civiliter moriatur, ceteri Societatem l. ult. c. solvitur. Lege Mol. d. 414. num. 9. junct. ad sp. 9. Censetur autem Mors Civilis pro hac re triplex.

Primò, Cessio Bonorum.

9. Secundò, Maxima, aut media capitis diminutio, §. cit. solvitur, Inst. de Societate, id est, vel deportatio, l. Verum, §. ult. ff. pro Socio, in insulam cum amissione libertatis, vel solum deportatio in Insulam, Bonacina, d. 3. de contr. 9. 6. punc. ult. m. 4. asserit, finiri Societatem capitis diminutione, quam dicit esse exilium, unde pro eodem accipit exilium absolute acceptum, & deportationem in Insulam, id, quod aliis, qui Textus Civiles §. 1. & 2. Inst. de capitis diminutione, legent, judicandum relinquo.

10. Tertio denique, censetur capitis diminutio solemniter, l. Verum, §. ult. ff. pro Socio, professio in Religione,

de qua lege Molinam, d. 9. Bonac. d. 13. de contr. 9. 6. p. 2. n. 4. aliisque ab ipsis citatos.

Morte naturali.

11. Morte item naturali unus ex sociis (etiam si non confocii remaneant) finitur Societas, quia conjunctio non separatim fuit conventio (nisi tamen contrarium pacto firmatum fuerit) ita committit Doctores, de praerogativa assert Delugo d. 30. de Inst. 7. Unde sequitur, ciegatem non transire ad heredem defuncti.

12. Quid, si affuerit pactum, ut ad heredes transiret Societas, at non ibidem remanerent, quod heredes defuncti? Sed quid, si pactum, ut transiret ad heredes, iamento firmatum sit?

Respondeo: Qui docent juramentum confirmare contractus, affirmant, ejusmodi pactum juramentum obligare heredem ad proseguendam Societatem, quia heredes tenent servare contractus defuncti. Ita Molina d. 414. n. 6. Mol. l. 2. cap. 2. §. n. 6. At nos, qui docuimus l. 3. in Deul. c. 3. §. 4. à juramento non confirmari contractus, debemus tradere hanc obligationem ab herede defuncti, ut excludit Valachus apud eundem Mol. l. c. quia juramentum pactum non validat actum à lute interdictum, & prohibent.

CAPVT XI.

De Societate in Animalibus.

1. Si primò, tradas alicui tot oves, v. g. ut statuo tempore det tibi earum pretium; Si secundo, eadem tradas, ut ipse fructum ab iis accipiat, solummodo pro tempore; Si tertio, ut custodiat eas, data illi parte fructuum pro dictam custodiam compenset, non celebras, teste Mol. d. 411. n. 2. & 3. contractum societatis; nam potius est contractus venditi; Secundus est locati; Tertius est simulatus. Verum, erit contractus Societatis, si tu oves, & alter verò operam, seu industriam conferat, vel, si utique contributis æqualem partem industriæ, & partem numerum ovium, vel in æqualem, &c. & fructus inde percepti (id est, lana, lac, foetus) sint dividendi, sive Arithmeticè, id est, æqualiter, sive Geometricè, id est, ad proportionem ejus, quod à singulis collatum est, hic, inquam, est contractus Societatis, & de eo multa dicta sunt in precedentibus capitulis, in quibus tractatum est de Societate in universum, & pro majori tamen ejus explicatione:

2. Inquires primò: An hic modus Societatis Animalium sit licitus? Ego confingo tibi mille oves, tu, si quis pereat, compleas numerum ex fructibus, & tuque idem operam correspondenter estimabiliari usus confingam ovium, atque in fine singulorum annorum fructus præstetur ovium, id est, lac, lana, & pars remanens farinam, & dantur inter me, & inter te?

Respondeo: Ut proponitur, non est hic contractus licitus, quia clarè non servatur æqualitas. Nam propter prudentes, & pii negotiatores, ut effugiant injustitiam de Animalia non stent cum periculo in manu alterius, v. g. Pastoris, semper solent addere alium contractum allocationis, solvendo ex ipsa parte fructuum percipientium aliquid proportionatum ipsi Pastori assicurantur in hoc fere modum: Confingo tibi mille oves, tu appones industriam & assicures mihi, te traditurum eundem numerum ovium æqualis bonitatis, nam ex fructibus percipientium compenso tantum onus, quod suscipis. Adde etiam, solent alius contractus, quo mihi assicuret Pastor aliquod locum, sive sex, sive decem, sive plus, minùve pro centenario, vel prudentis viri arbitrium, modo superius, c. 3. §. 3. factis replicato de Societate cum tribus contractibus.

3. Inquires secundo: Cum in hoc contractu solemus tractio Societatis estimari Animalia, ne deinde contraventione sit in iis reddendis; Inquires, inquam, cur tunc non dicatur sit potius contractus Venditionis, quam Societatis?

Respondeo: quia esto, æstimatio aliquando faciat venditionem, aliquando tamen non facit, ut pater in dote quæ potest ab uxore viro tradi, interdum per æstimationem facientem venditionem, interdum vero per æstimationem non facientem venditionem. Facit venditionem æstimatio, quando res dotalis æstimatur, ut marito tradatur, tanquam vendita eo pretio. Non facit venditionem, quando res æstimatur solum, ut sciatur valor rei dotalis, ita ut si pereat, & fiat exterior culpa viri constet ad quid teneatur vir in casu restitutionis. Quoniam igitur in casu nostro æstimantur animalia solum, ut sciatur quid, & quantum in fine anni sit restituendum, ideo non est contractus venditionis, nam si æstimatio eorumdem animalium fieret, ut illa tanquam vendita eo pretio, traderentur Pastori, esset quidem contractus venditionis, at consequenter non pertineret ad hunc locum, sed ad tractatum de venditione, & emptione.

4. Inquires tertiò: An Socius, præscindendo à contractu asscuracionis, sed in vim solius contractus Societatis, obligetur in fine anni, puta temporis designati pro Societate, restituere prædicta animalia æstimata per æstimationem non facientem venditionem, restituere, inquam, obligetur juxta valorem æstimationis, factæ initio anni, an juxta valorem æstimationis, quæ sit in fine anni? Mille oves, v.g. valent initio anni centum aureis, at in fine anni ob magnam illarum penuriam valebunt ducentis aureis, vel propter abundantiam valebunt minoris, v.g. aureis quinquaginta, socius recipiens, debetne reddere oves valentes centum aureis, an verò ducentis, vel quinquaginta?

Respondeo: Cum in mero contractu Societatis (nam nunc præscindis ab alio pacto) supra docuimus animalia remanere in dominio apponentis, si in fine anni crescit vel decrevit eorum valor, ipsi apponenti crescit, atque decrevit, unde juxta æstimationem, quæ sit in fine anni, debet restituere is, qui ea recepit, & solum illa prior æstimatio inserviet, ut si culpa recipientis, animalia perierint, vel deteriora evaserint, compensetur illud, quod erit justè compensandum.

5. Instas: In contractu Societatis, si pecuniæ valor crescat, non crescit pro apponente illam, sed pro omnibus sociis, ergo pari modo idem dicendum erit, si crescat valor animalium: Conferat, v.g. Petrus centum ex auro, valentia centum & decem argenteos si finita Societate contingat aures illos pluris valere, v.g. centum & viginti, Petrus non habebit pro suo capitali collato, nisi tot aures, quot ascendunt ad centum, & decem argenteos nam alii decem erunt dividendi, utpote lucrum commune sociis, ita igitur in animalibus.

Respondeo, pro doctrina ejus, quod assumitur, & pro responsione ad paritatem, quæ inducitur, sunt hic beneficia distinguenda, quæ tribus dictis ego, claritatis gratiâ, proferam.

6. Dico primò: Si crescat valor pecuniæ collatæ ab uno ex sociis, antequam ea ad merces comparandas expendatur, vel antequam miscetur, ita cum cæteris pecuniis Societatis, ut discerni nequeat, ille est Dominus hujus valoris, qui eam contulit, quia ipse habet illius dominium, & consequenter, & ipsi crescit, & decrevit, & juxta hunc valorem in fine Societatis eidem erit pecunia restituenda.

7. Dico secundò: Si crescat idem valor, postquam comparatæ sunt merces, vel postquam pecunia mista ita est cum cæteris pecuniis sociorum, ut discerni nequeat, incrementi hujus sunt Domini omnes socii, quia ipsi simul habent dominium illarum mercium, & pecuniarum; quare ex æquo est dividenda, esto, prius propter pactum Societatis initio initum, debeat extrahi, & reddi apponenti tanta pecunia, quantum apposuit, secundum illum valorem, de quo numero præcedenti, dictum est.

8. Dico tertiò, hinc fieri, ut magna sit disparitas inter animalia, & pecuniam, quando hæc, vel illa conservatur, animalium enim semper Dominus est is, qui

Pars III.

ea apponit, at pecuniæ non ita: nam, ut dictum est, postquam merces comparatæ sunt, & pecuniæ sunt cum cæteris admixtæ, pertinent ad totam Societatem; non est igitur mirum, si incrementum harum, ut vult Bonac. d. 3. de contr. q. 6. p. 3. n. 3. & p. 5. num. 8. pertineat ad lucrum sociorum omnium modo, quo dictum est, non verò incrementum animalium.

CAPUT XII.

De partitione, quam debent exhibere Fratres, mortuo Patre, quæ assimilatur Divisioni, quæ fit ratione Societatis.

1. *Ivre novo, l. 1. Si liberis, C. de collationibus, Amb. ex Ieslam, C. Eodem titulo, Auth. de Triente, & semisse, §. Illud quoque, Coll. 3.* statuitur, ut filii suo Patri succedere volentes, adducant ad partitionem communem, quæ acceperunt à Patre vivente, quod certè similitudinem, quam præ se fert contractus Societatis, nam ideo hic sequentem regulam breviter habet:

2. Omnes descendentes legitimi, quibus debetur legitima (nam propterea includuntur etiam legitimi, imò etiam adoptati, non autem illegitimi, quia his legitima non debetur) sive masculi, sive femina, sive sint in Patris potestate, sive jam emancipati, volentes succedere Patri, vel Matri (quoad volentes succedere Avo, vel Avia, vide apud mox num. 3. citandos.) Filii, inquam, volentes succedere parentibus decedentibus testatis, vel non testatis, tenentur conferre ea, quæ habuerunt ex bonis dicti Patris, vel Matris viventium, ut scilicet ex iis in communi adductis, tanquam ex uno cumulo, fiat justa partitio inter ipsos fratres, sororesque. At verò ascendentes, ut est Pater, Mater, Avus, Avia, quando succedunt filiis, vel Nepotibus defunctis, non tenentur conferre ea, quæ habuerunt à filiis, vel nepotibus viventibus. Ratio Regulæ tunc intelligitur, cum cognoscatur radix, cur facienda sit inter prædictos fratres dicta collatio. Ea autem est, quia omnibus filiis debetur post parentum mortem æqua legitima. Quando ergo parens ante suam mortem aliquid alicui ex filiis tradit, præsumitur, nisi aliud exprimat, vel tacite ex conjecturis colligatur, dare illud in computum legitimæ, quam post mortem suam illis debet. Ne ergo frater, plus habeat de legitima, quam alii, inde est, ut illud debeat in commune adduci, & æquè dividi. Quoniam igitur, quando filii dant aliquid Patri, vel Matri, vel suis ascendentibus, non præsumuntur dare in compensationem legitimæ, cum ascendens censetur mortuus, antequam moriatur descendens, sed dare præsumatur per meram donationem, idest illa non sunt à Patre conferenda, quia, quæ simpliciter donantur, & liberaliter, in commune non conferuntur, nam propterea, nec ipse filius ea, quæ accipit à Patre liberaliter, & non in compensationem legitimæ obligatur ad conferendum, eo modo, quo à nobis, in lib. 5. Decalog. cap. 4. §. 2. à num. 3. pluribus explicatum est.

3. Nepotes, quando vel mediatè, vel immediatè succedunt Avia, qui, & quatenus debeant conferre, habes apud Molinam, d. 257. Ant. Gom. in l. Tauri 39. num. 37. Tusch. tom. 1. à concl. 416. Valq. in opuscul. de test. cap. 7. §. 2. d. 14. Bonac. d. 3. de contr. q. 6. p. 7. §. unic. n. 2. v. Sed modò aliòsque.

4. Qua ratione autem dignosci queat, parentes dedisse aliquid liberaliter, vel in compensationem legitimæ, adeoque conferendum, duæ sunt regulæ, quas attuli in lib. Decal. loc. cit. illas, & ab illis deductas illationes, inde pete.

TRACTATUS IX.

DE

PROMISSIONE.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Promissio?

DE ea loquimur, quando est liberalis, gratuita, si enim est onerosa, id est, sub aliquo onere præstando à Promissario, jam proprie pertinet ad contractus, sive nominatos, sive innominatos, emptionem, venditionem, locationem, &c. de quibus suo dignum est loco.

2. De eadem item loquimur, ut est promissio, non verò, ut metum propositum, quod pollicitationem etiam nonnulli appellant. Propositum enim, sive consistit in actu solius intellectus, sive solius voluntatis, sive utriusque, sive etiam in vocibus externis, quibus voluntas interna significatur, de quibus Doctores passim, ut Turrecr. *4. 64. de Inst. dub. 19. Suar. tom. 2. de Relig. lib. 1. de Vot. cap. 2. 3. & 13. Et in opusc. 4. de libert. Divin. d. 2. sessione 2. à num. 18. Vazquez tom. 4. in 3. part. d. 6. de matrimon. cap. 2. Delugo d. 23. de Inst. num. 2. Propositum, inquam, dicit intentionem aliquid faciendi, seu dandi, at promissio superaddit aliquid aliud, per quod is, cui res promittitur, (quem vocare solemus promissarium,) merito habet fundamentum expectandi rem illam promissam sibi in ipsius utilitatem, seu obsequium à promittente.*

Quid autem sit hoc superadditum, varii variè explicant, quod, quia ad speculationem pertinet, videatur apud citatos.

3. Sic autem describitur Promissio liberalis, seu gratuita, de qua præsens est disputatio: *Est affirmatio, & enuntiatio (utique deliberata, & spontanea) alicujus rei possibilis, & licita in futurum faciende ab aliquo insinuata, & absolute data alteri, & accepta ab eo, in cuius utilitatem, seu obsequium facienda res est.*

4. Hæc descriptio affertur à Vazq. loc. cit. sed addita à nobis una voce. Ipse enim dicit (alteri insinuata) nos verò addimus (& alteri data) cujus additionis ratio est, quia posset insinuari, seu ostendi propositum alicui, nec tamen inde ullam promissionis obligationem nasci. Ut, si tibi ostendam, me velle cras tuum comitem fore in via, & nihil addam prætere, quo id me facturum promittam, tunc enim solum ostendo, me esse in ea voluntate, non propterea significo promissionem ullam tibi à me dari, ex vi cujus tu meum comitatum cras expectes, sed si expectes, expectabis ex vi meæ constantiæ, quæ non soleo mea proposita mutare, non verò ex vi promissionis. Et sanè sic videtur se gessisse Sanctus Petrus, ut notat Delugo loc. cit. à numero 7. quando enuntiavit: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo.* Hec enim sic aliquid Christo Domino promissit, seu vovit, sed solum ostendit præsentem voluntatem suam: sic etiam, qui Deo dicit, se nolle amplius peccare non promittit, sed solum suam præsentem voluntatem ostendit. Dicimus igitur, promissionem esse enuntiationem, & ostensionem voluntatis alteri, & insinuatam, & datam, nam sic non solum explicatur ostensio voluntatis, sed etiam explicatur fides, quæ datur promissario.

5. Ut autem tota de promissione tractatio ordinatim absolvatur, notentur singula prædictæ descriptionis verba, & in modum sequentem explicentur.

Adverte autem, quia liberalis Donatio in futurum apte rei traditionem nihil aliud verè est, nisi promissio

donandi. Ideo non pauca ex dicendis hic competere etiam ejusmodi Donationi in futurum: nam, carcerum de liberali Donatione de præfenti suis mox erit agendi locus in particulari tractatione de Donatione.

CAPUT II.

De illis verbis:

Est Affirmatio, & Enuntiatio.

1. Promissio non dicit solum affirmationem, hoc est, actum, quo homo affirmet se aliquid futurum, hoc est, metum propositum ore declaratum, ut jam modò dictum est, sed addere debet enuntiationem, id est, aliter, quia scilicet idem propositum promissum intimetur, & proprie enim enuntiare est alteri rem aliquam huntiare. Actus igitur internus, etiam quo quis vult promittere, non erit promissio, qui, ut sic, præter est inchoatio quædam promissionis, quam promissio Unde ejusmodi tuum internum propositum non obligabit te ad rem sic initiativè promissam adimplendam, non obligabit, inquam, ut promissio, quia verè promissio non est, & in docet Sanchez, *l. 1. matrim. d. 2. de et aliis principiis Delugo, d. 23. de Inst. sess. 2. quibus addit Baunium, tom. 3. Theol. moral. l. 2. tract. 4. quæst. 4. quæ quid in oppositum inclinet Molina, d. 2. 66. Dicitur parit. tract. 6. res. 107. aliique, qui propendunt ad dicendum, validam esse ejusmodi promissionem ex jure nature, quamvis possit ex jure positivo revocari à promittente, quandoquocumque is voluerit.*

2. Dixi (ut promissio) nam, an tunc adit aliqua obligatio, ne homo videatur levis corde, & inconstans, debendo propositum prudenter conceptum lib. 3. in dec. cap. 11. num. explicuimus.

Promissio externa sine animo promittendi.

3. Quod si, contra, sit externa enuntiatio, sit promissio solum externè prolata, alterique sub fidelium ore tenus intimata, sed sine animo, & voluntate promittendi, eritne vera promissio, & quidem obligatoria promissio?

4. Respondeo, me lib. 3. in dec. cap. 12. §. 1. non docuisse, non esse veram promissionem, & consequenter non afferre obligationem veræ promissionis. Ratio principalior fuit, quia non est verus contractus sine animo contrahendi, ergo neque vera promissio sine animo promittendi. Solum monui, quamvis tunc non affertur obligatio aliqua ex vi veræ promissionis, tamen sæpè affertur ob damnum, quod fortè sequitur promissio ob deceptionem, &c.

5. Sed quid? Ejusmodi sola exterior promissio pertinet obligationem aliquam exequendi rem promissam, si non ex vi veræ promissionis, & proprie, tamen ex vi promissionis improprie?

Respondeo: Certum est, quando dicitur externè, *Faciam, faciam cras*, te debere sentire, sicut pronuntias, fecis committes mendacium contra virtutem veracitatis. Verum, si non pertinet ad promissionem, hæc enim respicit rem in futurum faciendam, sed ad conformitatem orationis præfenti, quæ tota potest adesse præfenti, etiam si deinde rem ita enuntiatam non exequaris. Dum enim affirmas: *Ego cras hoc præstabo*, ut verum affirmes, satis est, si ex modo dictum sit conforme tue menti, intendenti id exequi cras, quamvis cras deinde, mutato animo, non exequaris, neque enim ad virtutem veracitatis pertinet, ut animus non mutetur; hoc enim pertinet ad constantiam, sed solum, ut ita loquaris, sicuti in mente habes.

6. Difficultas igitur potest esse, si consideremus eandem prædictam virtutem Fidelitatis, quæ certe respicit Latuitatem

CAPVT III.

De illis verbis :

Vtique libera.

& ad quam pertinet observare veram promissionem; inquirere enim possumus: An, sicuti certò ad Fidelitatem pertinet, observare veram promissionem vero animo factam, sic etiam ad Fidelitatem pertineat, observare hanc fictam, solumque externam promissionem? Si, v.g. promittam sine ullo animo provitendi equum tibi cras donaturum, obligabitne me Fidelitas ad promissionem hanc fictam adimplendam?

7. Respondeo, ex dictis n. 4. videtur negandum, quia, ubi nulla promissio est, ut hic, nulla erit obligatio. Verum, nos ibi signatè diximus, nullam adesse obligationem ex vi veræ promissionis, sed nunc difficultas est, an nihilominus adsit obligatio ex vi externæ, quamvis non veræ promissionis, obligationem, inquam, quam inducat eadem virtus fidelitatis.

8. Dico, Fidelitatis virtutem obligare (sub mortali, ne, an veniali, dicam *infra* n. 7. §. 3.) sic fictè promittentem ad dictam promissionem observandam. Ita Delugo d. 23. de *Iust. n. 11*. citans Pont. & Turrian. cum aliis. Ratio est, quia hanc promissionem solum externam respiciat, & regere debet Fidelitas. Ad fidelitatem enim spectat, non solum ordinare hominem in veris, perfectisque promissionibus, quæ constanter ex externo, & interno actu, verum etiam, quæ solum continent externum.

Quemadmodum enim veracitas inclinat ad confirmandam externa verba cum animo interno, sic fidelitas, quæ est valde affinis veracitati, tendit ad confirmandas promissiones, etiam solum externas, cum executione in futurum ponenda, siquidem ad fidelitatem pertinet, veritate, ne decipiatur proximus in recipiendis promissionibus: hic deciperetur, etiam, quando promissio est solum facta exterius. Ne decipiatur, inquam, non ex vero iure, quod sit in ipso promissario; tunc enim esset obligatio ex vera promissione (sed ex obligatione, seu debito, quod habet promittens, ne in suis dictis abroget sibi fidem illam non servando, & ne sic impediatur commercia humana, decipiendo proximum, quod totum videtur à virtute fidelitatis esse regendum.

9. Obiicies: Ergo eodem modo, si quis se obligaret, solum verbis externis, ad faciendum aliquid, vel, solum verbis externis, voveret aliquid Deo, obligaretur ex vi Iustitiæ, vel ex Religione illa observare: quod tamen, l. 3. in *decal. c. 12. §. 1. n. 3*, agendo de Voto, negavimus, quia sine vero animo se obligandi, seu vovendi, nulla est obligatio, nullum votum.

Respondeo, negando hanc consequentiam, nam, ad obligationem Iustitiæ fundandam, requiritur, ut transferatur Ius Iustitiæ in alium, quod Ius, cum sit potestas, quam quis habet disponendi, ut liber, de rebus suis, non potest transferri sine ipsius voluntate. Si igitur sine animo obligandi dicas solum verbis, te obligare, non habes animum transferendi Ius in alium, ergo non transfers Ius, & consequenter non surgit obligatio Iustitiæ. Rursus ad Votum firmandum requiritur, ut Deus acceptet, seu acceptare existimetur, quod per Votum promittitur; at, quando tu Voto solo externo sine animo vovendi promittis, Deus videt tuum hunc actum non promittendi. Ergo non potest acceptare promissionem, quam nullam esse videt, nec potest eius impletionem rationabiliter à te expectare. Quare Votum istud votum nullam afferet obligationem Voti. At in casu tuæ promissionis, quamvis solum externè homini factæ, homo, qui cor tuum non videt, meritò, & rationabiliter à te fidem datam expectat, immò expolcit; ergo meritò virtus fidelitatis te in hoc dirigere debet, ut scilicet promissum, etiam tunc, serves. Hæc breviter pro curiosis dicta sufficiant: nam cæterum *loc. cit.* latius prosequitur Delugo.

Pars III.

1. ID commune esse omnibus contractibus, quia omnes involuntarij esse debent, monitione potius indiget, quam probatione. Nam propterea contractus furiosi, amentis, ebrii, dum tamen in amentia affectione sunt, invalidus est. Quod si Fabianus Papa *C. Ne furiosum* 33. *quæst. 7.* dicit neque furiosum, neque furiosam contrahere matrimonium posse, sed si contractum fuit, non esse separandos, intelligitur, si contractus fuit, dum non erant in affectione furoris, nam eo deinde superveniente, non propterea desinunt veri esse conjuges.

2. His iam certis suppositis, solum hic quærimus, an semiplena deliberatio sufficiat ad inducendam obligationem promissionis, sive sub mortali, sive sub veniali?

3. Dico, nequaquam sufficere, sive res promissa sit gravis, sive levis, sed semper esse necessariam deliberationem plenam, quæ est illa, quæ requiritur ad mortaliter peccandum. Ratio est, quia homo ad certam obligationem sibi inducendam, sive sub mortali, sive sub veniali, debet, ut homo, illam sibi inducere. At operans per semiplenam deliberationem non ut homo, sed ut semihomo, ut ita loquar, operatur; ergo, &c.

Confirmatur primò, quia, sicuti per promissionem absolute se quis sub fidelitate obligat ad hanc rem, v. g. donandam, ita absoluta debet esse deliberatio, qua rem illam à se abdicat.

Confirmatur secundò, quia, sicuti ex communi sententia Legislator non potest imponere alteri legem quomodocunque obligantem, nisi perfectè deliberans. Ita nec ipse homo sibi ipsi. Hanc sententiam, ut communem sequitur Molina, d. 267. *Vasq. de matr. c. 1. n. 3.* Sanch. l. 1. *matr. d. 8. n. 5.* Delugo d. 23. de *Iust. a. num. 17.* alique, quos adi, ut aliquas obiectiones solvas *ibidem* legas.

4. Illud autem hic notant Doctores iidem, in homine sanæ mentis, quando aliquid promittit ex calore, sive iracundiæ, sive affectionis, sive similis passionis, raro non adesse plenam deliberationem, quia rarissimè tanta esse solet mentis perturbatio, ut non sufficienter voluta sint, quæ tunc fiunt; secus homicidia, furta, fornicationes nimis facile (cum soleant in fervore passionis fieri) à peccato mortali excusantur.

Promissio dubiè libera.

5. Sed quid si verè, omnibus expensis, dubitetur, an adfuerit plena deliberatio, quod quidem aliquando posset evenire in promittente, qui sit mentis sanæ, sæpius autem in amente habente lucida intervalla, vel in amente circa aliquam materiam, non verò circa omnem, & in puero existente intra confinia temporis acquirendi perfectum usum rationis, &c.

Respondeo: Si certus es, quod promiseris, sed dubitas, an perfectè deliberatè promiseris, Sanch. *dist. disp. 8. n. 17.* te obligat ad exequendum, quod promissum, & idem esse, ait, si sic vovisti. Ratio est, inquit, quia possidet tunc promissio, de qua certus es. Verum, sive sis certus, quod ore promiseris, sive sis dubius, si tamen dubitas, an perfectè deliberatè, putà an promiseris, dum esses extra perfectum deliberationem, te probabiliter non obligat Castropal. l. 1. *rr. 1. d. 3. p. 11. n. 4. & 7.* Ratio est, quia, si dubitatur de perfecta deliberatione, non est certum, adesse promissionem, de cuius essentia est, esse à plena rationis advertentia. Quare tunc prævalebit tua libertas, quæ certa est. Hanc ego sententiam, l. 1. in *dec. c. 3. §. 7. v. v. n. 6.* secutus sum, ubi dixi etiam *ibid. v. Profess. Relig.* quid sentiendum de Professione Religiosa. De Matrimonio autem dixi *sup. l. 8. de matr. c. 3. de spons. c. 1. §. 4. n. 10.*

ff 3

CAPVT

CAPVT IV.

De illo verbo Descriptionis:

Spontanea.

1. Hoc etiam est commune omnibus contractibus. Quoniam verò id potest deficere in casu nostro, quando promissio extorquetur metu, dolo, vel ignorantia, seu errore, &c. ideo hæc sunt breviter percurrenda.

Promissio Violenta, Meticulosa, Fraudulenta.

2. Promissio igitur per vim, vel per metum, vel ex fraude extorta, nulla est. Unde tu sic animo, repugnantem, promittens, non obligaris facere, vel dare, quod promittis, nec promissarius exigendi ius ullum acquirit. Ratio autem est, quia tibi sic promittenti injuria fit, unde ius ullum oriri non potest in alio.

3. Si metus fuit levis, idem aliqui asserunt, aliqui verò negant. Cum his posterioribus ego sentio, quia, dum metus est levis, is facile à te vinci potest (secus levis non esset) si non vincis, tibi imputatur, non alteri metum inferenti. Dixi tamen l. 1. in dec. c. 2. §. 6. num. 4. sententiam asserentem esse probabilem.

4. Hinc sequitur, promissionem factam Parenti à Filio, Viro ab VXore, Principi à Vassallo, Latroni à Viatore, propter metum gravem ibidem à nobis explicatum, sine quo facta non fuisset promissio, non inducere obligationem.

5. Quid, si Promissioni huic addatur Iuramentum? Respondeo, quando, quod promittitur, potest sine peccato adimpleri, inducit obligationem, non ex vi promissionis, quam nullam esse jam vidimus, sed ex vi reverentiae Deo debita ex virtute Religionis. De qua re fusè diximus lib. 3. in dec. cap. 3. §. 5. num. 6. omnino videnda.

Promissio ex Errore.

6. Error dupliciter potest in re nostra intervenire. Primò, in ipsa promissione. Secundò, in re promissa.

Quoad prius: Si quis promittat, nesciens, quid sit promissio, vel nesciens, in promissione adesse obligationem exhibendi rem promissam, ad nihil obligatur, quia propter dictam ignorantiam, non potest quis habere voluntatem fidem dandi, sequè obligandi: Voluntas enim non fertur in incognitum.

7. Quod si promittens intendat facere, quod alii faciunt, sanè obligabitur, quia jam alii obligantur, unde sic ipse tacite obligationi consentit. Lege Bonacinam, d. 3. de contr. g. 12. punct. 1. n. 9. alios citantem.

8. Quod posterius, id est, quando error contingit in re promissa, sic distingue: Si quis erret primò, circa substantiam rei promissæ, seu (quod in idem recidit) circa qualitatem tanti momenti, ut redundent in ipsam rem promissam, vel secundò, circa finem, seu causam principalem promissionis, quam appellare solemus motivam, ad nihil tenetur. Exemplum prioris: Promissi dare tibi hanc laminam æream, quam deinde invenio, esse auream. Promissi dare hoc mancipium, quod deinde invenio habere conditionem quandam magni momenti, v. g. esse meum consanguineum. Promissi dare equum hunc quem deinde invenio, non esse meum. Exemplum posterioris: Promissi tibi centum, quia puto, te esse pauperem, unde tota causa promittendi fuit paupertas, tu verò es dives. Promitto commodare tibi equum, quia puto, te iturum ad venandum, unde tota causa promissionis fuit tua venatio, tu verò Domi sedes. Promitto mea holoserica aulæa, quia puto, te festum talis

Sancti in Ecclesia celebraturum, unde tota causa, et suppono, fuit pietas in illum Sanctum, tu verò non ad celebrandas illis uti. Dico, in his casibus nullo modo quando intervenit error in substantia, quod promissum fuisse potest esse actus voluntatis me obligans, nisi casus, quem cognosco, voluntas enim est potentia cetera ingens ad suum actum eligendum manductio. Item, si quis cognoscens: S. Ergo substantiam rei promissam cognosco, ad illam tibi donandam, me obligare non poterò. Ratio, quando intervenit error circa causam motivam, est, quia promissor non intendit se obligare nisi ex causa, qua ipse efficaciter moveatur: hæc ergo totaliter cessante, cessat effectus, qui totus pendet de illa causa.

9. Si autem error fuit, Primò, in qualitate rei promissæ, quæ qualitas non sit tanta, ut error circa ipsam redderet in ipsam substantiam: vel, Secundò, si in causa, nupus principali, quam impulsivam solemus appellare, scilicet non est tanti momenti apud promittentem, ut error circa ipsam faciat notabilem mutationem in ipsa voluntate, valida erit, & obligans promissio.

Exemplum prioris: Promitto tibi hanc laminam, quam puto esse aurum commune, deinde invenio, illam esse aliquantulum majoris perfectionis. Promitto tibi hoc equum, quem puto esse octo, v. g. annorum, deinde invenio esse annorum septem, vel novem, &c. Exemplum posterioris: Promitto tibi centum, quia puto te esse pauperem, deinde invenio te esse aliquantulum minus pauperem, quam ego credideram: Promitto tibi equum, quem puto, te iturum ad tuum prædium, deinde invenio, te iturum ad prædium tui amici æque, vel pauperis, &c. stans à tuo, &c. Dico, in his, & similibus casibus te obligari ad servandum, quod promissum est. Ratio est, quia error non est tantus, ut voluntas non fuerit mota ad promittendum, licet aliquantulum difficilior, &c.

10. Scio, esse sæpissime arduum, cognoscere, quando tantus est error, ut faciat, vel non faciat ejusmodi effectus. Verum, id ego distinguere explicat satis, l. 3. in dec. c. 3. §. 5. à n. 21. & c. 13. per totum.

11. Denique, non est hic præmittendum notabile discrimen inter dolum, & errorem. Nam, si error sit in qualitate non redundante in substantiam, vel causam finalem, valida est promissio, ut dictum est. Verum, si error est in dolo, nam, si dolus, sive à promissario proveniens, sive à quocunque tertio, fuit in sola qualitate, quæ non redundante, nec in substantiam, nec in finem, promissio semper erit invalida, & nihil obligans, ut rectè Turtianus disp. 66. in b. 2. n. 2. & 4. quem citat Bonacinam de contr. quæst. 12. punct. 1. n. 14. fin. Ratio est, deinde, quia in casu ejusmodi doli, Promissarius acquiritur hoc expectandi promissum ex injuria, quæ promittenti fit per dolum, quod esse non posse, diximus num. 2. quæ ex injuria non est in errore.

CAPVT V.

De illis verbis:

Alienjus rei possibilis, & licita in futurum faciende.

1. Rem debere esse possibilem, & licitam, quæ est impossibilis nulla potest esse promissio, & ad rem illicitam, hoc est, ad peccatum, nemo se obligare potest, hic potius utpote certum supponimus, quam incertum. Id, quod adeo verum est, ut etiam in promissione, si contractu oneroso, si quid tibi promissi pro opere turpi, obliger rescindere ejusmodi contractum, ut fuit dictum est, l. 7. in dec. c. 5. §. 3. à n. 8.

In hac autem vera, & certa doctrina, quatuor alibi sunt quæstiones dissolvendæ.

ratione intelligatur *ibid.* explicuimus) nam propterea Deus ejusmodi Votum impediens majus bonum non accipiat, unde Quoties fit, ut nulla ab eo Voto obligatio inducatur. At homini placet, gratumque est illud, quod tu ipsi promittis, quauvis impeditum sit majores boni, dummodo res promissa non sit peccaminosa, vel contra Divina Consilia. *Lex ibid. c. 3. §. 3. n. præsertim 3. & 10.* Quare non mirum est, si tu sic promittens obligaris ad rem promissam adimplendam.

3. Respondio: Si res promissa sit dividua, & non promissa fuerit indivisibiliter per modum unius cum alia, obligabit promissio, quoad partem possibilem, vel licitam, ex regula Iuris: *Utile per inutile non vitiatur*. Si vero sit individua, quæ scilicet separari non potest, vel quamvis separari in se posset, illam indivisibiliter, & per modum unius promissum, non obligaberis, quia tunc totum, ut si, impossibile, vel malum est, cum malum ex quocunque defectu sit, ponitur verò ex integra causa. De his autem latè à nobis dictum est, cum egimus de Voto, ubi advertimus, nec obligare ejusmodi promissionem rei impossibilis, vel illicitæ, etiam si additum fuerit juramentum, quia juramentum non est vinculum iniquitatis, & ad impossibile nemo tenetur.

Si cum expensis cœpi exequi id, quod turpiter promisi; An, si me pœnitet, possim petere illas expensas, vide apud Tancr. p. 2. tr. 5. quæst. mor. 60.

§. Hæc sunt ex dictis clara : Sed difficultas hæc in re
est, An, quando quis nihil cogitando de ejusmodi divisi-
bilitate: vel indivisibilitate promittat, v. g. summam pro-
digam, an, inquam, valeat tunc promissio pro parte non
prodiga ?

7. Hoc autem, quod dixi de pecunia, dicatur de aliis rebus, quæ similiter ex se dividi solent, ut si promitteres centum boves, centum oves, prædium tot jugerum, &c. Nam divisibiliter quis præsumitur promittere ea, quæ apta sunt dividi, multo magis, quæ dividi communiter solent.

At verò, quando agitur de rebus, quæ dividi aptæ non sunt, vel certe dividi non solent, indivisibiliter (nisi contrarium expresse constet) promittitur, adeoque integrè debentur. Quis enim non videt totam vestem integram, integrum torquem, integram ovem etiam cum lana, quam ea habet, debere te donare, si hanc vestem, torquem hunc, ovem hanc absolute promissisti?

Promissio rei impeditiva majoris boni, vel rei indifferentis.

8. Inquires secundò: An promissio facta homini, si sit impeditiva majoris boni, sit valida & obliget?

Respondet affirmativè. Neque dicas: Votum factum Deo, quod nihil aliud est, nisi promissio, quæ Deo fit, non obligat in simili casu; ergo neque promissio facta homini. Ne id dicas, inquam, nam neganda est consequentia propter manifestam disparitatem, quam *lib. 3. in Deo. c. 3. §. 2. n. 1. & 2.* attulimus; Deo enim placere non potest id, quod impedit majus bonum (quod tamen quia

10. Secundo, promissio facta Deo potest ab habente ejusmodi potestatem per commutationem mutari, vel tolli per dispensationem. At facta homini, & ab ipso acceptata, nec mutari, nec tolli potest, nisi ipso, cui facta est, consentiente.

Promissio de facto alieno.

11. Inquires tertio : Si promisi alicui facere aliquid, ad quid obliger?

Respondit: I triplici modo id esse potest. Primò, sic absolute: Promitto tibi Titio, quod Caius ibit Romam, v. g. ad tuam negotia peragenda. Secundò sic: Promitto tibi, me curaturum, si Caius Romam eat. Tertiò sic: Promitto, Caium Romam iturum, quod si non eat, ego sibi placebo pro ipso.

12. Profecto in secundo casu, me obligat ad curan-
dam Cali professionem, non est dubium. In tertio item
casu, me teneri ad id, quod fideiussi, nec esse dubium po-
test. Dubium igitur in primo casu versatur. In quo non
apparet, an promissum fuerit ipsam factum alienum, an
verò procuratio, ut illud ab alio ponatur.

13. Equidem ex dictis lib. 3. in Decal. c. 3. §. 3. num. 2. hanc regulam efformare possum: Quoties promittit quis alienum factum, interpretandum est, promissionem fuisse ad præstanda quantum quis potest ea, quæ ad executionem conducunt, hoc est, ad curandum verè, & diligenter, ut fiat ab alio id, quod quis promissit. Ratio regulæ est, quia, qui factum ab aliena voluntate dependens promittit, nisi amens sit, id censetur promittere, quod à se dependet, id est, curaturum, ut alter factum illud exequatur. Excepi, nisi expresse, nonnisi factum alienum promiserit cum positiva exclusione facis procuracionis; tunc enim is, ex una parte, attentæ notam incurrit, ut ex alia, ad nihil tenebitur, quia illius promissio alterum arcere ad nihil potest.

14. Quid, si sit dubium, an id expreſſerit?

Respondeo, tunc fane ad prædictam obligationem obligabitur, quia non possumus libere liberari, quasi melior sit conditio siæ libertatis, nam cum vincit voluntas promissio, quæ cum sit de facto alieno, semper imbitur, ut dictum est obligationem procurandi; & quidem si adest juramentum, sub mortali ex se. Si vero sit sine juramento, & sit meta promissio gratuita, sub ea culpa, quam diximus. Atque hæc in foro conscientie: in foro autem externo, aliud est dicendum in Jure Civili, aliud in Canonico: Iudex enim Ecclesiasticus, siue in materia Canonica, ut notant passim Doctores, siue (ut ego putaverim propter paritatem rationis) in quacunque materia, cujus iudicium pertineat ad Iudicem Ecclesiasticum, Iudex inquam, Ecclesiasticus condemnabit eum, qui absolute promittit factum alienum, ad prædictam procuracionem, quia ad Iudicem Ecclesiasticum pertinet omnem culpam, quantum potest, impedire; culpa autem est, non servare id, quod implicitè involvit promissio.

15. At verò Iudex Civilis ad nihil condemnabit, cum

gendi promissum : at hoc Ius transferri in alterum non potest, nisi hic alter illud velit recipere, atque adeo, nisi acceptet. Ni ita dicemus, sequeretur, quod si Rex mihi donaret Regnum, & ego illud acceptare nollem, invitus essem Regni Dominus.

4. Confirmatur item à posteriori, quia si promissarius, vel donatarius acquireret rem ante suam acceptationem, v.g. servum, sequeretur, cum sine sua voluntate, & omnino coactum, debere habere curam dicti servi, v.g. si egrotaret, vel ne delinquat, ut pote iam in ipsius dominio constituti. Et rursus sequeretur promittentem, donantemve : posse exercere superioritatem in promissarium, & donatarium, dum illi posset cogere ad habendum, quod ipsi nolint, ut ad curam prædicti servi egrotantis suscipiendam, &c.

5. Neque dicas, ut acquiratur Ius ad legatum, non requiritur acceptatio, immò, neque notitia legatarii de eo, sed statim, secuta morte Testatoris, res legata ad legatarium pertinet, ergo eodem modo, ut acquiratur Ius ad rem promissam. Ne id dicas, inquam, nam etiam in Legatario, vel eius successore requiritur acceptatio, sed Lex propter bonum publicum disposuit, hac acceptatione posita, acquisitionem Legati retrahat ad tempus mortis Testatoris, hoc est, res legata censetur acceptata & acquisita usque à tempore dictæ mortis, ut dicitur in 17. de Testamentis.

6. Ex dictis fit, ut promittens possit sine iniustitia promissionem, immò, & donationem revocare, si nondum promissarius, seu donatarius, sive per se, sive per alium legitime acceptaverit; nam donec ij acceptent, non acquirunt Ius in rem, sive promissam, sive donatam. Ergo ille promittens, revocando, alterius Ius non lædit.

§. II. An eadem promissio nondum acceptata obliget ex Fidelitate.

1. Dicitur est autem (nullam obligationem contrahit ex Iustitia) nam, an contrahat aliquam ex virtute Fidelitatis, controversia est apud Doctores. Valsq. d. 4. de matr. cap. 4. n. 43. & Turrian. d. 6. d. ubi. 3. num. 3. nullam contrahere putant, contrahere aliquam putat Delugo d. 23. de Inst. num. 41. Huic assentior, cum distinctione tamen; nam, si Promissarius nihil protulit auditur de tua liberali promissione ipsi facta, nullum contrahes obligationem, & in hac parte convenio cum Valsquez, & Turriano, at si promissarius scivit tuam promissionem, licet adhuc non acceptaverit, tu contrahes obligationem quam tamen fateor esse levem ex se, at fatetur idem ibid. Delugo) Ratio est, quia, ut supra vidimus, promittens tenetur ex virtute fidelitatis conformare suum dictum factis.

Quoniam ergo, quando nondum promissarius tuam promissionem scivit, tu nihil ipsi dixisse adhuc censuris idcirco tunc hanc quidem levem obligationem confirmandi dictum factis, in favorem ipsius, seu ratione ipsius suscepisti. At quando is scivit, licet nondum acceptaverit, iam illi promissionem enuntiasti, quare, & obligationem conformandi tuum dictum factis contraxisti: Quod promissarius deinde nolit acceptare, ex alio capite ab omni obligatione liber eris, nempe, quia obligationem omnem tibi sic remittit.

2. Nota autem, hanc obligationem, quia illa satis est levis, ut dixi, & non ab omnibus admittitur, vix in hoc Tractatu considerari solere; supponere enim semper solemus, nullam obligationem, neque ex Iustitia, ut omnes fateamur, neque ex fidelitate, ut ore satis levem, oriri ex promissione non acceptata.

3. Quid, si promissionem prædictam ante acceptationem iuraveris?

Respondeo: Post notitiam, licet ante acceptationem promissarii, multò magis post acceptationem, obligaberis ex vi iuramenti, atque adeo ex virtute Religionis, seu

ex virtute fidelitatis, v3 coniuncta cum virtute Religionis, obligaberis enim iuratum tamen alteri intimatum exequi quia obligaberis dicta cum iuramento comprobare factis, nisi forte promissarius nolit acceptare, tunc enim satis abundè remittit, vel, nisi promissio sit de re mala, de qua infra.

4. At ante omnem notitiam promissarii ad nihil obligaris, quamvis iuraveris. Hoc enim iuramentum non est factum Deo, quasi aliquid ipsi promiseris: ergo nihil illi debes, nec est factum homini, neque enim iuramentum fit homini, nisi ipsi fides detur, seu, nisi ipsi dicatur id, circa quod datur fides. Cum ergo ante notitiam promissarii nihil illi dictum sit, nihil illi iuratum fuit, atque adeo nihil illi debitum.

5. Confirmatur, quia promissio, & donatio, nondum tradita re, facta homini, sive absenti, sive presenti, semper imbibit conditionem, si alter acceptet. Si ergo quis nec scivit, nec acceptavit promissionem, clarè consequitur illam non posse ullam habere vim, & consequenter nec iuramentum illi adhaerens, quia etiam iuramentum intelligitur, si ponatur illa conditio.

6. Dixi (facta homini) si enim Deo fieret promissio ob pietatem operis, quæ promittitur, sane erit votum iuratum, & observandum, quia Deus huiusmodi promissiones pias ipsi directas semper supponitur acceptare; ut dixi n. 1. Ita Delugo d. 23. de Inst. n. 86.

§. III. An sint casus, in quibus promissio liberalis obliget sine acceptatione?

1. Plures docent esse aliquos casus, in quibus promissio nondum acceptata obliget. Unde revocari nullo modo possit. Sed revera in his casibus, ideo revocatio locum habere non potest, quia licet primo aspectu non appareat, adest tamen dicta acceptatio. Discutiamus per quatuor casus, qui hic agitari solent.

2. Primus casus est, quando promissio ita est facta ad causaspas, ut ea fuerit directæ non ad ipsum locum, personamve piam, sed ad Deum, sic, v.g. *Promitto Deo dare pauperi aureos decem*: Hanc etiam promissionem revocari non posse, etiam si ille pauper non acceptaverit, fateamur omnes; Verum, id merito fatemur, nam asserimus, hic adest acceptationem; hæc enim est promissio directæ facta Deo, atque adeo est ipsissimum Votum quod Deus acceptat, unde, & inducens Voti obligatio, nem, quæ revocari non possit. Ita Sanch. l. 1. matr. d. 6. à n. 16. alique.

3. Secundus casus, quando promissio facta est Civitati, & quidem ex quinque causis. Primò, quando facta est ad reparandam ruinam dictæ Civitatis, ortam, v.g. ex incendio. Secundò, quando facta est ob gratitudinem, quia scilicet aliquid illi promissum ob honorem ab illa tibi collatum. Tertiò, quando facta est ob aliquod opus, v.g. ob ædificium, quod iam ceptum sit fieri. Quartò, quando facta est promissio de aliqua re Civitati, & illam dedisti Municipibus. In his casibus leges allatæ à Molina d. 263. iubent, non posse revocari, quod promissum, vel quod datum est, quamvis præcindatur ab acceptatione. Verum, legatur Delugo, d. 23. de Inst. à num. 45. qui respondet, vel in his omnibus supponi positivam acceptationem factam à presentibus, qui promissionem audierunt, quique per has leges, quasi Procuratores facti sunt Republicæ, vel eas leges iubere promissionem obligare ante acceptationem, sed postea.

4. Tertius casus est, quando aliquid promittitur, vel datur infanti: nam tunc promissio, vel donatio est irrevocabilis ex iure, L. *Iubemus*, C. de emancipatione. Sed certè lex solum loquitur de emancipatione, non verò de aliis rebus. Quod autem emancipatio data, vel promissa infanti (quamvis eo non acceptante) sit valida, non officit data doctrina, ut mox videbis clariùs §. seq. n. 5.

5. Quartus casus est, quando promissio facta eidem infanti absenti, directæ est alicui presenti, qui loco absenti

sentia acceptet, ut, si hic quis promittat: Promitto tibi presentem dare centum Francisco Infanti. In hoc enim casu revocari non posse promissionem, docetur communiter, etiam si, non Franciscus Infans, sed tu solus acceptaveris. Vultum, hic adesse acceptationem factam à tertio, id est, à te, iam supponis, à te, inquam, quasi constituto legitimo Procuratore in re utili Infantis. Quid autem requiratur universaliter ad legitime constituendum aliquem, ut is possit pro alio acceptare, dicitur mox § 4.

§. IV. An ad remissionem debiti, & ad cessionem Iuris necessaria sit Acceptatio?

1. Per hanc occasionem, Inquires, An ad remissionem debiti requiratur etiam acceptatio eius, cui debitum remittitur, v.g. Si ego tibi meo debitori in aureis centum, eos remittam, siue animo dumtaxat, siue verbis, sed te nondum acceptante, possumne revocare dictam remissionem, & exigere à te debitum?

2. Respondeo, requiri acceptationem, unde in exemplo allato, te posse revocare, & consequenter exigere debitum. Ratio est, quia remissio debiti donatio est, nam propterea vocari solet condonatio, & per illam transferri debet Ius, quod habet creditor in ipsum debitorem, id, quod sine acceptatione non fit, ut ex dictis Delugo d. 13. de Inst. n. 54. patet.

3. Illud tamen diligentissime est advertendum, non idem esse in cessione, seu renunciatione iuris, quae fit, quando quis habens Ius contra rem, quam alius iuste possidet, illi iuri cedit. Exemplo res erat manifestissima: Sim ego, v.g. ex Testamento Tiej substitutus in hereditate, quam Caio reliquit dictus Tiej, Caio autem noluit adire dictam hereditatem seu velit eandem suo iuri, dico, etiam si ego nihil sciverim de hac cessione, illamque non acceptavimus, nec Dominum suum hereditatis, modo explicato in tract. de testamentis, nec illam cessionem amplius revocari posse à Caio. Ratio est, quia ego substitutus sum suum ius à Tiej, velut ad habendam hereditatem, sed illam intendebat impedimentum ex eo, quod prius fuit ad hereditatem vocatus Caio. Remota igitur impedimento, iam ego ex vi substitutionis hereditatem legitime acquiritur. Substitutus Sed ut amoveretur impedimentum neque notitia mea, nec acceptatio requiritur sed solum voluntas illius, apud quem potestas erat tollendi, vel ponendi impedimentum, ergo, &c.

4. Atque ex hac doctrina, si recte memineris, colligere Lib. 7. in Decal. cap. 3. §. 3. num. 7. potui coniugem remittentem alteri coniugi culpam adulterij, non posse eam remissionem amplius revocare, quamvis alter eam nesciverit, & non acceptaverit, quia illa est mera cessio seu renuntiatio iuris, non verò remissio debiti. Locum recole.

5. Ex eadem doctrina colligo in presenti, cur emancipationem infantis fieri sine ipsius infantis consensu, seu acceptatione, disponitur à iure, Lib. 1. de emancipatione. Ratio est, quia ut nota Turrianus, d. 64. dub. 5. n. 10. in emancipatione pater nihil dat de suo sed solum cedit patriae potestati, quam de iure solo positivo Pater habebat. Ea ergo potestate de licentia eiusdem iuris legitime dimissa, filius statim revertitur ad suam naturalem libertatem.

§. V. Promissio acceptata quam obligationem in conscientia pariat.

1. Vid requiratur ad legitimam acceptationem, mox, ut dixi, diligenter explicabimus, nunc enim ea supposita, quaerimus, an promissiones liberales (& idem est de Donatione gratuita in futurum ante traditionem; tunc enim ea Donatio non est, nisi promissio tradendi) an, inquam, eae obligationem pariant in promittente, ita ut resiliere à promisso non possit promittens? Liberalis, & gravita (dixi) nam

in contractibus, & quibusque pactis onerati acceptationem parere obligationem iustitiae, cum est, nec questionem dignum. Abstrahimus autem à damno, quod ex promissione non servata forte consequatur, quale esset, quando tu, v.g. ex eo, quod ego tibi promittam frumentum, & deinde non mutari, debitor carius emere, quam valebat tempore promissionis, inquam, intrinseci ipsi promissioni, id est, quod in passus es, praeter id, quod ipsam rem promissam non habuisti.

2. Iam verò, tametsi plures negent, ut Caius Anst. Sotus, Pet. Ledesma, alique apud Sanch. & Dianam citandos. Plures autem, ut Sanch. lib. 1. marrin d. 4. dicitur apud ipsum, & apud Dian. p. 4. r. 7. d. 112. affirmant liberalem promissionem parere obligationem graviorem moraliter gravi, alio tamen, id dependente ab intentione promittentis, quae, hac in re, quodvis potest.

3. Si enim primò, is, qui promittit, voluit se obligare ex virtute iustitiae, obligabitur graviter in re, & consequenter promissionem revocare non poterit. Ne enim se obligare ex virtute iustitiae, est, vel iustitiam in promissarium Ius aliquod, (quod tunc non esse potest in re, sed ad rem promissam) & velle se obligare illi debitori Ius recipere, est ac si ab illo aliquod conferendum ipsi hoc Ius accepisset; quod cum proprio facere potest, potest etiam mere libere conferre, cum quilibet de se disporere libere possit.

4. Si Secundò, is, qui promittit, se voluit obligare ex virtute Fidelitatis dumtaxat, obligabitur dumtaxat moraliter. Velle enim se obligare ex Fidelitate, est, velle se solum dare promissario rationabilem Ius (quod licet quoddam Ius vocari potest per quod is, qui expectat prudenter rem promissam, quae sua sunt, non solum in ea obligatione, quam habet contra promittentem sed etiam cum factis sed etiam cum factis, ut in superius dictis explicatum est.

5. Si tertio, is, qui rem gravem promittit, vult se obligare graviter, licet non explicet, sed non ex qua virtute, nunc obligabitur licet graviter, ex virtute iustitiae. Ratio est, quia obligatio graviter ex virtute iustitiae, est, quod obligatus graviter hoc ex virtute non potest, nisi ex eo quod promittens vult transferre Ius ad eum in promissum, licet in eo non meretur. Ita Delugo mor. citandos.

6. Si denique quarto, is, qui liberaliter, etiam rem gravem, promittit, non debet, ex qua virtute, acceptare, de aliquando, nec scire, gravem, vel levem obligationem, obligabitur solum venialiter, ut vult Delugo d. 162. Oñate r. 2. de contr. tr. 3. d. 13. §. 7. n. 39. Delugo d. 23. de Inst. d. n. 91. ex virtute Fidelitatis. Ratio est, quia n. 10. afferam.

7. Primum, ex his quatuor dictis patet, quia posita translatione iuris, graviter laderetur in suo iure promissarius, si promissum non servaretur.

8. Secundum idem patet, quia deludere spem non nisi leve est.

9. Tertium patet etiam, quia tunc iam res obicitur ad primum actum, in quo violari diximus iustitiam.

10. Quartum denique, quod valde frequens, à quotidianum esse solet, inde probatur, quia, quando homines quid promittunt liberaliter, abstrahendo, vel non advertendo ad mensuram obligationis, non solent, nec censentur (quando aliud non obdunt) se obligare, nisi ad id, quod requirit natura liberalis promissionis: at haec non requirit, nisi obligationem levem.

11. Confirmatur, quia, nec ipse promissarius in hoc quarto modo promissionis aliquid amplius expectat, si imprudens ipse in coniectu humano iudicaretur, si eodem rigore expectaret id, quod ipsi modo dicto promittitur, cum quo solet expectari id, quod debetur ex iustitia.

12. Confirmatur

12. Confirmatur iterum, quia promittens hoc quarto modo, omnibus expensis est dubius, an graviter obligetur, an leviter. ergo sicut in lege, quando dubium est, an illa obliget graviter, an leviter, possum ex Castro Palao tom. 1. tract. 13. de leg. d. 1. p. 9. num. 1. eligere, quod minus est, puta obligationem levem, ita hic: ubi adest quasi Lex privata, quam sibi indicit promissor.

13. Dictum autem est in hoc quarto dicto (quando aliud non addunt) Nam si quis addat, v.g. Iuramentum, vel Scripturam publicam, vel aliquod verbum significans rigorosam obligationem, ut si dicas: Obligo me, quantum possum, ad hoc, vel illud faciendum, seu donandum, seu vendendum, &c. quæ verba non sint dicta urbanitatis gratia, si, inquam, aliquod ex his addas, signum est, te voluisse ex Iustitia obligare; juxta dicta in primo, vel tertio modo.

14. Hinc ergo rectè Sa. v. Promissio, num. 1. Vix, ait, quis promittentium obligari intendit, nisi juret, aut faciat Instrumentum.

15. Hinc Molina disp. 262. num. 8. ait, in ejusmodi gratuitis promissionibus homines, ut plurimum, nisi aliud expriment, velle solum ex fidelitate se obligare.

16. Hinc Lessius, l. c. 13. dub. 8. num. 58. quamvis nobis aliàs contrarius, fatetur multorum promissiones qui leviter solent multa promittere, hoc modo esse intelligendas.

17. Hinc Sanchez lib. 1. matrim. d. 5. num. 21. aliàs nobis etiam contrarius, admonet, plurimas promissiones excusari à mortali, quia non intendunt homines se obligare præcisè, sed ex quadam benevola honestate.

18. Porro indicia, quibus discerni potest, non affuisse animum se obligandi primo, vel tertio modo ex dictis, id est, sub mortali, sunt duo. Primum, si requisitus, ut promissionem juramento firmet, id recuset, non ob juramenti solum reverentiam, (quod certè non est passim etiam cum veritate adhibendum) sed ne alstringatur ad promissum servandum. Secundum, si, quando promissisti, rogatus fuisses, an velles te obligare ad mortale, respondisses, te nolle. Lege Oñate, loc. citat. sect. 8. qui latius hæc signa, unde dignoscatur ejusmodi intentio, percurrit.

Promissio dubia.

19. Quid si, omnibus expensis, sit dubium, an verba indifferentia ad significandam obligationem, vel solum urbanitatem, fuerint à te in promittendo dicta cum animo te obligandi, judicandumne erit, adesse obligationem?

Respondeo, non esse judicandum. Ratio est, quia in liberalibus Donationibus non censetur quis, se obligare per verba, quæ in alterutram partem sumi possunt, tantumque indifferentia ad significandam, vel obligationem, vel urbanitatem, tunc enim ea verba non arguunt animum se obligandi. Ita Delugo, d. 22. de Iust. num. 65. & Oñate, loc. cit.

20. Quod si hac occasione quæras: Quid, si verba non sint indifferentia, sed explicant obligationem rigorosam, ut, si dicam: Promitto tibi hanc rem, & me ex nunc obligo, quantum possum, ad hoc tibi donandum, sed verè sum negativè dubius, an id ex animo me obligandi, an solum ex urbanitate sic promiserim?

21. Respondeo: Communis opinio, quam idem Delugo ibidem à num. 61. sequitur cum Sanchez lib. 1. matrim. disp. 5. num. 20. & Castropal, tom. 1. tract. 1. disp. 3. p. 10. num. 4. docet, in utroque foro esse obligationem rigorosam. Nos autem idem docuimus lib. 1. in Decalog. c. 3. §. 7. v. Notum, num. 6. sed addimus, quoad forum conscientie aliquid benignius dici posse, idque non esse improbabile. Locum relege. Quæ tamen benignitas, an excipi possit in promissione, quæ imbitur in solemnem

professione, & consequenter in Matrimonio aliis expendendum dedimus, ibid. v. Professio Religiosa.

Notabilis quantitas in Promissione liberali quo modo mensuranda?

22. Duo supersunt explicanda. Alterum: Diximus num. 8. & 9. promittentem, si se velit obligare graviter, peccare mortaliter, quando res promissa est gravis, & ipse non observat. I. m. scire quis capiet, equaniam sit gravis ejusmodi res? In promissione prædicta liberali, v.g. pecunie, peccatone mortaliter, eam promissionem in illa quantitate non servando, in qua peccarem, si illam furarer?

23. Respondeo cum Sanchez lib. 1. matrim. disput. 5. num. 24. & Delugo d. 23. de Iust. num. 119. requiri quantitatem quadruplo majorem, quam requiritur in furto: Si, v.g. teneas, furtum quatuor Iuliorum esse mortale, sanè, ut sit peccatum mortale, non servare promissionem, qua te graviter voluisti obligare, requiritur, ut non serves promissionem donandi sexdecim Iulios. Ratio potissima est, quia minus offendit, qui rem suam non dat, licet promissam, quam qui alienam furto rapit. Et certè qui liberaliter promittit, non debet tam rigorosè urgeti, ut à sua munificentia neque urgeatur, ac à delicto furti.

Lege nostrum Opusculum de Sacrificio Missæ, lib. 3. c. 1. §. 9. ubi resolvo, an non solvens promissum de celebranda una, vel altera Missa, graviter peccet.

Quid addit Iuramentum supra promissionem acceptatam?

24. Alterum: Diximus num. 13. Iuramentum esse signum, quod quis se ex Iustitia, atque adeo graviter, obligaverit, si illud apposuit liberali promissioni: Hinc quærimus, an præcendendo à ratione signi talis animi, se obligare volentis, iuramentum ipsum ex se hoc faciat, id est, an iuramentum additum promissioni liberali, & non obligatorie graviter, eo ipso obligationem inducat sub mortali: & vinculum Iustitiæ superaddat. Vinculum Iustitiæ, dico, nam quod inducat obligationem sub mortali propter vinculum Religionis, quod à juramento superaddatur, certum est ex dictis lib. 3. in Decalog. cap. 3. §. 3. quia iuramentum semper est in honorem Dei servandum. Solum ergo hic quærimus, an superaddat vinculum Iustitiæ?

25. Respondeo, id etiam ex ibidem dictis decisum remanere. Probabile enim ibi reputavimus, nullum Iustitiæ vinculum addi per iuramentum. Sed solum vinculum Religionis. Quare vera esse existimamus, quæ Caramuel, lib. 2. Theol. Moral. d. 158. & latius n. 606. Promissio acceptata (inquit) in re gravis, quæ aliter non obligaret, si roberetur juramento, obligat sub mortali, sed solum ex vi juramenti (hoc est, ex virtute Religionis.) Vnde primo, poterit remitti à promissario. Secundo, si is, qui juravit, obtineat, inconsulto, aut contradicente illo, cui promissio facta fuit, ad nihil obligabitur, & non peccabit, quia tota obligatio nascebatur ex Iuramento, (hoc est, ex Religione) quod jam tollitur à Vicario Christi, hoc est, ab habente potestatem dispensandi. Hæc ille.

26. Rectè autem dixit, obtineat legitimam juramenti dispensationem, ut innueret debere intervenire causam dispensandi, nam ad legitimam quamcunque dispensationem obtinendam, debere adesse causam proportionatam, est communis doctrina. Quæ autem, & qualis, sufficiat, nos explicuimus, cum de juramenti relaxatione tractavimus lib. 3. in Decal. §. 3. n. 14.

§. VI. Quidnam requiratur ad legitimam acceptationem?

PERSONA LEGITIMA.

1. Requiritur primò, ut Persona, quæ Promissionem (immo, & quancunque Donationem) acceptat, sit legitima, id est, vel ipse Promissarius, vel alius ejus vires legitimè gerens: quis autem hic sit, dicam innox separatim.

Acceptatio sive externa, sive solum interna.

2. Requiritur secundò, ut ipsa acceptatio sit quidem, sed non necessariò sensibilis, & externa: ad formandam enim promissionem sufficit, quòd sit interna dumtaxat. Si enim mihi absenti scribas, equum mihi commodatum à te, mihi eidem te donare: & ego sine ullo actu externo, animo interno illum acceptem, acceptabo sufficenter. Idem ergo erit, si scribas mihi, aliquid te mihi promittere, & ego illud internè acceptem. Dixi (ad firmendam promissionem) nam ad hoc, ut promittens, vel donans cognoscat promissionem suam jam esse firmam, noscere sane debet acceptationem promissarii, vel donatarii, quòd absque acceptatione externa esse, sine Dei revelatione, non potest.

3. Dices: Cur ipsa promissio, vel donatio debet esse sensibilis, immò ipsi promissario intimata, & cognita, ut supra vidimus, acceptatio autem promissarii nequaquam?

Respondeo: Quia per promissionem, vel donationem debet Dominus transferre Ius rei in promissarium, vel donatarium, quòd sine ejusdem Domini expressione fieri nequit; nequit enim alter, nisi cognoscat hanc voluntatem Domini, consentire ad acquirendum ejusmodi Ius. At promittens, vel donans nullum Ius acquire debet, quare non est necesse, ut alterius acceptationem sciat.

4. Dices secundò: Cur in aliis contractibus, vel donationibus onerosis, ad eorum irrevocabilitatem, & validitatem regulariter requiratur, ut acceptatio sciatur à donatore, vel ab alio contrahente, non autem in casu nostro?

Respondeo, quia in aliis debet oriri obligatio in utroque contrahentium, & uterque debet acquirere Ius alterius, & transferre Ius suum alteri; Si enim ego vendo tibi equum, non solum debeo transferre Ius equi in te, sed etiam debeo acquirere Ius ad pretium, quòd mihi tradis, vel promittis, quæ absque eo, quòd cognoscam tuum assensum, acquirere non possum: at in casu nostro promittens nihil acquirere debet, ut dictum est. Dixi (regulariter in aliis contractibus onerosis) nam esse aliquos casus, in quibus, neque in his, talis cognitio sit necessaria, indicat Delugo, disp. 2.2. de Inst. à num. 33.

Acceptatio absoluta.

5. Requiritur tertio, ut promissarius acceptet absolute, non conditionare: si enim conditionata esset acceptatio, deberet omnino expectari positio conditionis, ut ex se patet.

6. Hic incidit ea quæstio, quæ à Mol. d. 264. n. 5. nimis indistinctè proponitur, unde nec distinctè solvitur, An scilicet sufficiat ad legitimam acceptationem, si promissarius hoc modo acceptet promissionem, quam illi præfenti facis hujus libri, v.g. *Accepto, si tu vis, vel, si tibi placet.*

7. Respondeo, sufficere, quia, si ego promitto, vel dono aliquid tibi præfenti, jam volo, & mihi placet, ut acceptes, ergo jam purificata est ejusmodi conditio. Dixi (tibi præfenti) nam, si tu esses absens, & per Epistolam, v.g. aliquid tibi ego promitterem; non sufficeret acceptatio hoc modo facta, quia potuit occurrere, ut ego

promittens animum mutaverim, & jam non amplius voleat tua acceptatio, quia jam nolo amplius tibi donare, atque adeo, nec tu validè possis acceptare.

8. Quid, si quis ita acceptet? *Accepto tuam promissionem, si tu illam servare velis, seu, Remitte me tuæ voluntati, si velis promissionem stare?*

Respondeo, non sufficere, seu (melius) dico, non sufficere; sic enim acceptando, relinquis promittentem sine ulla obligatione servandi promissum, ergo promissum nullam acquirit.

Auditio Promissionis.

9. Requiritur quarto, ut qui acceptat, audiat promissionem, vel donationem sibi fuisse factam, audiat inquam, vel ab ipso Domino, sive coram ipso, per Epistolam legitimè subscriptam, vel ab interuentio item legitimo, id est, per ipsum Dominum designato: non sufficit, si audierit à quocunque alio tertio, quia hæc promissionis factæ conscius fuit, & promissio ex hoc nuntiavit. Ita Sanch. l. 1. matrim. d. 6. num. 3. Molin. d. 24. num. 3. Bart. Vnus, Clatus, aliqui Iurispr. ab ipso. Ratio est, quia solus Dominus, vel ejus legitime vocatus gerens potest transferre in te Ius ad rem suam, quod requiritur in valida promissione, vel donatione, non vero quilibet tertius sine legitima commissione ipsi donat. Ergo donec Dominus per se, vel per alium hanc translationem notam legitimè faciat, animum verum transferendi non habuisse, judicabitur.

10. Delugo d. 23. de Inst. num. 72. putat, sententiam contrariam (quam sequitur Gregorius Lopez affert pro se Baldum) quòd nimirum sufficiat dictum illi tertii non missi à Domino, esse aliqui non verum, id est, quando promittens loqueretur coram multis eo animo, ut sic sua promissio perveniret ad promissarium, inter Testatoris, quando loquitur coram Notario, & Testibus, ut cognitio hæc ultimæ dispositionis perveniret ad heredem viventem, immò etiam ad Successorem, & non dum nati sunt: & instat Dei, qui Mythena Fidei velavit Prophetis, ut ad posterum eorum cognitio perveniret.

11. Equidem approbo substantiam hujus doctrinæ, sed assentiri non possum, id esse ex contraria sententia. Manifestè enim est ipsissimum, quòd nos docemus, non illi multi præfentes, qui supponuntur cognoscere promittentem loqui cum animo, ut promissio ad promissarium perveniat, quales etiam sunt Notarius, Testes, & Prophetæ designantur, & destinantur ad ferendam illam notitiam; ergo non sunt tertii non missi.

Acceptatio promissionis vera.

12. Requiritur quarto, ut acceptatio sit circa veram promissionem, non autem fictam. Immo, si tu promissum fieri id est, vero animo promittendi, sed ego puto te fingere, vel joculari, nihilominus acceptem, non erit acceptatio vera promissionis. Ratio est, quia ego acceptare non possum, nisi id, quòd cognosco; cum ergo non cognoscam, nisi fictam promissionem, fictam solum accepto, hoc est, accepto nihil.

Acceptatio post mortem promittentis.

13. Requiritur sexto, à nonnullis, ut acceptatio promissionis, seu donationis fiat, antequam promissarius, vel donans moriatur. Verum, id rejicit Lessius, & merito: potest enim fieri acceptatio, etiam post ejus mortem, sive à promissario, seu donatario, sive ab eorum heredibus. Ratio est, quia cum promissio, & donatio non revocantur, censentur etiam post mortem tenentis; unde, & apta, ut acceptentur. Ita Less. l. 2. cap. 18. num. 45. & 46. sequuntur Sanch. l. c. n. 5. Merellus l. 1. d. 2. c. 2. n. 890. alique.

p. 348

14. Item Lessius, & Sanchez limitant hanc universalem doctrinam ad casum, quo promissio, vel donatio facta est ab ipso promittente, vel donante, at vero quando commissio, seu mandata est, ut fieret ab aliquo nuntio, tunc non posse valide acceptari post mortem promittentis, vel donantis, quia mandatum datum nuntio statim spirat morte mandantis, atque adeo cum nihil remanet mandati, nihil post mortem acceptari valide poterit à promissario, vel donatario.

15. Sublimitant tandem iidem, se excipiunt à dicta limitatione, quando mandatum est ad pias causas. Primum, quia in favorem anime judicatur mandans voluisse, ut suum mandatum datum Nuntio perseveraret. Secundum, quia cum mandans in alia vita propensior sit ad opera pia, magis est iudicandus approbare mandatum illud.

16. Ego, ut ab hac sublimitatione incipiam, illam profecto approbo propter primam rationem dictam, non vero propter secundam.

Secunda enim ratio hæc est, quia in alia vita defunctus propensior est ad opera pia. Hoc dictum absolute non placet, tum quia forte defunctus est damnatus in gehennam, tum quia, esto, sit in gloriam, tamen ejus approbatio nihil prodest ad rem nostram; Cum enim defunctus amittat omne dominium rerum temporalium, ejus approbatio post mortem nihil juris transferre poterit.

17. Limitatio autem illa, quam Lessius, alique tradiderunt. 14. puta, spirare mandatum datum Nuntio à promittente, vel donante, non ulquequaque ardet; licet enim spirare probabile sit, unde invalide acceptari; tamen probabile etiam iudico, non expirare in casu nostro promissionis, seu donationis liberalis, quia mandatum favorabile, cum sit gratia facta, non expirat morte mandantis. Ita sustinet S. v. *Don. n. 21. & v. Mandat. n. 2* & in simili Diana, p. 8. r. 6. ref. 95. & ego L. 8. in *Decret. r. 4. §. 5. n. 11. dixi*. Sicut igitur, si promissio, vel donatio facta sit ab ipso promittente, vel donante, siue mediante Nuntio, semper posse post ejus mortem valide acceptari.

18. Denique non posse heredes promittentis, seu donantis revocare promissionem, seu donationem à defuncto factam, & ab ipso ante acceptance non revocari, manifestè sequitur ex data doctrina, cum jus revocandi non transeat ad heredes, & sic docent apud Merollam t. 1. c. 2. d. 2. n. 89. Bartol. Clarus, alique. Imò ejusmodi promissionem transire in legatum omnino ex iustitia tradendum promissario, dicitur in *tract. de Testam.*

Acceptatio Promissarii, & Donarii tacentis.

19. Requiritur septimò ab aliquibus, ut acceptatio fiat expressè. Sed certè etiam tacite fieri valde per silentium potest; In contractibus enim lucrativis, ut est ille, de quo loquimur, silentium regulariter arguit acceptance; Si enim ego tibi offeram centum, v. g. aureos, & tu id à me audiens, taces, approbare, & acceptare convinceris. Ita Sanchez l. 1. *mar. d. 6. n. 11.* alique, quibus adde multos citatos, & exceptos à Diana, p. 8. r. 6. ref. 106. *sub finem*.

Ratio est, quia in re sibi utili, & ex qua non nisi commodum sequitur, maximè valet ea juris regula: *Qui tacet consentire videtur*.

20. Dixi (regulariter) fateor enim posse non raro silentium oriri ex verecundia, ne offendatur, qui offert, si non acceptem, immò, aliquando ex re ipsa oblata oriri potest, ut silentium potius ostendat rem despici, quam acceptari, ut, quando tam est vilis vel parva, vel me indigna res promissa, ut silentium illud sit, potius exprobratio, quam approbatio: id quod certè ex adjunctis erit à prudenti viro colligendum.

§. VII. *Quisnam possit pro alio absente legitime acceptare, seu (quod idem nunc est, quod duo loquimur in conscientia) stipulari?*

1. Premittendum est primum, te iterum, iterumque esse moriendum de eo, quod nimis sæpe monuimus, nimirum nos loqui de contractibus lucrativis, id est, de promissione, vel donatione liberalibus, non in contractibus onerosis, cum x utraque parte inducatur gratiam, certum est, semper adesse debere consentum utriusque, puta promittentis, & promissarii, idque saltem per legitimum Procuratorem; tunc enim jam in Procuratore ipse Principalis consentit, ut habetur expressè in jure, *Instit. h. tit. §. p. Siquis alteri, & Doctoribus, ut Mol. d. 264. §. Quidò quando*, Merolla t. 1. d. 1. c. 2. n. 866. Sanchez l. 1. *mar. d. 7. num. 12.* Diana p. 8. r. 6. ref. 93. & seq. multos citans.

2. Premittendum secundò, valde pro re, de qua agimus, differre, si promissio, vel donatio facta absenti, dirigatur præsentis, & si dirigatur absenti. Nam, si adente, v. g. Petro, sic dicam: *Promitto, vel dono equum Petro*, atque hanc promissionem, seu donationem acceptet nomine Petri aliquis præsens, quicunque ille sit (etiamsi sit Tutor, vel Curator absents Petri, & etiamsi sit donatio in causam piam, ut contra aliquos docet Sanchez, l. 1. *num. 10.* & apud Dianam *loc. cit. ref. 96.*) nihil operabitur ejusmodi acceptatio, estque perinde, ac si nulla profus fuisset, unde eam ego, potero revocare ante absents acceptance. Ratio est, quia cum per hunc modum nulla ratione contrahatur cum præsentis, sed solum cum absente, hujus consensus est expectandus. Excipe, nisi ille præsens fuisset à Petro ad hanc acceptance facienda expressè deputatus: valeret enim tunc acceptatio, quia tunc Petrus dicitur præsens in alio, ut in simili dixi *num. 11.*

3. At verò si sic dicas: *Promitto, vel dono tibi Antonio præsentis equum pro Petro absente*; & Antonius acceptet, tunc enim verò rationabilis quæstio esse potest, an valeat præsentis acceptatio. De priorè igitur modo hic non est agendum, quia, ut dictum est, nihil ea operator, ut cum multis notat Merolla, l. 1. citans Bal. Isidorum Tuschum, Covarr. Sanchez, aliosque, agendum verò est de posteriore, ac decernendum, an illa acceptatio semper sit legitima, & consequenter valida.

4. Sed quæres antea, si verba, nec dirigantur ad absentem, nec ad præsentem, ut, si præsentem Antonio acceptante, dicas: *Promitto, me daturum equum Petro*, sensusne erit: *Promitto, me daturum ipsi Petro equum*, an: *Promitto Antonio præsentis, me daturum equum Petro absenti*?

Respondeo, Merolla, *loc. cit. num. 868.* citans Sanchez, aliosque, ait sensum esse hoc secundo modo, atque adeo aliquid operari ejusmodi acceptance posse, quia omnes leges clamant, in dubio cum sensum esse eligendum, qui favet actui, ut scilicet actus sit validus.

5. Verum, Bartolus, alique ab eodem Merolla citati, sed non recepti, censent, sensum esse primo modo, atque, adeo, nec valere, nec aliquid operari, quia ea verba, dum nullo modo diriguntur ad præsentem, promissio convincitur facta solum absenti.

6. Ego Bartolum sequor, tum propter rationem jam dictam, tum quia, si omnibus expensis, res adhuc versatur in dubio, cum dubitetur, an ad huc vera, & obligatoria promissio, melior est conditio possidentis suam rem, suamque libertatem, à qua ipsum dimovere non potes, nisi certam probes affuisse acceptance, quam, quam certam adesse in casu dubio, ostendere non vales, quia sic, casus dubius non esset.

7. Hac expedita quæstionculâ, ut regrediamur ad promissionem directâ à præsentis, sed factam absenti. Dico,

G g tunc

tunc solum valere presentis acceptationem, quando presentis acceptare pro alio absente legitime potest. Ratio est manifesta, quia, si presentis non est legitimus promissarii Procurator, nihil nomine promissarii acquirere potest, ergo nihil operabitur, acceptando.

8. Sed ecce difficultas: Ecquando nam ita res se habebit, ut valeat acceptatio presentis pro absente? Profecto id cognoscemus, si hic asseramus, Primum, eos, qui certo possunt pro absente acceptare. Secundum, eos, qui certo non possunt. Tertium, eos, qui sub controversia.

Quisnam pro alio absente potest legitime acceptare Promissionem?

9. Præter illum, quem modò diximus, cui ab absente expresse mandatum est, ut loco sui promissionem acceptet. Primum, potest quilibet pro alio absente legitime, ac propterea valide acceptare, seu stipulari, quando, & quatenus sua interest ejusmodi acceptatio. Sed profecto id non tam acceptare pro alio, quam pro se.

10. Secundum, Pater pro Filio familias, hoc est, pro filio existente sub ejus potestate.

11. Tertium, filius familias pro Patre.

12. Quartum, Monachus pro Monasterio.

13. Quintum, servus, hoc est, Mancipium pro Domino, mancipium (Dixi) nam servus, qui est famulus, non ita, ut dicam mox n. 20.

14. Sextum, Tutor, ut etiam ex probabiliori sententia curator, quia succedunt loco Patris.

15. Septimum, Quilibet pro muliere ob favorem dotis, immò ob donationem propter Nuptias.

16. Octavum, Quilibet pro causa pia: pia enim causæ eundem favorem habent, quam habet dos. Lege Dian. p. 8. tr. 6. ref. 96.

17. Nonum, Personæ publicæ, hoc est, Magistratus, seu Iudex pro subditis; Prælati item, & Rectores pro propriis Ecclesiis, Universitas pro singulis ex Universitate, hi enim omnes possunt promissionem, vel donationem ipsi directam legitime acceptare pro suis, quamvis absentibus.

18. Ratio autem, quod prædicti acceptare pro aliis possunt, est, vel, quia propter bonum commune, ita statutum est à Legibus, vel, quia non raro dictæ acceptationes redundant in bonum presentis, atque adeo ad eam acceptationem presentis. Ejusmodi est, quando acceptat Pater pro Filio, Prælati pro Ecclesia, &c. Bonum enim filii, & Ecclesiæ est bonum Patris, & Prælati. Verum, hæc minutius tractata, atque probata lege apud Sanchez, lib. 1. matrim. d. 7. Meroll. tom. 1. d. 1. c. 2. n. 871. Tuschum tom. 7. lect. 5. concl. 703. aliisque, & quoad pias causas Tiraquell. de Priv. caus. pia, Privil. 114. quod autem ad personas publicas, & patrem, filiumque, lege Mantican, tom. 2. de tacit. convent. tit. 25. & 27. Molinam, aliisque citatos.

Quisnam legitime acceptare pro aliis certo non potest?

19. II omnes extranei, qui nullum titulum habent acceptandi pro aliis, quod invalidè acceptent, jam patet ex dictis. Illi igitur hic numerabuntur, in quibus quamvis appareat aliquis titulus sufficiens, tamen re vera non est.

20. Primum igitur famulus conductus ad serviendum (cum non ex toto, sed ex parte subdatur hero) pro ipso stipulari legitime nequit.

21. Secundum: Discipulus nequit pro Magistro, idque propter eandem rationem. Unde sequitur, quod nec, contra, Magister pro Discipulo.

22. Tertium, nec filius emancipatus, id est, existens sui juris pro Patre, quia quando est emancipatus, non est sub Patris potestate.

23. Quartum, nec idem filius, sive emancipatus, sive non, acceptare potest pro Matre, quia filius non est sub potestate Matris, sed solum Patris.

24. Quintum, nec Frater pro Fratre.

25. Adverte, aliquando per accidentem posse fieri stipulari pro dictis. Quando scilicet, ut supra dictum est, interest stipulatio. Nam propterea, in materia Emphyteutis, in usufructu, si quando prædicta stipulatio se aliquod utile proximè spectaturum potestum accepit pro illis.

Pro quibuscumque contrahitur, posse pro aliis stipulari?

26. Controvertitur primum: An Pater possit pro filio emancipato, id est, pro filio sui juris acceptare promissionem, & donationes ad ipsum directas, sed absentem Sanchez dicta d. 7. num. 7. cum Bartolo & Baldo. Negat Merolla loc. cit. num. 880. asserens, & ipse Baldo pro se, aliisque, Vtrumque probabile.

27. Controvertitur secundum: An Mater possit pro filio stipulari? Affirmat Sanchez loc. cit. num. 7. cum aliis, qui sunt emancipati. Negat, tum pro emancipatis, tum pro non emancipatis, Merolla l. c. n. 881. qui tamen materem pro filiis stipulari in materia Fidei, vel Emphyteutis, quia tunc stipulatio proximè futura est utilis, ratione utilis domini. Vtrique sententia probabilis quomodo est.

28. Controvertitur tertium: An Notarius, qui videtur esse persona publica possit stipulari, seu acceptare promissiones, & donationes ad ipsum directas, sed absentem factas (ut semper hic loquimur) Negat Sanchez dicta matrim. d. 7. n. 11. cum multis, quos ipse citat, quos videt Castropal. de Inst. com. d. 2. p. 5. n. 6 & 9. Affirmat communiter Merolla l. c. n. 886. & Diana p. 8. tr. 6. ref. 96. Vtrumque simili modo probabile. Sequere id, quod ubi magis arripit. Mihi quidem arripit sententia Sanchez, quia Notarius non est persona publica potestatem aliquam habens in Civem, sed solum est publica, quia fidem publicam facit de his, quæ ipse, ut Notarius testitur.

29. Illud fateor cum ipsam Sanchez, & Castropal. ibid. Notarium stipulari posse pro absentibus, quod ea, quæ ad judicia pertinent, & à Partibus assertorum, sed tam conceditur à legibus propter bonum publicum quod per judicia dirigitur, non verò conceditur extra iudicia. Hæc, quæ pro foro conscientie, sunt pro utraque parte probabilis, satis sit, sic summam retulisse.

Ex data doctrina de Acceptatione quatuor casus deciduntur.

PRIMVS CASVS.

An semper duplici Promissione correspondere debeat duplex Acceptatio?

30. Titius promittit, vel donat, non sequuta traditione Caio prædium, hac conditione, ut post eundem Caio mortem prædium transeat ad Scium. Acceptavit Caio, sed postea Titius vult revocare illam conditionem in favorem Scii factam, idque antequam ipse Scius acceptaret, licetne potest, & validè?

31. Respondent aliqui apud Sanchez lib. 1. conf. 5. d. 1. non posse, sed posse, idem Sanchez & Delug. d. 23. de Inst. n. 85. meritò responder. Ratio est, quia in hoc casu duplex involvitur donatio; Altera facta Caio, quæ iam est irrevocabilis, quia acceptata; Altera facta Scio, quæ, quia nondum est acceptata, revocabilis est. Idcirco dic, quomodo ejusmodi donatio iurata fuerit, quod constat ex dictis à nobis supra, c. 7. s. 1. n. 8. quodque etiam docet ibid. Delugo, licet neget ibidem Sanchez.

32. Quod dictum est de promissione, seu donatione, ante rei promissæ traditionem, potest etiam queri de donatione, sequuta iam traditione, an scilicet si donator, & tradidisti equum, v. g. Petro, ea conditione, ut post annum tradat illum Paulo, an inquam, antequam Paulus acceptet, possit eam donationem Paulo factam revocare? Et respondeo, posse, propter eandem rationem. Lege Dianam p. 8. tr. 6. ref. 103.

SECUN

SECUNDVS CASVS.

Ubi Acceptatio unius proste alteri, ratione connexionis rei promissa.

33. Promitto Petro absenti centum aureos, in quibus decem promitto tibi presenti. Inquiri, si tu, qui nullum mandatum habes à Petro, ut pro illo acceptes, acceptes tuos decem: Inquiri, inquam, an possim revocare promissionem factam Petro, quoad nonaginta, quos nondum ipse Petrus acceptavit.

34. Respondeo, posse propter eandem rationem in primo casu dictam. Excipe, nisi tua interfit, ut Petrus illa centum habeat, ut si, v.g. eo mortuo, ad te, tuusque hæredes ea pertineant, vel, si tu ea decem habere non possis, nisi habeat Petrus sua nonaginta, quod certe evenire posset, si promissio esset, v.g. ut ex vase argenteo promissio, & vendito à Petro, tua decem deberet tibi Petrus numerare.

TERTIVS CASVS.

Res pluribus promissa, & ab iisdem acceptata cui attribueda?

35. Si eandem rem promittas successivè duobus, tribus, &c. iis legitimè acceptantibus, primo tradere eam debes, etiam si juraveris tradere secundo, vel tertio. Ratio est, quia promissio facta secundo, vel tertio illicita est, posita promissione facta primo. Iuramentum autem non est vinculum iniquitatis.

36. Non sic, si cum promiseris primo rem, illamque ipsi non tradideris, promittas deinde secundo, & huic eam tradideris; quamvis enim tu sic peccaveris (ad quod obligaris, dicam infra, cap. 2. de donat. §. 2. n. 1. tamen, quia per traditionem secundus rem facit suam, ipsius erit, & hinc multum valet illud vulgatum Iuris: *Multa facta tenent, quamvis fieri prohibeantur*. Ita Azor. p. 3. l. 1. c. 4. de Promissione, §. 17. & ita nos lib. 3. in dec. c. 3. §. 5. a. n. 7.

QUARTVS CASVS.

Pereunte re promissa, quid debeatur Promissario, qui jam accepit?

37. Id explicabitur planius, si sic figures hunc casum: Titius promittit Caio unam ovem ex duabus, vel tribus, vel centum, quas habet, ad electionem ejusdem Caii. Ante electionem verò altera ex illis duabus, vel plures ex illis centum periit sine Titii culpa. Inquiri an nihilominus Titius debeat dare ovem unam ex illis, quæ superstitiores sunt?

38. Respondeo: Rectè inquiris (ante electionem) nam post electionem à Caio factam certum est, te ad nihil obligari, quia tunc, sicuti post electionem illa electa Caio debetur, ita ipsi pereat, congruum est. Rectè item notasti (sine Titii culpa) Si enim ejus culpa periit, seu periit, debet sane superstitem dare, vel omnibus pereuntibus, pretio compensare: id enim damnicatio ex culpa Titii facta, omnino exposcit. In casu ergo proposito distinguendum est: Si enim una, vel aliquot periit sine culpa Titii, idque ante electionem Caii (remanente altera, vel aliis) obligatur Titius ex iis, quæ superstitiores vivunt, tradere, etiam si illa, seu illæ, quæ periit, fuerint viliores. Ita Bonacina, d. 3. de contr. g. 12. p. 2. num. 17. quia nondum facta electione, illæ oves Titio periit, & Caius non est defraudandus de re ipsi promissa. Azor. apud Bonac. cit. tamen benignius loquitur, dicens, sufficere, si Titius donet valorem ejus, quæ sine ipsius culpa periit, & pari modo Turrianus apud eundem Bonac. dicens, promissorem satisfacere, tradendo similem illi quæ periit, dam similem invenire potest. Si verò omnes, periit, tunc ad nihil debet obligari Titius, nec mirum, quia sine culpa deficit materia tota promissionis.

Pars III.

39. Quando autem tum hic, tum alibi dicimus, adesse obligationem, semper, intellige de illa obligatione, quam ejusmodi promissio inducit, sive ex fidelitate, sive ex justitia, sive ex alio capite, juxta superius explicata.

CAPVT VIII.

De illis ultimis verbis Descriptionis Promissionis (in cujus utilitatem res faciendæ est)

Hæc satis sunt explicata per occasionem in superioribus, & præsertim cap. 7. §. 4.

CAPVT IX.

Quando, & quatenus Obligatio Promissionis, vel est nulla, vel cessat.

1. **A**bsoluta tractatione de natura, & conditionibus promissionis, ea duo breviter sunt judicanda, quæ in præsentis titulo proponuntur.

2. Quoad prius ergo, Regula generalis est Promissionem, & donationem ante traditionem, esse invalidam nullamque parere obligationem, quando, vel primò est de re illicita, vel secundò, quando ex ejus observatione daretur occasio peccandi, vel tertio, quando ex jure positivo, irrita, quæ partim dicta sunt, cum egimus de juramento, lib. 3. in Decalog. cap. 7. §. 2. & voto ibidem, cap. 13. a. n. 9. partim ex dictis, & dicendis facile colligi possunt.

3. Quoad posterius: Promissionis obligatio orta, sive ex fidelitate, sive ex justitia, modo superius explicata, cessat. Primò, ut ibidem dictum est, remissione promissarii. Secundò, ut etiam dictum est ibid. cessatione finis principalis promittendi. Tertio, (quod, & ibid. explicui) quando res promissa mutata est sine promittentis culpa, in illicitam, in impossibilem, in inutilem. Quarto, quando circumstantiæ sunt notabiliter mutatae, quod & lib. 3. in Decalog. cap. 3. §. 4. num. 5. etiam explicuimus. Quintò, denique ex illis iisdem causis, ob quas revocari potest donatio, de qua re dicam in tractat. de donat. cap. 6.

4. Interdum autem obligationem solum suspendi, quia fortè solum ad tempus res à promissario remissa sit, vel mutata, res est per se manifesta. Ut etiam manifestum est, solam partem esse tradendam, quando res promissa est dividua, cessare autem obligationem tradendi partem ineptam, ut etiam superius indicatum est, & dicemus iterum, cum de don.

5. Ex dictis cum Onate, l. 2. tr. 9. d. 29. sect. 11. a. n. 155. Mol. d. 272. n. 2. Less. l. 2. c. 18. d. 10. Diana p. 8. tr. 6. ref. 105. aliisque, colligi sequentia. Primò, si promissisti gladium ei, qui deinde in amentiam incidit, non obligaris, imò, nec debes promissum servare, quia illi gladius esset damni causa. Adverto, si tibi usui esse debet gladius, ejus pretium Domino deberi, & semper teneri te, vel servare illum ei in aliud tempus, vel tradere illum, vel jus pretium Curatori: nam per amentiam is non amisit jus ad rem sibi promissam.

6. Secundò, si duo sibi invicem aliquid promiserunt, sive colligatæ fuissent promissiones in unum contractum, qui solet esse hic: *Hoc tibi liberaliter promitto, & in pari modo hoc mihi liberaliter promittis*, sive non colligatæ, sic: *Ego promitto hoc tibi, sed tu sine memoria istius meam promissionis aliquid promittis*. Si inquam, sic mutuo sibi, duo promiserint, si alter non impleat, nec tenetur alter, quia hæc justa causa censetur, ut te revocante tuam promissionem, ego meam revocem: sic Mol. l. c. n. 10. quicquid dicat Navarr. in summ. c. 18. n. 7.

G g 2

7. Tertio,

7. Tertiò, is, qui tempore promissionis erat amicus, si ante traditionem superveniat inimicitia mortalis, non tenetur ad promissionem, quia in promissione semper imbibitur, ex mente interpretativa promittentis, earentia tantæ inimicitiae, esto peccet aliquando peccato scandalali, &c.

8. Quartò, sponsi non tenentur ad servandam promissionem sponsalium, si res notabiliter mutentur. Sed de hac re nos fuisse in tract. de sponsal. diximus lib. 8. matrim. tract. 3. cap. 5. §. 8.

9. Quintò: Is, qui alteri promisit pecuniam, etiam in elemosinam, & deinde incidit in egestatem, non obligatur illam elargiri, &c.

10. Sextò: Si alicuius filius est in gravem infirmitatem lapsus, unde assistentia Patris indigeat, non tenetur Pater ad exequendas illas operas alteri fortè liberaliter promissas, quæ ejusmodi assistentiam impediunt; siquidem intendere filio, est præceptum, promissio illa fuit voluntaria; Immo tanta posset esse ægrotantis necessitas, ut etiam alias obligationes ex præcepto superare posset, ut suo loco in tract. de legibus explicari solet.

TRACTATUS X.

DE

DONATIONE.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Donatio?

§. I. Explicatur natura Donationis.

VAMVIO, ut superius diximus, Promissio acceptata multis assimiletur, conveniatque cum Donatione in futurum item acceptata, sed ante rei traditionem: tamen differunt etiam permixtè in multis. Nam promissio intendit dare, & solum dat jus ad rem promissam, illud tamen ex se esse leve, quantum est ex virtute fidelitatis, diximus in tractatu de Promissione. At donatio etiam in futurum intendit dare, & dat rem ipsam, transferitque dominium in donatarium pro tempore præfixo.

Aliqui autem dicunt, per donationem, re nondum tradita, perfectè transferri dominium rei donatæ in donatarium: Solum enim remanet obligatio tradendi rem, quam traditionem non vocant donationem, sed executionem factæ donationis.

Alii verò dicunt, per dictam donationem, re nondum tradita, transferri dominium initiativè, cum autem res traditur, transferri perfectè, & tunc perfectam vocari donationem. Vt ex his modis loquaris, perfectò ad praxim parum refert, vel nihil.

2. Hinc quando Bonacina de contract. d. 3. quest. 12. punct. 1. n. 2. alique docent, si dicam: *Dono tibi librum, quem habeo domi, unde nunc non trado*, non transferri dominium libri in te, quia, inquit, ita jus positivum disponit; transferri autem, si librum tibi trado, quando inquam, sic docent, intelligitur, si intelligere debent non transferri cum effectu, seu executione, vel non transferri, nisi initiativè, & non perfectè, modo jam explicato.

3. Jam verò donatio definitur communiter solet, esse, *datio liberalis*, si enim quid detur ex obligatione, seu debito iustitiæ, jam donatio non erit, sed vel venditio, vel restitutio, vel quid simile. At (ut verum fatear) hæc donationis descriptio potius est nominis explicatio, quam d. definitio, qui enim, vel tenuem latinitatibus

nitorem attigit, jam cognoscit, donare, nihil aliud esse nisi liberaliter dare. Et nihilominus nobis ad præsentem intentionem artificiosè definitionem non est opus. Leg. illam apud Onanem, tom. 2. de contract. §. 1. dub. 30. sect. 1.

§. II. Quantum obliget Donatio?

UT id distinctius cognoscatur (& faceret etiam majorem explicationem præcedentes doctrinae, quatuor diligenter sunt distinguenda.

1. Primò enim, sic potes hæc animo dicere: *Promitto tibi librum, ex quo habeo donare.*

2. Secundò, sic: *Donabo tibi librum.*

3. Tertiò: *Dono tibi librum, quem domi habeo.*

4. Quartò: *Dono tibi librum, & nunc illum trado, illamque re ipsa tu recipis.*

5. His distinctis: Prima ex his Promissio simplex est.

6. Secunda est item simplex Promissio, idem cum ea dicere: *Donabo tibi librum*, ac promitto, tibi librum donare: id quod, cum nihil aliud sit, nisi Donatio in futurum, rectè ab aliquibus dicitur esse promissio donandi.

7. Tertia est donatio transferens dominium rei donatæ in donatarium, siue, ut aliqui loquebantur, *peractum*. 2. sine ultimo effectu, seu executione requiritur ad hujusmodi donationem, siue, ut aliqui ibid. loquebantur, initiativè.

Quoniam verò in hac donatione nondum addi debet traditio, ideo à Iurisperitis hæc vocatur donatio, quæ non incipit à traditione, ut etiam appellatur promissio rei donatæ: donatur enim per illam res, & simul tacite promittitur tradi.

9. Quarta est donatio perfectissima transferens dominium simul, & possessionem, vocaturque ab illis Iurisperitis donatio, quæ incipit à traditione, quæ certe nullam promissionem in se, ne tacite quidem includit, cum omnia sint jam exhibita, translatio nimirum donarii, & possessionis traditio in donatarium.

10. Ex his ergo quatuor dispositionibus: Prima, si secunda, si sint acceptatæ, quæ ratione pariant obligationem, siue ex fidelitate siue ex iustitia, dictum est superius, cum de promissione disputatum est.

11. Tertia si sit item acceptata, parit semper obligationem sub mortali in materia gravi, nec poterit donator illam revocare sine iniustitia, obligaturque rei sic donatæ possessionem, vel statim, vel certè præfixo tempore, si præfixum fortè aliquod fuit, tradere. Ratio est manifestissima, quia per hanc donationem translatum est dominium in donatarium, siue perfectè, siue initiativè, juxta vana dicendi modos jam explicatos. Ergo donatio sua re tradi semper debet ex iustitia, præscindendo à causis propter quas ejusmodi donatio revocari potest, de quibus inferius dicendum erit.

12. Quarta denique semper, pari, imò fortiori modo, parit obligationem sub mortali, non molestandi modum donatarium, res enim donata non solum est in Dominio, sed etiam in legitima possessione donatarii, præscindendo item à causis, ob quas possit revocari, de quibus inferius.

CAPVT II.

De Divisionibus Donationum.

§. I. Tres principales Divisiones Donationum.

1. **Prima Divisio.** Alia est donatio merè gratuita, quæ scilicet, nulla præcedente obligatione, & propterea sine ullis meritis donatarii, exhibetur à donatore. Alia remuneratoria, quæ scilicet fit ex aliquo obligatione, non quidem iustitiæ, sed gratitudinis quæ virtus tendit ad remuneranda Beneficia juxta communem naturam.

mensuram; Beneficia, inquam, jam facta non facienda, de qua re lege Dianam *part. 8. tract. 6. resol. 1. 15. v. Notandum est*. Ad donationem autem remuneratorem satis esse, si donator dicat, se donare ob merita donatarii, nec opus esse, ut merita probentur, idem *ibidem resol. 116.* docet.

2. *Secunda Divisio*. Alia est pura, id est, sine ulla conditione, seu limitatione. Alia non pura, id est, cum limitatione loci, temporis, &c.

3. Subdividitur autem donatio non pura in donationem conditionalem, ut: *Dono tibi equum, si hoc, vel illud facias*; & in Donationem in diem, ut: *Dono tibi equum, non nunc si vivis, sed post meam mortem, post aliquot annos, &c.*

4. Et hac quidem donatio in diem, iterum subdividitur: Alia enim est in diem certum, qui scilicet certus erit, siue illum determinat sciamus, quando veniet, siue ignoremus, ut: *Dono tibi equum post meam mortem, vel post annos quinque*. Alia est in diem incertum, quia scilicet incertum est, an unquam adveniet, nam propterea ejusmodi donatio tandem resolvitur in conditionatam, teste Molina, in *summa d. 205. ut: Dono tibi equum pro eodem tempore, quo nupseris, quo Romanus adieris, &c.* sensus enim est, si nupseris, si adieris Romanam, &c.

5. *Tertia Divisio*. Alia est donatio inter vivos, estque ea, quæ donator transfert dominium rei in donationem in vita ipsius donatoris, quam certe solent aliqui donatores facere revocabilitate, ita ut illam possint revocare, quando velint, aliqui irrevocabilitate, ita, ut eam amplius revocare non possint. Alia est donatio causa mortis, estque ea, quæ donator transfert dominium rei donatæ in donatarium post mortem suam, id est, ipsius donantis.

6. Vbi vides, propriè loquendo, donationem factam siue in sanitate, siue in Testamento, siue in periculo mortis, &c. si per eam donans statim transferat dominium rei, esse donationem inter vivos, si post mortem, esse donationem causa mortis. Lege *Onu. ten. 2. d. contr. tr. 10. d. 3. 1. sect. 1. & 5. Vadium tract. de contr. d. 3. d. 9. per tot. Bonac. d. 3. de contr. all. quest. 14. part. 1. num. 20. Clar. apud Bonac. cit. negantem aliquid ex dictis, Azor. 3. p. lib. 11. c. 11. §. 4. alioque, nec omittatur Molina d. 287. num. 22. qui rectè percurrit signa, & conjecturas, quibus dignoscatur, an donatio sit inter vivos, an mortis causa, quando delint verba expressa, quæ donationem hanc, vel illam notent. Sed certè non erit inutile hic aliqua ex dictis signis summam afferre.*

Signa Donationis inter vivos, causæ mortis.

7. Primò, si donas quid, sed transfereundo executionem ejusmodi donationis post mortem, tuam donationem facis inter vivos, quia jam nunc donas, & solum donationis effectum illum, seu complementum differs, quod explicavimus *capite 1. n. 1.*

8. Secundò, si absolute dones, nihil aliud addendo, donationem facis inter vivos, quia donare sine addito, est nunc donare.

9. Tertiò, si absolute dones, quando es ægrotus, etiam cum eo periculo mortis, quo verosimile erat, te ob mortis metum fuisse inductum ad donandum, donationem facis inter vivos quia etiam donare nunc potes, dum es infirmus; Si ergo aliud non expressisti, inter vivos donasti. Excepi, nisi donator ejusmodi donationem, quam donatarius, nec per se, nec per legitimam personam accepit, apposuerit in Testamento, vel Codicillo, tunc enim ea donatio inducet rationem Legati, estque causa mortis, unde, ut mox dicitur, revocari potest.

10. Quartò, si dones cum addito, post mortem meam, vel si ex hac infirmitate moriar, vel si ex navigatione è vita discessero, clara est donatio causa mortis, immò, quando in donatione facta est mortis mentio, propendendum est ad pronuntiandum, eam esse causam mortis, nisi aliud clarè appareat in contrarium.

Par. III.

11. Quintò, si donatio facta est coram quibus Testibus, cum solemnitate scilicet, requisita à Testamento, vel Codicillo, magnum est signum, esse causam mortis; id enim persuadet solemnitas propria ultimatum voluntatum, inter quas numerandum esse donationem causa mortis, mox dicemus §. 2. n. 10.

12. Sextò, contra, si donatio facta est coram duobus Testibus, signum habes donationis inter vivos, etiam si executio ejus, ut dictum est n. 7. differatur ad finem mortis, quia id persuadet solemnitas sufficiens ad donationem inter vivos. Adde, semper pronuntiandum, ut actus valeat potius, quam pereat, si periret, seu irrita esset dicta donatio coram tam paucis Testibus facta, nisi censetur esse inter vivos.

Quando omnibus expensis, adhuc dubitatur, qualis sit donatio, qualis sit censenda, dixi *supra lib. 8. matr. tr. 7. c. 2. §. 1. n. 15.*

Quando autem dubitatur de ipsa donationis substantia, hoc est, an ipsa fuerit facta, dixi *l. 1. in Dec. lib. 3. c. 7.*

§. II. Explicantur magis prædictæ Donationum Classes.

Res promissa uni alteri tradita.

1. Dico primò, si promissisti mihi acceptanti equum, v. g. donare, & deinde (sanè cum culpa contra Promissarium *superius* explicata) donasti alteri eundem equum, sequuta traditione, hic alter dominum habet, ita equi, ego autem possum duntaxat, & debet habere inter se, si quod passus sum, & n. l. præterea. L. g. quæ dixi *c. 7. de promissione, §. 5. n. 30.*

Prohibita Donazione, non prohibetur Remuneratio.

2. Dico secundò, si à Principe prohibeatur donatio, ut prohibuit Clemens VIII. Religiosis Donationes, & ut prohibet Ius Civile donationes inter conjuges, gratuita solum prohibita censetur, non verò remuneratoria; quia hæc aliquantulum deficit à propria donatione, quæ propria, tota, quantà, quantà est, fundatur in liberalitate, nec oriri debet ex ullo debito etiam gratitudinis: prohibitio autem alicujus rei, cum sit odiosa, restringenda semper est ad rem maximè propriè talem. Ita Sanchez *lib. 6. matr. d. 6. num. 1. & 2. Dian. part. 1. tract. de Pauper. Relig. res. 15. & 16. & p. 8. tract. 6. resol. 115.* aliique contra nonnullos alii codum citatos. Lege etiam Delugo *d. 23. de Inst. n. 131.*

3. Inquires: Si ego donavi aliquid Titio, is autem ob gratitudinem aliud mihi retribuit, si deinde ego aliud quid eidem Titio donavero, estne hæc secunda donatio remuneratoria, an gratuita?

Respondco: Est gratuita, quia tu sine ullo debito donasti secundo: Donatio enim Titii, cum non fuerit, nisi ad te remunerandum, non potuit ponere novum debitum in te, sed extinxit suum. Quare tu secundo omnino gratis donasti.

4. Quid, si Titius excessit in retribuendo?

Respondco: Tunc certè erit gratuita, & liberalis ejus donatio secundum hunc excessum, & consequenter, secundum ejus excessum mensuram, erit remuneratoria tua secunda donatio.

5. Subinquires: Quantum debet esse hic excessus, ut dicatur gratuita in retribuente, seu, qui dici possit meritis præcedentibus non æquipollere?

Respondco: Id certa lege definiti non potest: nam: quanvis aliqui censeant, quicunque excessum esse gratuitum, satis enim (ajunt) per æquale sit debita retributio, aliqui verò velint gratitudinem postulare, ut plus semper reddatur, quæ est sententia Aristotelis, 8. *Ethic. & Sancti Thomæ, 2. 2. q. 106. art. 6. cui adde Sence. l. 1. de Benefic. 18.* quod plus, Sanchez, *l. mox cit. & Diana part. 1. tract. de Pauper. Relig. resolut. 16.* dicit, esse probabile, quod debeat esse, ut aliqui dixerit, in dimidio, ut si recepisti decem, debeas retribuere decem, & quinque.

G g 3 Q uanvis

Qualvis, inquam, aliqui sic censent, tamen idem Sanch. l. 8. *matr. d. 6. n. 9. & l. 1. Confli. c. 6. d. 2.* cui addit Dianam p. 8. *tr. 6. ref. 120.* denique concludit, totum hoc prudentis arbitrio esse relinquendum, attenta praesertim qualitate donantis; plus enim solent, ac debent Principes retribuere, quam Plebei, vel Religiosi, &c. Quod autem Religiosi, & Religioni infir etiam debitum gratitudinis, ut iuxta suam vivendi rationem debeant, sed moderate, benefactoribus retribuere, ipsum lumen naturale manifestat.

Discrimina inter Donationem conditionalem, & inter Donationem in diem.

6. Dico tertio: Est laicum discrimen inter donationem conditionalem, & inter donationem in diem certum: Si enim sic dicas per donationem conditionatam: *Dono tibi equum, si moriar*, cum hac conditio sit necessaria, verificatur etiam nunc: Quare ex nunc debes mihi equum tradere. Si vero sic dicas sine conditione: *Dono equum, quando morier*, debebo expectare tuam mortem, ut mihi tradatur equus. Ita Mol. d. 81. n. 4. & de 205. & 284. apud quem alia pertinentia ad has donationes in diem certum, vel incertum invenies.

Discrimina inter Donationes causa mortis, & inter vivos.

7. Dico quarto: Sunt denique discrimina non pauca inter donationem inter vivos, & donationem causa mortis, quae late prosecutur. Onate, l. c. d. 1. & Vad. *gu. de contr. d. 3. d. 9.* Illud autem est potissimum, nam donatio causa mortis proprie accepta, potest semper revocari; est enim iuxta testamenti, vel legati, numeraturque inter ultimas voluntates; At donatio inter vivos, proprie item accepta, rebus immutatis (de qua mutatione mox c. 8.) revocari non potest.

8. Dixi (proprie accepta) nam, si donatio causa mortis sumatur pro qualibet donatione praesenti, facta ob periculum mortis, quae tamen transferat, ex voluntate donantis, dominium, ante ipsam mortem donantis, jam haec non erit essentialiter donatio causa mortis, ut patet ex eius natura, quam explicui §. 1. *num. 4. & 5.* sed desinet in donationem inter vivos. Sicut etiam, si donatio inter vivos ita fiat, ut addatur clausula, quae possit revocari, quando voluerit donator, atque adeo semper, ante suam mortem, iam haec non erit essentialiter donatio inter vivos, ut patet item ex eius natura, quam explicui *ibidem*, sed degenerabit in donationem causa mortis.

9. Quod autem donatio propria, causa mortis, sit numeranda inter ultimas voluntates, & non sit proprie contractus, inter vivos, inde probat, & merito Onate, *ibid. d. 3. l. 1. num. 8.* quia ipsa habet omnia signa ultimarum voluntatum; habet enim, inquit, Primum, voluntatem deambulatoriam (qua scilicet semper ante mortem potest per meram voluntatem donantis revocari) Secundum, requirit quinque testes. Tertium, insinuatione non indiget. Quartum, sit plene inter absentes. Quintum, plures, qui contrahere non possint, possint mortis causa donare. Sextum, denique confirmatur morte donantis, non autem antea.

10. Si donatione causa mortis adiungatur iuramentum, quod donans promittit, illam non revocare, vel (quod in casu saltem nostro idem moraliter est) quod donans promittat cum iuramento, illam adimplere. Onate *ibid. l. c. d. 8.* docet, revocari eam propter Religionem iuramenti amplius non posse, sed tunc degenerare à proprie dicta donatione casu mortis, & fieri donationem inter vivos. Verum, de hoc iuramento non revocandi testamentum, & consequenter donationem causa mortis, vide quae nos l. 3. in *dec. c. 3. §. 5. n. 39.* diximus, & quae dicemus *inf. c. 4. §. 4.* in simili.

11. De donatione causa mortis innumeri Iurisperiti late disputant, innumerique Theologi, quorum praecipuos citatos habes praeter Onaten *loc. cit.* & Molinam,

à *disp. 287.* apud Dianam p. 8. *tr. 6. ref. 67. & seq. ubi de hac dispositione difficultates percurramus.*

• Donatio, non subsistente causa ipsa.

Vbi:

De simili Eleemosyna, vel Legato.

12. An donatio facta ob aliquam causam, et non subsistente, sit valida?

Respondendo, necessarium esse distinguere: Donatio enim per errorem facta, quando error cadit in substantialia, est nulla, est autem valida, quando in accidentalia, quia ibi non subsistit causa donandi, quare, re donatio ab illa dependens: hic vero substat. Et manifestior est, quia, non persistente causa cadente in substantialia, donans merito iudicatur, nequaquam persistere in sua dispositione: at vero non persistente causa cadente in accidentalia, quia sic levis est mutatio, eadem dispositione merito persistere iudicatur. Vide quae simili dixi de *Promissione*, cap. 4. *num. 8.*

13. Illud diligenter advertendum, hic nemine substantialium intelligi omnes illas causas, quae sunt materiae donationis, hoc est, quae, si cognite fuissent non cadit, facta non fuisset donatio: Accidentalia vero sunt causa tantum impulsiva, id est, quibus cognitis non aliter adhuc facta donatio fuisset.

Haec breviter innuisse si sufficiat: nam multa de hoc argumento ego dixi, l. 3. in *Dial. cap. 3. §. 5. n. 22. in iuram. & ibid. cap. 13. ubi de vot.* Vide Dianam p. 8. *tr. 6. ref. 89.*

14. Non subsistente paupertate, si caritate, insinuatione, an donatarius obligetur restituere ea, quae donanda principaliter non sunt, fuit donans ab his causis, *dec. item l. 7. in Dec. cap. 3. §. 2. n. 4.* & facit, quod *ibid. d. 1. §. 2. n. 6.* ut etiam alibi de oculis dehorata, si aliquis accipiat ex causa Virginitatis.

15. In dubio de animo donantis, an causa donandi fuerit motiva, an impulsiva? Restituitur dum pro rata ubi puto.

CAPVT III.

Quis possit donare?

Donare ita possunt, qui legitime sub suo dominio, vel libera administratione rem donandam habent. Dubitatur autem de aliquibus, de quibus ego alibi, per alias occasiones disputavi, quorum loca, in gratiam Lectoris, indicabo *infra, cap. ult.*

Alia igitur, quae supersunt, hic in propria sede tractationem meriti exposcent, & ego breviter discussis propinabo.

§. I. Quadam Classes Personarum quid, & quatenus donare possint?

REGES, ET PRINCIPES.

1. Reges, & Principes donare quidem, & removere de suis propriis bonis libere possunt. Verum, de bonis Coronae quae se habent, ut bona vincularia, & ipsi data, ad bonam administrationem, & defensionem Regni, non possunt profuse donare in damnum successorum: nam propterea iidem successores possunt revocare has nimis exorbitantes donationes ex praedictis bonis factas: quod minutius, multis adductis Decretis habet Diana, p. 8. *tr. 6. ref. 18. ibid. ref. 122. & 123.* quod etiam habes donationem remperatorem Principis non immoderatam, cum transeat in contractum, revocari non posse, eandemque multis gaudere Privilegiis.

2. Illud in his dubitari solet, An, si dicti Reges, ac Principes inveniuntur esse alieno gravati, possint nihilominus donationes liberales, vel remuneratorias facere.

Respondeo, posse, sed certè limitatius. Sicut enim tunc possunt expendere ea, quæ sunt ad suum decentem statum necessaria, ita & ad has liberales, sed moderatas donationes, quæ ad eius decentiam sine dubio pertinent, cum non possint (ait Delugo d. 23. de Inst. n. 148.) Regia Dignitas sine liberalitatis exercitio decenter sustineri.

3. Ex qua doctrina collige idem cum proportionem sentendum de aliis Principibus Sæcularibus, immò, & proportionaliter de Ecclesiasticis, aliisque similibus, ii enim eas donationes sive merè liberales, sive remuneratorias facere possunt, quæ omnibus à viro prudenti expensis iudicantur pertinere ad ipsorum statum decentem, ita nimirum, ut viles notabiliter haberentur, ni eas facerent: quare, si moderate, modo dicto, sint, ut esse certè omnino debent, ad congruam eorundem sustentationem revocantur.

§. II. Rectores Civitatum, seu Universitatum.

1. Non solum possunt expendere necessaria ad publicam utilitatem, ut ad conducendum Medicum, Advocatum, Magistrum Artium, ad fabricandum carcerem, ad Pontes necessarios construendos, vias accommodandas, ad procurandam annonam, &c. Verum etiam ad moderatas, iuxta quantitatem bonorum civitatis, donationes remuneratorias, immò ad moderatas item, & liberales, conducentes ad bonum Universitatis, qualis est elemosyna, & ad ludos, publicæ recreationis gratiâ, exhibendos, dummodo à necessariis, & à debitis solvendis notabile quid non adimatur. Lege Sachin. in consil. l. 1. c. 6. d. 8. & Delugo, d. 23. de Inst. n. 144.

2. Illud profectò, quod ex Bartolo assert Diana, p. 8. tr. 6. res. 1. 6. sine approbare non possum, quod scilicet, si Rectores hoc anno Civitatem gubernantes, non remunerati sunt obsequium Universitati factum ab aliquo, nequeant Rectores anni sequentis remunerari, quia remuneratio (inquit Bartol.) est personalis ex parte remunerantis. Approbare, inquam, non possum, nam Rectores sive huius, sive alterius anni non agunt nomine proprio, sed nomine Universitatis, seu Civitatis, quæ semper est, & remanet eadem persona motalis, &c.

§. III. Parentes.

1. Parentes, quamvis multos habeant filios, licet ea possunt donare, quæ pertinent ad decentiam sui status. Si verò ea, quæ ad eiusmodi decentiam non pertinent, profusè donent, valide donant, quia disponent de re sua, sed illicite, si notabiliter damnum faciant legitimis filiorum. Valide, inquam, donec filii revocent, nam filios possent donationes Parentum in suæ legitimæ præiudicium factas irritare per Iudices post Parentum mortem, mihi certum est, & videri potest apud Rebell. p. 2. lib. 13. quæst. 1. n. 1. atque lib. 5. in Dec. c. 4. §. 1. n. 2.

2. Quando donationem facit Pater Filio Clerico in fraudem Gabellarum, probat ibidem Diana, p. 2. tr. 6. res. 130. adhuc Gabellam d. beri, sed deinde questionem irresolutam relinquit. Ego sanè in memoriam tibi revoco, nemini debere hanc fraudem in foro interno suffragari, nam in foro externo, cum dictum fraudis non præsumatur, evincens litem contra Gabellarios. Quod si Pater verè, & sine fallacia ex occasione quidem non solvendi Gabellam, sed ex alio decenti motivo, suum Clerico patrimonium assignet, non mihi videtur, esse condemnandus.

3. Quid de donatione Patris facta Filio ad ordines

suscipiendos? Id hic solum quero, nam eternum de donatione, quam Pater, vel Mater faciat Filio universaliter, lib. 5. in Decalog. cap. 4. §. 2. dictum est.

Respondeo, Pater non solum validè potest, sed etiam obligatur dare filio, quod est necessarium ad assumendos Ordines Sacros. Intellige semper, si suppetant Patri facultates, &c. An item ad Ordines Minores, & alia minora eruditè tractet, Cutelli t. 1. de Donat. disc. 2. partic. 12. num. 12. Data autem à Patre in patrimonium, ut Filius Ordines suscipiat, multi apud eundem Cutelli dicunt, computari in legitimam, & venire in computationem cum aliis fratribus. Multi apud eundem negant. Utrumque probabile, id, quod nos satis explicuimus, lib. 5. in dec. c. 4. §. 2. n. 6. videri possunt Doctores apud Dianam p. 8. tr. 6. res. 92.

4. Donatio facta à Patre, ut item à quocunque alio facta, filio, vel cuicunque alteri facta, hoc est, ut sequuta ordinatione non petantur sic donata, vel, ut illa ordinatus restituere teneatur, adhibita etiam, ut solet, Antapoca, vel ut vocare consuevit, Albero, quatenus invalida sit, & illicita, dixi supra, lib. 7. de Ordine cap. 3. §. 3.

§. IV. Prælati, sive Sæculares, sive Regulares.

1. Prælati Sæculares possunt, iuxta prædicta, donare quæ faciunt ad decentiam status ipsorum. Verum, de his dictum est à nobis lib. 8. in Decal. tract. 1. c. 2. §. 4. n. 2.

Et hi quidem Prælati Sæculares de fructibus sui beneficii magis libere possunt dispendere, iuxta id, quod ibidem breviter explicuimus, quam Prælati Regulares, id est, Superiores Religiosorum, quia fructus omnes sunt Religioni, non verò ipsius Regularis Prælato. Quare magis moderatè se gerere ij debent in iis donationibus, præsertim liberalibus, quæ religiosam paupertatem minus deorant. Qui de his distinctius quid noscere velit, legat Sanch. 7. summa. c. 19. n. 42. Suar. t. 4. de Relig. tr. 2. l. 2. c. 26. d. n. 82. Vadian. apud Dianam p. 8. tr. 6. res. 12. Delugo d. 3. de Inst. a n. 183. aliisque.

2. Dixi (Superiores Religiosorum) nam de Episcopis assumptis à Religionibus, quæstio est, an ij possint, quavis illicite, valde tamen donare ea, quæ supersunt ad ipsorum congruam sustentationem. Et quidem non pauci dicunt, hos semper donare posse prædicta, quæ supersunt, tum illicite, tum invalide. Alii verò sustinent, illicite, quidem, sed valide, eodem prorsus modo, quo l. c. diximus de Episcopis non assumptis à Religionibus. Quoniam verò utramque ex his sententiis probabilem existimamus, satis sit sic innuisse, Rationes enim, & Doctores pro utraque parte videri poterunt apud Dianam pars. 8. tr. 6. res. 132. & 133. citantem Vadianum, idem de Beneficiario Religioso sentientem.

§. V. Donatio Beneficiarii spolio subditi.

1. AN Donatio Episcopi, & Clerici Beneficiarii subditi spolio intra viginti dies ante obitum suum facta sit invalida?

Respondeo, esse invalidam in foro externo, cum Bonac. aliisque mox citandis, quia præsumitur, facta in fraudem. At in foro interno cum eodem Bonac. d. 3. de contr. q. ult. p. 5. n. 5. & Diana p. 8. tr. 6. res. 88. l. dico, esse validam, si verè fuit donatio inter vivos de rebus, seu de fructibus suis, de quibus iuxta supradicta dispendere valide Beneficiarius poterat. Ratio est manifesta, quia Beneficiarius tunc habet potestatem transferendi dominium illarum rerum in alterum, & de facto per illam donationem verè, & sine dolo, ut supponimus, transiit.

§. VI. Novitius.

1. **A**N Donatio causa mortis facta à Novitio post ingressum in Novitium sine licentia Episcopi sit valida?

Respondeo, esse validam, quia Tridentinum, *sess. 25. c. 16. Diana p. 8. tr. 6. ref. 86.* ibique alii hanc licentiam requirunt in donatione inter vivos dumtaxat.

2. An, ut donatio remuneratoria ab eodem Novitio post dictum ingressum fiat, eadem licentia indigeat?

Respondeo, non indigere. Ita idem *ibid. ref. 121.* quia Tridentinum loquitur de donatione pura.

3. An donatio facta ab aliquo ante ingressum in Novitium, animo ingrediendi in Religionem, sit valida sine memorata licentia?

Respondeo, esse validam. Ita idem *ibid. ref. 87.* quia dictum Tridentinum loquitur solum de donatione Novitii, hic Novitius nondum est.

4. Nota, si prædictus Novitius exeat à Religione, nullam esse donationem ante ejusmodi ingressum factam, resque donatas debere redire ad donantem, quia donatio facta intuitu Religionis, semper imbibit conditionem: *Si in Religione vixerit.* Unde idem rectè Cutelli, *de Donat. t. 1. disc. 2. p. 3. à num. 11.* Latè Sanch. *l. 7. summ. cap. 5. à n. 54.* extendit ad casum, quo ipse donans exeat à Religione post professionem emissam, quam nullam ex aliquo legitimo capite fortè invenit. Si verò exeat post Professionem validam licet per dispensationem Papæ, v.g. An recuperet prædicta bona ante ingressum donata, longa est, & Iurisperitorum propria disputatio. Vide Cutellum citatum, apud quem etiam invenies quid de exeunte à Societate, post vota biennii.

§. VII. Tutores, & Curatores.

1. **T**utores, & Curatores, ex Sanch. *cap. 8. consil. c. 6. d. 8. Delugo d. 23. de iust. num. 145. Mol. d. 292.* sine aliisque, possunt solum id donare, quod ad prudentiam, & decentem administrationem rerum pupilli pertinet, spectata ipsorum pupillorum facultate, & qualitate. Unde donationes liberales, profanas vix his concedo, concedo pias; Sane enim hæc in elemosinam, atque adeo in bonum salutis pupillorum, sed adhuc iuxta ipsorum statum.

Nec item nego remuneratorias, sed pari modo, quæ non multum excedant. Ratio horum est, quia Tutores, Curatoresque minus possunt, quam Domini suarum rerum; at Domini, si prudenter, & decenter agant, sunt certè parçe profusi in rebus suis; ergo parcius profusi esse debent Tutores, & Curatores, qui Domini non sunt, sed meri bonorum pupilli administratores.

2. Inquires: Cum remuneratoria donatio sit illa, quæ sit supra debitum iustitiæ, quantumnam hæc importat in hoc casu tutorum? Servivit, v.g. fideliter quis pupillo per decem annos, debentur ipsi ex stipendio pro suo labore centum aurei: at si Tutor solum daret centum, nihil daret ex gratitudine, sed solum ex iustitia. Inquires ergo, ad quantum extendi potest remuneratio?

3. Respondeo: Id certa regula definiri nequit, quia totum hoc (ait Delugo, *loc. cit.*) pertinet ad prudentiam administratores rerum pupilli, ut ex una parte non sit nimis profusus, & ex alia non sit durus, & exactus retributor obsequiorum, sed attendat ad id, quod decentia status pupilli exigit, ut cum famuli ingratiitudinis nota afficere non possint.

CAPVT IV.

Quantum quis donare possit.

1. **P**ræscindendo à Iure Civili, quod certè prohibet, ut mox dicemus, aliquas donationes, quilibet va-

lidè potest totum, quod habet, alteri donare, quia nullè de rebus suis disponere, ut libet, potest. An vero sibi, vel alteri facit, vel non facit, sic donando, &c. quæ dictis, & dicendis facile colligi possunt. At considerandum commune, duo genera donationum ipsam naturam saliter prohibet, nimirum donationem omnium bonorum, & donationes carentes insinuatione, de quibus iam sigillatim.

§. I. Donatio omnium bonorum invalida est.

1. **H**anc tam amplam donationem esse in Iure Civili esse invalidam, certum est in Iure, *l. Si pater suo modo, ff. de verb. significat. l. Ex eo, c. de inutili. stipulat. c. de alio apud Iulium Clar. v. donat. g. 19. Rebell. part. 2. l. 1. h. 1. Mol. d. 280. Bonac. d. 3. de contract. g. 13. f. 5. Diana, p. 1. tr. 6. ref. 38. aliisque. Ratio huiusmodi Iuris, fuit, quia sic donator non possit testari, à qua impotentia testandi Iura maxime abhorrent, signatæque dicunt, esse id contra bonos mores.*

2. Dictum autem est (*inter vivos*) nam donatio omnium bonorum causa mortis prohibita non est, quia potestatem testandi non tollit, immò ipsam esse voluntatem, nuper diximus.

3. Dictum rursum est (*in iure communi*) nam leges proprias quilibet consulat. Dictum item est (*omnium bonorum*) nam, si sit non omnium, sed tamen prodigatæ Iuris, *l. 3. in Dec. c. 3. §. 5. à num. 17.*

4. Quæres: Donatio bonorum omnium, etiam invalida secundum totum, an solum secundum partem? Explico, Fac, te donasse omnia tua bona, ex quibus, si centum aureos, tibi reservasses, jam non donasses omnia bona. Quæro igitur, an donatio omnium, quæ si cisti, sit invalida, tum quoad hos aureos centum, tum, quoad alia bona? Idem quæri potest, si donati omnia præsentia, & futura, an valeat etiam quoad præsentia, jam enim, si præsentia non donasses, non donasses omnia.

5. Respondeo, esse invalidam, quoad utroque. Rationem hujus Decisionis ne aliam expectes, nisi illam, quia nimirum, ita leges voluerit, propter bonum publicum. Ita autem voluerit, quia absolute totam donationem indivisibiliter infirmant, ut patet accurate legum præcætas leges.

6. Dices: At mox dicemus, donationem factam sine solemnitate insinuationis solum infirmari, quoad partem, id est, quoad excessum, eo modo, quo mox item explicabimus; ergo pari modo dicere debemus in donatione omnium bonorum.

7. Respondeo: Nego consequentiam, quia in donatione sine dicta solemnitate ita clare decreverunt leges, quod non ita decreverunt in donatione omnium bonorum, *l. Sancimus, c. de Donatione*, leges enim modo memoratæ absolute, & omnino donationem omnium bonorum infirmarunt.

8. Dices iterum cum Diana *loc. cit.* Ex Regula Iuris: *Vtile per inutile non vitiatur.* Ergo non vitatur illa pars donationis: quæ jam non est donatio omnium bonorum.

Respondeo: Nego consequentiam, quia cum in nostro leges totam donationem irritant, ut dictum est, neque illa pars dicta utilis est.

§. II. Quatuor Casus, in quibus Donatio omnium bonorum valida est.

1. **P**ræcedentis doctrinæ sunt exceptiones, seu declarationes quatuor. Primum enim, si quis donet omnia bona præsentia, nihil aliud addendo, valde donat, quia verè non donat omnia; cum enim non donet futura, & deinceps acquirenda, potest de his testari. Nam propterea idem docent communiter Doctores, si in do-

natione omnium reseruet sibi quis aliquam partem, certe non valde modicam, sed huiusmodi, ut ea reservata, censetur ab homine prudenti non remanere donationem bonorum moraliter omnium. Idem etiam, quando quis sibi reservat usufructum, vel lus aliquod, quæ si nullo modo non sint modici valoris; posset enim hæc donator vendere, & de pretio testari. Non sic, si donet omnem suam hereditatem; tunc enim invalide donaret, quia tunc de nihilo testari posset, cum sic, omnia donasset. *Lege Dicastil. de Inst. l. 2. r. 5. d. b. 3. n. 48. Mol. d. 280. v. Sed dubium postremo est, alioque.*

Secundò, donatio omnium, facta causa pia, est valida, quia est iuxta consilium Domini: *Vade vende omnia, & da pauperibus.* Contrà quod Iura Civilia aliquid statuerent, non valent. Ita Hurtad. Layman, Vadignus, alique tum Theologi, tum Iurisperiti apud Dianam p. 2. tract. 6. ref. 41. qui rejicit Catameli contrarium.

Hinc etiam ut vult Sanch. tom. 2. sum. l. 7. c. 1. n. 19. reduci potest renuntiatio omnium bonorum, quam exhibent illi, qui Religiosam eligunt vitam; id enim etiam pertinet ad animæ salutem, estque de ejusdem Domini consilio: *Et sequere me.*

3. Tertiò, donatio onerosa omnium bonorum valida est, quia per illam aliud accipit donator, de quo disponere jam poterit.

4. Propter similem rationem ductam ab onere, alienationem, vel donationem omnium bonorum factam causa dotis filio, vel filiae à Patre, immò & à Matre, paterque apud Marium Cutelli tom. 2. de donat. disc. 1. spec. 1. & quoad Matrem colligitur ex eodem ibidem, disc. 3. spec. 4. initio, putant, validam esse, quia omnes communiter concedunt, hanc non esse donationem, sed necessitatem onerosam collocandi filios, filiasque matrimonio, quod tamen alii apud eundem negant, nam sic donatis omnibus bonis uni ex filiis ob ejus nuptias, demeretur legitima aliis, quod efficacissimum est argumentum pro negantibus.

5. Quares: Concesso, quod ejusmodi donatio omnium facta causa dotis, sit revocanda, expectandane esse mors conjugis, ut donatio revocetur, an statim poterit revocari, mortuo Patre?

Respondet idem Cutelli ibidem, disc. 1. spec. 2. dicens sententiam asserentem expectandam esse conjugis mortem, esse fortioribus argumentis vallatam. Ipsum lege.

6. Donatio omnium bonorum inter fratres valida est, ex Iulio Claro, cum Bonacina loc. p. 5. Rebell. quem citat, sequiturque Diana part. 8. tract. 9. ref. 38. & 40. & Rebellio, idque ob favorem servandæ agnationis, seu propriæ familiæ. Aliqui tamen id non admittunt. Lege citatos.

7. Porro, quando dicta donatio inter fratres est reciproca, seu colligata, ut: *Tibi fratri meo dono omnia bona mea, & tu mihi omnia tua, quid dicendum?*

Respondet, duobus modis id fieri continget. Primò, in recompensationem, ut sit sensus: *Si tu des mihi tua, ego invicem tibi donabo mea, & tunc, valida esset donatio, perinde, ac valeret inter extraneos; hæc enim non est donatio, sed commutatio.* Secundò, non in recompensationem, sed absolute sic: *Dono liberaliter tibi fratri meo, tu verò independenter ab hac mea donatione dicat: Ego tibi liberaliter dono mea, & tunc, licet inter extraneos hæc sit clarè nulla, & invalida, quia est donatio pura ex parte utriusque (vel saltem ex parte alterius donantis prius, in eo casu, quo, qui posteriùs donat, donaret ad retribuendum) tamen inter fratres, si sequaris Iulium Clarum allatum num. 6. validam, pronuntiabit donationem, at invalidam, si teneas cum aliis ibidem contrariis. Sed hæc Iurisperiti latius, de quibus non minùs latè Ofiate tom. 2. de contr. r. 10. d. 30. Theologus, alique ab eodem citati.*

§. III. Acceptans Donationem omnium bonorum, an obligetur ea restituere?

1. Id enim verò pertinet ad moralem Theologum, de quo dico, cum, qui accepit ejusmodi bona, eaque possidet, non teneri illa restituere, donec à donatore repetantur, quia ex una parte Iura non faciunt inhabilem donatarium ad retinendum, sed solum concedunt donatori facultatem exigendi, seu revocandi, ut habet Lessius, Rebellius, Torrianus, Filiucius, quos citat in simili, sequiturque Bonac. d. 3. de contr. r. 13. part. 5. num. 6. & ex alia, dum donator non reperit, cum possit, ut supponimus, cedit juri suo, & consentire censetur retentioni alterius. Ita Villalobos, Rodrig. alique apud Dianam p. 8. tract. 4. ref. 39.

2. Sed hic restat dubium, An statim, ac donator privatum requirit res ipsi donatario per prædictam donationem omnium bonorum donatas, obligetur donatarius restituere, an potius possit expectare sententiam iudicis?

3. Respondeo statim, nec posse expectare iudicis sententiam. Ratio est, quia donatio ipsa est invalida, nec solum invalidanda: ergo dominium ejusmodi rerum donatarum est apud donatorem, ipsæque omnino debentur: antea verò solum retinere poterat, quia, ut dictum est, præsumebatur donator cedere juri suo, Ita mihi videtur esse discurrendum.

§. IV. An Donatio omnium bonorum juramento vallata sit valida?

1. Iurisperiti communiter docent, esse invalidam, & revocari à donatore posse. Ratio est (inquiunt) quia ejusmodi donatio est contra bonos mores.

2. Sed refragantur Theologi, Molina, Lessius, alique, quos refert, loquiturque Delugo, d. 23. de Inst. à num. 163. quibus adde Bonacinam, d. 3. de contr. quest. 13. p. 6. num. 1. & Ofiate tom. 2. de contr. tract. 9. d. 11. sect. 6. n. 31. Vide etiam Dianam p. 8. tract. 4. ref. 43. citantem Suar. & Valsq. ii enim aiunt, ejusmodi donationem, & validam esse, & non posse à donatore revocari. Ratio est (inquiunt) quia, quamvis ejusmodi donatio prodiga sit, & consequenter non solum contra bonos mores politicos, sed etiam morales; est enim saltem peccaminosa venialiter, unde non possit confirmari Iuramento, quod non est vinculum iniquitatis; tamen id, quod promittitur sub dicto Iuramento, de quo loquimur, est, nolle revocare donationem jam factam, quod licitum est (aiunt) cum nemo prohibeatur nolle revocare donationem, quam libere facit.

3. Profectò tantorum virorum pace hæc doctrina, vel nimis obscura est, vel nequaquam vera. Sic ergo est planè distinguendum: Aliud est donare cum juramento: aliud promittere item cum juramento, se non revocaturum jam donata, ut per aliam occasionem rectè, distinguit Cast. tom. 3. tract. de Iur. d. 2 p. 8. à n. 6. Iuro, v. g. me nunc tibi donare equum: ecce donationem juratam. Deinde juro, hanc donationem jam tibi factam me non revocaturum, etiamsi adveniat casus, in quo libere revocare possem. Ecce promissionem non revocandi, quod donatum est. Pari modo Testamentum condo, juroque, illam esse meam ultimam voluntatem: at non propterea me sic privo potestate illud revocandi, seu habendi postea aliam voluntatem. Quod si jurem, me Testamentum illud jam factum non revocaturum, tunc profectò promitto per promissum Iuramentum aliud diversum à Testamento; juro, enim Testamentum factum non revocare, & hoc Iuramentum, seu promissionem juratam debere omnino servari, diximus alibi, quia hæc non revocatio, nullibi, est prohibita.

4. Sic ergo in casu nostro, si juro, me tibi donare omnia bona, tum donatio, tum Iuramentum huic donationi adhærens

adherens, invalida, per omnes communiter Doctores sunt, quia sunt de re peccaminosa, saltem venialiter, deque re contra bonos mores.

Verum, si iuram, non revocare ejusmodi donationem jam factam, putaverunt modò Delugo, alique, valere juramentum, nec posse amplius saltem ex virtute Religionis revocari, quia (iniquiunt) est de re, quæ sine peccato servari potest, cum leges prohibeant quidem donationem omnium bonorum, sed non præcipiant, ut illa revocetur, vel non revocetur: sed solùm permittunt, ut possit donans revocare, si velit, quam promissionem à se per juramentum abjicere, nec peccatum est, nec contra leges, &c.

5. Verum, signatè dixi (putaverunt Delugo, alique) me enim sic philosophari juvat: Sicuti non valet juramentum de re mala, ita nec valere debet juramentum, per quod persistatur in eadem re mala; ergo, si donatio omnium bonorum, ideo non valet, quia est de re prodiga, atque adeo de re peccaminosa, eodem modo valere non debet juramentum de persistendo, seu de non revocanda ejusmodi donatione, quia est velle persistere in re prodiga, seu continuare culpam prodigalitatis: sicuti, si re injustè egerem in exilium, & deinde jurarem, me nolle re, cum possim, ab exilio revocare: & sicuti, si donarem legitimam mei filii extraneo, & postea jurarem, illam à dicto extraneo me revocare nolle, cum possim.

6. Est igitur res accuratè perpendenda, & sic universum (pro similibus juramentis, de non revocando) distinguendum: Quoties non revocare, malum non est, toties juramentum de non revocando valet, & est observandum: Quoties verò non revocare, malum est, toties, sicuti non valet, nec est observandum juramentum de eo malo patrando, sic non valet, nec est observandum juramentum de non revocando, quia utrobique non debet juramentum esse vinculum iniquitatis.

7. Ex hac autem certa regula fit, ut in casu, de quo loquimur, juramentum non valeat, quia persistere cum illa prodigalitate omnium bonorum, & item nolle eam revocare, cum possis, nequè malum est. At in exemplis modò allatis de non revocando Testamento, & de non revocanda donatione illius equi, valebit juramentum, observandumque erit, quia persistere in Testamento legitime factò, & in donatione equi, nec malum ex se est, nec prohibitum, & eodem modo, etiam res se habet in pluribus exemplis à me adductis, *Lib. 3. in Decal. c. 3. §. 5. num. 39.*

8. Non satisfaciunt ergo nonnulli Iurisperiti, apud Marium Cutelli, *r. 1. de donat. disc. 2. particul. 8.* loquentem de *Juram. appositio donationi Patris ad filium*, dum sive absolute concedunt, sive absolute negant, juramentum de hisce similibus valere: Non satisfaciunt (inquam) nam ad pronuntiandam dictam validitatem, vel invaliditatem, semper expendi debet, utrum juramentum cadat in rem aliquo tandem modo, sive in se, sive in ejus perseverantia, malam, an non: Si posterius, est validum, observandumque; si prius, nec validum, nec observandum.

CAPVT V.

De Solemnitate Donationis, id est, de ejus Insinuatione.

§. 1. Quid sit Insinuatio, & in cujus quantitatis Donatione adhibenda?

1. Propria donationis solemnitas à Iure requisita insinuatio, ut scilicet donatio debeat judici insinuari, hoc est, manifestari. Ad quod certè satis est, si vel ipse donator, vel ejus procurator, vel ipse donatarius, ex donatoris mandato, compareat coram Iudice, qui Iudex non necessariò sedens pro Tribunali (cum hinc non sit actus ju-

risdictionis contentiosa, sed voluntaria) juxta modum Rationis, ut eam manifestationem rediget in actus ad rem.

2. Hanc solemnitem, sine qua donatio est irrita, leges invexere, ut à Iudice, tanquam à persona auctoritate Reipublicæ bono, prodigis donationibus modulationem adhiberet. Vnde rectè Onate *r. 2. de contr. tr. 10. d. 30. num. 103.* advertit, non posse Iudicem donationem approbationem ejusmodi donationis, quando nulla apparet causa negandi, posse autem, cum apparet, quia hoc instituta est Lex insinuationis, ut prudenter, & sine damno, vel boni communis, vel Terrii, vel etiam ipsius donantis donatio fiat.

Quantitas Donationis insinuationis.

3. Hæc sunt clara. Illud explicatione indiget. Non jura non requirunt hanc solemnitem pro quacunque modicæ rei donatione, sed pro ea, quæ nunc post Imperatorem Constantinum, *L. Sacrimus, §. ult. & penult. L. 5. quæ pro Redemp. §. penult. C. de donat. transcedat valorum quingentorum solidorum.*

4. Difficultas autem tota versatur in explicanda mensura quæ in nostræ ætatis moneta hinc sumitur quingentorum solidorum correspondeat, Varii varii, *Azo. apud Bonac. d. 3. de contr. quest. 13. part. 6. n. 3.* autem hinc sumitur quingentorum solidorum, seu Julii Italiani (Julium autem continet talentum Siculum cum granis item Siculis cunctis quingentis alibi monui.)

5. Alii apud eundem Bonac, *loc. cit. auctor.* solidum æquivalere qui sem nummo aureo, sed nummum aureum volunt continere quatuordecim, aut quindecim Regibus, seu Julios, quales sunt Onghari, seu Zichim Veneri. Unde infert Bonac. ex Molina, & aliis, cum debeat hinc computatio fieri secundum tempus, quo valuerunt Julii, quando conficta fuit hæc lex, infert, inquam, validam esse donationem sine insinuatione, si sit valoris septingentorum aureorum.

6. Non longè abest Delugo *d. 23. de Inst. num. 129.* dicens valorem correspondentem quingentis solidis esse nostræ pecuniæ, septingenta, & tredecim scuta quæ vocantur de moneta:

7. Onate *r. 2. de contr. tr. 10. cap. 30. num. 121.* legem Castellæ quingentos solidos vocasse, & eodè modo esse quingentos *Maravedis de ore*, vel quingentos scutulos aureos singulos valoris quatuordecim Regalium.

Sed quia pro temporibus diversis (addit idem Onate) immò & eodem tempore, in diversis locis varius est valor monetarum, unde, variè ipsorum quantitates ponder prædictis solidis, ideo non esse mirum quod Julius Clarus asserat, quingentos solidos antiquos correspondere summam septingentorum scutorum hujus temporis, Bellarius verò dicat, efficere plusquam mille aureos, Alii autem septingentos, & quinquaginta scutos, Angelus sexcentos, Alciatus octoginta. Denique idem Onate testatur se observasse in Peruana Provincia, ubi magna vis auri viget, solidos 500. valere duobus millibus scutis.

8. Quid igitur in tanta varietate statuendum videtur? Statue juxta prudentem ejusdem Onates monitionem, nimirum, meliorem computationem, hæc in re, esse non posse, nisi eam, quam in unaquaque Provincia tenet, & observat praxis Tribunalium, quia praxis, & hylæ Claræ est optimus hujus legis interpret, eique congruat cum quingentis solidis antiquis sive non ita. Statue item juxta similem monitionem Bonac qui *d. 3. de contr. c. 13. p. ult. num. 6.* inquit: *Consultanda sunt hæc in re statuta cujusque loci, & à Consultis potius, quam à Theologo perenda est consultatio.*

9. Sanè Panormi quæcunque donatio rei irrevocabilis cujuscumque quantitatis insinuari consuevit, tum quia Capitulum lites de ejusmodi quantitate, tum quia Capitulum 61. Ferdinandi, & Constitutio Comitatus Caltri §. 2. d. 1.

quibus mox infra, §. 2. num. 6. mentionem faciam, præcipit absoluit, & sine limitatione donationes insinuari debere, (& quidem tam in loco, ubi ea fit, tum in loco, ubi sunt bona donata) Cum enim dicta statuta non taxent quantitatem, recte usus subsecutus explicuit quancunque.

An Donatio non insinuata sit invalida?

10. Inquires primò: Si quis donet sine insinuatione rem valentem, verbi gratiâ, mille solidos, esse invalida tota donatio quoad mille, an solum quoad id, quod excedit illos quingentos solidos, id est, quoad 500.

Respondeo. Solum quoad excessum. Quare in casu dicto valebit quoad quingentos, non verò quoad alios quingentos. Ratio hujus rei nulla alia est, nisi quia expressè definitur in Jure, l. *Sancimus. C. de Donat.* aliisque Jurib. adductis à Diana p. 8. tr. 6. res. 46.

An donatio non insinuata, sed juramento firmata sit valida, & revocari non possit, colligi potest ex supra. dictis in simili, cap. 4. §. 4. Vide etiam Dianam loc. cit. res. 51.

Donata sine Insinuatione.

11. Inquires secundò: Excessum supra quingentos solidos modo explicari mihi sine insinuatione donatum, possimne retinere in foro conscientie?

Respondeo, posse cum Delugo 1. 2. de Inst. disp. 23. num. 156. Vide etiam Dianam cit. res. 53. donec à donatore repetatur modo, quo dixi nuper de donatione omnium bonorum. Ipse autem semper poterit repetere, si voluerit, etiam si sciat, nullam in donatione irreperisse fraudem, vel vim, quia hanc facultatem illi Leges concedunt. Posse donatorem cedere huic juri, ut scilicet valeat sua donatio sine insinuatione saltem in foro conscientie, significant nonnulli Doctores apud Dianam par. 8. tr. 6. res. 52.

§. II. Quanam Donationes, quævis excedentes 500. solidos non indigent Insinuatione?

1. Primò, Donatio facta causa piæ (inter alias esse numerandam causam redimendi captivos, dubium tibi ne sit) ita communiter Doctores apud Dianam p. 8. tr. 6. res. 49.

2. Secundò, facta Principi summo, vel facta à Duce Militibus de rebus mobilibus.

3. Tertiò, Donatio facta in remunerationem.

4. Quartò, facta ob causam. Et quidem donationem Patris, atque, ex meliore sententia, etiam Matris, factam Filio contemplatione Matrimonii ejusdem filii, esse ob causam, diximus l. 5. in Dec. c. 4. §. 2. & docet Menoch. consil. 261. Quare hinc consequenter dicendum insinuatione non indigere ex vi Juris communis.

5. At nota, donationem extranei factam alicui, etiam contemplatione Matrimonii non esse ex causâ, sed protinus liberalem, quia est voluntaria, & non procedens ex radice necessitatis, cum extraneus non obligetur curare Matrimonium alterius. Lege de hoc latè Marius Cuccelli, 1. de Donat. disp. 2. par. 6. à n. 7. atque adeo certum est, semper hanc extranei donationem esse modo supradicto insinuandam.

6. Dixi (ex vi juris communis) nam in jure nostri Regni Siciliæ communiter nostri Doctores docent, donationem Patris, vel Matris filiis factam, etiam ob Matrimonii causam, debere insinuari, id enim præcepit Capitulum 61. Regis Ferdinandi, & novissimè constitutio Comitris Castri Proreg. anno 1618. §. 2. Sed refragatur nihilominus item Cuccelli 1. 2. de Donat. disp. 1. speciali 4. contendens, dictum nostrum Jus municipale aliud intendere, non autem necessitatem Insinuationis. Illum adi, ubi est ortum; monitus tamen à me, ut Insinuationem

prædictam ne negligas, tum, si lites, quantum abrumperes potes, abrumpas, tum, quia praxis nostri Regni dictum Capitulum Ferdinandi, dictamque Castri Constitutionem, ad litteram, observat, ut supra, §. 1. num. 9. dictum est.

7. Quintò, donatio causa mortis.

8. Sextò, donatio, quâ uxor sua bona donat viro in dorem.

Id quod Diana p. 8. tr. 6. res. 47. extendit etiam ad sponsaliciam largitatem, sed hæc jure communi, nam in nostro municipali jure idem dic, quod dictum est modò num. 6.

9. Septimò, Donatio bonorum, quæ Religiosus secum affert ad Monasterium, dum professionem emittit.

10. Hæ septem donationum Classes validæ sunt sine insinuatione, ut habent jura Civilia, & docent communiter Doctores, quorum multi citantur à Diana loc. cit. Ratio autem primæ est, quia Legislator Civilis non potest leges condere in detrimentum operum bonorum.

11. Ratio secundæ est, quia donatio facta Principi, vel à prædicto Duce excipitur ab insinuatione in dicta l. *Sancimus*.

12. Ratio tertiæ est, quia remuneratoria, in rigore non est pura donatio, ut supra indicavimus cap. 2. §. 2. num. 2. Unde donationes reciproca, seu colligata inter fratres, de quibus dixi c. 4. §. 2. num. 7. Si fiant in recompensationem, ut ibi explicavimus, non indigent insinuatione, indigent verò, si fiant absolute, & independentes, quia illæ non sunt puræ donationes, hæc autem sunt.

13. Huc etiam reduco donationem, quâ Filius moderatum aliquid donat Patri, ob emancipationem, ejusmodi enim donatio remuneratoria est: Filius enim accipit à Patre Beneficium solutionis à Patris potestate, Pater autem accipit Beneficium, non amplius alendi filium. Sed cur hæc Beneficia invicem non compensentur, & consequenter quod datur, quamvis propter ipsam emancipationem, cur non dicatur pura donatio indigens insinuatione? Sanè ita cum Pinello tenere videtur Molina citatus, sed non exceptus à Delugo, disp. 23. de Inst. num. 162.

14. Ratio quartæ est, quia non est pura donatio ea, quæ fit ex causa, nam donatio, v.g. quam alicui facis, ob obsequium, seu laborem pro te impensum, vocari non poterit liberalis, seu pura.

15. Huc reduco donationem factam ad reparandam domum, quæ ruinâ cecidit, vel ex igne destructa est, dummodò donata ad illum solum usum expendantur. Ratio est, quia reparatio domus causa legitima est, cum ad bonum publicum faciat, reparari domus, & ita decernitur in jure, l. *penult. C. de donat.*

Ratio quintæ est, quia donatio causa mortis, ut supra vidimus, potius est ultimæ voluntatis dispositio, quam donatio. Esto, aliqui cum Julio Clar. 9. 17. dicant, donationem causa mortis indigere insinuatione, quod certè etiam probabile est.

16. Ratio sextæ, & septimæ est, quia illæ non sunt donationes, nam sunt quid consequens ad personam, &c.

Sed quid primò, de remissione debiti?

Respondeo, distinguendo: Nam remissio debiti juris acquisiti, si excedit prædictam summam, sub pœna nullitatis est insinuanda. At verò remissio juris acquirendi non est necessitudo insinuanda. Ratio est, quia illa æquivalere donationi, non autem, hæc, quæ solum est non acquisitio. Nam propterea Confessio, quæ, dote non soluta, fateatur Maritus, solutam esse, indiget insinuatione, quia est remissio juris acquisiti.

17. Quid secundò, de donatione pluribus facta?

Respondeo, si donatio pluribus facta simul, eodemque tempore fiat, invalida est quoad excessum, si non insinuetur

insinuat, etiam si donator dicat, se facere diversas donationes, quia adhuc est donatio excedens. Idem dic, si ejusmodi donatio sit diversarum rerum, ut si quis donaret equum, prædium, vestem, quæ quavis singulæ non excedant, excedunt tamen simul junctæ. Relege *l. Sancimus*, ubi Legillator hanc donationem pluribus factam insinuationi subiectam vult, & merito, quia sic depauperari etiam facile quis potest.

18. At verò, si successivo fiat pluribus, insinuatione non indiget, quia tunc verè sunt multæ donationes, quarum nulla, ut supponimus, excedit summam quingentorum solidorum. Lege Molinam, *d. 17. §. 8.* & *Rebellum p. 2. lib. 18. §. 6. num. 7.* alioque apud Dianam *par. 8. tract. 6. ref. 4. 8.*

19. Hinc, si quis donet censum, qui uno anno non excedit quingentos solidos, excedit autem unitum cum aliis annis, si quis, inquam, donet ejusmodi censum exigendum per multos annos, sed solum durante vita donatarii, vel ipsius donatoris, non indiget insinuatione, quia sic censetur multæ donationes distinctæ, cum enim vita possit durare solum per annum, modica judicanda est donatio, quæ sit certa, quæ autem correspondet aliis vitæ annis, cum sit certa, non est censenda vera donatio. Contra verò, si quis donet eundem censum exigendum à successoribus donatarii, & solvendum ab heredibus donatoris, ut etiam si quis donet eundem censum, determinando tot annos, quibus pensiones census excedant quingentos solidos, indiget insinuatione, quia tunc donatio præsumitur esse facta per modum unitus. Ita clarè decernit dicta *Lex Sancimus*, §. ult.

20. Quid tertio, si contra, hoc est, si multi, v. g. decem, aliquid mihi donent, eorum singulorum donatio non excedat, omnium verò excedat summam 500. solidorum?

Respondeo: Oñate *t. 2. de contr. tract. 10. d. 30. n. 139.* sic distinguit: Si ii decem, communicato consilio, donent uni tibi, insinuatione opus esse, quia est una donatio. Si verò singuli per se donent, insinuatione opus non esse, quia sic, sunt plures donationes. Hæc Oñate, nullam rationem, nec auctoritatem ullam afferens. Non est igitur approbandus, nisi forte loquatur de donatione facta à multis, qui constituunt unam personam moralem, ut, si Universitas, Civitas, Capitulum donaret; tunc enim esset verè una donatio. Quod autem, si secus intelligatur, approbandus non sit, patet, quia intentio legis est moderari effusas largitiones, hoc est, prodigalitatem ex parte donantis. At quæ effusio est, si mille, v. g. homines, communicato consilio, donent tibi singuli ex propriis bonis solidum unum?

CAPVT VI.

De Revocatione Donationis.

1. **A**D tres reducuntur causæ, ob quas, tum in foro conscientie, tum in foro externo revocari queat donatio (multò magis promissio donandi) sive solum acceptata, sive etiam omni ex parte completa per traditionem rem exhibitam. Prima causa est ob ingratitudinem. Secunda ob prolem, postea susceptam. Tertia, ob inofficiosam donationem. Breviter de singulis, nam quia satis plenè hæc causæ expenduntur à Jurisperitis, & Theolog. adductis à Delugo *d. 23. de iust. a. n. 167.* & Bonacina *d. 3. de contr. quæst. 13. part. ultim.* ideo in his operæ pretium nobis erit, necessaria dumtaxat afferre, cætera refecare.

§. I. Revocatio Donationis liberalis ob ingratitudinem Donatarii.

1. **H**ujusmodi ingratitudinem, quæ concedit facultatem revocandi rem donatam, & quidem etiam,

teste Dicast. Molin. aliisque citatis à Diana *8. de iust. §. 1.* fructuum ex ipsa perceptorum post lris constitutionem.

2. Primò, quando donatarius atrociter ingratum est injuriis, ut, si, v. g. cornua ad donatorem affigat.

3. Secundò, quando manus impias insint in donatorem.

Tertio, quando notabile, & grave sit damnum factum.

4. Quartò, quando vitæ periculum, sive per se, sive per alium eidem affert.

5. Quintò, quando donatarius non vult implere voluntatem, sub quibus donans rem fore donavit. Vnde etiam, quæ dicam *n. 13.*

6. Nota primò, hanc revocationem ob ingratitudinem habere locum etiam in Legato, teste Molin. *lib. 1. v. Legatum*, Bonac. *de contr. d. 3. §. 13. p. ult. §. 1.* Molin. Legatarius injuriis atrociter esset Testatori, v. g. nolendo dicti Testatoris uxorem, &c.

7. Nota secundò, in prædictis committendis, damnum in culpa esse donatarium: Unde, si jure, v. g. donatarius donatorem homicidam accuset, si jure suum regnum, quamvis cum damno donatoris, si jure, ut se de donatore occidat, &c. non potest ipsi revocari donatio, quia, ubi non adest culpa, nec ulla debet poena.

8. Nota tertio, ejusmodi ingratitudo debet esse coram iudice certo probari. Donec ergo quis condemnatus à iudice, poterit sibi retinere donatam, nec poterit donatorem ex se illa reassumere, nec si extra iudicium, sententiam petat, poterit obligare donatarium ad reddendam. Ita Delugo, Mol. Fagund. alique excepti à Diana *p. 2. n. 1. ref. §. 8.* Ratio est, quia ad poenam non obligatur quis post sententiam iudicis.

9. Illud concederem cum Lessio, ac Rebello, quod sequitur, adducitque Bonac. *l. c. p. ult. n. 8.* cum quis promittit rem donare, nec dum illam tradidit, posse non tradere, ac sibi retinere, si promissarius aliquam ingratam actionem ex prædictis contraxit, nec aliud exiit leuandum, quia certe non videtur, se voluisse obligare ad reddendam rem promissam in tanta ingratitudinis circumstantia.

10. Dicastill. *l. 2. tr. 5. d. 1. d. 7. num. 107. §. 110.* apud Dianam *l. c.* tamen sustinet, si aperte constet de ingratitudine donatarii, posse donantem ex se reassumere rem donatam, occultèque compensare, quia tota via potius revocandi fundatur in defectu conditionis implicitæ, quæ posita in donatione, id est, si donatarius ingratum non commiserit: quæ certe sententia non est improbabilis.

11. Nota quartò, quid, si ingratitudo æqualis, vel gravius committatur à donatario, præter eas quinque, quæ modò numeravimus, eodem modo poterit donatorem donator revocare?

Respondeo, eodem modo, putant plures apud Molin. *d. 28. n. 8.* quod etiam amplectitur Diana *p. 2. tr. 6. ref. §. 1.* sed ipse Mol. Rebell. Turri. apud Delugo, *l. c. n. 173.* id quaquam concedunt, nam hæc potestas revocandi donationem, cum sit ex probabiliori opinione solum de jure positivo Legum, non verò de jure nature, sive odiosa, solum restringenda est ad expressa à legibus. Non ita diceret Dicastillus, qui modò fundavit revocationem ejusmodi revocationis ob ingratitudinem in expressa implicita conditione: *Nisi Donatarius ingratum commiserit.*

12. Illud ego noto, esse tam amplam sententiam enunciatam *num. 3.* ut plures comprehendat ex illis, quæ in similes fortasse vocares, sed illæ verè sunt ex expressis accuratius expendantur.

13. Denique, si donans, cognita injuria, dum vitæ donationem non revocavit à donatario modis dictis ingrato, nec revocare inceperit, iudicari possit, factam esse revocationem.

remissionem à donante, quod distinctius vide apud Mol. d. 281.

14. Si solum fuit res promissa, & nondum tradita, posse in foro conscientie, cessante scandalo, non tradi ob æquivalentes causas ingratitudinis, concedit Rebell. 9. 9. 9. quia præsumi potest donatorem potius noluisse rem tradere, quam obligare rem suam in casu tantæ ingratitudinis: id, quod firmat, quæ n. 9. dicta sunt.

15. Nota quintò, hanc potestatem revocandi non habere locum in donationibus factis Ecclesiæ, nam quamvis ejus Prelatus ingratu sit, nihil nocere poterit donationi, quæ non ipsi, sed Deo facta est, qui certè ingratu esse non potest. Ita Vadius, Laym. Hurt. Delug. Dicastil, alique apud Dianam p. 8. tr. 6. res. 56. contra Fa-gond. ibid. citatum. Quod si onus à donante donatarius ipsi Ecclesiæ imposuit non adimplet, cogi poterit à legitimo Superiore, ut adimpleat, non vero ut restituat donata.

16. Denique posset hic quæri, utrum potestas revocandi donationem in dictis casibus transeat ad heredes? Verum eadem potestas adsit in donatione remuneratoria? Verum eadem adsit in donatione Beneficiorum Ecclesiasticorum? Verum eadem adsit in matre respectu filii, vel in Patrono respectu liberi? Verum, hæc dilucidè tractata habes apud Doctores citatos, & breviter collectos apud Delugo l. c. Mol. l. c. Vide etiam Dianam, p. 8. tr. 6. res. 117. quoad donationem remuneratiam; Quoad quæcumque autem donationem ex causa, vide apud Martium Cutellier. i. de Donat. disc. 3. part. 4. initio. Rursus, An donator possit revocare donationem ex eo, quod donatarius non alar donatorem jam lapsum in pauperiæm? & an Pater ob causas supradictas possit revocare datam Filie, dum vivit ejusdem filie Maritus, vel eo mortuo, si extent filii? sed hæc clare habes apud eundem Dianam l. c. res. 55.

Denique, Quid, si donator juravit se renunciare huic potestati revocandi ex ingratitudine? Verum, ex supradictis 4. n. 4. tunc non posse revocare; colliges ex mea sententia.

§. II. Revocatio ob filios, post Donationem susceptam.

1. Ex quæ disponit donationem revocari ob susceptos filios, loquitur quidem de libertis, sed Doctores apud Dianam p. 8. tr. 6. res. 63. sive ob identitatem rationis, sive ob contextus variarum legum extendunt ad alios quoscunque. Verba Legis hæc sunt, L. Si unquam, C. de revocand. Donat.

Si unquam libertis Patronus filios non habens bona omnia, vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & postea susceperit liberos, totum ad ipsum revertatur.

Merito quidem, quia non præsumitur velle quis, etiam si juraverit, donare rem notabilem aliis (nam excipientes sunt res levioris momenti) in eo casu, quo propriam sobolem nascatur, sive illam de novo suscipiat, sive de novo cognoscat, esse suam: nam semper ejusmodi donationes imbibunt conditionem, si mihi filius non adsit. Quare tunc donatio erit in totum revocanda, si facta fuit extraneo, nam, si facta fuerit uni ex filiis, dicam num. 14.

2. Adverte tamen donationem factam Ecclesiæ non revocari in totum, sed solum, quoad legitimam filii, vel filiorum. Adverte item, idem esse, quando quis juravit, non revocaturum donationem; tunc enim solum, quoad legitimam, erit revocanda; quia cum de aliis portionibus possit Pater ad libitum disponere, & sine peccato, ut hic omnino est supponendum, juramentum, quoad ipsas validum est, & observandum per dicta c. 4. §. 4.

3. Verum, non revocatur donatio, quando suscipiuntur filii spurii, vel non legitimi, quia dicta L. si unquam, semper loquitur de filiis legitimis.

4. Quid, si legitimentur per subsequens Matrimonium? Respondeo, revocari, quia hi sunt perfectissimè legiti-

Part III,

5. Quid, si legitimentur per Principis privilegium? Respondeo, Dicastillus negat revocari, quia is, ait, non est perfectè legitimus, Hurtados tamen, & merito, docet, revocari, quia is gaudet omnibus privilegiis filii legitimi.

6. An dicta dispositio revocandi donationem ob prolem susceptam, locum habeat in donatione remuneratoria?

Respondeo, cum Mar. Cutell. tom. 1. de Donat. disc. 2. part. 13. Vide etiam Dianam p. 8. tr. 6. res. 65. negativè, quia hæc, ut toties dictum est, non est pura donatio, de qua loquitur dicta L. si unquam.

7. An quando proles præcogitata fuit, & nihilominus donatio fuit facta, ea sit revocanda?

Respondeo, Aliqui, ut Hurt. & Rebell. apud Dianam l. c. res. 59. putant non esse revocandam, quia favor (inquit) hujus legis factus est Patri, & ideo illum renunciare poterit. Alii, ut Vadig. Dicastil, Delugo apud eundem, quibus adde Cutell. i. 2. de Donat. disc. 3. spec. 3. censent, esse revocandam, quia, contra putant, favorem hujus Legis factum esse filiis.

8. An reviviscat donatio, si filius de novo susceptus moriatur?

Respondeo, reviviscere saltem communiter, docet Delugo, d. 23. de Inst. à num. 180. quia intentio donatoris, semper præsumitur esse, ut donatio constet, si filiis, vel nepotibus non præjudicat. Non reviviscere, tenet Dicastil, apud Dianam l. c. tr. 6. citantem Hart. & Rebell. quia donatio, inquit, semel extincta per susceptum filium, non potest iterum vivere sine novo consensu donatoris.

9. Nota denique, donatarius, supervenientibus donatoris filiis, teneri in conscientia restituere res donatas, si à donatore etiam extra judicium ex repetantur, quia hæc non est pœna, ut erat ob ingratitudinem, sed est dispositio iuris irritans omnino donationem. Si tamen donator non petat, cum possit, poterunt res donatæ retineri ex eo capite, quod tunc donator præsumitur condonare, ut modò similiter diximus supra cap. 4. §. 3. n. 1. & docet etiam Lessius, l. 2. cap. 18. dub. 14. num. 100.

10. Excipe semper ex regulis universalibus restitutionis, nisi bona fide donatarius res acceperit, bonaque item fide non factus locupletior, consumpsit, ut notat rectè Delugo, d. 24. de Inst. n. 218.

Dubium incidens: An Testamentum, & Legata intelligantur revocata ob susceptam, vel de novo cognitam prolem?

11. Eo ipso revocatum intelligi Testamentum, quoad institutionem hæredis, certum est. Sed quid, quoad legata?

Respondeo: Idem dicendum, ut docet tanquam probabilius, Sanch. l. 4. consil. c. 1. §. 2. num. 4. & merito, nam, cum legata sint veluti donationes quædam, ratio, quæ probat, superveniente filio, rescindi donationem, arget, & in Legatis. Est autem in legatis illa exceptio, ut ea legata sustinenda sint, quæ verosimiliter (id, quod ex conjecturis est colligendum) ipse Pater adhuc fecisset, natis, vel cognitis de novo filiis. Ita idem Sanch. cum pluribus, quibus adde Molin. d. 175. §. Intelligendum præterea.

12. Si supervivat Pater post natos, vel cognitos filios, & tamen Testamentum nequaquam revocet, putant aliqui, non intelligi revocatum, quia, si potuit (alunt) & noluit, signum dat, volendi in eo perseverare. Alii tamen cum eodem Sanch. l. c. n. 10. inquirunt, intelligi revocatum. Sed melius distinguendum cum Delugo, d. 14. de Inst. n. 53. Si enim ad sunt conjecturæ, non revocatum expresse fuisse à Patre Testamentum, quia expectabat forte tempus aptius revocandi, sed repente mortuus est, utique revocatum intelligitur. Si verò adsint conjecturæ prædictæ perseverantiæ, non erit revocatum.

Hh

13. Denique

13. Denique, si vivente adhuc Patre, qui jam suum considerat Testamentum, nascatur illi filius, l. *Posthumus, in ius, ff. de iusto ruptis*, & statim moriatur, convalescet Patris Testamentum, etiam si in illo fuisset institutus haeres quicumque extraneus; nam in iure, quod a principio validum fuit, facilius recuperat suas vires, quam, quod fuerat invalidum de novo eas acquirat.

§. III. Revocatio Donationis inofficiosa.

1. **Q**uoties fit donatio (& quidem notabilis quantitas, ut *supra* non in simili) ab aliquo, qui dum donat, habet filios (nam in *precedente paragr.* locuti sumus de non habente filios, dum donat, sed habente postea) toties illa donatio, si demat de legitima filii debita, erit, & appellabitur inofficiosa, id est, contra officii pietatis Patris, vel Matris debitum filiis, rescindique omnino debet, etiam si sit iuramento firmata, quia iuramentum non potest obligare aliquem in praedictum aliorum, ut hic esset in praedictum legitimam filiorum.

2. Adverte autem ejusmodi rescissionem peti non posse a filio, nisi defuncto Patre, quia legitima ei non debetur, nisi post Patris mortem.

Ex hac certa doctrina, quatuor dubitationes emergunt.

Donatio inofficiosa totum, an pars sit invalida?

3. Prima, An donatio inofficiosa facta extraneo sit invalida in totum, an solum in parte, quatenus scilicet officit legitimam filiorum?

Respondeo: Si ea donatio non fuit facta animo fraudandi legitimam eorum, quibus debetur, solum invalidatur, seu revocatur, quoad partem, in quantum scilicet possit remanere dicta legitima. Et puto ad hanc revocationem (sed, ut dixi, post mortem Patris) non esse opus sententia Iudicis, quia legitima semper est, post Patris mortem, debita filiis.

4. At, si ea donatio facta fuit animo fraudandi legitimam, iis, quibus debetur, quod Iuris periti dicunt, donationem esse inofficiosam re, & consilio: Aliqui apud Molinam d. 283, n. 12. negant, revocandam esse in totum, aliqui affirmant, at ipse Molina tandem concludit, favendum esse possessori.

Addit Delugo d. 23, de *Iust. num.* 202. Video etiam Dianam p. 8, tr. 6, ref. 66. & 84. non esse fundamentum, cur debeat revocari in totum.

5. Ego dico primum, certum mihi esse, revocandam quoad partem correspondentem legitimam, & quoad partem eandem esse invalidam, & posse filium ante omnem sententiam sibi reperere, & obligari donatarium restituere modo supra dicto in §. *preced.*

6. Dico secundum: Si forte iudicet quis revocandam esse in totum, certum mihi esse, id non posse fieri, nisi per sententiam Iudicis. Ratio est, quia haec esset poena illius animi defraudandi legitimam. At poenam temporalem subire, nemo cogitur ante sententiam.

7. Objicis: Pater dum vivit, sine in iustitia esto, aliquando cum peccato, quando, v.g. est contra charitatem filiis deest (nam) potest omnia bona sua alienare in extraneos, etiam si legitima pro filiis nulla sit remanens, nam dum ipse Pater vivit, est dominus rerum suarum, & legitima non debetur filiis, vel ascendentibus, nisi post Patris mortem; Ergo donatarius non obligabitur in conscientia ante sententiam, tradere legitimam praedictis filiis defuncti, nec filii possunt reperere ante eandem sententiam: quia ea bona non accipit donatarius a Patre contra Iustitiam.

Respondeo: Virget obiectio, sed tamen dico, Esto, sit valida illa donatio, vivente Patre, at hoc mortuo, cum ea remaneat, seu evadat inofficiosa, posse filium legitimam, seu certe sua congrua alimenta ab illa donatione

sibi reperere, ac debere donatarium redde ante omnem sententiam, quia pars illa donationis correspondens legitimam post mortem Patris, non est donatarii, sed filiorum. Cujus rei ulterior ratio est simili illi rationi, quae inibit conditionem, si filius mihi non nascatur, si nascitur, seu saltem sua alimenta non defuerint.

Donatio inofficiosa respectu Ascendentium.

8. Secunda dubitatio: An idem sit respectu Ascendentium? Si scilicet filius descenditibus carens, ita donat extraneo, ut non remaneat pro Patre, vel Avo sua legitima, quae certe ipsis debetur, moriente dicto filio, videtur donec?

Respondeo, idem esse dicendum, invalidamque esse donationem, eo prorsus modo, quo *supra* de Patris donatione respectu legitimam filiorum. Ita Doctores omnes, l. *Si Filius, C. de inofficiosa donat.* Et ratio nimis est in promptu, quia nimirum aequè illi debetur legitimam.

Donatio facta Ascendentibus, an revocanda sit, si deinde nascatur Donatori Filius?

9. Tertia: Titius nullos habens filios, suo Patri, vel suo Avo donationem suorum bonorum legitimam fecit, iure ad aliquot annos nati sunt filii ipsi Titio, Quatenus, an & quatenus haec donatio valida sit, vel invalida?

Respondeo, esse invalidam, idque propter rationem universalem dictam, quia ob susceptam prolem annullatur donatio.

10. Virges: Estne invalida quoad legitimam tantum debitam filio jam nato, an secundum totum.

Respondeo, esse probabilius, quod sit invalida quoad totum, & consequenter, quod ascendentes post mortem donatoris debeant omnia bona donata restituere ante omnem sententiam filio huic nato. Ratio est, quia secundum ordinem naturalem facultates Patris descendentibus debentur, & solum in defectu descendendum debentur ascendentibus.

11. Objicis: Diximus modò, donationem factam Ecclesiae, si postea nascatur donatori filius, non revocari, nisi quoad nati filii legitimam, ergo pari ratione donatio facta ascendentibus, si postea donator filium nascatur, non revocari debet, nisi quoad dicti filii legitimam.

Respondeo, negando consequentiam, nam praeter disparitatem, si quidem illa est donatio facta in bonum, quae, salva legitimam, sustineri censenda est a donatore: at haec facta ascendentibus nulla ratione censenda à donatore sustineri, cum (sicuti modò diximus) Ordo naturalis requiratur, ut facultates Patris habeant filii, non descendentes, quando hi adsunt, non vero ascendentes. Lege Mol. d. 282. *Dubium ulterius est.*

Donatio inofficiosa facta uni ex Filiis.

12. Quarta dubitatio: S. Pater det uni ex filiis cessivè cum praedictio legitimam aliorum filiorum, an donatio estne inofficiosa?

Respondeo, esse inofficiosam, & revocandam, immò invalidam, atque afferre eandem obligationem restitutionis dictam n. 5. secundum illum excessum rationis, qui praedictat dictam legitimam. Id satis patet ex dictis, quia sua portio legitima semper aequè filius debetur post mortem Patris.

13. Adde, id locum etiam habere in eo casu, ut voluit Cutelli, tom. 2. de *Donat. spec.* 2. & *spec.* 3. quo Pater cessivam dedit uni ex filiis: erit enim etiam haec donatio inofficiosa, si non remanet legitima pro aliis filiis, cum nulla causa possit dari, quae legitimam favoratim operetur.

14. Illud permaximè hîc est advertendum, in quo maxime labi proclive est ei, qui perfundit questionem. Si enim extraneus habet à Titio, v. g. donationem excessivam, quam ipse extraneus bona fide accepit, bona fide consumpsit, nec in ullo factus est locupletior, ad nihil in conscientia obligabitur, siue Titio deinde nascatur filius, siue, si Titius, tunc, quando donavit, filios fortè habuerit; ad nihil, inquam, obligabitur, nec ad legitimam quidem dictorum filiorum. Ratio est, quia super prædictis circumstantiis ex nulla radice restitutionis urgetur ejusmodi extraneus, ut ex regulis universalibus de Restitutione constat.

15. At verò filius, qui recipit à Patre vivente bona, quæ, juxta alibi dicta, præsumuntur pertinere ad legitimam suam, recipit, inquam, cum præjudicio aliorum filiorum, debet etiam, teste Delugo d. 24. de Inst. n. 218. & 219. in conscientia computare id, quod accipit in suam legitimam, quamvis bona fide acceperit, bonæque fide consumpsit, nec in ullo factus sit ditior. Ratio est, quia, quando Pater illi donavit, jam extinxit obligationem donandi ipsi legitimam, & jam ipse filius suam eandem legitimam habuit. Ergo, quando illam consumpsit, suam legitimam consumpsit. Ergo eandem, mortuo Patre exigere non potest, publicatam enim haberet, quod esset in fratrum suorum præjudicium.

16. aliud esset, si filius bona fide occultè quid acciperet à Patre, & bona item fide consumpsit, nec inde fieret in aliquo ditior; tunc enim illud non obligaretur conferre in suam legitimam (quod certè obligatur, si mala fide) quia dum Pater nihil ipsi dedit, non extinxit ius legitimæ ipsi filio debitæ, quare poterit, mortuo Patre illam exigere. Neque dicas, hunc filium debere Patri id, quod clam ab ipso accepit, consumpsitque, unde debere ipsum compensare hoc debitum cum sua legitima post mortem Patris. Ne id dicas, inquam, nam filius propter bonam fidem jam dictam, & quia res accepta non extat, & in nihilo factus est ditior, nullum debitum habet quod debeat compensare Patri.

4. An maritus confitens, se recepisse hanc, vel illam quantitatē ab uxore pro dote, constituitur illam donare. Vide apud Rodriq. in summ. l. 1. c. 198. num. 35. Dianam loc. cit. ref. 113 alioque.

5. An donatarius, vel legatarius obligetur implere donatoris, vel testatoris siue vota, siue debita ex iustitia. Lege apud Dianam ibid. ref. 112.

6. Donatio liberalis, ut etiam testamentum facta metu, nimia reverentia, vel importunitate, per aliquos irrita sunt, per aliquos irritanda, sicut irritandi veniunt contractus onerosi. Vtriusque sententiam judicant aliqui, ut Diana ibid. ref. 129. probabiliter. Verum, ego de hac re dixi l. 1. in dec. c. 2. §. 5. a n. 11. ubi adverti, quid intelligendum sit nomine nimie reverentia, & importunitatis. Vide etiam, quæ summam dixi supra, in tract. de Promiss. c. 4. a n. 2. cum de promissione.

7. Donatio nunc facta Ecclesiæ construenda, seu Collegio olim fundando, valet, revocarique non potest. Quamvis enim nullus nunc adesset, qui acceptare legitimè posset, (nam posset fortasse Praelatus) tamen ex voluntate donantis censetur facta nunc pro tunc, quando aderit Rector Ecclesiæ jam fundatæ, seu constructæ, qui acceptare poterit. Ita colligo ex Abb. in c. ad audientiam, de Eccl. edificanda. Duceo autem argumentum ex donantis voluntate, nam aliæ rationes, quæ pro hac validitate, adducit Diana p. 8. tr. 6. ref. 125, non videntur mihi admodum efficaces, lege ipsum.

8. Quid fiat in conscientia, si rem donatam famulus non afferat donatario, & interim donator è vivis decessat? Dixi l. 8. in dec. tr. 4. c. 1. §. 5. n. 11.

9. An peccent, & ad obligationem restitutionis teneantur, qui recipiunt ea, quæ alter cum peccato, seu illicitè donati? Dixi l. 8. in Dec. tr. 1. c. 2. §. 4. n. 2. & universali ter habet Delugo, tom. 1. de Inst. d. 4. scil. 3. n. 49. & 50. Diana p. 8. tract. 6. ref. 39. alioque.

10. An peccet, & obligationem Restitutionis contrahat, qui impedit donationem, siue licitè, siue illicitè alteri faciendam? Dixi l. 8. in dec. tract. 3. c. 4. §. 2.

11. De donatione, quam alteri facit filius familias ex bonis Patris, dixi l. 5. in dec. c. 4. §. 1. a n. 7. cum de Ludo, & lib. 8. tract. 2. c. 3. n. 3.

De donatione Religiosorum, l. 8. in dec. tract. 2. c. 4.

De donatione Servorum, ibid. tract. 1. c. 2. §. 1.

De donatione, quam facit Pater, vel Mater filio, l. 5. in dec. c. 4. §. 2.

De donatione uxoris de bonis mariti, l. 8. in dec. tr. 1. cap. 2. §. 3.

De donatione inter uxorem & maritum, deque Sponsalitia largitate, dixi supra, lib. 8. de matrim. tract. 7. de oblig. cap. 2.

An usurarius, an ludeus, an cæcus possint donare causa mortis, vide apud Dianam, apud quem alia non pauca minutiora, Et dum ego tantisper quiesco, tu Vale

CAPVT VII.

Questiones nonnullæ de materia Donationis, Remissivæ.

1. AN donatio possit acceptari ab absente? Dixi supra in tract. de Promiss. c. 7. §. 4.
2. An post mortem donatoris? ibid. §. 3. n. 5.
3. An donatio inter vivos facta Capucinis, Minoribus, & Societati Iesu valeat, & quatenus? Vide apud Sanc. lib. 7. summ. c. 25. 26. & 27. Cast. tom. 3. p. 3. n. 9. & 10. Dian. p. 8. tract. 6. ref. 104. alioque.